

TÁRSAS KAPCSOLATOK, DEVIANCIÁK ÉS AZ OKTATÁS

TANULMÁNYOK A PEDAGÓGIA ÉS A SZOCIÁLIS MUNKA TERÜLETÉRŐL,
2024.

Szerkesztette:

Bognárné Dr. habil. Kocsis Judit

Dr. Ivony Éva PhD

Dr. habil. Leveleki Magdolna

VESZPRÉMI ÉRSEKI FŐISKOLA

Veszprém, 2024.

ISBN 978-615-81660-3-4

Tartalom

Előszó	3
Kotroczó Viktória	
A deviáns viselkedés családi háttere	6
Bellák Andrásné	
A családi háttér szerepének vizsgálata a fiatalok bűnelkövető magatartásának kialakulásában	35
Jankovics Ágnes Irén	
Szabadidős tevékenységek és a társas kapcsolatok alakulása - egy középiskolában végzett kutatás főbb tapasztalatai	49
Koltai Boglárka	
A mentális betegségek stigmatizációja és a maskulin normák	76
Csima Zsolt	
A könnyűzenei egyházzene felsőfokú oktatásának szükségessége és tartalmának bemutatása	96
Csima Zsolt	
A laikus liturgikus képzés szükségessége és tartalmának bemutatása	132
Gréczi Cecília	
A nem tipikusan fejlődő gyerekek hitoktatása	162

Előszó

Immár ötödik alkalommal tanulmányozhat az olvasó olyan kötetet, melyben a Veszprémi Érseki Főiskola hallgatói saját kutatási eredményeiket teszik közzé. A kötetben a Főiskola által kiírt Kutatási Ösztöndíjprogram és az Intézményi Tudományos Diákköri Konferencia nyertes hallgatóinak munkái jelennek meg kiegészítve olyan tanulmányokkal, melyek érdeemesek a szakmai közönség és a hivatásuk elsajátítására készülő diáktársak figyelmére. Ennek megfelelően az írások tárgyát a hallgatók érdeklődési köre, a munkájuk során szerzett tapasztalatok és megfogalmazódott kérdések határozzák meg.

Kotroczó Viktória *„A deviáns viselkedés családi háttere”* című írásában a családi szocializáció és a deviáns magatartásformák kialakulását, a deviáns magatartású fiatalok családszerkezeti jellemzőit tárgyalja, és arra a következtetésre jut a hazai kutatások, elemzések alapján, hogy a családi háttér befolyásolja a fiatalok körében a deviáns viselkedés kialakulását.

Hasonlóképpen a családi szocializáció és a deviáns viselkedés összefüggéseit kutatja Bellák Andrásné *„A családi háttér szerepének vizsgálata a fiatalok bűnelkövető magatartásának kialakulásában”* című írásában. A szerző a Nagykanizsai Javítóintézetben bűnelkövető fiatalokkal végzett munkája során szerzett tapasztalatai alapján írja, hogy „a fiatalok bűnelkövetése, javítóintézetbe kerülése összefügg hibás vagy hiányzó szocializációjukkal, családi problémáikkal, hibás értékrendjükkel, nem megfelelő viselkedési mintákat közvetítő baráti társaságaikkal. Sok esetben azonban ezekre a baráti társaságokra való rátalálás is már úgymond menekülés az őket ért negatív hatások, krízishelyzetek elől, melyek a családjukban érték őket.” Bellák Andrásné ennek a témakörnek tekinti át a szakirodalmát.

Jankovics Ágnes Irén *„Szabadidős tevékenységek és a társas kapcsolatok alakulása – egy középiskolában végzett kutatás főbb tapasztalatai,”* című tanulmányában saját empirikus kutatását ismerteti. A kutatás keretében két középiskolai osztály diákjai körében hasonlítja össze a szabadidő eltöltésével kapcsolatos szokásokat, különös tekintettel a társas kapcsolatok működésére. Az empirikus vizsgálat fontos eredménye, hogy magasabb évfolyamon a fiatalok kicsivel több időt töltenek személyes kontaktusban, online térben pedig az alsóbb évfolyam diákjai játszanak többet. Másrészt felsőbb évfolyamokban csökken a családi kötődések szerepe, a családdal töltött szabadidő mennyisége.

Koltai Boglárka: „*A mentális betegségek stigmatizációja és a maskulin normák*” című tanulmányában arra a kérdésre keres választ, hogy érinti-e a pszichiátriai gondozás alatt álló férfi klienseket „a társadalmi megbélyegzés vagy az önstigma, hatással vannak-e rájuk a maskulin normák, szenvednek-e normatív férfi alexitímiában”. A szerző abból indul ki, hogy „a fiúkat kisgyermekkoruk óta arra nevelik, hogy nem szabad sírniuk, és ha valami fáj nekik, akkor azt csendben el kell tűrniük. (...) Pedig az erősebb nem ugyanúgy küzd nehézségekkel, mint a gyengébb, de számukra szégyenletes segítséget kérni.” Szerző a témát a szakirodalom áttekintésével elemzi, előkészítve ezzel egy későbbi empirikus kutatást.

Csima Zsolt „*A könnyűzenei egyházzene felsőfokú oktatásának szükségessége és tartalmának bemutatása*” című írásában a 'gitáros', vagy 'ifjúsági' egyházi zenei irányzattal foglalkozik, áttekinti röviden ennek az irányzatnak a kialakulását, történetét, szakmai tudásbázisát, és rámutat arra, hogy az egyházi-demográfiai folyamatok következtében elengedhetetlen az egyházzene szerepének újraértékelése. A szerző úgy látja, hogy a közeljövőben szükség lesz arra, hogy megjelenjen a könnyűzenei egyházzenesz képzés a tanári képzésünkben, és a tanulmány a képzés indításával kapcsolatosan felmerülő kérdéseket gondolja át.

Csima Zsolt másik tanulmánya „*A laikus liturgikus képzés szükségessége és tartalmának bemutatása*” címmel arra mutat rá, hogy „szükséges olyan képzés kidolgozása, amely segítségére van a csökkenő létszámú, egyre nagyobb tennivalókkal szembesülő papságnak, ill. az egyházi fenntartású intézményekben legyen legalább egy-egy olyan személy, aki segíteni tud az iskolai liturgikus élet megszervezésében, lebonyolításában, ill. potenciálisan partnere tud lenni a hittantanároknak feladatuk ilyen irányú elvégzésében.” A szerző egy ilyen képzési programot vázol.

Gréczi Cecília „*A nem tipikusan fejlődő gyerekek hitoktatása*” című írásában a nem tipikusan fejlődő gyerekek hitoktatásával foglalkozik. Arra irányítja rá az olvasó figyelmét, hogy a hitoktatásban a kéttanáros modell különböző módszereinek alkalmazásával „eredményesebb lehet az iskolai hitoktatás és a hit segítségével a gyógypedagógiai módszerek alkalmazása. (...) Fontos a két tanító szakmaisága, együttes jó munkája, összhangja. A kéttanítós modell tapasztalata: az ép és a nem tipikusan fejlődő tanulók az adott csoportokban fejlesztő hatással vannak társaikra.”

Szerkesztők

Kotroczó Viktória

A deviáns viselkedés családi háttere

Szociális munka szak, BA program, végzett hallgató

Témavezető: DR. IVONY ÉVA PHD

1. Bevezetés

Tanulmányaim során gyakran találkoztam a deviancia kifejezéssel és annak megjelenési formáival, valamint a család szerepeivel, funkcióival. Továbbá régóta foglalkoztat az a kérdéskör, hogy milyen összefüggés található a család, mint első szocializációs szintér és a deviáns magatartás kialakulása között. Vajon milyen háttérrel rendelkeznek azok az egyének, akik az adott társadalomban elfogadott normáktól eltérő módon viselkednek. Melyek lehetnek azok a viselkedésminták, amelyeket egy gyermek a családjában tapasztal, majd a jövőben deviáns magatartású felnőtté válik? Mi magyarázhatja azt, ha gyermekként nem tapasztal rossz, illetve negatív mintákat, mégis megszegi a közösség vagy a társadalom nagy része által elfogadott normákat? Azonban, ha a deviáns viselkedés kialakulásában nem a családi szocializáció játszik szerepet, akkor annak hátterében a társadalomban uralkodó érték és normarendszer, illetve az ezzel ütköző egyéni döntések és cselekedetek állnak. Egy jól működő társadalomban az egészséges visszacsatolások által biztosított az ember és a környezete közötti egyensúly, amely segítségével a gyermek, majd a fiatal integrálódni tud, környezetébe, majd a társadalomba, amelynek értékeit, magatartási mintáit sajátjának érzi, képes azokkal azonosulni, átvenni és alakítani őket (Kopp, 2006).

Napjainkban is aktuális kutatási területként tekinthetünk mind a családra, mint elsődleges szocializációs szintérre, mind az eltérő családformák szerepére a devianciák megjelenésében. Jóllehet ez utóbbi esetében a szakirodalomból ismert, hogy a család szerkezete önmagában nem tehető felelőssé a deviáns viselkedés kialakulásért. Azonban úgy gondolom, hogy a világunk működésében megfigyelhető átalakulási folyamatok, a társadalmi és gazdasági életben bekövetkezett változások is indokolttá teszik a deviáns viselkedés hátterének feltárását és vizsgálatát az eltérő családformák tükrében. Egy gazdasági válság, a háborúk vagy egy politikai intézkedés következményeként azok az emberek, akik korábban is

nehéz anyagi körülmények között éltek, még inkább a társadalom peremére sodródhatnak, elszegényedhetnek, vagy munkanélkülivé válhatnak, mely folyamatokkal párhuzamosan társas kapcsolataik meggyengülhetnek, elszigetelődhetnek, illetve a megélhetésük is kilátástalanná válhat. Mindezek olyan társadalmi tényezők, amelyek következtében felmerülnek és meg is jelenhetnek a különböző deviáns magatartások, többek között a megerősödő alkoholfogyasztás, droghasználat, megélhetési bűnözés vagy akár az öngyilkosság is. A bizonytalan életkörülmények felerősíthetik a családi problémákat, melyek alapul szolgálhatnak a deviáns viselkedésformák kialakulásához. Emellett azonban elengedhetetlen megvizsgálni az egyén gyermekkorát, illetve családjának szerkezetét, hiszen a deviáns magatartás kialakulásában a családi háttértényezők szerepei is meghatározóak. Ezért célom, hogy kutatásommal rávilágítsak a téma fontosságára, továbbá az, hogy még inkább kihangsúlyozzam, hogy a számtalan háttértényező mellett az elsődleges közeg, amelyben egy egyén szocializálódik kiemelt jelentőséggel bír a jövője alakulásának szempontjából. Munkám elkészítése alkalmat adott a témában való elmélyülésre, amely során szeretnék átfogó képet alkotni a deviáns viselkedés családi hátteréről a fiatalkorúak vonatkozásában, amelyet a deviancia fogalmi meghatározásával és elméleteinek bemutatásával, a deviáns viselkedés eltérő formáival, a család és annak szerepével, a család funkcióval és a különböző családszerkezeti tipológiákkal kívánok bemutatni a megfelelő szakirodalmak és a témában folytatott korábbi kutatási előzmények segítségével.

2. Értékek, normák és a deviáns viselkedés

Az emberi társadalmak működési folyamatait az teszi lehetővé, hogy az együttélést általánosan elfogadott írott és íratlan szabályok határozzák meg. Már az ókor filozófusait is foglalkoztatták a normák és úgy vélték, hogy azok a rend fenntartásának eszközei. A történelem során a különböző közösségek megalkották a saját szabályaikat, törvényeiket és normáikat, amelyek által egyre differenciáltabb társadalmak jöttek létre. Minden emberi közösségnek kialakult a saját érték- és normarendszere, valamint az adott társadalomra jellemző kultúra. Ebbe a kultúrába beletartozik minden ember által alkotott tárgy, tudás, hiedelem és viselkedési szabály is, amelyet a társadalom tagjai az előző nemzedékek tagjaitól öröklés útján sajátítottak el és tanultak meg (Andorka, 1995).

„Normának nevezünk minden olyan kifejezett előírást vagy hallgatóságos elvárást, amely megmondja az egyén számára: hogyan viselkedjék adott helyzetben.” (Andorka – Buda

– Cseh-Szombathy, 2006:7). Ezek a normák azonban minden társadalomban eltérnek egymástól, korszakonként változnak és alakulásukra befolyásoló hatással bírnak az adott társadalom kulturális sajátosságai is. Azonban, ha ezek a normák nem léteznének, akkor a társadalmi együttélés lehetetlenné válna. Sok különböző norma vesz minket körül a mindennapokban, amelyek a hétköznapi életünk során fel sem tűnnek, mivel azok természetesen a számunkra. Vannak jogi normák, amelyek megszegését az állam a rendfenntartó szervek és kényszerítő eszközök segítségével szankcionál. Az erkölcsi, vallási normák megszegése esetén a társadalom, az adott vallási csoport tagjai a rosszállásukat fejezik ki a normaszegővel szemben. Továbbá léteznek egyéb szokások, illemszabályok, divatszabályok, amelyek megszegése a társadalom tagjai részéről helytelenítést váltanak ki a normaszegővel szemben (Andorka – Buda – Cseh-Szombathy, 2006). Vannak azonban olyan normák, amelyek minden társadalomban és minden korszakban érvényesek, például: az adott közösséghez tartozók megölésének tilalma és a súlyos bántalmazás tilalma. A normakövető viselkedés megvalósulhat annak következtében, hogy az egyes emberek félnek a normaszegésük hátrányos következményeiktől, illetve értékként tekintenek a normákra (Andorka, 1995). „Az értékek olyan kulturális alapelvek, amelyek kifejezik azt, hogy az adott társadalomban mit tartanak kívánatosnak és fontosnak.” (Andorka, 1995:376). Ezek az értékek azonban társadalmanként és korszakonként is eltérőek lehetnek (Andorka, 1995).

Mivel sokféle normarendszer van egyidejűleg jelen egy társadalmon belül és nem mindenki képes azokhoz alkalmazkodni és a többségi társadalom által támasztott követelményeket, normákat betartani, valamint nem mindenki tekint a normákra értékként, így: „*Deviáns viselkedésnek nevezzük az olyan viselkedést, amely eltér a normáktól.*” (Andorka – Buda – Cseh-Szombathy, 2006:7) A szakirodalom deviáns viselkedésnek tekinti a személy elleni, a család, az ifjúság és a nemi erkölcs elleni bűncselekményeket, valamint a tulajdon elleni bűncselekményeket; a szeszital-fogyasztással összefüggő olyan viselkedést, amelyet alkoholizmusnak tekintenek; az öngyilkosságot; a mentális betegségek nagyobb részét, továbbá a deviáns viselkedés fogalomkörébe sorolható a kábítószer fogyasztás is (Andorka – Buda – Cseh-Szombathy, 2006). A deviancia és a deviáns viselkedés a társadalmi együttélés velejárója, ami a következőképpen foglalható össze: egyik normatív feltétele egy adott magatartás deviánsként való minősítésének az, hogy eltérjen a társadalomban általános elfogadott normáktól, illetve a másik kritériuma statisztikai jellegű, amely szerint a deviancia egy adott társadalomban élők kisebb részét érinti (Pikó, 2002a; idézi: Folta, 2017). A deviancia

nem mindig káros a társadalomra. A deviáns viselkedés rávilágít az egyes társadalmi problémákra és elmondható, hogyha mindenki alkalmazkodna a társadalmi normákhoz, azaz konform módon viselkedne, akkor a fejlődés megállna (Andorka, 1995).

2.1. Deviancia elméletek

A társadalom fejlődése során negatívan ítélték meg azokat a magatartásformákat, amelyek megszegik az általánosan elfogadott normákat. Az ipari társadalom kialakulásával egy bonyolultabb együttélési forma vette kezdetét, az emberek nagyvárosokban kezdtek el élni. A fejlődési folyamatokkal és az egyre differenciáltabb társadalmak létrejöttével párhuzamosan, illetve a nagyvárosokba való tömörülés következtében a rend és a normaszegés kutatása előtérbe került és erőteljesebbé vált.

A 20. század első három évtizedében számtalan empirikus vizsgálat eredménye gyűlt össze a normaszegő viselkedésről. Európában és Amerikában is elkezdődtek a vizsgálatok, amelyek során összehasonlították a különböző területek bíróságainak és elmeorvóházaiknak a statisztikai adatait; felméréseket végeztek és kérdőíves módszert kezdtek el alkalmazni.¹

Az 1920-30-as években Chicagóban megalakult a Chicagói Egyetem, amelynek szociológiai tanszékén Robert E. Park és Ernest W. Burgess vezetésével empirikus vizsgálatokat végeztek. A vizsgálatuk központjában a városuk, Chicago állt. Fő tételük az volt, hogy a modern, gyorsan iparosodó társadalom jellegzetes és fontos képződménye a nagyváros, amely befolyásolja a benne élők viselkedését és formálja a személyiségüket, tehát hozzá járul a normaszegő viselkedés kialakulásához. Park és Burgess a durkheimi módszertant alkalmazva vizsgálták a különböző deviáns viselkedéseket és más társadalmi problémákat is. Várostérképet készítettek a bűnözés és a különböző deviáns viselkedés megjelenési helyeiről és összehasonlították azt az egyes városnegyedek jellegzetességeiről összeállított térképpel, így vizsgálatuk során *a társadalmi-ökológiai módszert* alkalmazták. Vizsgálataik során azt az eredményt kapták, hogy a különböző városrészekben a normaszegő viselkedések előfordulási gyakorisága különbözik, és határozott kapcsolatot igyekeztek keresni a városrészek más jellemzőivel, ezért a deviancia kialakulásának okát az életmód, a városrészek más jellemzőinek

---

¹ Ebben az időszakban ezeknek a vizsgálatoknak az uralkodó felfogása az volt, hogy a normaszegő viselkedések mind kóros, patológiás jelenségek a társadalomban, ezért ezt *szociálpatológiának* nevezték, amely uralkodó irányzat volt egészen a második világháború végéig (Andorka – Buda – Cseh-Szombathy, 2006).

összefüggésével magyarázták. Úgy vélték, hogy a városok olyan negyedében, ahol a szórakozóhelyek, az olcsó szállodák találhatóak, és amely területeken természetes emberi kapcsolataikból kiszakított, viszonylag szegényebb rétegek élnek, gyakoribb a bűnözés, magasabb az alkoholt fogyasztók aránya (Andorka – Buda – Cseh-Szombathy, 2006).

A korábbi deviancia elméletek a biológiai–genetikai kutatásokra irányultak. Az 1870-es években Cesare *Lombroso* olasz elmeorvos tétele az volt, hogy a bűnelkövetők szervezete és testi jellemzőik (koponya, arc, fülforma) különböznek a nem bűnelkövető ember testi és lelki berendezkedésétől, azonban ezt az elméletet később megcáfolták (Forrai, 2010).

Edwin H. Sutherland a differenciális asszociáció elméletét az 1920-as években dolgozta ki. Az elmélet szerint az elkövetők a bűnözői magatartást a más emberekkel folytatott kapcsolataik során sajátítják el, és adott társadalmi feltételek hatására kulturálisan átöröklődik a következő generációra, ami nem biológiai módon történik, hanem a társadalmi interakciók által tanult viselkedési minta által (Rosta, 2005). *Burgess és Akers* differenciális asszociáció-megerősítés elméletük szerint a tanulás túlnyomó része abban a csoportban zajlik, ahonnan az egyén a legtöbb megerősítést kapja. A megerősítés mennyisége, gyakorisága határozza meg, hogy a deviáns viselkedésforma milyen mértékben rögzül, valamint az adott magatartás milyen hosszú időn keresztül marad fenn (Varga, 2021).

A pszichológiai elméletek tekintetében is számos módon vizsgálták a devianciák kialakulásának lehetséges okait. Ezek az elméletek a bűncselekményeket kiváltó akut feszültségeket, stresszhelyzeteket, a bűncselekmény megvalósításához szükséges motivációt és a bűnöző személyiséget vizsgálják a személyiség fejlődésének folyamata által (Boda – Papp; 2020). Született számos elmélet, mint például a frusztráció-agresszió elmélete *John Dollard és munkatársai* kutatásai által, mely szerint bizonyos szükségletek kielégíthetlenségéből fakadó frusztráció vezet a deviáns viselkedésig. A frusztráció által kiváltott belső feszültséget a feszültségkiváltó faktor vagy az agresszió képes megszakítani (Tóth, 2007).

A pszichoanalitikus elmélet során a családi nevelés, szülő-gyermek kapcsolatának zavarából, illetve a szociális deprivációból fakadónak tekintették a deviáns magatartás kialakulását. *John Bowlby* angol gyermekpszichiáter az 1950-es és az 1960-as években vizsgálta azokat a gyerekeket, akiket a családjuktól elválasztottak és intézetben neveltek, ezen kutatásai alapján dolgozta ki a kötődés elméletet. A korai kötődés sérülése, a korai elszakadás az anyától gyermekkori sérüléshez, traumatizációhoz, később, fiatal és felnőtt korban pedig bűnelkövetéshez vezethet. Az anyjuktól elválasztott gyermeknél az alábbi reakciók zajlottak

le: dührohamok, félelem, elkeseredettség, majd depresszió. A későbbiek során a stabil kapcsolat hiányában a többi emberrel szemben közömbössé válnak (Szabó, 2019).

A közgazdaságtani értelmezésben a racionális döntések vagy a racionális választás elmélete, amely szerint a bűncselekményekből származó haszon nagyobb, mint a várható veszély, azaz a lebukás vagy az adott büntetés (Boda – Papp; 2020).

A szociológiai elméletek azonban nem egyéni okokat keresnek a deviáns viselkedés kialakulásában, itt elsősorban a deviáns viselkedés társadalmi gyakoriságának magyarázata került a középpontba, amelynek kiváltói a 20. század válságjelenségei voltak, többek között a modernizációból fakadó új kihívások. A szociológiai elméleteken belül anómiaelméletek (Durkheim, Merton), a társadalmi kontroll elmélete, minősítési elmélet (Goffman), és kulturális elméletek fogalmazódtak meg sok más teória mellett.

2.1.1. Durkheim anómiaelmélete

Émile Durkheim munkássága hatalmas előrelépést hozott a normaszegés, a társadalmilag károsnak tekinthető viselkedésformák szociológiai kutatásának fejlődésében.² 1897-ben írta meg az Öngyilkosság című művét, amelyben az általa végzett kutatások tapasztalatait foglalja össze, választ adva arra a kutatási kérdésre, hogy egy-egy társadalom kollektíven mennyire hajlamos az öngyilkosságra. Ő volt az első szociológus, aki bevezette az „anómia” kifejezést a társadalomtudományokba.

Durkheim a korabeli társadalmosodás irányba mutató fejlődés, vagyis a társadalmi integráció foka, azaz a társadalmosodás-egységesülés irányba mutató fejlődés és az öngyilkosság számának alakulása közötti kapcsolatot vizsgálta. Úgy gondolta, hogy egy norma nélküli, szabályozatlan társadalomban, ahol ez az integráció meggyengül, egy anómiás állapot jön létre, amely következtében az emberek elvesztik a biztonságérzetüket, könnyebben kerülnek konfliktushelyzetbe (Andorka – Buda – Cseh-Szombathy, 2006). Ez leginkább a gyors és nagymértékű társadalmi változások hatására felerősödik, így a nagyobb fokú anómia az öngyilkosság elkövetésének gyakoriságának növekedését eredményezi, mert az egyértelmű

---

² „Durkheim már a századforduló körül nagyon világosan leszögezte, hogy egy-egy öngyilkosság okait kereshetjük a kérdéses személy lelki alkatában vagy közvetlen környezetében, de az öngyilkosságnak az adott társadalmon belüli gyakoriságát csakis a társadalom egészének jellemzőivel lehet megmagyarázni.” (Andorka, 1995:410).

viselkedési szabályok hiánya felerősíti az egyes emberek életében előforduló feszültségeket (Andorka, 1995).

Durkheim elmélete szerint az öngyilkosságokra a társadalmi tényezők vannak hatással. Azt állította, hogy társadalmi tény csak egy másik társadalmi tényből lehet magyarázni. Társadalmi ténynek tekintett minden viselkedést és tudattartalmat, ha azt a társadalmi együttélés során, a társadalmi környezet hatására alakul ki és kollektív jellegű (Andorka –Buda – Cseh-Szombathy, 2006). Durkheim statisztikai adatokat hasonlított össze, amely során először a kor öngyilkosság-elméleteit vizsgálta meg a rendelkezésre álló statisztikai adatok segítségével. A vizsgálatait során kimutatta, hogy az öngyilkosságok egy része a társadalmi integráció lazulásának következtében jön létre. Társadalmi integrációnak tekintette azt a szabályozó erőt, amit a családi, a vallási, vagy a politikai közösség az egyénre gyakorol. Az egyén számára célt és értelmet ad az, ha ebben a szabályozó erők által befolyásolt közegben éli az életét, azonban, ha ebből valamilyen módon kiszakad, nagyobb a valószínűsége annak, hogy kóros lelki állapotba kerül az egyén, és öngyilkosságot követ el. Tehát Durkheim az öngyilkosság típusait a társadalmi interakció, és szabályozottság alapján különböztette meg. Egoista öngyilkosságnak nevezte azt az öngyilkosságtípust, amelyet a társadalmi integráció csökkenése okoz, amely következtében az egyén csak magával és saját céljaival foglalkozik és kevésbé törődik a társadalmi következményekkel. Megkülönböztette az alturista öngyilkosságot, ami az egoista öngyilkosság ellentétéként is értelmezhető, mivel a társadalmi integráció nagyon erős is lehet, és a nagyon erős kollektív kötelékben élő társadalmak kialakítják, felerősítik a tagjaikban a hajlandóságot a közösség érdekében elkövetett feláldozásra, amely jelenség a kevésbé fejlett társadalmakban figyelhető meg. Illetve anómiás öngyilkosság elkövetése során az egyén lelki egyensúlya felborul egy adott gazdasági változás vagy egy válság következtében, ilyenkor kötetlenebbé válnak a normák, elterjedtebbé válnak a törvényszegések, amely esetben a társadalom anómiás állapota a deviancia kiváltó tényezője (Buda, 2001).

2.1.2. Merton anómiaelmélete

A társadalmi anómiát Robert K. Merton amerikai szociológus is vizsgálta Durkheim elméletére alapozva és azt továbbfejlesztve. Elméletének lényege, hogy a társadalmi és kulturális struktúra sajátosságai és annak változásai magyarázzák a deviáns viselkedések gyakoriságát. Minden társadalom kijelöli a tagjai számára azokat a célokat, amelyek elérésére

tevékenységük irányul. Ezek a célok a társadalomban elfogadott értékévé válnak. Emellett ez a struktúra meghatározza azokat az általánosságban elfogadott eszközöket is, amelyek szükségesek a célok megvalósításához. A célok és az eszközök között egyensúly, harmónia van, amely szükséges ahhoz, hogy a társadalmi rend fennmaradjon. Azonban, ha a társadalom tagjainak egy része a társadalomban elfogadott célokat nem képesek a megengedett eszközökkel megvalósítani, akkor ez a harmóniában lévő struktúra felbomlik, amely következtében egy anómias állapot lép fel (Andorka – Buda – Cseh-Szombathy, 2006). *„Eszereint az anómia az az állapot, amikor a társadalmilag elfogadott célokat (amerikai társadalomban a meggazdagodást) nem lehet megengedett eszközökkel (tanulással, munkával takarékossgal) elérni.”* (Andorka, 1995:410)

Megfigyelte, hogy a társadalmi hierarchiában lefelé haladva nő a deviancia előfordulása, amelynek oka az, hogy az alsóbb rétegekhez tartozó egyének kevésbé rendelkeznek a célok eléréséhez szükséges legitim eszközökkel, amely közöttük feszültséget és anómias állapotot okoz. Merton Társadalmi struktúra és anómia című írásában tipológiába sorolta a társadalom által magasan értékelt kulturális célok és azok eléréséhez szükséges intézményes eszközökhöz való hozzájutás szűkös mivolta alapján a deviáns reakciókat egy adott helyzetre. Konformitásnak nevezte azt, ahol egy adott egyénnek rendelkezésre állnak azok az intézményes eszközök, amelyekkel a kulturális célokat megvalósíthatja. Ezeket az egyén ismeri és elfogadja. Újításnak hívta azt, amikor egy egyén tisztában van a kulturális célokkal, azonban nem állnak rendelkezésére azok az intézményes eszközök, amelyekkel ezeket a célokat meg tudná valósítani. A ritualizmus meghatározása az újítás meghatározásának az ellentéte: az egyénnek rendelkezésére állnak a megfelelő intézményes eszközök ahhoz, hogy célját elérhesse, azonban nem fogadja el a többségi társadalomban elfogadott kulturális célokat. Vannak olyan egyének, akik nem akarnak úgy élni, mint a többségi társadalom. Merton tipológiájában visszahúzódnak nevezte azt az esetet, amikor az egyén számára nem állnak rendelkezésére intézményes eszközök és nem is fogadja el a társadalom által elfogadott kulturális célokat, ezért visszahúzódnak, a világtól elzárva él. Elméletében a lázadás típusába sorolta azt az egyént, aki ismeri a kulturális célokat és az azok eléréséhez rendelkezésre álló eszközöket is, azonban új és más célokat helyez előtérbe, amelyekhez más eszközöket is használ. Ezek az eszközök általában illegálisak.

Merton elméletében az anómia nem az egyént jellemzi, hanem a társadalmat és annak egyes részeit. Anómiaelmélete nem foglal magába olyan tényezőket, mint például a deviáns

viselkedés elsajátítása szocializáció útján vagy a társadalmi kontroll formáinak és hatékonyságának változása (Andorka – Buda – Cseh-Szombathy, 2006).

„Az anómiaelméletekből adódó fontos következtetés, hogy a deviáns viselkedést mutató személyek a társadalmi viszonyok áldozatai, nem (vagy csak kis részben) hibáztathatók viselkedésükért, megsegítésük a társadalom egészének mintegy kötelessége.” (Andorka, 1995:411).

2.1.3. A minősítési elmélet és a társadalmi kontroll elmélete

A deviáns viselkedésnek egy újfajta szociológiai elmélete a minősítés, más néven címkézés elmélet (labelling theory), amely a '60-as években fogalmazódott meg Erving Goffman amerikai szociológus által. Elmélete szerint nem a viselkedésen, hanem a társadalom válaszreakcióin múlik, hogy valamilyen viselkedésforma deviánsnak minősül-e vagy sem. A hangsúly nem az egyén viselkedésen, hanem a társadalom intézményeinek (például: rendőrség, bíróság, törvényszék vagy pszichiátriai intézmény) a reakcióján van. (Krizbai, 2019; Andorka, 1995).³ Nem attól válik valaki deviánssá, hogy normasértő módon viselkedik, hanem attól, hogy viselkedését a társadalom normákkal ellentétesnek, deviánsnak minősíti, és az egyénre rásütik a címkét, a környezete pedig ezt a minősítést elfogadja. Ezt a minősítést nevezte Goffman stigmának. Azt érzékeltette elméletében, hogy az az egyén, akit ilyen módon minősítenek, nem tud a stigmától szabadulni, és idővel azonosul is azokkal (Krizbai, 2019).

A deviánssá minősítésben meghatározóak a társadalmi erőviszonyok, illetve a hatalmon lévő csoportok normákra vonatkozó elképzelései. A hatalmon lévők definiálják a normaszegést, deviánssá minősítik a normaszegőt és megbüntetik a deviáns személyt a befolyásuk alatt álló szervezetek, intézmények útján. *„...a deviáns minősítés a társadalmi intézmények és a szűkebb környezet részéről megerősíti az adott személy készletét további hasonló cselekményekre, mert végül elfogadja ezt a minősítést, ő maga is alkoholistának, bűnözőnek, elmebetegnek stb. tekinti magát, és ennek megfelelően viselkedik.”* (Andorka, 1995:411).⁴

---

³ Andorka egyszerű példával szemléltette a minősítés elméletét: *„...az elmebeteg nem annyira a viselkedése különbözteti meg a társadalom többi tagjától, mint inkább az, hogy pszichiáterek elmebetegnek minősítik.”* (Andorka, 1995:411).

⁴ Andorka erre példaként a fiatalkorú bűnelkövetők szabadságvesztésének letöltésére fenntartott intézetek bűnözésre nevelő hatását említi (Andorka, 1995).

Goffman a stigmákat három típusba sorolta, melyek a testi, a jellembeli és a származási stigmák. Azonban ezek a különböző stigmák összeolvadhatnak, ezért jelentősége annak van, hogy valakinek van-e stigmája vagy nincs, mert ha az egyénnek van, akkor az előbb vagy utóbb minden más tulajdonságára is kihat (Krizbai, 2019).

A minősítési elméletből az a következtetés vonható le, hogy a deviáns viselkedés okainak, gyakoriságának feltárása során nem szabad megfeledkezni a devianciával foglalkozó intézmények működésének vizsgálatáról sem, illetve a deviancia mérséklésére irányuló törekvések során figyelembe kell venni ezeknek az intézményeknek a megreformálási lehetőségeit is (Andorka, 1995).

A társadalom, integrációs adottsága mellett, egyfajta kontroll funkcióval is rendelkezik. A társadalmi kontroll elméletének meghatározása az 1960-as években fogalmazódott meg először. Az kontrollélmélet alaptézise, hogy a társadalmi kontroll inkább oka, mint következménye a deviáns magatartások változó formájának és azok eltérő mértékének. Az egyén feletti kontroll nem csupán ellenőrzésként jelenik meg, hanem értékelő és szabályozó funkciót is betölt. Az elmélet szerint az individuum, a személyiség nem kiszolgáltatott az őt körülvevő tényezőknek, hanem racionális, döntéshozó lény. Ezért képes mérlegelni, hogy a szükségletei kielégítése vagy a kialakult konfliktusának megoldása érdekében deviáns megoldást választja, és képes mérlegelni azt, hogy kifizetődő-e számára a normaszegés. A kontroll elmélet alapján diagnosztizálhatók a deviancia által veszélyeztetett egyének, mely során vizsgálni kell azt, hogy az egyénben milyen mértékben tudatosultak a követendő normák és azok mennyire váltak a meggyőződése részévé, illetve azokat mekkora mértékben gyakorolja a mindennapi életvitelben (Krizbai, 2019).

A társadalmi kontroll intézménye közé sorolható a család is. A nem integrált családok (például: egyszülős családok, mozaik családok, az örökbefogadó családok vagy az élettársi viszonyban élők családformái) körében magasabb a fiatalok bűnözés aránya.

2.2. A deviáns viselkedés kialakulásának lehetséges oka: az akut feszültséghelyzet

A deviáns viselkedések előfordulási okairól a szociológiában a különböző elméleti hipotézisek megfogalmazásait két nagy csoportba lehet osztani: egyrészt vannak azok az elméletek, amelyek az egyén, a család és más elsődleges csoportok szintjén keresik a deviancia okait; másrészt pedig azok, amelyek a társadalom egészének vizsgálatával igyekeznek feltárni a lehetséges okokat. Ezen elméletek közös törekvése az, hogy nem egy-egy deviáns

viselkedésfajtát, hanem általánosságban véve mindenfajta deviáns viselkedést meg akarnak magyarázni (Andorka, 1995).

A deviáns magatartás lehetséges okai keresése során, majdnem minden esetben fel lehet fedezni valamilyen akut feszültséghelyzetet⁵, amely feszültségek hatására a deviáns magatartású személy válaszreakciója az, hogy belemenekül a devianciába (Andorka, 1995). *„Az öngyilkosság esetében a megoldhatatlannak látszó helyzetből való menekülés szándéka egyértelmű. A mértéktelen alkoholfogyasztás motívuma is az alkohol közismert átmeneti feszültség- és szorongásoldó hatásával függ össze. A kábítószer fogyasztó fiatalok azért csatlakoznak ilyen közösségekhez, és nyúlnak a kábítószerhez, mert így átmenetileg elfelejtik a családban és az iskolában őket érő kínos élményeket. Az antiszociális magatartású, agresszív fiatalok magaviseletének hátterében az érzelmi, indulati élet kielégítetlensége és önérzeti sérülések állnak.”* (Andorka, 1995:408). A deviáns magatartású személy nem képes a feszültségeket elviselni és a kialakult helyzetet megoldani. Ehhez egy egészségesen módon fejlődött, fejlett személyiség szükséges, mely személyiség kialakulásához elengedhetetlen a harmonikus családi háttér és a kortárcsoportokkal megfelelő kapcsolat. Azonban ezek hiányában szocializációs és a személyiség fejlődésében zavarok léphetnek fel, melyek normasértő viselkedéseket eredményezhetnek (Andorka, 1995). Abban az esetben, ha a személyiség egészséges fejlődésében valamilyen zavar keletkezik, akkor az agresszív viselkedést eredményez, mely deviáns viselkedés formájában irányulhat az egyénre vagy a külvilág felé is. Ez egyaránt veszélyes az egyénre és a társadalomra is (Sági, 2015).

A fiatalkori devianciának egyaránt vannak objektív és szubjektív okai, amelyek együttesen hatnak a fiatalok magatartására. A legfontosabb kiemelni az objektív okokat, amelyek közé sorolhatjuk a családi környezetet, amelyhez hozzátartoznak a családi problémák, a szülők válása, a felelőtlen szülői magatartás, anyagi gondok, alkoholizmus a családban, durva szülői bánásmód, a nem megfelelő nevelési elvek és a rossz baráti társaság is (Folta, 2017). Ezért is fontos a család szerepét kihangsúlyozni, mert ez a legelső, érzelmileg pedig a legmeghatározóbb közösség az életünk során.

---

⁵ *„Az akut feszültséghelyzetekre, a szocializációs zavarokra és a környezet kultúrájára hivatkozó magyarázatoknál is felmerül a kérdés, hogy ezeknek az egyének és családok szintjén felmerülő okoknak milyen makrotársadalmi háttere van.”* (Andorka, 1995:410)

2.3. A család meghatározása. A család, mint társadalmi intézmény, valamint a család meghatározásának pszichológiai, rendszerelméleti és funkcionalista megközelítései

„Az emberi társadalmak nem úgy épülnek fel, hogy a makrotársadalom és annak intézményei állnak szemben az egyes emberekkel.” (Andorka, 1995:315). Az egyén és a makrotársadalom között számtalan csoport és intézmény helyezkedik el, amelynek az egyén tagja, és amelyeken keresztül az egyén felé közvetítik a makrotársadalom hatásait és elvárásait. Ezek az elsődleges csoportok, amelyek közül a fejlett társadalmakban a legfontosabb a család (Andorka, 1995). A családot Andorka Rudolf társadalmi intézménynek tekinti. Elméletében a társadalmi intézmények a társadalmi makrostruktúrák, illetve az egyének közötti közvetítőként jelennek meg. A család azon kívül, hogy a társadalom egyik alapintézménye, kiscsoport és elsődleges csoport is. Kiscsoport, mert tagjai kis létszámúak és személyesen ismerik egymást. Elsődleges csoport is, mert mivel a tagok teljes személyiségükkel vesznek részt benne, érdeklődésük saját maguk és más személy irányába, mint egészre irányul (Szabó-Tóth, 2008).⁶

A család minden személy számára mást jelent. A szociológia, családszociológia és más tudományterületek is foglalkoznak a család fogalmi meghatározásával, és számos megközelítés segítségével vizsgálják a családot, mint közösséget. A szociológiában családnak nevezik az olyan együtt élő kiscsoportot, amelynek tagjait vagy házassági kapcsolat, vagy leszármazás, más szóval vérségi, vagy örökbefogadási kapcsolat köt össze (Andorka, 1995). „A családi kapcsolatok egy sajátos mikro-világot, normatív és szimbolikus rendszert alkotnak.” (Somlai, 1986; idézi: Somlai, 1999). Ezek a rendszerek különböző magatartási szabályokat tartalmaznak arra vonatkozóan, hogy mi a jó, mi a rossz, mit szabad és mit nem. Megjelennek benne a kommunikációs mintázatok azzal kapcsolatosan például, hogy hogyan kell kérdezni, a kíváncsiságot vagy az érdeklődést kifejezni (Somlai, 1999).

Kurt Lewin amerikai-német szociálpszichológiai megközelítésben családnak nevezi azt, ahol a legkisebb a szociális távolság (fizikai és lelki). A család az, ahol leginkább otthon érezzük magunkat, és amely csoportban azonosságtudat alakul ki az egyénben (Krizbai, 2019).

---

⁶ „Csoportnak nevezzük az egyéneknek olyan együtteseit, amelyeket bizonyos közös ismérvek jellemeznek, kötnek össze.” (Andorka, 1995:315). Csoportnak tekinthetők az idősek csoportja vagy a fiatalok csoportja is. Legtöbbször azonban, amikor a csoportokról van szó, akkor a kiscsoportokra gondolnak: „Kiscsoportnak nevezzük azokat a csoportokat, amelyeknek tagjai olyan kis létszámúak, hogy egymást személyesen ismerhetik. Ilyenek tehát a munkahelyi és lakóhelyi (szomszédsági) közösségek, iskolai osztályok, kis egyesületek, körök, klubok, baráti közösségek, a rokonság és a család.” (Andorka, 1995:315).

Rendszerelméleti megközelítésben a családra, mint csoportra egy komplex rendszerként tekinthetünk, amelyben a tagok befolyással vannak egymásra, a tagok magukat családnak tartják, a tagok hasonló identitástudattal, értékrendszerrel, hittel és meggyőződéssel rendelkeznek. A család egy dinamikusan változó csoport, amelyre sok tényező befolyással van. Ha a családra úgy tekintünk, mint egy rendszerre, akkor felfedezhetjük benne a konfliktusokat, a szeretetet, a kommunikációt és az elvárásokat-csalódásokat is egyaránt (Kurimay, 2000).

A család rendszerelméleti megközelítése mellett Talcott Parsons funkcionista megközelítésben vizsgálta a családot. Elsősorban a családi kapcsolatok, a családtagok interakciói összefüggenek egymással, ami a családtagok egymáshoz fűződő viszonyából vezethető le. A családi struktúrában elfoglalt hely várakozásokból áll, mind a családtagok részéről az egyén cselekedetivel szemben, mind az egyén cselekedeteit tekintve, amely várakozások rendszert alkotva meghatározzák a család működését. Azonban nem elegendő csak a családi rendszer vizsgálata a családi élet megértéséhez, hanem meg kell vizsgálni a család környezetével, azaz a társadalommal való kapcsolatát is, valamint az egyes családtagok egymás közötti viszonyát is (Cseh-Szombathy, 2006).

„Az a közeg, amelyben az emberré és felnőtté válás zajlik, a mikromilió, elsődlegesen a családi, majd a munkahelyi, baráti, szórakozási stb. kiscsoportok színtere. Legtöbb hatás e közvetítő szférán át jut el az emberhez, a nagy társadalmi hatások éppúgy, mint az életvezetési szokások, a viselkedési normák és szabályok. A mikromilió tehát az a társas mező, amelyet együtt élő, összetartozó személyek alkotnak.” (Bagdy, 1977:12) Ezekon túlmenően azonban számtalan megközelítésből tekinthetünk egy családot családnak.⁷

2.3.1. A család, mint elsődleges szocializációs színtér jelentősége. A család funkcióinak bemutatása a strukturális-funkcionális szemlélet mentén

---

⁷ A néprajzi értelmezésben vett család, házasság szerint tipizálja a családot, amely által három nagy típusba sorolható a család. Monogámnak mondható az a család, amelyben egy férfi és egy nő házassága köttetik. Akkor poligám egy család, ha egy férfi több nővel házasodik, illetve előfordul poliandrán család, amelyben egy nő több férfival köt házasságot. Továbbá ismert az endogém házasság is (endogámia), ahol a házastársak ugyanabból a nemzetségből, csoportból származnak, mely jellemzően a primitív természeti népeknél ismert. Illetve exogám házasság is előfordulhat (exogámia), amelyben más törzsből választható a házastárs (Bodonyi és Hegedűs, 2006).

A gyermek fejlődésére nagy hatást gyakorol a társas környezete. Buda Béla megfogalmazása szerint: *„A szocializáció nem más, mint interakciós folyamat, amelynek révén egy személy viselkedése úgy módosul, hogy megfeleljen a környezete által vele szemben támasztott követelményeknek.”* (Buda, 1986:37) *„A szocializáció a társadalomba való beilleszkedés folyamata, amelynek során megtanuljuk megismerni önmagunkat és környezetünket, elsajátítjuk az együttélés szabályait, a lehetséges és elvárt viselkedésmódokat. Ebben a folyamatban a társas együttélésre nevelő hatások, és az egyéni befogadóképességünk állandó kölcsönhatása érvényesül.”* (Sági, 2015:1).

A szocializáció során az egyén képessé válik arra, hogy hasznos tagja legyen a közösségnek, a társadalomnak. Ebben a folyamatban az egyén egyszerre válik társas lényé és önálló személlyé. A szocializáció tágabb értelemben véve egy olyan folyamat, amely az egész életet átszövi, így az felnőttkorban is érvényes (Bagdy, 1977). Alapvetően két nagy színteret különböztethetjük meg a szocializációnak: az elsődleges és a másodlagos szocializációt. Az elsődleges szocializáció a családban a legkorábbi évekhez kötődik, és egyfajta alapként is szolgál a későbbi szocializációs folyamatok és kapcsolatok kialakulásában.

A gyermekkori szocializáció a személyes én kibontakoztatásának a kezdete. A társas hatások fő közvetítője a gyermek számára a család. A személyiség megalapozását és differenciálását a családi közvetítő rendszer indítja el, ezért a család tekinthető a szocializáció elsődleges színtereként. Az ember kultúrájának sajátosságait, szokásait, a különböző társadalomban elvárt viselkedési formákat jó részét a családban tanulja meg. (Bagdy, 1977). A családról elmondható, hogy egy nyílt, dinamikus rendszer, amely azt is jelenti, hogy nyitott a környezete felé, illetve folyamatosan változik (Busi, 2006).

A gyermek és a szülők közötti kapcsolattal kezdődik a szocializáció. Kezdetben a szülőktől veszi át a kisgyermek az alapvető viselkedésmintákat, a szocializáció által alakul ki az alapvető motiváció és fejlődik a saját énje; majd később a személyiség fejlődését más emberi kapcsolatok és a különböző csoporthatások is alakítják. Ez a deviáns viselkedésre úgy vonatkoztatható, hogy annak okai között a szocializáció valamilyen negatív irányú fejlődését fedezhetjük fel, és nem az egyén eleve meglévő személyiségkárosodását. A deviáns viselkedésű személy nem megfelelően szocializálódott, ezért minden deviáns viselkedésforma hátterében fellelhető a pszichés működések valamilyen zavara. A nem megfelelő módon szocializálódott egyén nem képes bizonyos társadalmi követelményhez alkalmazkodni, azokban nem tud megfelelően viselkedni; valamennyi érzelmén nem tud uralkodni, valamint

az átlagostól eltérő vagy a normák által tiltott elvárásai vannak. A korai szocializációs zavarok hatására az egyén személyiségét érzékenyvé teheti a devianciára a másodlagos kiscsoportok hatására. Feltételezhető az, hogy az elsődleges szocializáció zavara, annak módja és milyensége befolyásolja azt, hogy milyen deviáns viselkedés alakul ki az egyénnél felnőtt korára. Azonban nem csak ez a meghatározó, hanem a másodlagos szocializáció jelentősége is fontos, azaz a devianciára való rászoktatás. *„Sokszor a kiscsoportok másodlagos szocializációs hatásától, a környezetben látott viselkedésmintáktól függ, hogy mely deviáns viselkedésformák alakulnak ki.”* (Andorka – Buda – Cseh-Szombathy, 2006:25).

„A család szocializációs funkciója többszintű. Ellátja a gyermekek biológiai gondozását, biztosítja azokat a feltételeket, amelyek az éréshez és fejlődéshez szükségesek, ugyanakkor meghatározott magatartási szerepmintákat is közvetít. Erre a primer szocializációs alapozásra épül azután a tudatos nevelés, a családi szoktatás, ellenőrzés, tanítás, fegyelmezés, jutalmazás. Így teremődnek meg a családon kívüli nevelés alapjai a személyiségben.” (Bagdy, 1977:15).

A család lényege úgy érthető meg, ha azt vesszük figyelembe, hogy milyen funkciókat lát az egész társadalomban, illetve az egyén életében. Robert F. Winch *„A modern család”* című művében átfogó képet alkotott a családot jellemző funkciókról. A család ezeknek a funkcióinak a segítségével járul hozzá a társadalmi rendszer fennmaradásához és a család tagjai szükségleteinek kielégítéséhez. Winch öt alapvető családfunkciót különböztet meg. Első és leglényegesebb funkcióként a reprodukciós funkciót határozza meg, amely által biztosított a család és a társadalom utánpótlása. A második funkció a gazdasági funkció, amely a család tagjainak a társadalmi munkamegosztásból való részvételt és a család fogyasztását foglalja magába. A harmadik, a politikai funkció, amely alatt Winch a konfliktusok kezelését, a családon belüli rend fenntartását értette. Negyedik funkcióként a szocializáció és nevelő funkciót határozta meg, amely funkció elősegíti a család számára, hogy a család tagjait, leginkább a gyermeket előkészítsék a társadalomban betöltött szerepére és az abba való beilleszkedésre. Winch ötödik alapvető funkciónak tekinti a vallási funkciót, amely a társadalmi kontroll elősegítője, mely az egyén szempontjából a krízisek és a szorongások leküzdésében nyújt segítséget. A strukturális-funkcionális szemlélet szerint az alapvető funkciók időtől és helytől függetlenül minden társadalomban azonosak. Az egyes történelmi korok és társadalmak között a különbség abban mutatkozik meg, hogy az egyes funkciókat a társadalom alrendszerei

eltérő mértékben látják el.⁸ A családok történeti átalakulása során az európai és észak-amerikai családokra a funkcióvesztés jellemző. A mai modern család lényegesen kevesebb funkciót lát el és a szerepe az egyes funkciók ellátásában kisebb jelentőségű, mint a korábbi évszázadokban (Cseh-Szombathy, 2006). A II. világháborút követően elterjedtebbé vált a nők munkavállalása. Így a nők családi szerepei kibővültek, átalakultak (Magyar, 2006). Ezt követően egyre több nő tanult tovább és vállalt munkát. A nemi szerepek megváltozásával kezdett el módosulni a családokon belüli munkamegosztás is, hiszen a női tevékenységek változása és azok kibővülése kihatott a férfiak szerepeire, tevékenységi köreire is (Szalai, 1971; idézi: Somlai, 1999).

2.3.2. A család szerkezetének sajátosságai, családformák és családtípusok változásai

A 16-18. század idején alakultak ki az újkori családmodellek, amelyben fontos szerepet játszott a polgári réteg megerősödése és a reformáció terjedése. A korai újkorban a házasság továbbra sem kifejezetten az érzelmeken alapult. Azonban a 18. században a felvilágosodás jelentősen megváltoztatja a házasságot, fontossá válik a férfi és a nő érzelmeinek összhangja és az azonos gondolkodása. A házasságon belül kialakuló konfliktusok ebben az időszakban nagyon ritkán járnak válással. Kialakulnak a gyermekekhez fűződő ünnepek, mint például a születésnap, névnap. A paraszti társadalomban még továbbra is jellemző a hagyományos nagycsalád. A 19. században szemmel láthatóvá válik a család változása, amelyre nagy befolyást gyakorol a társadalom és gazdaság alakulása, valamint az urbanizáció is. A változások a 20. századra is kiterjednek, ahol a házasságkötés és a családalapítás már nem örökségen vagy földtulajdonon alapul, sokkal inkább előtérbe kerül a szerelem, amely alapjává is válik a házasságkötésnek (Magyar, 2006).

A mai modern családok kialakulását Somlai Péter a 19. század végére és a 20. század elejére helyezi, aminek az egyik fő jellegzetessége az, hogy a családtagok közötti interakció által dől el a családon belüli szerepbeosztás. A modern családok esetében egyre inkább elterjedté válnak a különböző alternatív együttélési formák, mint például az élettársi kapcsolatban történő együttélés (Szabó-Tóth, 2008).

---

⁸ „Voltak társadalmak, amelyekben a család, mind a társadalom, mind tagjai számára a funkciók legnagyobb részét ellátta: ilyen volt például a történeti kínai család; más társadalmakban viszont aránylag kevés funkció hárul a családra, mint például az izraeli kibuc családokban.” (Cseh-Szombathy, 2006:7).

Egy következő szociológiai értelmezésben a családnak, mint csoportnak az egyik jellemzője, hogy legalább két generáció él benne. Ez a megközelítés a család szerkezetéből indul ki. A család felépítése, annak formájához és az azt alkotó tagjaihoz kapcsolódik. A klasszikus családszociológiai művekben (Somlai, 1999; Faragó, 2005) a hagyományos családszerkezeti formák jelennek meg, mint a nukleáris család, az egyszülős család, a mozaik család, vagy az élettársi kapcsolatban élő szülők családformái.

A statisztika definíciója csak a szülőket (vagy egyedülálló szülőt) és velük együtt élő nem házas gyermeket számítja a családhoz. Ennek értelmében három családtípus különböztethető meg: 1. házaspár; 2. házaspár gyermekkel; 3. egy szülő gyermekkel. Ezt szokták családmagnak vagy nukleáris családnak nevezni (Andorka, 1995).⁹

„Attól függően, hogy kik élnek együtt egy háztartásban, különféle háztartás-típusokat különböztetnek meg. A különféle tipológiák közül Peter Laslett angol társadalomtörténész által kidolgozott tipológia az alábbi:

- 1. nukleáris család háztartások, ezekben egyetlen nukleáris család tagjai élnek együtt;*
- 2. kiterjesztett család háztartások, ezekben egy nukleáris család tagjain kívül más, ehhez a családmaghoz nem tartozó rokonok (leggyakrabban egy özvegy szülő vagy egy nem-házias testvér) ének együtt;*
- 3. több családmagból álló háztartások, ezekben több családmag él együtt, legtöbbször a szülők és házas gyermekük házastársával;¹⁰*
- 4. olyan háztartások, amelyeknek tagjai közül senki sem tartozik ugyanazon családmaghoz, például két egyedülálló, nem házas unokatestvér együttélése egy háztartásban;*
- 5. egyszemélyes háztartás.” (Andorka, 1995:316-317).*

---

⁹ „A néprajtudomány viszont a szociológiánál is tágabb családfogalmat szokott használni: nem csupán az együtt lakó, együtt étkező családtagokat számítja a családhoz, hanem azokat is, akik – bár külön laknak, esetleg külön háztartást vezetnek, sőt külön is gazdálkodnak – egymással szoros kapcsolatban élnek.” (Andorka, 1995:316).

¹⁰ „...ezen belül megkülönböztethetünk több sajátos típust: 1. a törzscsalád-háztartást, ezen belül a szülők egyetlen házas gyermekükkel (legtöbbször a legidősebb, néha a legfiatalabb házas fiúgyermekükkel) élnek együtt; 2. a házas szülőkből és több házas gyermekükből álló háztartást, általában erre gondolnak, amikor a „nagy családról” beszélnek; 3. a házas testvérek együttélését egy háztartásban. E három fő típuson kívül ritkábban még sok másfajta többcsaládos háztartás fordul elő. A kiterjesztett és a többcsaládos típust szokták együtt összetett háztartásnak nevezni.” (Andorka, 1995:317).

Harcsa és Monostori (2020) tanulmányukban a gyermekes családokat három kategóriába sorolták. Intakt családoknak tekintették azokat, ahol a családban élő gyermekek mindegyike a vér szerinti szülővel él. A mozaikcsaládok körébe sorolták azokat, ahol két szülő neveli a gyermeket, de a családban legalább egy olyan gyermek él, akinek csak az egyik ott élő szülője a vér szerinti. A mozaikcsaládokon belül azonban megkülönböztették azokat, ahol születtek közös gyermekek, és azokat is, ahol csak az anya, csak az apa vagy mindkettő a korábbi párkapcsolatából hozták magukkal a gyermekeket az új családba. Egyszülős családnak pedig azokat tekintették, ahol csak egy szülő él gyermekével egy háztartásban függetlenül attól, hogy a család özvegyülés vagy válás útján vált egyszülössé (Harcsa és Monostori, 2020). Ezeken túl Vaskovics már újabb típusú családformákat is bemutat tanulmányában:

- *„a házasságon alapuló nukleáris (kis-) család,*
- *az élettársi kapcsolatokon alapuló család,*
- *az egyszülős család,*
- *az újránházasodások nyomán kialakuló multinukleáris család (két vagy több nukleáris családból összetevődő, nem egy háztartásban élő család),*
- *»patchwork« család (amit magyarul »követő család« -nak nevezhetnénk),*
- *»living apart together« család (»látogató kapcsolaton« alapuló család).»*
(Vaskovics, 2014:14).

Magyarországon az ezredforduló időszakában demográfiai, gazdasági, szocializáció, kapcsolatok és életformák tekintetében változások mentek végbe a házasság és a család intézményében. Demográfiai változások tekintetében elmondható az, hogy a magyar fiatal felnőttek demográfiai viselkedése hasonlóvá vált a nyugat-európaihoz. A házasság a '70-es évek közepéig elterjedt volt (az emberek 94-95%-a Magyarországon legalább életében egyszer megházasodott). Azonban ez a trend a '70-es évek végétől megfordul és a házasságkötések számában csökkenés figyelhető meg. Az 1970-es években tapasztalható magasabb érték a tradíciókkal és a demográfiai tényezőkkel magyarázható, mivel akkor volt házassági korban az 1950-es évben született Ratkó-generáció. Továbbá a népesedéspolitikai ösztönző hatása is fontos tényező, amely a gyermekvállalást ösztönözte, ami által elsősorban a lakásvásárlás a házassági állapotúak számára könnyebben elérhető volt. A házasságkötések alacsony számát több tényező együttes hatásával magyarázta Somlai és Tóth (2002). Ezek közül elsőként a házassági időzítést emelték ki: a '70-es években jellemzően a férfiak az első házasságukat 24 éves korukban kötötték, a nők pedig 21 éves korukban. Ez azonban kitolódott

a férfiak esetében 27.2 évre, a nők esetében pedig 27.7 évre. Ezen túl gazdasági tényezőkkel is összefüggésbe hozható a házasság alakulása.¹¹ A házasság halasztásának vagy annak meg nem köttetésének gazdasági jellegű oka bizonyos társadalmi rétegek elszegényedése. Továbbá a házasság népszerűségének a csökkenése magyarázható azzal is, hogy sokat változott az élettársi kapcsolat megítélése, melynek egyre inkább az elfogadottsága a jellemző. A gazdasági változások tekintetében fontos, hogy 1989-ben a rendszerváltás által a korábbi tervgazdaságot felváltotta a kapitalista piacgazdaság.¹² Ennek során sok család válságba került, mivel egy korábbi szerkezeti és életvezetési modell megrendült, átalakult. Magyarországon a munkanélküliség a rendszerváltást követően jelent meg, mely élethelyzet több nemzedékszámára ismeretlen volt.¹³ A munkaerőpiac változásai eltérően hatottak a nőkre és a férfiakra, ellentétben a nemzetközi trendekkel, mivel hazánkban a munkanélküliség megjelenése magasabb volt a férfiak, mint a nők körében (Somlai – Tóth, 2002). A családok életének formálásban nagy szerepet játszik az, ha valamelyik tagja hosszabb vagy rövidebb ideig munkanélküli, és különöse nehezebb azoknak a családoknak a helyzete, ahol a férfi veszti el a munkáját. A magyar családok évtizedek óta a kettős jövedelemre rendezkedtek be, azonban a férfiak a fő munkahelyükön magasabb fizetést kaptak és a második gazdaságban is magasabb arányban vettek részt. A munkanélkülivé vált férfiak önképe, mint családfenntartóként rendült meg és körükben az alkoholizmus és különféle egészségkárosodás mértéke megnövekedett (Simonyi, 1995).

A szocializáció, a kapcsolatok és az életformák, a szülő-gyermek kapcsolat változásai közül a tekintélyelvű nevelési normák gyengülésének és a megengedő nevelés elterjedésének leheztünk tanúi, ami az új nemzedék kultúrájának és a pedagógia huszadik századi változásainak volt köszönhető (Vajda, 1994; idézi: Somlai – Tóth, 2002). Átalakultak a jutalmazás és büntetés családi és iskolai módszerei, ugyanakkor az is tapasztalható volt, hogy a dolgozó szülők nem tudtak elegendő időt szánni, illetve megfelelő érzelmi támaszt nyújtani

---

¹¹ A rendszerváltás nyertesei azok, akik megengedhetik maguknak, hogy egyedülálló vagy élettársi kapcsolatban éljenek, mivel ők azok, akik egy keresetből is fenn tudnak tartani egy lakást, egy megfelelő életszínvonalat, ami következtében nem szorulnak rá a házasságkötés által nyújtott anyagi biztonságra (Somlai – Tóth, 2002).

¹² „Csak példaként említhetjük a privatizációt, a hiánygazdaság megszűnését, a rohamosan növekvő inflációt, a reálértéküket vesztő járulékokat, a családi jövedelmek szerkezeti változását stb.” (Somlai – Tóth, 2002:342).

¹³ „1989 és 1992 között 1,1 millió munkahely szűnt meg, így a magyar családoknak ekkor kellett a tömeges munkanélküliséggel szembenézniük először.” (Somlai – Tóth, 2002:343).

a gyerekeiknek.¹⁴ Átalakultak továbbá a szülők és gyerekek közötti kapcsolati mintázatok is. A korábbi generációkhoz képest a jelenkori fiatal szülők nem idegenkednek attól, hogy együtt játszanak a gyermekükkel, együtt töltsék a hétvégét és együtt utazzanak. A női munkavállalással gyakoribbá váltak a családon belüli szerepcserék, amely következtében az apák több időt töltenek a gyermekükkel és sokkal inkább vesznek részt a gyermekük életében, mint a korábbi nemzedékek férfitagjai (Somlai – Tóth, 2002).

Azonban a nevelési normák megváltozásának folyamata ellenére sem szűnt meg a nevelés során alkalmazott erőszak, ami a tartós elhanyagolás mellett a gyerek egészséges fejlődését veszélyeztető fő tényező. Erre vonatkozóan kevés adat áll rendelkezésre, azonban azokból kiderül, hogy minden nyolcadik felnőttet vertek több-kevesebb rendszerességgel a szülei, és jelenleg minden hetedik anyja beismerte, hogy szokta bántalmazni a gyermekét (Tóth, 1999; idézi: Somlai – Tóth, 2002).

„A családok életét nagyban meghatározza a létszám, összetétel és szervezeti forma, melynek változékonysága mindig, a korábbi nemzedékek életében is megfigyelhető volt. A mai családszociológia egyik fontos megállapítása szerint azonban a családtípusok fokozódó pluralizációja megy végbe a fejlett országok jelenkori társadalmában. [...] S a családtípusokhoz hozzátehetjük a párkapcsolatok, s még általánosabban az életformák pluralizációját.” (Somlai – Tóth, 2002:246-247)

A statisztikai adatok is rávilágítanak a családszerkezeti változásokra. A 2011-es népszámlálással kapcsolatos elemzéséből megtudható, hogy 2011-ben a párkapcsolaton alapuló családok száma 2 millió 177 ezer volt. A hagyományos családtípusok veszítettek a súlyukból és egyre inkább elterjedté váltak az élettársi kapcsolatok. 2011-ben a párkapcsolatokból 1 millió 772 ezer házasságon, 405 ezer élettársi kapcsolaton alapult. (KSH, 2015).

2022. október 1-jén a 15 éves és annál idősebb népesség 43%-a élt házasságban, ez alig marad el a legutóbbi, 2011. évi népszámlálásban mért aránytól (44%), miközben a 30 év alattiak körében 8%-ról 12%-ra nőtt a házások aránya. A népesség egyharmada viszont soha nem élt házasságban, a 2022-es népszámlálás idején az 50 év alatti férfiak 62%-a nőtlen, az ilyen korú nők 52%-a hajadon volt. (KSH, 2023).

---

¹⁴„Emellett, a televíziózás, az internet és a modern tömegkultúra más eszközeinek elterjedésével, használatának fokozódásával a szülők és pedagógusok egyre kevésbé tudják ellenőrizni azt, hogy a gyerekek mit tudnak meg a felnőtt világról.” (Somlai – Tóth, 2002:345).

A családok növekvő száma ellenére a családban élők száma csökkent, ezért a családok mérete is zsugorodik: 2016-ban száz családra 283 személy, míg 2011-ben ez a szám 287 volt. Ebből kifolyólag a családok szerkezete is változott: 2016-ban 1 millió 716 ezer családban, a családok közel kétharmadában élt gyermek. Fordulatot vett az egyszülős családok számának változása is: 2016-ban 503 ezer családban neveli egyedül gyermekét az egyik szülő, amely 34 ezerrel kevesebb, mint 2011-ben. 2016-ban a száz családra jutó gyermekek száma a teljes népességén belül 101 volt, a gyermekes családok körében 162 (KSH, 2018).

2022-ben a háztartások 21%-ában nevelnek 15 év alatti gyermeket. (KSH, 2023).

A gyermeket vállaló nők arányának csökkenésének lassulása figyelhető meg a 2011. évi népszámlálás óta. A 30 év alatti nők körében pedig kismértékben emelkedett a gyermekesek száma. A 2022-es népszámlálás adatai alapján a nők 73%-a vállalt gyermeket az élete során, 23%-uk egy, 35%-uk két, 15%-uk három vagy annál több gyermeknek adott életet (KSH, 2023).

Egyre elfogadottabbá válik az élettársi kapcsolatban történő együttélés. Számuk 79 ezerrel növekedett 2011-től 2016-ig, amely családforma meghaladta a 483 ezer családot, ebből a felnőttek 51%-ával élt gyermek. A 2016-os évben a családok többsége házasságon alapult, arányuk 64% volt. 2016-ra tovább csökkent a gyermekes családok száma, ezzel párhuzamosan kevesebb a családban élő gyermek is. Ebben az évben a 2 millió 784 ezer családban élő gyermek 60%-a házaspáros családban élt, 15%-a élettársi kapcsolatban, és 25% volt az egy szülővel élő gyermekek aránya (KSH, 2018).

A családformák pluralizálódása mellett továbbra is a tradicionális nukleáris családforma az uralkodó Európában. A pluralizálódás folyamata az észak- és a nyugat-európai országok többségében egyes demográfusok szerint befejezettnek tekinthető (Vaskovics, 2014).

3. Az anómia elterjedtsége és a normaszegés elfogadottsága három visegrádi országban: Magyarország, Csehország és Lengyelország¹⁵

A Central European Opinion Research Group 1999 óta közös együttműködésben¹⁶ kutatja a három visegrádi ország lakosainak a különböző társadalmi kérdésekkel kapcsolatos véleményét, így az anómia és a normaszegés elfogadottságával kapcsolatosan is végeztek közvélemény kutatást. Az anómia elterjedtségét és a normaszegés elfogadottságát három visegrádi országban: Magyarországon, Csehországban és Lengyelországban vizsgálták a kétezres évek elején. A kutatás adatfelvétele mindhárom országban személyes megkérdezés útján, az egyes országok felnőttkorú lakosságának nem, életkor, iskolai végzettség és lakóhely szerint reprezentatív mintáin készült (Csehország 1000-, Magyarország 1500-, Lengyelország 1100 fő).¹⁷

Mivel a rendszerváltást megelőző időszakban Magyarországot nem csupán gazdasági és strukturális válság és az elszegényedés jellemezte, hanem a társadalmi integráció krízise, az anómia és az elidegenedés is. Az anómia elterjedtsége vizsgálatának egyik dimenziójaként az elmagányosodásra vonatkozóan tettek fel kérdéseket. Az eredmények azt mutatták, hogy *„1997-ben a megkérdezettek 23%-a mondta részben vagy egészben igaznak, hogy gyakran magányosnak érzi magát, 2001-ben ez az arány 25% volt. A magányosság érzete növekszik az életkorral: míg az 50 év alattiak nagyjából egyötöde tartotta igaznak saját magára nézve ezt az állítást, addig a 60-69 évesek 29%-a, a 70 év felettiak 44%-a vélekedett ugyanígy. Az iskolai végzettség esetében a kapcsolat fordított: a legmagasabb iskolai végzettség szintjével együtt csökken a magukat magányosnak érzők aránya.”* *„A kilencvenes évekbeli vizsgálatok legfontosabb következtetései egyike volt, hogy ebben az időszakban csökkent az anómia elterjedtsége, miközben a normaszegés, mint az egyéni célok eléréséhez elengedhetetlen*

---

¹⁵ Közép-Európai Közvéleménykutató Társulás, azaz Central European Opinion Research Group (CEORG), havi rendszeres közvéleménykutatása során összehasonlításban vizsgálta a három visegrádi országban az anómia elterjedtségét és a normaszegés elfogadottságát (2001. február). Tanulmányuk címe: Az anómia elterjedtsége és a normaszegés elfogadottsága három visegrádi országban: Magyarország, Csehország és Lengyelország.

¹⁶ Melynek alapítói: IVVM – Institut pro výzkum veřejného mínění (Csehország) TÁRKI – Társadalomkutatási Intézet Rt. (Magyarország) CBOS – Centrum Badania Opinii Społecznej (Lengyelország).

¹⁷ Az adatfelvételt más közép- és kelet-európai országban is elvégezték: Magyarország mellett Csehországban, Lengyelországban, Litvániában, illetve Oroszországban (CEORG, 2001: Az anómia elterjedtsége és a normaszegés elfogadottsága három visegrádi országban: Magyarország, Csehország és Lengyelország).

eszköz elfogadottsága növekedett a magyar társadalomban.” (CEORG, 2001:3) A magyar adatokat közép-kelet-európai összehasonlításban vizsgálták és a tapasztalataik szerint a magyaroktól oroszok érzik magukat a magányosabbnak, a megkérdezettek 29%-a. Vizsgálták továbbá az orientáció hiányát is, amely valamelyest nőtt a magyar társadalomban: 4 évvel korábban a válaszadók 51%-a igaznak érezte magára nézve azt az állítást, hogy „Manapság alig tudok eligazodni az élet dolgaiban”, és a 2001-es adatfelvétel során pedig a válaszadók 54%-a érzett így. Az orientációhiány a nyugdíjas korosztályban a legmagasabb mértékű, ugyanakkor kiemelkedik a 40-49 éves korosztály magas aránya, ami 61% volt. A legfeljebb általános iskolai tanulmányokat végezettek háromnegyede érezte igaznak az orientáció hiányára vonatkozó állításokat, a diplomások körében ez az arány 24% volt (CEORG, 2001). *„Ha a gazdasági aktivitás hatását vizsgáljuk, azt tapasztalhatjuk az anómiának ez a dimenziója legkevésbé az önállókat, vállalkozókat, leginkább pedig a nyugdíjasokat jellemzi.*” (CEORG, 2001:3). Az anómia vizsgálatok egy másik dimenziójaként a hatalomnélküliség, a dolgok alakulására való befolyás hiányának érzetét vizsgálták. Ebben a magyar társadalomhoz az oroszok állnak a legközelebb, mindkét országban az emberek fele érzi teljesen vagy részben igaznak a *„Mindennapi dolgaimat nem tudom befolyásolni”* állítást. Litvániában a megkérdezettek csupán 26%-a, Lengyelországban 33%-a, Csehországban 36%-a állította ugyanezt. Ötödik dimenzióként a társadalom tagjai közötti kapcsolatok hiányát, a mások problémáival szembeni érzéketlenséget vizsgálták. Azt az állítást, hogy *„Senki sem törődik azzal, hogy mi történik a másik emberrel”* a magyarok és a lengyelek több, mint négyötöde mondta teljesen vagy részben igaznak. Litvániában és Oroszországban ez az arány csak kicsit alacsonyabb, 76%, illetve 72%, Csehország esetében azonban már szembetűnő az eltérés (53%).

„A normaszegés szükségességnek elfogadottsága különösen elterjedt a legfiatalabb, 18-29 éves korosztályban (az állítással teljesen vagy részben egyetértők aránya ebben a korcsoportban 82%) és a 40-49 évesek között (ebben a korcsoportban kiemelkedően magas, 45% az állítást teljesen igaznak tartók aránya).” (CEORG, 2001:4) A 70 éven felüliek között a fiatalokkal szemben a szabályok megszegésének elfogadottsága lényegesen kisebb mértékű, 62 százalék. A kérdésre adott válaszokat befolyásolja az iskolai végzettség is: a szakmunkásképzőt végzetek és az érettségizettek között magasabb az elfogadók aránya: 82% és 81%, mint az általános iskolát végzetek (71%) vagy a diplomások között (67%).

Annak ellenére, hogy 1997 óta csökkent a magyar társadalomban a szabályok megszegésének elfogadottsága, az elfogadók aránya azonban közép-kelet-európai összehasonlításban

Magyarországon a legmagasabb (CEORG, 2001). „Az „Aki vinni akarja valamire, rákényszerül arra, hogy egyes szabályokat áthágjon” állítást a megkérdezettek 36%-a teljesen, 41%-uk pedig részben igaznak tartotta. Az egyetértő válaszok együttes aránya Lengyelországban hasonló nagyságrendű, 73%, ennél jelentősen alacsonyabb azonban Litvániában (55%), Oroszországban (52%) és különösen Csehországban (19%).” (CEORG, 2001:4)¹⁸

3.1. Magyarországon előforduló főbb devianciák a fiatalkorúak körében. A fiatalkorúak deviáns viselkedésének családszerkezeti összefüggéseire irányuló kutatások

Számos kutatást végeztek a deviáns viselkedések és a családszerkezet összefüggéseit keresve, illetve több vizsgálat is készült azzal kapcsolatban, hogy Magyarországon melyek a főbb deviáns magatartások, és azok előfordulási gyakoriságát mi jellemzi a fiatalok körében. A korábbi kutatások azt igazolják, hogy a különböző családszerkezeti típusoknak befolyásoló szerepe van a deviáns viselkedés kialakulására.

European School Survey on Alcohol and other Drugs (ESPAD) program 1994-ben azzal a céllal indult, hogy évente ismétlődő nemzetközi összehasonlításban vizsgálja a fiatalok dohányzásáról, alkohol- és egyéb drogfogyasztási szokásait.

Az elemzés során a 2011. évi ESPAD kutatás magyar adatainak eredményeit elemezték, amely kutatás az iskolában tanuló 16 éves diákok országos reprezentatív mintája alapján készült. A családszerkezet és a szerfogyasztás kapcsolatán kívül azt vizsgálták, hogy hogyan befolyásolta családszerkezet a fiatalok egyéb problémás viselkedését és mentális állapot, továbbá arra is keresték a választ, hogy a szülők nevelési elvei, és a családon belüli viszonyok milyen mértékben tudják mérsékelni vagy felerősíteni az aktuális családforma hatását a fiatalok szocializációs folyamataira és problémás viselkedésére.

A kapott eredményeikből kiderül, hogy a 2011-ben az általuk megkérdezett 16 éves fiatalok alig kétharmada élt együtt mind két vér szerinti szülőjével. A diákok 17,6%-a egyszülős családban, 12,8%-a pedig mozaikcsaládban élt, valamint 1995–2011 között több mint négyszeresére nőtt azon diákok aránya, akik vér szerinti szülő nélkül nevelkednek.

---

¹⁸ Ha figyelembe vesszük azt is, hogy minden 10 megkérdezettből 8 vagy 9 személy részben vagy egészben meg van róla győződve, hogy a törvénysértők végső soron elkerülik a büntetést, akkor megállapítható az a következtetés, hogy a közép-és kelet európai társadalmakban élők kétségbe vonják a normák és a törvények kényszerítő erejét, és szkeptikusak a szankciók hatékonyságát és visszatartó erejét illetően (CEORG, 2001).

A serdülő kori problémák elterjedtsége tekintetében a kutatás során vizsgálták a problémás szerfogyasztást: a dohányzást, az alkohol fogyasztás és a tiltott szer használatot. A megkérdezett diákok negyede dohányzik napi rendszerességgel, ami a fiúknál és lányoknál hasonló arányban fordul elő. Az előző havi lerészegedés aránya 13%, és a diákok közel egyötöde próbált már valamilyen tiltott szert az életében. A lerészegedés és a tiltott szer használat is inkább jellemzőbb a fiúk esetében.

Egyéb problémás viselkedésként tekintettek a kutatás során egyrésről az iskolából való lógást, amely nem túlzottan elterjed a fiatalok körében: 2011-ben a diákok 11,8%-a számolt be iskolai lógásról a kérdezést megelőző hónapban, a fiúk és a lányok nagyjából hasonló arányban (11,3%, illetve 12,4%). Másrésről a problémás viselkedés mutatójaként vizsgálták az önsértő magatartást vagy az önsértő gondolatokat; az öngyilkosságot és az öngyilkosság gondolatát. A diákok több mint egyharmada számolt be valamilyen önsértő magatartásról vagy azon való gondolkodásról, illetve otthonról történő elszökésről. A lányoknál ez az arány 45,1%, a fiúknál pedig 25,7%. Leggyakrabban mindkét nemnél az önmagában való kártevésen való gondolkodás fordult elő: a diákok közel egyharmada, a lányok esetében 43,5%-a gondolkodott már életében az önkárosítás valamilyen formáján. A tényleges önkárosítás ritkábban fordul elő, de minden ötödik lány számolt be valamilyen önkárosító cselekedetről. Az otthonról való elszökés és az öngyilkossági kísérlet is ritkább a diákok körében. Míg a szökés előfordulásában a fiúk és a lányok alig különböznek egymástól, az öngyilkossági kísérlet inkább a lányok esetében gyakoribb.

„A család szerkezetének együttes hatása a legtöbb vizsgált probléma esetében szignifikáns. A család szerkezete egyáltalán nincs hatással az önsértés/szökés előfordulására, az önbecsülés és a depresszió esetében pedig gyenge a hatás. Az egyes családtípusok önálló hatását tekintve azt látjuk, hogy a mozaikcsaládban élők körében nagyobb a valószínűsége a problémás szerfogyasztási formák előfordulásának, az iskolai lógásnak, ugyanakkor kisebb az esélye a depressziós tünetek előfordulásának, mint a teljes családban élők körében. Az egyszülős családforma nincs hatással a napi dohányzásra és a havi lerészegedésre, az iskolai lógásra, valamint más problémás viselkedések előfordulására. Ugyanakkor az egyszülős családban élők között közel kétszeres a tiltott szerek kipróbálásának esélye, nő az önbecsülés, illetve mérséklődik a depressziós tünetek előfordulásának valószínűsége is. A vér szerinti szülők hiánya csupán a havi lerészegedés és a tiltott szerek kipróbálásának valószínűségét növeli.” (Elekes, 2014:40). A támogató szülői közeg mérsékli a fiatalok problémás szerfogyasztásának

kialakulásának esélyeit, valamint az iskolai lógást és más problémás viselkedések, depressziós tünetek előfordulásának valószínűségét, valamint növeli a fiatalok önbecsülését (Elekes, 2014).

A 2011. évi adatfelvételhez hasonlóan 2015-ben is készítettek ESPAD kutatást. A 2015-ben megkérdezett 9-10. évfolyamos diákok közel kétharmada (62,5%) legalább egyszer kipróbálta már a cigarettát az élete során és a diákok egynegyede (24,4%) napi rendszerességgel dohányzik. A korábbi ESPAD kutatások eredményei alapján a szerfogyasztás minden formája (a dohányzás is) szoros kapcsolatban áll a családszerkezettel. Azok a tanulók, akik mindkét vér szerinti szülő együtt nevel, sokkal kisebb arányban próbálják ki a dohányzást. Azok a diákok, akiket egyik vér szerinti szülő sem nevel (7,2%), sokkal inkább veszélyeztetettek. Körükben a napi dohányók aránya: 40,6%. Nem különböznek a dohányzásra vonatkozó adatok a mozaikcsaládban és a csonka családban élő fiatalok tekintetében. Mind a két családformában élő fiatalok veszélyeztetettek. A 2011. évi adatokhoz képest 2015-ben a dohányzás mérséklődése figyelhető meg, azonban még mindig nagyon elterjed a fiatalok körében: 9-10. évfolyamos diákok 62,5%-a legalább egyszer kipróbálta már a dohányzást, egynegyedük napi rendszerességgel cigarettázik.

A fiatalok normaszegő magatartásának magyarázó tényezői között a család szerkezetének is befolyásoló hatása van, mind a dohányzásra, mind az alkoholfogyasztásra. A dohányzáshoz hasonlóan az alkoholfogyasztás esetében is az figyelhető meg, hogy a teljes, intakt családban élő diákok körében minden mutató kedvezőbb: ritkább a nagyívás, a lerészegedés, alacsonyabb a fogyasztott mennyiség és még az előző hónapban ivók aránya is kisebb. A nagyívás, lerészegedés és a fogyasztás mennyisége is az édes szülő nélkül nevelkedő fiatalok között a legnagyobb arányú. Ugyanakkor az előző hónapban alkoholt fogyasztók aránya náluk a legkisebb. Ebből a megállapításból arra a következtetésre jutottak a kutatók, hogy ezek a diákok egyrészt ritkábban isznak a társaiknál, de amikor alkoholt fogyasztanak az mértéktelenebb formát ölt, mint a többiekénél. A fiatalok 2015-ben ritkábban fogyasztottak alkoholt, mint a korábbi évek során, de amikor ittak, akkor egyszerre sokkal nagyobb mennyiséget, mint amit a korábbi években fogyasztottak. A nagyívás 1995-től folyamatosan nőtt a magyar fiatalok körében.

A tudatmódosító szerek használata a fiatalok körében meglehetősen elterjedt. A droghasználat tekintetében a megkérdezett 9-10. évfolyamos tanulók 37%-a szerint nagyon nehéz vagy marihuánát, vagy hasist szerezni. Azonban a harmaduk könnyen vagy nagyon könnyen tudna kannabisz-származékokhoz hozzájutni, míg a tanulók fele úgy gondolta, hogy

lehetetlen vagy nagyon nehezen beszerezhető, és csak 14%-uk valószínűsítette, hogy be tudná szerezni, ha akarná. A tanulók negyede pedig nem tudta megítélni a kérdezett szerekhez való hozzáférhetőséget. A megkérdezett 9-10. évfolyamos diákok ötöde fogyasztott már életében legalább egyszer valamilyen tiltott szert, a fiúk 22%-a, a lányoknak pedig 17%-a próbált már ki kábítószer. A válaszadó tanulók 14%-a vett már be altatót, nyugtatót vagy fájdalomcsillapítót orvosi javaslat nélkül (és esetleg ivott rá alkoholt), a lányoknak 18%-a, a fiúknak pedig 11%-a próbálta. A diákok 11%-a úgy nyilatkozott, hogy fogyasztott már életében valamilyen designer drogot, a fiúk 12%-a, a lányoknak pedig 9százaléka próbált ki új pszichoaktív szert.

A droghasználat magyarázó tényezői között is szerepelt a családszerkezet, amelynek befolyása van a fogyasztásra. Azok a fiatalok, akik mindkét édes szülővel együtt élnek lényegesen kevésbé fogyasztanak bármilyen drogot, mint a mozaik családban, vagy nevelőszülővel élő társaik. Leginkább pedig az egyszülős családban vagy édes szülő nélkül élő fiatalok vannak kitéve annak, hogy kipróbáljanak különféle szereket. A legelterjedtebb kábítószer továbbra is a marihuána, második helyen pedig a szintetikus kannabinoidok (pszichoaktív szer) csoportja áll (Elekes, 2016).

4. Összefoglalás

A tanulmányban a kutatásom elméleti háttérét vázoltam fel, amely során az értékek, normák mentén közelítettem meg a deviáns viselkedés fogalmát és megvalósulási formáit. A deviancia elméletek közül Durkheim és Merton anómiaelméletét, a minősítési elméletet és a társadalmi kontroll elméletét emeltem ki, valamint a deviáns viselkedés háttérében fellelhető okok közül az akut feszültséghelyzetre tértem ki.

Mivel a deviáns viselkedés megvalósulásában meghatározó a család és az elsődleges szocializáció szerepe, ezért munkámban kitértem a családra. A család meghatározásának pszichológiai, rendszerelméleti és funkcionalista megközelítéseit; valamint a család, mint elsődleges szocializációs szintér jelentőségét ismertettem, illetve a család funkcióit a strukturális-funkcionális szemlélet mentén mutattam be. Továbbá a család szerkezetének sajátosságai, családformák és családtípusok változásait tekintettem át.

Korábbi kutatási előzmények során az anómia elterjedtségét és a normaszegés elfogadottságát vizsgáló kutatást mutattam be három visegrádi ország vonatkozásában; illetve Magyarországon a fiatalkorúak körében megjelenő deviáns viselkedésformákat és a deviáns magatartású fiatalok családszerkezeti jellemzőit vizsgáló korábbi kutatások eredményeit

foglaltam össze, amelyekből látható, hogy a családi háttérnek befolyásoló hatása van a fiatalok deviáns viselkedésének kialakulásában.

Irodalomjegyzék

- Andorka Rudolf (1995): *Bevezetés a szociológiába*. AULA Kiadó Kft. Budapest.
- Bagdy Emőke (1977): *Családi szocializáció és személyiségzavarok*. Tankönyvkiadó, Budapest.
<https://dokumen.tips/documents/dr-bagdy-emoke-csaladi-szocializacio-es-szemelyisegzavarok.html?page=3>
- Boda Zoltán – Papp László (2020): Az erőszakos bűncselekményekhez vezető antiszociális viselkedés kriminálpszichológiai megközelítése. *Magyar Rendészet*, 20(2): 15-34.
<http://real.mtak.hu/123506/1/763-Cikk%20megjelen%C3%A9sre%20%28pdf%29-13018-1-10-20201013.pdf>
- Busi Etelka – Bodonyi Edit – Hegedűs Judit – Magyar Erzsébet – Vizely Ágnes (2006): A gyakorlati pedagógia néhány alapkérdése. Család, gyerek, társadalom. Bölcsész Konzorcium, Budapest.
<http://mek.niif.hu/05400/05461/05461.pdf>
- Buda Béla (1986): *A személyiségfejlődés és a nevelés szociálpszichológiája*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Buda Béla (2001): *Az öngyilkosság. Orvosi és társadalomtudományi tanulmányok*. Második, bővített kiadás. ANIMULA KIADÓ, Budapest. http://www.budabela.hu/dokumentumok/BU_ONGYILK.pdf
- Cseh-Szombathy László (2006): A család meghatározása. In.: Czibere Ibolya (szerk.): *Családszociológia, szöveggyűjtemény*. Nemzeti Fejlesztési Terv Humán erőforrásfejlesztési Operatív Program, Debrecen.
<https://mek.oszk.hu/13000/13089/13089.pdf>
- Elekes Zsuzsanna (2014): A család szerkezete egyes serdülőkorú problémák megjelenésében. In.: Spéder Zsolt (szerk.): *Demográfus Könyvtár 2*. Budapest.
- Elekes Zsuzsanna (szerk.): Európai iskolavizsgálat az alkohol- és egyéb drogfogyasztási szokásokról. Magyarországi előzmények - 2015. Magyarországi eredmények. Budapest, 2016.
- Faragó Tamás (2005): Életciklusok és családmmodellek egy magyarországi városban a 18-19. században. *Demográfia*, 48(4): 415-435.
- Faragó Tamás (2005): Életciklusok és családmmodellek egy magyarországi városban a 18-19. században. *Demográfia* 48(4): 415-453.
- Folta Dóra (2017): A deviáns viselkedésformák kialakulásának okai a 12-16 éves korosztály körében. *Börtönügyi Szemle*, 36(4): 5-26.
- Folta Dóra (2017): A deviáns viselkedésformák kialakulásának okai a 12-16 éves korosztály körében. *Börtönügyi Szemle*, 36(4): 5-26.
http://epa.niif.hu/02700/02705/00112/pdf/EPA02705_bortonugyi_szemle_2017_4_005-026.pdf
- Forrai Judit (2010): Prostitúált hajlamok, kórképek és betegségek története a „sárga házban”. In.: *A természettudományok, a technika és az orvoslás története a fogyasztói szemével* (pp.202-206). Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetsége Tudomány- és Technikatörténeti Bizottsága - Magyar Szabadalmi Hivatal, Budapest. http://real.eod.mtak.hu/4896/1/Tanulmányok_2010_36_Forrai_Prostitualt_hajlamok_korkepek.pdf
- Harcza István – Monostori Judit (2020): A mozaikcsalád. *Társadalomtudományi Szemle*, 10(2): 1-26.
- Krizbai János – Kiss Zoltán László – Szabó Máté Csaba – Tarján Gábor – Tóth Szilvia (2019): *Bevezetés a szociológiába*. (Krizbai János: Deviáns minősítés (labelling – címkézési) elmélet. Krizbai János: A társadalmi kontroll elmélet. Krizbai János: Szociológiai elméletek a családfejlődésről.) Dialog Campus

Kiadó, Budapest. https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/12670/web_PDF_EKM_Bevezetes_a_szociologiaba.pdf?sequence=1

Központi Statisztikai Hivatal: 2011-es népszámlálás: 16. A családtípusok jellemzői. Budapest, 2015. https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_16_2011.pdf

Központi Statisztikai Hivatal: Mikrocenzus 2016.: 6. A háztartások és a családok adatai. Budapest, 2018. https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mikrocenzus2016/mikrocenzus_2016_6.pdf

Központi Statisztikai Hivatal: Népszámlálás 2022. Végleges adatok A népesség főbb jellemzői (országos és területi adatok). <https://nepszamlalas2022.ksh.hu/eredmenyek/vegleges-adatok/kiadvany/assets/nepszamlalas2022-vegleges-adatok.pdf>

Kurimay Tamás (2000): *A család rendszerelméleti megközelítése*. A családi értékrend néhány aspektusa a Magyar Katolikus Püspöki Kar Boldogabb családokért körlevele kapcsán. <http://www.magypaxromana.hu/kiadvanyok/csalad/kurimay.htm>

Pikó Bettina (2002a): A deviáns magatartás értelmezési keretei a biopszichoszociális elmélet tükrében, In.: Pikó Bettina (szerk.): *A deviáns magatartás szociológiai alapjai és megjelenési formái a modern társadalomban*, JATEPress Kiadó, Szeged, 9-10.

Rosta Andrea (2005): A fiatalkori bűnözés etiológiája a kriminológiai elméletek tükrében. *Család, Gyermek, Ifjúság*, 1(14): 7-24 https://epa.oszk.hu/03400/03457/00043/pdf/EPA03457_csalad_2005_1_007-023.pdf

Sági Zoltán (2015): Deviancia a szocializálódás útjain. In.: Muhi Béla (szerk.): *A kötődés hálói - Közösségben létezve*. Tanári kézikönyv a Vajdasági Magyar Tankönyv Tanács szervezésében. http://www.fokusz.info/File/Tanitastan_-_2016/Deviancia.pdf

Simonyi Ágnes (1995): Munka nélkül. *Szociológiai Szemle*, 1995. 1. 55-70. old.

Somlai Péter – Tóth Olga (2002): A házasság és a család változásai az ezredforduló Magyarországn. *Educatio*, 2002/3. ősz, 339-348. <https://epa.oszk.hu/01500/01551/00021/pdf/108.pdf>

Somlai Péter (1986): Konfliktus és megértés. Gondolat Kiadó, Budapest.

Somlai Péter (1999): A sokféleség zavara: A családi életformák pluralizációja Magyarországon. *Demográfia*, 42(1-2): 38-46.

Szabó Zsuzsanna (2019): A kötődés, kötődési zavarok és annak hatásai a személyiségfejlődésre. *Studia Ignatiana*, 11(1): 133-140. https://epa.oszk.hu/03900/03994/00001/pdf/EPA03994_studia_ignatiana_2019_133-140.pdf

Szabó-Tóth Kinga Dr. (2008): A családszociológia alapfogalmai, elméletei és főbb kutatási területei. In.: Loss Sándor (szerk.): *Szociológiai olvasókönyv*. Egyetemi jegyzet, Miskolc, 146-168. <https://atti.uni-miskolc.hu/segedanyagok/Olvasokonyv.pdf>

Szalai Júlia (1971): A családi munkamegosztás néhány szociológiai problémájáról. In.: Lőcsei Pál (szerk.): *„Család és házasság a mai magyar társadalomban”* Budapest, KJK Könyvkiadó, 169–199.

Tóth Olga (1999): *Gyerekbántalmazás a családban*. *Educatio*, 1999. tél, 706-716.

Tóth Péter (2007 tél): A médiahatás-kutatás problémái: az agresszió és az erőszak rekonceptualizálása. *Médiakutató*, 8(4): 81-97.

https://epa.oszk.hu/03000/03056/00029/EPA03056_mediakutato_2007_tel_05.html

Vajda Zsuzsanna (1994): Nevelés, pszichológia, kultúra. Dinasztia Kiadó.

Varga Árpád (2021): Kriminológiai elméletek és informatikai bűnözés. *In Medias Res*, 10(1): 155-196. <https://szakikkadatbazis.hu/doc/1735086>

Vaskovics László (2014): Családszerkezeti átalakulások európai kitekintésben. *Szociológiai Szemle* 24(1): 5–39.

Bellák Andrásné

A családi háttér szerepének vizsgálata a fiatalok bűnelkövető magatartásának kialakulásában

Szociális munka szak, BA program, III. évfolyam

Témavezető: DR. IVONY ÉVA PHD

1. Bevezetés

Témaválasztásom fő motivációja a személyes érintettség. Több éve dolgozom a Nagykanizsai Javítóintézetben, így munkám során napi szinten találkozom a fiatalkorú bűnelkövetőkkel. Befogadó beszélgetéseim során sok olyan fiatallal találkozom, akiknek az eddigi életútja nem volt zökkenőmentes. Azt láttam, hogy az a mikro-, illetve makrokörnyezet, ami körül vette őket jelentős hatással volt sorsukra.

Sok fiatal érkezik a javítóintézetbe intézményes keretek közül (gyermekotthonból, speciális gyermekotthonból, illetve nevelőszülőktől). Náluk a családból való kikerülés, kiemelés nem véletlen. Hiányzó család vagy diszfunkcionálisan működő család esetében a szocializáció első lépcsője kimaradhat, ami a gyermekek viselkedésében súlyos zavarokat okozhat. A kötődések hiánya vagy felszínessége jellemző a gyermekotthonból érkezett fiatalokra, sok esetben kóros kötődés is megjelent. Az intézetben nevelkedő fiatalok teljesen más megküzdési stratégiákat fejlesztettek ki, mint családból érkező társaik, problémamegoldó képességgel, reális életcéllal nem rendelkeznek. A családból érkező fiatalok közül viszont sokan számolnak be kriminológiailag halmozottan érintett rokonokról, több esetben a család több tagja is büntetését tölti éppen valamelyik büntetésvégrehajtó intézetben. A „börtönviselt” jelző az ő olvasatukban pozitív töltetű, szinte felnéznek azokra a rokonokra, akik már megjárták valamelyik büntetésvégrehajtási intézményt vagy éppen jelenleg is ott tartózkodnak. Sok családnál jellemzőek a mindennapi megélhetési problémák, a szegénység jelenléte. Ennek okai között megtalálható a családszerkezet hibája, de iskolázottsági hiányosságok is fellelhetőek. Az agresszivitás, a családon belüli erőszak, az alkoholizmus, a drogfogyasztás ezen fiatalok befogadó beszélgetéseiben jelentős súllyal jelenik meg. A család ezekben az

esetben sem tudta megfelelően ellátni a feladatát, nem tudott a társadalmilag elvárt normáknak, elvárásoknak megfelelő mintát mutatni, közvetíteni a fiataloknak.

A fiataloknál mindkét bekerülési útvonal esetében hiányzott a szoros kontroll, a megfelelő normaközvetítés, illetve az érvényesüléshez és a célok eléréséhez szükséges társadalmilag elfogadott eszközrendszer megtanítása. Eleve deviáns mintákat kaptak a környezetükből, amihez bátran nyúlnak ők is, hiszen ezt látták.

Meggyőződésem szerint a fiatalok bűnelkövetése, javítóintézetbe kerülése összefügg hibás vagy hiányzó szocializációjukkal, családi problémáikkal, hibás értékrendjükkel, nem megfelelő viselkedési mintákat közvetítő baráti társaságaikkal. Sok esetben azonban ezekre a baráti társaságokra való rátalálás is már úgymond menekülés az őket ért negatív hatások, krízishelyzetek elől, melyek a családjukban érték őket.

Számomra azért tekinthető ez az egyik súlyos és sok figyelmet érdemlő problémakörnek, mivel a mostani fiataljainkból lesz a jövő felnőtt korosztálya. Így, ha most nem vesszük elejét a negatív tendenciák kiteljesedésének, a probléma később csak terebélyesedik: a deviáns fiatalokból deviáns felnőttek lesznek, akik éppúgy képtelenek megfelelő értékeket közvetíteni gyermekeik számára a szocializáció első lépéseinél, ahogyan az ő családjuk, környezetük is képtelen volt erre. Újra termelődik a probléma, a hibás működés átöröklődik az új generációra. Ha azonban legalább néhány fiatalnál sikerül elérni a szemléletmódbeli változást, sikerül megváltoztatni az értékrendjüket, akkor megtörik az „átörökítés” folyamata, így az ő gyermekeik már nagyobb eséllyel lesznek szabálykövető állampolgárok.

2. A szocializáció fogalma, szinterei és szerepe a normák elsajátításában

Az ember közösségben él és ez a közösségi lét megköveteli, hogy életünket bizonyos szabályrendszerek mentén éljük. Ezek a szabályrendszerek értékeket és normákat foglalnak magukba, betartásuk biztosítja, a közösségi együttélés működőképességét. A társadalomban azonban nagyon sokféle norma van jelen. Vannak erkölcsi, vallási szabályok, melyek megszegését csak a közösség bünteti rosszallással, megvetéssel, akár kiközösítéssel is, de vannak jogi normák, melyek megszegését az állam szankcionálja. Ezt a bonyolult

szabályrendszert a szocializáció során sajátítjuk el, melynek elsődleges színtere a család:” a család feladata, hogy megtanítsa a gyermekeket a társadalom tagjaivá válni”¹⁹.

A szocializáció során sajátítja el a fiatal azokat a normákat, ismereteket, képességeket, viselkedési szabályokat, mellyel ő az adott társadalom tagjává válik. Ez egy tanulási folyamat, melynek során mindenki követ el kisebb-nagyobb hibákat, szabálytalanságokat, de ezeket egy jól működő szocializációs közeg következetes neveléssel, a magatartási szabályok határainak pontos kijelölésével korigálja. A család feladata, hogy érzelmi biztonságot nyújtson és ezáltal utat mutasson a gyermek későbbi érzelmi képességeinek, személyiségének kialakulásához. Egy jól működő családban a gyermek olyan képességeket, ismereteket szerez, olyan viselkedési mintákkal ismerkedik meg, melyek pozitívan hatnak személyiségének fejlődésére. A hibásan működő család azonban nem képes arra, hogy megfelelő mintázatokat közvetítsen a gyermek irányába. A családban megjelenő önértékelési, önbecsülési problémák, az érzelmi-fizikai elhanyagolás, a családon belüli erőszak, alkoholizmus-drogfogyasztás jelenléte, mind károsan hatnak a gyermek személyiségfejlődésére, rossz mintákat közvetítenek, kihatnak a gyermek későbbi életére, sok esetben segítik elő, alapozzák meg a gyermek deviáns viselkedésének kialakulását. A szocializációs közeg a gyermek életében az életkor előrehaladásával azonban kitér. Az elsődleges színteret, a családot kiegészíti az iskola és a kortárs csoportok megjelenése. Ez azonban veszélyeket hozhat magával, negatív hatással járhat, ha nem megfelelő értékeket, normákat közvetít a fiatal irányába az újonnan megjelent társas kapcsolat és a családi kontroll túlzott meggyengülése nem tudja megfelelően kezelni a változásokat.

3. Devianciaelméletek és fogalom meghatározások

A deviancia fogalmának meghatározása és okai

Megfigyelhetjük, hogy bizonyos egyének vagy csoportok viselkedése, magatartása eltér a többségi társadalom által elfogadott szabályoktól. Ezt a fajta eltérést nevezi a szociológia „deviáns viselkedésnek”²⁰. Ez a megfogalmazás azonban nagyon leegyszerűsíti a fogalmat, ami ennél sokkal többértűbb és bonyolultabb. Az, hogy mi egy adott társadalomban elfogadott,

---

¹⁹ Ambrus Zoltán-Gergely Orsolya (2009): Családszociológia, Kolozsvár: Scientia Kiadó 38.o.

²⁰ Andorka Rudolf, Buda Béla, Cseh Szombathy László (Szerk.) (1974): A deviáns viselkedés szociológiája Gondolat Kiadó 11.o.

szabályszerű magatartás, az nagy mértékben függ az adott társadalom szokásaitól, tradícióitól, az adott nép kultúrájától, sőt adott társadalmon belül jelen lehetnek más normarendszer alapján működő etnikumok, kisebbségek is. A problémával foglalkozó kutatók, orvosok, pszichológusok, több nézőpontból megvizsgálva a kérdést, más és más konklúzióra jutottak. Kialakult több biológiai és pszichológiai elmélet, mely az eltérő viselkedések okát kereste. Egyes orvosok úgy gondolták, hogy a normaszegő emberekben kell, hogy legyen valami olyan tulajdonság, ami megkülönbözteti őket a társadalom normatisztelő tagjaitól.²¹ Cesare Lombroso elgondolása szerint a született bűnözőket meg lehet különböztetni a nem bűnözőktől. Azt feltételezte, hogy a bűnözők egy primitívebb embertípust képviselnek, és ez külső jegyekben, például lapos homlokban, nagy álkapocsban, az arc és a koponya aszimmetriájában is megmutatkozik. A külső jegyek alapján más elgondolást követve William Sheldon²² a testalkat és a temperamentumbeli jellegzetességeket megfigyelve arra a megállapításra jutott, hogy a „mezomorf”, izmos, atletikus testalkatú, szomatoton, temperamentumú emberek gyakrabban válnak bűnelkövetővé, mint az „ektomorf”, vékony testalkatú és celebrotton emberek. A különböző hormonok és neurotranszmitterek normálistól eltérő szintje a kutatások alapján szintén befolyással lehet a deviáns viselkedés kialakulására, növeli az agresszív viselkedés valószínűségét, a pszichopátiás vonások kialakulásának gyakoriságát.

A pszichológusok a személyiség fejlődésének kutatásával kísérelték meg a deviáns viselkedés kialakulásának okait megtalálni.²³ Siegmund Freud az ösztönök, tudattalan működések hatásának vizsgálatát helyezte a kutatásai fókuszába. Dollard szerint a sikertelenség, a személyes szükségletek nem megfelelő kielégítésével járó frusztráció okozza az agressziót, mely megnyilvánulhat mással szembeni agresszióban, de önmaga ellen is fordulhat öngyilkosság formájában.

A szociológusok különféle elméletek kidolgozásával próbáltak magyarázattal szolgálni a normálistól eltérő viselkedési minták okaira. Ezekre az elméletekre összességében az jellemző, hogy elsősorban nem az egyént tették vizsgálataik keresztüzébe, hanem a deviáns

---

²¹ Andorka Rudolf (2006): Bevezetés a szociológiába Budapest, Osiris kiadó 604. o.

²² Anthony Giddens (2003): Budapest, Osiris Kiadó 143. o.

²³ Andorka Rudolf (2006): Bevezetés a szociológiába Budapest, Osiris kiadó 606.o.

viselkedés társadalmi gyakoriságának az okát keresték, a társadalomban gyökerező okokat kívánták feltárni.²⁴

August Comte úgy gondolta, hogy a szociológia tudománya hasonlatos a természettudománnyal, vélekedése szerint a társadalom ugyanúgy előre meghatározható törvények alapján változik, mint a természet²⁵. Durkheim elmélete alapján a deviancia nem a viselkedés lényegéből, hanem az adott társadalom ítéletéből következik.²⁶ Az egyéni magatartás társadalmi alkotóelemeire fókuszálva tette lehetővé a szociológiai vizsgálatukat. Kutatásai alapján azt vetette fel, hogy a deviáns viselkedések háttérében a társadalmi integráció eltérő foka áll. A társadalmi átalakulásoknál, válságok idején a társadalom által elvárt szabályok megváltoznak, az értékek, normák gyengülésével ez az integráció is meggyengül és anómia jön létre, mely során az emberek elvesztik a biztonságérzetüket, konfliktushelyzetekbe kerülnek.

Robert K. Merton²⁷ Durkheim anómia elméletét továbbfejlesztve arra a következtetésre jutott, hogy a társadalomban a normális viselkedéstől való eltérés amiatt jön létre, hogy ellentét feszül a törekvések és e törekvések társadalmilag elfogadható elérési módjai között. Ilyen esetben a társadalom egyes elemei csak azzal foglalkoznak, hogy a törekvéseiket elérjék és olyan technikát választanak ehhez, amely a legnagyobb hatékonysággal bíztat a cél elérésében és nem foglalkoznak azzal a kérdéssel, hogy ez az eszköz társadalmilag elfogadott-e. Sutherland²⁸ meglátása szerint egyes emberek viselkedését jelentősen befolyásolja az őket körülvevő közeg, a bűnözői magatartást ugyanúgy tanulás útján sajátítjuk el, mint a törvénytisztelő magatartást, valamint mindkét magatartási forma ugyanazon igények elérésére irányul csak más eszközökkel igyekszik elérni a kívánt célt.

4. Kiskorú, fiatalkorú meghatározása

A történelem során a gyermekek megítélése, a gyermekkor behatárolása más és más volt. A premodern időkben a gyermekkor viszonylag rövid időt foglalt magába, csupán 6-7 éves korig terjedt, majd ezután szinte átmenet nélkül került a fiatal a felnőttek világába, felnőttként

---

²⁴ Andorka Rudolf (2006): Bevezetés a szociológiába Budapest, Osiris kiadó 604. o.

²⁵ Andorka Rudolf (2006): Bevezetés a szociológiába Budapest, Osiris kiadó 50.o.

²⁶ Andorka Rudolf (2006): Bevezetés a szociológiába Budapest, Osiris Kiadó 603.o

²⁷ Robert K. Merton.: Társadalomelmélet és társadalmi struktúra 425. o.

²⁸ Andorka Rudolf, Buda Béla, Cseh Szombathy László (Szerk.) (1974): A deviáns viselkedés szociológiája Gondolat Kiadó.159.o. Andorka Rudolf (2006): Bevezetés a szociológiába Budapest, Osiris kiadó 50.o.

kezelték és felnőtt viselkedést vártak tőlük. Úgy tekintettek rájuk, mint kis felnőttekre. A modern kor változást hozott a gyermekek életébe. A gyermekkor kitolódott. Elfogadottá vált, hogy a gyermekek, a fiatalok sajátos, átmeneti biológiai, pszichológiai jellemzőkkel rendelkeznek, személyiségük még nem kiforrott. Érettségük mind fizikailag, mind szellemileg hiányzik. Ezek az adottságok szükségessé tették, hogy különböző életkorban másként tekintsünk a fiatalokra. A kiskorúság fogalmát napjainkban többféle megközelítéssel határozhatjuk meg. A modern társadalmak sajátossága, hogy megjelent a tizenéves, tinédzser fogalom, mely a gyermekkor és a felnőttkor között található²⁹. Ebben az időszakban család, a közösség egyre inkább többet vár a gyermekektől és bennük is megjelenik az önálló döntés igénye. A tinédzser kor kilépést jelent ugyan a gyermekorból, de a jog gyermeknek tekinti őket.

A Polgári Törvénykönyv meghatározása alapján, mely nagyon egyszerűen fogalmaz „Kiskorú az, aki a tizennyolcadik életévét nem töltötte be.”³⁰ Napjainkban azonban több olyan problémával szembesülünk, amely felülvizsgálatra készítette ezt az egyszerű meghatározást. A gyermekek biológiai fejlődése felgyorsult, a gyermekek korábban érnek, az információs forradalom következtében a kiskorúakat, már tizennegyedik életévüket megelőző életszakaszukban eléri a társadalom olyan különféle hatásai, amelyekről a korábbi időkben védve. A problémamegoldás, konfliktuskezelés, érdekérvényesítés egyre agresszívebbé vált.³¹ Egyre gyakrabban fordult elő fiatalok körében a súlyos, akár életellenes cselekmény is. Ezek a folyamatok változtatásra készítették a jogalkotókat. Az Új Büntető Törvénykönyv³² 2012-ben a Polgári Törvénykönyvvel szemben már más életkort határozott meg a fiataikorú és a kiskorú gyermeket illetően. A gyermek - és fiataikorú bűnözés esetében az elkövetők életkoruk alapján több korcsoportra oszthatók:

- a 14 év alatti életkorú bűnözők és cselekményeik - gyermekkorú bűnözés,
- 14. életévüket betöltött, de 18. életkorukat el nem érő fiataikorúak - fiataikorú bűnözés,
- 18. évüket betöltött és 24 év alatti - ifjú/ fiatal felnőttek bűnözése.

---

²⁹ Anthony Giddens (2003): Szociológia Budapest, Osiris Kiadó 107.o.

³⁰ Polgári Törvény Könyv. Bevezető rendelkezések 2:10. §

³¹ Dr. Bolyky Orsolya: A gyermek-és fiataikorú bűnözés szociológiai, kriminológiai vonatkozásai.

https://www.obdk.hu/UserFiles/dr_bolyky_orsolya_-_a_gyermek-es_fiataikoru_bunozes_szociologiai_kriminologiai_vonatkozasai.pdf

³² Új Büntető Törvény Könyv, Általános rész 16. §-

Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (Btk.) 105. §-a szerint, fiatalkorú az, aki a bűncselekmény elkövetésekor tizenkettedik életévét betöltötte, de a tizennyolcadikat nem.

5. Bűnelkövetés, fiatalkori bűnelkövetés fogalma, lehetséges okai

Egész életünket behálózza az a szabályrendszer, mely a hagyományokat, szokásokat, az illem szabályait és a törvény előírásait is magába foglalja. Ez a szabályrendszer nagyon sokrétű és területenként, régiókként eltérő, mivel azonban az ember alkotta, ezért képlékeny, változtatható is. A szociológia bűnözésnek, bűnelkövetésnek nevezi azokat a viselkedési formákat, melyek szükségletek kielégítését, konfliktusok feloldását szolgálják, de oly módon, hogy ezzel sértik az általánosan elfogadott normákat, értékeket.³³ Bűnről beszélünk, amikor bizonyos normák, szokások megszegésre kerülnek, de ezekben az esetekben a cselekményt csak a környezet helytelenítése, rosszállása követi. Egyes szokások a történelem folyamán beemelésre kerültek a jogszabályok közé, így jogilag is büntethetővé váltak. Jogi értelemben bűncselekménynek minősül „az a szándékosan vagy gondatlanságból elkövetett cselekmény, amely veszélyes a társadalomra, és amelyre a törvény büntetés kiszabását rendeli. A bűncselekmények súlyukat tekintve -lehetnek büntettek és vétségek”³⁴. Büntettnek nevezi a jog, azokat a bűncselekményeket, melyeket a Büntető törvénykönyv két évnél hosszabb szabadságvesztésnél súlyosabb büntetéssel súlyt. Az enyhébb büntetési tételek esetében a jog vétségnek nevezi a cselekményt.

„A jogsértő magatartás többnyire épp a felnőtté válás folyamatával, a neuropszichológiai, hormonális változásokkal és a társadalmi szerepcserével együtt járó számtalan belső feszültség, konfliktus eredménye”.³⁵ Ezekben az esetekben a fiatal túljutva életének kritikus időszakán, életének későbbi részében nem válik bűnelkövetővé. Vannak azonban olyan fiatalkorú bűnelkövetők, akiknél a személyiségjellemzők, neuropszichológiai hiányosságok, szocializációs hiányok vagy környezeti hatások miatt ez az antiszociális magatartás rögzül, a

---

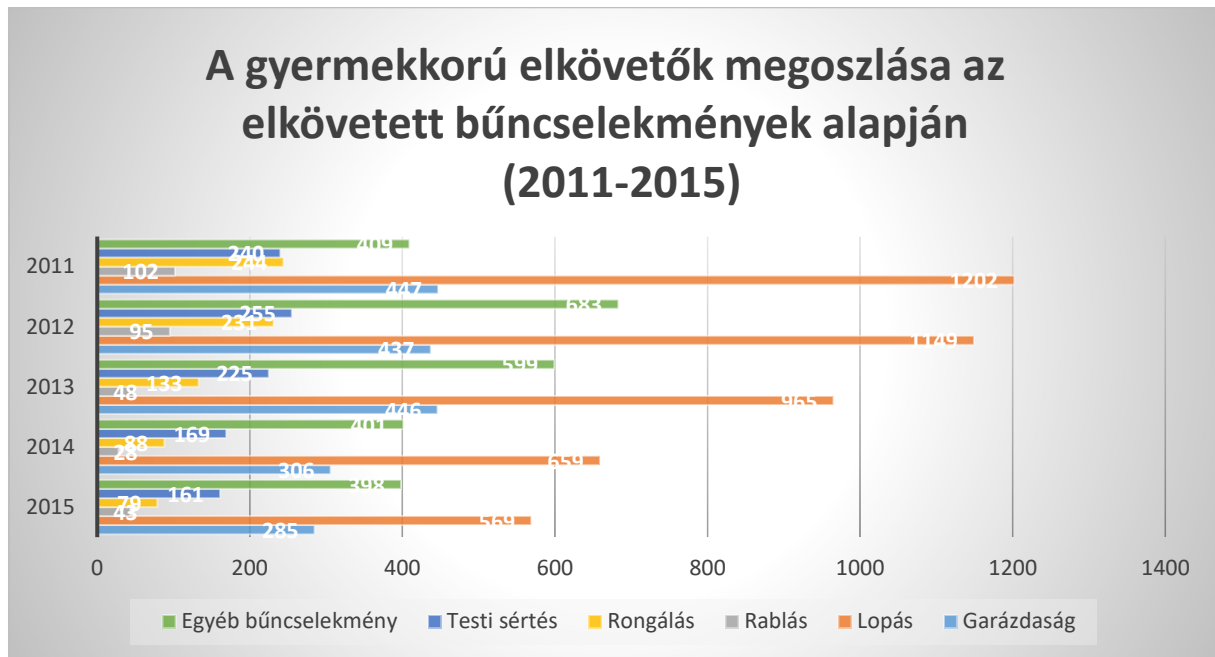
³³ Fekete Sándor (2001): *Deviancia és társadalom* Pécs, Comenius Bt.111.o

³⁴ Büntetőjog Btk. 4§ (1)

³⁵ Borbíró Andrea – Gönczöl Katalin – Kerecsi Klára – Lévay Miklós (szerk.) (2019): *Kriminológia*. (4. fejezet: Deviancia, anómia és feszültség), Budapest: Wolters Kluwer Hungary Kft. Kiadó 631-663 o.

bűnelkövetés tartósan életük részévé válik. A bűnözési struktúrát tekintve a Bűnügyi Statisztikai Rendszer 2016-os összesítése alapján a gyermekkorúak elsősorban lopás, majd csökkenő esetszámmal garázdaság, testi sértés, rongálás és rablás miatt kerültek a hatóság látókörébe (1. sz. ábra).³⁶

1. sz. ábra*

*Forrás: Legfőbb Ügyészség Bűnügyi Statisztikai Rendszer <https://ugyeszseg.hu/wp-content/uploads/2023/12/a-gyermekkoruak-es-a-fiatalkoruak-bunozesevel-valamint-a-kiskoru-sertettekkel-osszefuggo-egy-ades-2020-2022.pdf>

A fiatalkori bűnözés okait keresve külső környezeti okokat, egyéni belüli, pszichés, genetikai adottságokat is találhatunk. A rendszerszintű megközelítés rizikófaktorokat, kockázati tényezőket foglal csoportokba és ezek hatásait vizsgálja a kriminalitás szempontjából. Az egyes kockázati tényezők önmagukban nem jelentenek veszélyt, de együtt állásuk hatása már veszélyes lehet, amit egy antiszociális attitűd, vagy egy elfogadó kortárs csoportba való tartozás jelentősen fel is erősíthet.

6. Külföldi és hazai kutatások megállapításai, tendenciák a fiatalok bűnelkövetésében

Chicago városában zajló kutatás³⁷ a bűnöző vagy bűnözőnek vélt fiúk földrajzi megoszlását és annak változását kísérte figyelemmel a város öt zónájának a vonatkozásában 1900-1940 között. A tanulmány írói arra a következtetésre jutottak, hogy a magas bűnözési aránnyal rendelkező közösségekben jellemző az ellentétes értékrendek jelenléte, ezen kívül halmozottan jelen van a szegénység, az etnikai-, kulturális különbözőség. Minél magasabb az adott területen a bűnözők aránya, annál nagyobb eséllyel válik a bűnelkövető visszaesővé és annál nagyobb valószínűséggel kerül javítóintézetbe.

A bűnöző gyerekek számának emelkedése azonban nem feltétlenül a földrajzilag meghatározott körzetekhez kötődik, hanem inkább a szocializációs és problémakezelési folyamatok hibás működését, valamint stabil intézményi struktúra hiányát tükrözik. A bűnözők tartósan magas vagy alacsony aránya nem köthető egyik etnikai csoporthoz sem. A betelepülést követően tapasztalható ugyan átmeneti emelkedés a bűnelkövetést tekintve, azonban amikor a csoport jobb körzetekbe költözött vagy a stabilitás irányába tudott elmozdulni, akkor az esetek száma csökkent. Az figyelhető meg, hogy a bűnözői és elítélési arányok azokban a körzetekben nőttek leggyorsabban, ahol a népesség változása a legnagyobb mértékű. Folyamatosan csökkent azonban a bűnözés azokban a körzetekben, ahová nem érkeztek új bevándorló csoportok. A tanulmány fő problémának az iskolán kívüli bármilyen értelmes szerep hiányában látta, mivel értelmes elfoglaltság hiányában a fiatalok az illegitim tevékenységek felé fordultak, ott tudtak sikereket elérni.

A fiatalkorú fogvatartottak körében zajlott kutatás³⁸ a Rákospalotán fogvatartott lányokat és a Budapesti Szőlő utcában fogvatartott fiúkat is megkereste és azokra az életeseményekre fókuszált, amelyek a fiatalot 14 éves kora előtt érték. A kérdőíves kutatás mellett a fiatalok büntetésvégrehajtási aktáiba is betekintheztek, így viszonylag valós képet kaptak a büntetésüket töltő fiatalok gyermekkoráról. A fiatalok csak mintegy 40%-a élt teljes családban. A válás, különélés gyakori volt, és ez mellett a partnerváltások is jellemzőek voltak a fiatalok családjára, mely nem adhatott biztos családi háttérrel. A családok 73,6%-ban fordult elő szenvedélybetegség, öngyilkosság vagy más mentális betegség. A család nagyságának

---

³⁷ Clifford R. Shaw – Henry D. McKay: A fiatalkori bűnözés és a városi körzetek. In: Rácz József (szerk.), (2001): Devianciák. Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó. 15-31.old

³⁸ Dr. Bolyky Orsolya: A gyermek-és fiatalkorú bűnözés szociológiai, kriminológiai vonatkozásai.

jellemzője, hogy a kutatásban résztvevő fiatalok átlagos testvérszáma 4,5, ami azért is meglepő, mivel közülük nagyon sokan egyszülős vagy egykeresős háztartásban éltek. A kutatás rámutatott, hogy a vizsgált fogvatartottak első törvénybe ütköző cselekedetüket már 12-13 éves korukban elkövették. Ekkor még életkoruk miatt büntetésben nem részesültek, de már a hatóság látókörébe kerültek, gyermekvédelmi ellátásba vették őket. A megkérdezett fiatalok 27%-a intézményi keretek közül került letartóztatásba és közülük 40% állította azt, hogy a gyermekvédelmi intézetben kezdett bűnözni, bár arról nem tudtak információt adni, hogy miért került sor a családból való kiemelésre.

A kutatás alapján arra a következtetésre jutottak, hogy elsősorban azok a gyermekek váltak erőszakos elkövetővé, akik fiatalabb korban verekedős gyerekek voltak. Az erőszakos cselekmények miatt fogvatartott növendékek fele fiatalabb korban csak vagyon elleni bűncselekményt követett el és csak később vált agresszív elkövetővé. A vagyon elleni bűncselekményeket elkövetők fiatalok pedig gyermekkorukban is vagyon elleni cselekedeteket követtek el, tehát körükben homogénebb a bűnelkövetés fajtája.

Egy kérdőíves kutatás³⁹, melyet 2219 fő részvételével bonyolítottak le országos, reprezentatív mintán, azt állapította meg, hogy a bűnelkövetésben különböző rizikófaktorok megjelenése a jellemző. Ilyen rizikófaktor lehet a kockázatkereső attitűd, a különélő szülők, a rossz kapcsolat az apával, a gyenge kontroll és a következmények nélküli tettek, a lerobbant lakókörnyezet, a fiatal olyan idősebb korosztályhoz tartozó egyénnel való barátkozása is, akik alkoholizmussal, drogproblémákkal küzdenek.

A kutatás eredményei alapján arra a következtetésre jutottak, hogy szignifikáns összefüggés van a fiatalok bűnelkövetése, az iskolakerülés, az évisméltés, a hátrányos lakó és iskolakörnyezet, valamint az alkohol és drogfogyasztás között

Az utóbbi évek gazdasági-társadalmi változások miatt felmerült az igény a fiatal bűnelkövetők ismételt felmérésére.⁴⁰ A kutatási mintába 250 elkövető aktája került be, akik erőszakos bűncselekményeket, emberölést, testi sértést, szexuális erőszakot, vagyon elleni erőszakos bűncselekményt valósítottak meg. Területi megoszlásukat tekintve Győr-Moson-Sopron

---

³⁹ Dr. Bolyky Orsolya (2015): A gyermek-és fiatalkorú bűnözés szociológiai, kriminológiai vonatkozásai. https://www.obdk.hu/UserFiles/dr_bolyky_orsolya_-_a_gyermek-es_fiatalkoru_bunozes_szociologiai_kriminologiai_vonatkozasai.pdf

⁴⁰ Sárkány Eszter-Bolyky Orsolya (2022): A fiatalkorúak bűnelkövetésének jellemzői napjainkban <https://www.okri.hu/index.php/kutatas/kutatasok>

megye kivételével az egész országterületéről származtak adatok. A kutatási eredményekből kiderül, hogy az ezt megelőző kutatásokkal megegyezően a 14-15 évnél fiatalabbak esetében csak elvétve fordult elő erőszakos bűncselekmény. Szintén megerősítette az új kutatás azt a meglátást, hogy a bűnelkövető fiatalok döntő többsége hátrányos helyzetű fiatal. Jellemző rájuk, hogy bántalmazó, elhanyagoló családból származnak, sok esetben traumatizálódtak gyermekkorukban. A szülői kontroll hiánya, a következetlenség, a folyamatos költözések miatti instabil életkörülmények hatása is jelentős volt a fiatalok rossz útra tévedésében. A kutatásban részt vevő elítéltek jelentős része állami gondozottként élt, különösen jellemző volt ez a szexuális erőszak bűntette miatt elmarasztalt egyének esetében, akik folytatólagosan követtek el abúzust a náluk gyengébbel, kiszolgáltatottabbal szemben. A gyermekpornográfia és a közfeladatot ellátó személy elleni erőszak viszonylag új bűncselekményként tűnt fel a fiatalok körében. Az erőszakos vagyon elleni, az idős, kiszolgáltatott sértettel szembeni cselekményekre továbbra is a csoportos elkövetés a jellemző. A korábbi kutatásokhoz képest jelentősen nőtt a gyermekotthonokban elkövetett erőszakos bűncselekmények száma.

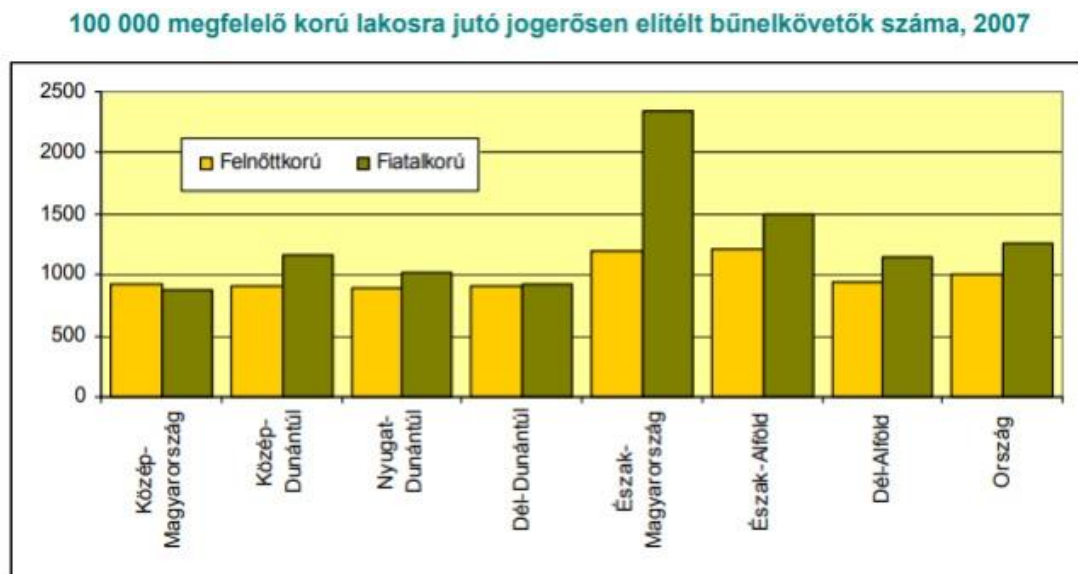
A kábítószerrel való visszaélés, mint bűncselekmény a 2010-es évektől egyre dominánsabban jelent meg a gyermekek, fiatalok körében. Egy felmérés⁴¹ rámutat, hogy az iskoláskorúak közül minden ötödik fiatal kipróbált már valamilyen kábítószerrel. A fiatalok körében is a cannabis a legnépszerűbb, de elterjedt a gyógyszerekkel való visszaélés vagy a gyógyszerek alkohollal történő fogyasztása is. A szerhasználat előfordulása 1995 és 2003 között négyszeresére nőtt az iskoláskorúak körében, majd ez 2007-re minimálisan csökkent, azóta pedig folyamatos növekedést mutat. A fiúk és a lányok közt kezdetben meglevő szignifikáns különbség 2011-re lényegében eltűnt.

Az ismertté vált bűncselekmények alapján a bűnözési helyzetképet országos és régiós viszonylatban, valamint az elkövetők demográfiai, társadalmi jellemzői szerint az ország keleti régiói -Észak-Magyarország és az Észak-Alföld- a legfertőzöttebbek a bűnözés szempontjából, mind a fiatalokat, mind a felnőtteket tekintve. Fiatalok esetében az 1000 főre jutó kriminalitási arányszám kétszerese az országos átlagnak (2.sz. ábra).

---

⁴¹ Nemzeti Drog Fókuszpont: A kábítószerhelyzet Magyarországon 2004-2014
https://drogfokuszpont.hu/wp-content/uploads/nfp_kabitoszer-helyzet_2004_2014.pdf

2. sz. ábra*

*Forrás: Központi Statisztikai Hivatal

https://www.ksh.hu/stadat_files/iga/hu/iga0004.html

A fiatalkori bűnözés egyik motivációját a vizsgálat abban a szemléletbeli különbségben látja, ami a külső korlátokat, a társadalmilag elfogadott értékeket semmibe veszi, ezzel szemben ügyességet, rátermettséget kíván ezáltal jut előnyhöz a fiatal a saját közegén belül. A kutatás szerint, a társadalmi kontroll gyengülése összefüggésbe hozható a bűnözési hajlam emelkedésével. A fiatalkori bűnözési adatok alapján a 2013 év kiugró eredményeket mutatott mind a 14 év alatti, mind a 14-17 éves kategóriát tekintve (1. sz. táblázat).

A következő évek a regisztrált elkövetők tekintetében 2013-hoz viszonyítva 2018-ig alacsonyabb értéket mutatott, viszont 2018 második félévétől az adatgyűjtés megváltozott. Ezután nem az elkövetők száma a mértékadó, hanem az elkövetett cselekmények száma. A következő éveket tekintve ennek is betudható az emelkedett adat, hiszen a fiatalok jellemzően több bűncselekmény miatt kerülnek bíróság elé. A 2022-es adat a 14 év alatti elkövetők esetében meg is haladja a 2013-as regisztrált elkövetői adatot. Az összesen elkövetett bűncselekményhez viszonyítva százalékos arányát tekintve folyamatos a csökkenés a fiatalkorúak körében. Míg 2013-ban az összes bűncselekményhez képest mintegy 2% volt a 14 éven aluli és durván 10% volt a 14-17 év közötti elkövető addig 2022-ben ez az arány a 14 év alattiak körében 1,6%-ra csökkent, a 14-17 év közöttiek esetében pedig 5,5%-ra esett vissza.

1. sz. táblázat: Regisztrált elkövetők életkori korcsoportok szerint (fő), és a regisztrált bűncselekmények száma, 2013-2022*

	14 év alatti	14-17 éves	18-24 éves	25 év feletti	Összes bűncs.
2013	2 197	10 471	22 861	74 268	109 797
2014	1 488	8 806	22 386	75 287	108 474
2015	1 375	7 872	20 399	71 778	101 492
2016	1 662	7 675	20 333	71 213	100 933
2017	1 409	6 492	17 815	67 143	92 896
2018	1 173	7 102	21 038	82 251	111 590
2019	1 826	7 683	24 497	102 475	136 669
2020	1 734	8 064	23 989	105 151	138 950
2021	1 763	7 666	26 078	111 168	146 688
2022	2 352	7 942	27 098	106 572	143 947

*Forrás: Központi Statisztikai Hivatal
https://www.ksh.hu/stadat_files/iga/hu/iga0004.html

7. Összegzés

Elgondolásom szerint az erőszakos magatartás kialakulásának, a fiatalok bűnözővé válásának az elsődleges szocializációs színtér, a család diszfunkcionális működése, a családon belüli konfliktusok, agresszivitás, a normasértő magatartást közvetítő kortárscsoportok mellett köze van más devianciaformák jelenlétéhez, tehát összetett a probléma. Köze lehet például az alkoholizmushoz, a kábítószer fogyasztáshoz, a családon belüli erőszakokhoz, a családi funkciók sérüléséhez, az azzal járó szocializációs zavarokhoz vagy akár a szocializáció teljes hiányához. Befolyásoló hatással bírhat továbbá a bűnözői karrier kialakulására a deviáns szubkultúrához való tartozás.

A javítóintézeti nevelés irányának meghatározásánál rendkívül fontos az okok feltárása, lehetőség szerinti kiküszöbölése, hogy a reintegráció minél sikeresebb legyen, a szabaduló fiatal minél sikeresebben tudjon beilleszkedni a társadalomba és ne váljon ismételt bűnelkövetővé. Reményeim szerint kutatásom segíteni fog a nevelési irányok minél pontosabb meghatározásában. Társszervezetek, utógondozó bevonásával minél több fiatalnál lesz „sikertörténet” a javítóintézeti nevelés.

Irodalomjegyzék

Ambrus Zoltán-Gergely Orsolya (2009): Családszociológia. Scientia Kiadó, Kolozsvár.

Andorka Rudolf-Buda Béla- Cseh Szombathy László (szerk.) (1974): A deviáns viselkedés szociológiája. Gondolat Kiadó, Budapest.

Anthony Giddens (2003): Szociológia Budapest, Osiris Kiadó

Belügyminisztérium, Bűnügyi Statisztikai Rendszer

<https://ugyesszeg.hu/wp-content/uploads/2023/12/a-gyermekkoruak-es-a-fiatalkoruak-bunozesevel-valamint-a-kiskoru-sertettekkel-osszefuggo-egy-es-adatok-2020-2022.pdf>

Borbíró Andrea – Gönczöl Katalin – Kerecsi Klára – Lévy Miklós (szerk.) (2019): Kriminológia. (4. fejezet: Deviancia, anómia és feszültség), Budapest: Wolters Kluwer Hungary Kft. Kiadó

Clifford R. Shaw – Henry D. McKay: A fiatalkori bűnözés és a városi körzetek. In: Rácz József (szerk.), (2001): Devianciák. Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó.

Dr. Bolyky Orsolya: A gyermek-és fiatalkorú bűnözés szociológiai, kriminológiai vonatkozásai.

https://www.obdk.hu/UserFiles/dr_bolyky_orsolya_-_a_gyermek-es_fiatalkoru_bunozes_szociologiai_kriminologiai_vonatkozasai.pdf

Émile Durkheim: A bűnözés normális jelenség. In: Gönczöl Katalin - Kerecsi Klára (szerk.) (1993): A deviancia szociológiája. Szociális Szakképzés Könyvtára. ELTE T-Twins Kiadó, Budapest

Fekete Sándor (2001): Deviancia és társadalom Pécs, Comenius Bt.

Gönczöl Katalin (1994): Devianciák, bűnözés, és a megelőzés stratégiája.

Társadalmi Szemle, 5. szám.

Gönczöl Katalin– Kerecsi Klára (szerk.) (1993): A deviancia szociológiája. Szociális Szakképzés Könyvtára. ELTE T-Twins Kiadó, Budapest.

Központi Statisztikai Hivatal: Az ismertté vált bűncselekmények és elkövetőik Magyarországon, (2008), Miskolc

https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_evkozi/e_zji004.html

Nemzeti Drog Fókuszpont: A kábítószerhelyzet Magyarországon 2004-2014

https://drogfokuszpont.hu/wp-content/uploads/nfp_kabitoszer-helyzet_2004_2014.pdf

Robert K Merton: Társadalmi struktúra és anómia. In: Andorka Rudolf-Buda Béla- Cseh Szombathy László (szerk.) (1974): A deviáns viselkedés szociológiája. Gondolat Kiadó, Budapest.

Sárik Eszter-Bolyky Orsolya (2022): A fiatalkorúak bűnelkövetésének jellemzői napjainkban

<https://www.okri.hu/index.php/kutatas/kutatasok>

Jankovics Ágnes Irén

Szabadidős tevékenységek és a társas kapcsolatok alakulása - egy középiskolában végzett kutatás főbb tapasztalatai

Iskolai szociális munka szakirányú továbbképzési szak, végzett hallgató

Témavezető: DR. HABIL. LEVELEKI MAGDOLNA

Pedagógusi és szociális segítői munkám során az elmúlt húsz évben azt tapasztaltam, hogy a gyerekek érdeklődése megváltozott. Családlátogatások, szülőkkel való beszélgetések alkalmával, iskolai és azon kívül szervezett programokon láttam, hogy a társas együttlétek helyett a technológia és a digitális világ fejlődésével az okoseszközök kerültek a figyelem középpontjába. Diákjaim elmondása alapján vannak, akik napi 4-6 órát töltenek az interneten. Társas kapcsolataik így háttérbe szorulnak, szociális képességük, kooperatív készségük nem alakul ki. A gimnazisták körében a szülői kontroll sem szab gátat az okoseszközök használatának. Őket már saját maguk belső vezérlése irányítja abban, hogy mire fordítják, mivel töltik idejüket.

Tanulmányomban áttekintem a szakirodalom alapján a szabadidő fogalmát és a hazai életmódkutatás fontosabb eredményeit. Ezt követően empirikus kutatás keretében vizsgálom egy budapesti gimnázium 7. és a 12. évfolyamos diákjainak szabadidős tevékenységét. Bemutatom, hogy a tanulók mely tevékenységekkel töltik legszívesebben a szabadidejüket, és mennyi időt töltenek társas kapcsolatban vagy magányosan. Arra a kérdésre is választ keresek, hogy változnak-e a szabadidő eltöltéssel kapcsolatos szokások a középiskolások körében magasabb évfolyamok felé haladva. Külön ki szeretném emelni, hogy mi jellemzi a változásokat a társas kapcsolatok tekintetében.

1. Társas kapcsolatok serdülő- és ifjúkorban

A serdülő- és ifjúkor elméletben két életszakasz, gyakorlatilag egybeolvad, mind testi, mind pszichikai jellemzői miatt. Nem lehet éles életkori határt húzni sem a serdülőkor kezdetére, sem az ifjúkor végére. A serdülés kifejezés a testi változásokra utal. A serdülőkori szakasz az

ún. második alakváltozás, a nemi érés első nyilvánvaló jeleivel kezdődik, és a testi átalakulás lezajlásával érne véget. Ezeket a jeleket nehéz pontosan meghatározni, ráadásul ezek csak a testi fejlődésre vonatkoznak, a pszichikus serdülésre nem. Pszichológiai értelemben az egész gyermeki személyiségstruktúrájának át kell alakulni. Az ifjúkor szociológiai értelemben a nemi éréstől a teljes társadalmi beilleszkedésig tart. „A fiatalnak alkalmassá kell válnia teljes jogú állampolgárként a társadalom lényeges folyamataiba való teljes értékű bekapcsolódásra. Ehhez a következők szükségesek:

- A szülőkhöz és általában felnőttekhez való korábbi gyerekes, függő viszony átalakítása az egyenjogúság elve alapján.
- Az affektív és intellektuális érettség kialakítása; a reális önértékelés és az önnevelés képességének kifejlesztése.
- A felnőtt nemi szerep elsajátítása; pozitív kapcsolatok kiépítése a másik nemmel; az ún. párválasztási érettség kialakítása.
- Az egyéni képességeknek megfelelő foglalkozásra való felkészülés, vagyis az ún. pályaválasztási érettség kialakítása.
- Egyéni értékrendszeren alapuló, önálló világnézet és életterv kialakítása, a magánélet és közélet összhangjának biztosítása. (Kulturált szabadidő-szokások, állampolgári szerep.)” (Dr. Geréb, 1988. 255-256.o)

Ez a korszak tehát a gyermekkorból a felnőtté válásba vezető út, ami az egyéni érettségtől függ. Egy fontos átmeneti időszak, amikor jelentős változások történnek a társas kapcsolatok terén. Pszichológiai szempontból a serdülők személyisége átalakul. Elindul egy önállóbb, függetlenebb úton. Változik a gyermek énképe, érzelmi kötődése, akarata.

„A serdülők távolabb kerülnek szüleiktől, és inkább a társaiktól, mint a szüleiktől kérnek tanácsot a legkülönbözőbb helyzetekben való megfelelő viselkedést illetően. Ez „viszontagságos és küzdelmes” időszak a serdülők és szüleik konfliktusait tekintve. Brett Laursen és munkatársai 1998-ban azt állapították meg, hogy a serdülők és szüleik konfliktusainak gyakorisága a serdülőkor elején a legmagasabb, utána csökken. Viszont a magyarázat nem a problémák megoldódása volt. A serdülők ahogy idősödnek, rövidebb időt töltenek otthon, kevesebbet vannak szüleikkel, miközben a konfliktus változatlan marad. A viták intenzitása is eleinte fokozódik, majd később csökken.” (Cole, 2006. 631.o)

A fiatalok, annak ellenére, hogy nézeteltérések vannak, több fontos kérdésben kikérik szüleik véleményét. Az apa veszi kézbe a gyermekek számára a nagyobb távlati tervekben az iránymutatást, míg az anyával bensőségesebb, egyéni dolgaikról beszélnek, akitől együttérzést, megerősítést, tapasztalaton alapuló megoldásokat várnak. A szülők és gyerekek közötti veszekedések leggyakoribb témája: az iskolai, otthoni kötelesség, ezekből való kihátrálás, kibújás, különféle engedmények kiharcolása, barátokkal való találkozás, zsebpénz, sport és egyéb szórakozási lehetőségek. A konfliktus, a meg nem értettség érzése miatt szakadék mélyül a két fél közé, melyet a felelősség súlya is terhel. (Cole, 2006.)

A kamaszoknak a felnőtt szerepkört a családon kívül is ki kell alakítani, megtalálva a személyiségüknek megfelelő helyet a kortárs csoportban. Számukra fontos a társaktól kapott elismerés, a baráti társaság hierarchiájában elfoglalt helyük, a közösségi élet. A csoport jellege befolyásolja a fiatalok érdeklődését, tevékenységét. A serdülő igyekszik, hogy maga hozzon döntést arról, hogy melyik társasághoz kapcsolódjon. Az egymás közötti szálak szorosabbak, a csoport összetartó. Míg a közösség többségével lazább, haveri a viszony, addig egy szűkebb körben erősebb kötelékek alakulnak ki, amelyek lehetővé teszik az érzelmi kapcsolatok kifejezését is. Így alakulnak ki az életre szóló, igaz barátságok, melyben segítik, bátorítják egymást és támaszt nyújtanak egymásnak. Tehát a barátság alapjait a közös érdeklődésre, nehézségek megoldására, hasonló nézetekre, életfelfogásra, elvekre helyezik. Elmondhatják egymásnak kudarcaikat, örömeiket-bánatukat, belső vívódásaikat, segítve az érzelmi feldolgozást. „Pedagógiai szempontból lényeges a barátkozás személyiségfejlesztő szerepe. Akinek nincs jó barátja, az komoly hátrányt szenved a pszichoszociális fejlődésben.” (Dr. Geréb, 1988. 268.o)

A kutatási eredmények alapján kiderült, hogy a családi, és a baráti kapcsolatok jelentős hatással vannak a serdülők önmeghatározásának kialakulására, és kölcsönhatásban vannak egymással. Grotevant és Cooper kutatásai alapján arra jutottak, hogy a „családi interakciók mintázatai” jelentősen befolyásolják a serdülők identitáskeresési folyamatát. Azok a kamaszok, akik olyan családi környezetben nevelkedtek, ahol támogatták őket a személyiségük kifejezésében, és saját véleményük kialakításában, nagyobb eséllyel találták meg önmagukat, egyéniségüket, személyiségüket. Ezen kívül megfigyelték, hogy a családi kapcsolatok különböző mintázatai eltérően hatnak a fiúk és a lányok identitásának kialakulására. Például véleménykülönbség esetén az apák viselkedése, pozitív hatást váltott ki

a fiúknál a kompromisszumkészséggel, a lányoknál pedig a határozott tanácsokkal. Wim Meeus és Maja Dekovic a baráti kapcsolatok fontosságát vizsgálta. Az eredményekből az derül ki, hogy a fiatalok sokszor a szülők elé helyezik az osztálytársak és a barátok támogatását. A kutatások összességében azt mutatják, hogy legjobban a támogató és biztonságot nyújtó családi és baráti kapcsolatok ösztönzik és segítik az önálló identitás kialakítását. (Cole, 2006.)

„Ifjúkorban a partnerkapcsolatok lazítják a csoportokat. A csoportszolidaritás veszít hatékonyságából, a csoport konformizáló hatása gyengül, elfogadják a külön véleményeket és külön utakat. A csoporttagokat egyre inkább a felnőtt-társadalomba való közvetlen beilleszkedés, a pályaválasztás és párválasztás problémái befolyásolják, és az iskolai tanulmányok befejeztével, a munkába lépéssel elindulnak a maguk egyéni útján.” (Dr. Geréb, 1988. 267.o)

2. A szabadidő fogalma és célja

„A magyar szociológiában használt definíció szerint az életmód szükségletek kielégítése érdekében végzett tevékenységek rendszere, tehát konkrétan az, hogy a társadalom tagjai mindennapi életükben milyen tevékenységeket végeznek, hol végzik ezeket, kik vesznek részt ezekben, miért végzik ezeket, mit jelentenek számukra ezek. A tevékenységek körébe beletartozik a munka, a művelődés, a társas együttlét, a fogyasztás stb. Ezzel rokon fogalom az életstílus. Ez az adott társadalmi körülmények között viszonylagos szabadsággal megválasztott tevékenységeket, ezekkel kapcsolatos preferenciákat helyezi vizsgálatainak középpontjába. Tehát ebben az értelemben felfogható az életmód egy részének.” (Andorka, 2006. 536.o)

„A szabadidő a munkán kívüli időnek azon körülhatárolt része, amelyet az emberek a különböző fokú kötelezettségektől mentes elfoglaltságokra fordítanak. A kötelezettségek idején túl bármely „szabadon” választott, kedvükre végzett tevékenység lehet szabadidő-aktivitás.” (Szántó, 1976. 281-282.o)

Ma „a szabadidő értelmezése jelenthet hatékonyan felhasznált szabad órákat, ugyanakkor pusztán kötelezettség, tevékenység nélkül töltött szabad időt is. Míg magyarul a szabadidő kifejezést használjuk minden szabadon végzett tevékenység eltöltésére szánt időre, az angol nyelv a teljes szabadidőt free time-nak, az értékes szabadidőt leisure time-nak (a tervezett,

tevékeny, a nem „csak úgy” eltöltött szabadidőt) nevezi. A Veblen (1975) által használt fogalompár másképp megfogalmazva: a free time a nem munkával töltött összes idő és ennek része a leisure time a megtervezett, minőségi szabadidő – benne az ember a szabadság érzését és lehetőségét teljesíti ki, szabadságot ad arra, hogy megvalósítsuk magunkat.” (Nagy, 2015. 37-38.o)

„A szabadidő fogalmának meghatározása nem alkalmazható egyaránt minden társadalmi csoportra és minden történelmi korszakra. Csakis a létfenntartási célú tevékenységekre (kenyérkereső munkára, kötelező társadalmi, családi, háztartási és önellátási feladatokra, az ember saját fiziológiai szükségleteinek kielégítésére stb.) fordított időhöz viszonyítva válik mérhetővé és értékelhetővé. Bármilyen messzire is megyünk vissza a történelemben, minden társadalomnak, amelyről tudunk, megvoltak a maga munkaszüneti és ünnepnapjai. A Biblia még a világ teremtőjének is kiutalt egy munkaszüneti napot, azután, hogy hat napon át tartó fáradtságos munkájával létrehozta az eget és a földet, s mindazoknak seregét, akik az eget és a földet benépesítik.” (Szalai, 1976. 13-14.o)

Az ókori görög filozófusok úgy tartották, hogy a „fennkölt ráérő idő” a szabadon született polgárok kiváltsága, mely lehetővé teszi az ember számára a „szabad szemlélődést”. Arisztotelész vallotta azt az elvet, hogy elsősorban a szabadidő révén lehetünk teljes emberré, hiszen létünk teljessége azt jelenti, hogy mi magunk rendelkezünk önmagunkkal, szabadok vagyunk. Szerinte ezen elv megvalósulása „az élvezet, a boldogság és a gyönyör világában” teljesebbé válik, ahol megvalósítható „az emberi én”. Platón azonban másként vélekedett. Az ő filozófiája szerint az ember „bábu, az istenek játékszere”, és a szabadidejét arra kellene fordítania, hogy elnyerje „az istenek jóindulatát”. A középkorban a szabadidő a vallási tevékenységeknek szentelt időszak volt, és a „dolgozzál és imádkozzál” elv irányította az emberek mindennapjait, mint „az isteni eleve elrendelés eredményét”. A reneszánsz korában a humanizmus eszméje új megközelítést hozott a szabadidő tartalmára és jelentőségére. Felértékelte az emberek jogait és érdekeit, értelmi fejlődését, létrehozva a „harmonikus személyiség” ideálját. A tőkés társadalom fejlődésével a munka és a szabadidő viszonya átalakult, és a szabadidő értéke másodlagossá vált a munkához képest. A kapitalizmus idején erősödött az osztályharc a munkaidő csökkentése és a szabadidő növelése érdekében. A fellendülésnek köszönhetően a munkások szabadabbá váltak és újra megadatott számukra, hogy „saját belátásuk szerint rendelkezzenek ráérő idejükkel”. Az utópikus szocializmus

alján álmódott jövő társadalmában, a munka és a szabadidő „harmonikus egységét” képzeltek el. Az utópista szocialisták arra törekedtek, hogy a munkaidő és a szabadidő közötti egyenlőséget és a szabadságot biztosítsák. Az új társadalomban a munka jellegét szerették volna megváltoztatni, és a szabadidőt a munka megkönnyítésének eszközeként kezelték. A reformisták „felvilágosult megoldásokat” javasoltak az emberek szabad idejének kezelésére (pl.: könyvtárak létrehozása), azonban „a kor rekreációs filozófusai és szociológusai” még ezt is problémásnak tartották a kapitalizmus szempontjából. A XX. században a burzsoá társadalom új jellemzőket hoz. Mead szerint a „ráérő idő” az az időszak, amikor az emberek azt teszik, amit csak szeretnének, csak a saját hasznukra, csak önmaguknak és nem másoknak. Így ezek az időszakok nem szélesedhetnek ki a társadalomra, mert akkor az egyén nem lenne igazán szabad. A szabadidő-szociológusok szerint a „személyiség és a társadalom érdekeinek” kapcsolódása nem összeegyeztethető. Ezen nézőpont enyhítésére született a „félleg szabad idő” fogalma, mely összekapcsolja a családi és társadalmi elvárásokat, kötelezettségeket, a szabadidős tevékenységekkel. Végül a „szabadidő civilizációja” elmélet szerint a szabadidő játssza a fontosabb szerepet az emberek életében, mert befolyással van az élet minden területére, változást hozva a gondolkodásunkra, életmódunkra, és az életünk mindennapi megélésére. (Zborovszkij, 1976.)

A századfordulóra „a szabadidő-társadalom jellegzetességei közé tartozik az időaspektusok közötti éles határ megszűnése, a növekvő igény a mennyiségi idő minőségivé konvertálására, valamint a szabadidő szerepének és társadalmi presztízsének növekedése. „...a fogyasztói civilizáció a „Szeresd önmagadat!”, „Valósítsd meg önmagad!”, Éld ki szabadon a vágyaid!”, „Élvezd az életet!” célkitűzéseitől hangos.” (Hankiss E) Az életmód megváltozásának egyik fő iránya az élményszerzés jelentőségének növekedése, amely átformálja a társadalmat.” (Nagy, 2012. 211.o)

A szabadidő célja számos szempontból értelmezhető, és az egyén preferenciáitól, élethelyzetétől, valamint a kulturális környezetétől függően változhat. Néhány közös szabadidő cél lehet:

- Pihenés és feltöltődés: Az egyik alapvető célja a szabadidőnek az, hogy az egyén pihenessen és regenerálódhasson a mindennapi kötelezettségek és stressz hatásai alól. A megfelelő pihenés hozzájárul az egészséghez és a jólléthez.

- Szórakozás: A szabadidő lehetőséget teremt a szórakozásra, szórakoztató tevékenységekre. Ez magába foglalhatja a filmnézést, koncerteket, színházat, sporteseményeket vagy bármilyen más olyan tevékenységet, amely örömet szerez és szórakozást nyújt.
- Személyes fejlődés: A szabadidő lehetőséget ad a személyes fejlődésre és tanulásra. Ez lehet például egy új hobbi vagy készség elsajátítása, könyvek olvasása, online kurzusokon vagy tréningeken való részvétel.
- Társadalmi kapcsolatok ápolása: A szabadidő egyik fontos célja lehet a társadalmi kapcsolatok ápolása. Barátokkal, családdal való időtöltés, közös programok, események segíthetnek megerősíteni a kapcsolatokat és szociális támogatást biztosíthatnak.
- Érzelmi kiegyensúlyozottság: A szabadidő segíthet az érzelmi kiegyensúlyozottság fenntartásában. Az egyéni érdeklődési körökhöz, szenvedélyekhez való kapcsolódás és az olyan tevékenységek, amelyek örömet és elégedettséget nyújtanak, pozitív hatással lehetnek az érzelmi állapotra.

A szabadidő céljai tehát sokrétűek, és az egyén szükségleteitől függően változhatnak. Az optimális szabadidő-használat egyensúlyt teremthet a munka és a pihenés, a kötelezettségek és a szórakozás között, hozzájárulva ezzel az egyén egészségéhez, boldogságához és teljesítményéhez.

3. Életmódkutatás a hazai szakirodalom alapján

3.1. Az életmódkutatás módszerei

„Az életmód kutatásának sokféle módszere lehetséges: időmérleg-technika, háztartás-statisztika, megfigyelés és élettörténet.” (Andorka, 2006. 377.o) „Az időmérleg az életmódnak, mint hierarchikus rendszerbe szervezett tevékenységstruktúrának, illetve a konkrét tevékenységek vizsgálatára kialakított társadalomstatisztikai adatfelvételi és elemző eljárásoknak az összessége, valamint ezek felhasználásával a társadalom időfelhasználásáról nyert adatok, társadalmi jelzőszámok rendszere.” (KSH, 2010. 2.o) Az időmérleg-vizsgálatok segítenek megérteni, hogy az emberek hogyan osztják be az idejüket és milyen tevékenységeket végeznek a mindennapjaikban. A vizsgálatok egy meghatározott időszakban rögzítik az emberek napi tevékenységeit és az ezekre fordított időt, a helyszíneket, az egyéni és közösségi elfoglaltságokat.

„Az időmérleg-felvétel eszköze az időmérlegnapló. Az időmérlegnapló kezdő oldala a vizsgált napra vonatkozó zárt kérdéseket tartalmaz. (Állandó kérdések: a vizsgált nap dátuma; az adatfelvétel a hét mely napjára vonatkozik; foglalkoztatottaktól, nappali tagozaton tanulóktól: a vizsgált napon és az azt megelőző napon a megkérdezett dolgozott/tanult-e, ha nem, mi volt ennek az oka; a vizsgált nap megterhelésének szubjektív értékelése.) A napi időfelhasználást regisztráló naplónak két típusa van:

Nyitott rendszerű napló, amely soronként egy tevékenységre vonatkozik, ezért a sorok száma, azaz a napló terjedelme a felvett tevékenységek számától függően változik. Soronként kell bejegyezni a napi tevékenységeket, azok kezdő és záró időpontját, továbbá helyszínét, a tevékenység aktív résztvevőit és a passzívan jelen lévőket, valamint a főtevékenységgel egyidejűleg végzett egyéb tevékenységet.

Zárt rendszerű napló soronként előre meghatározott tartamú időszavakat ad meg az egymást követő tevékenységek kezdő és záró időpontjának meghatározásához. A napló terjedelme egységes, független a tevékenységek számától.

Az időmérleg megfigyelési egysége egy személy egy napi időfelhasználása, azaz egy embernapi. A megfigyelések számát a naplók száma adja.” (KSH, 2010. 3.o)

Az időmérleg-felvételek célja, hogy korábbi nemzeti és nemzetközi kutatásokkal összehasonlítható képet nyújtsanak arról, hogy hogyan él és hogyan használja az idejét a vizsgált lakosság, figyelembe véve az alapvető „társadalmi-demográfiai” csoportokat. Emellett fontos, hogy az adatok megfeleljenek az Eurostat által végzett európai időmérleg-felvétel irányelveinek a főbb jellemzők tekintetében (tevékenységlista, életkörülmény-mutatók). (KSH, 2010.)

„Az adatokat három kategóriába sorolják:

- fiziológiai szükségleteket szolgáló tevékenységekkel töltött idő (alvás, étkezés, testi higiénia, öltözködés, passzív pihenés)
- társadalmilag kötött tevékenységekkel, tág értelemben vett munkával töltött idő beleértve a háztartási munkát, bevásárlást, gyereknevelést, tanulást és az ezekkel kapcsolatos közlekedést
- szabadon megválasztható tevékenységek időtartama (kulturális tevékenységek, társas élet, testedzés stb.).

A háztartás-statisztika a fogyasztási szokásokat vizsgálja. A családok hosszabb időn (több hónap, év) keresztül naplószerűen vezetett összes jövedelméből és kiadásából háztartási-statisztika készül. A fogyasztás összetételén keresztül kapunk adatokat arról, hogy mennyi pénzt költenek élelmiszerre, közlekedésre, kultúrára stb. Az említett két módszerrel elnagyolt adatokat kaptak a kutatók. Szükséges volt, hogy részletesebben kérdezzenek a tevékenységek tartalmáról is. Ezek visznek a mélyebb megfigyelés és élettörténet módszer felé, ahol már az emberek viselkedésének hogyanját és miértjét is feljegyezték.” (Andorka, 2006. 377.o) A nemzetközi időháztartás-kutatások négy fő csoportba osztják az embereket az időtöltésük alapján. A kutatások eredményeként a csoportok más nevekkkel, de hasonló jellemzőkkel rendelkeznek:

- a *passzívak* csoportját a nyugodtabb, egyszerűbb tevékenységek jellemzik, mint például a barkácsolás, sétálás;
- a *rekreációsok* csoportja a családjukra és a sportra koncentrálnak, és inkább a széles körben elterjedt, népszerű kultúrát (tévét, bálkat) részesítik előnybe;
- a *műveltek* csoportját alkotó emberek a kultúra iránt (de nem a magaskultúra), a politikai és társadalmi ügyek iránt érdeklődnek és gyakran részt is vesznek ezekben a közösségi tevékenységekben;
- a *kiváltságosok* csoportja azokat az embereket foglalja magába, akik inkább a magaskultúrát választják, és általában magas beosztásúak a társadalomban. Leginkább vezetők, politikusok, értelmiségiek, szabadfoglalkozásúak vagy más meghatározó szereplők. (Nagy, 2012.)

A nemzetközi modelleket felhasználva „Vitányi maga is négy elemet különböztet meg a szabadidős viselkedési típusokat tekintve:

- passzív szabadidő: ilyenkor szabadidőnkben nem csinálunk semmit (legfeljebb tv-t nézünk, házimunkát végzünk, vagy kocsmába megyünk);
- rekreatív szabadidő: szabadidőnk ezen részét felüdülésre használjuk, a könnyű műfajokat részesítjük előnyben;
- akkumulatív szabadidő: széles érdeklődési körrel, általános jelleggel, a kipróbálás attitűdjét előtérbe helyezve, nem elköteleződő magatartás jellemzi ezt a szegmenst;
- inspiratív szabadidő: a magasabb kultúrával töltött szabadidő (önmagát építő értékeket ápoló időszak) (Vitányi, 1993).” (Nagy, 2012. 214.o)

3.2. A hazai életmódkutatások főbb megállapításai

Magyarországon a Központi Statisztikai Hivatalban a lakosság időfelhasználásának vizsgálatára a hatvanas évek elejétől megközelítően tízéves gyakorisággal kerül sor.

A Központi Statisztikai Hivatal adatain kívül szociológusok, tudományos munkatársak, generációkutatók írásaiban, könyveiben is a változásokról, bizonytalanságokról, új kihívásokról olvashatunk. Az ezredforduló óta eltelt idő folyamatos változást hozott. „A nagymintás ifjúságkutatások négyévente végzett adatfelvételi hullámai időnként történelmi jelentőségű, az egész társadalom életét meghatározó, befolyásoló események évében zajlanak. 2000-ben az információs társadalom hajnalán történt az adatfelvétel (Ifjúság 2000), 2004-ben Magyarország Európai Unió csatlakozása (Ifjúság 2004), 2008-ban a gazdasági válság (Ifjúság 2008), míg 2020-ban a COVID-19 jelenti a társadalmi emlékezetet szervező, viszonyító mérföldkövet jelentő eseményt (Magyar Ifjúság Kutatás 2020).” A 2012-ben készült felméréseken pedig az előző években a tabletek és okoseszközök berobbanásának hatásait érzékelhetjük. (Fekete, 2020. 259.o)

Nagy Ádám a Magyar Ifjúság 2012 tanulmánykötetben a 2008 és 2012-ben végzett kutatásokat összegzi. 2008-ban a 15-29 éves korosztály jelentős része szinte minden időt a televízió előtt töltött (hétközben 65%-ot, hétvégén 68%-ot), azonban 2012-re ez az arány jelentősen csökkent (hétközben és hétvégén is 49%-ra). Ugyanakkor az internetezés lett a legfontosabb időtöltés. Emellett még kevesebb idő jutott a zenehallgatásra, olvasásra és videojátékozásra. Azonban nőtt a semmittevés aránya. Kreatív tevékenységgel is csak néhányan foglalkoznak. 2012-ben megkérdezték az aktív szabadidős elfoglaltságokról is a fiatalokat, és a kutatás adatai szerint csak a tizedrészük jár hétvégenként kirándulni vagy túrázni. A társas kapcsolatokra elsősorban hétvégén szánnak időt (51%), hétköznap (33%) a tanulás és munka mellett kevesebb lehetőség van.

„A Vitányi-féle tipológiára visszautalva elmondhatjuk, hogy 2012-ben a magyar 15-29 évesek szabadidő-eltöltésében elsősorban a „könnyű műfajok” domináltak, sokkal kevésbé volt jellemző a magasabb kultúra, az önépítésre alapot adó időtöltések. A 2012-es adatok alapján legalább kétszer annyian említettek passzív és rekreatív tevékenységeket, pl. a tévzés vagy a barátokkal való beszélgetés, mint akkumulatív, illetve inspiratív tevékenységeket, mint a sport

vagy a különböző alkotó tevékenységek. Így leginkább a passzív, illetve rekreatív tevékenységek jellemzőek, szemben az akkumulatív, illetve inspiratív jellegű tevékenységekkel, utóbbiak a szabadidő töredékét és a fiatalok kis hányadát jellemezhetik.” (Nagy, 2012. 221.o)

A fiatalok egyre ritkábban választanak kulturális tevékenységeket szabadidejükben, Egyre többen vannak, akik szinte soha nem vesznek részt a "magaskultúra" eseményein. Hatvan százalékuk még soha nem volt színházban vagy múzeumban, és még kevesebben vettek részt hangversenyen. 15-29 éves korosztály 80%-a még soha nem látogatott el egy hangversenyre. A multiplex mozik, könyvesboltok és könyvtárak a legnépszerűbb kulturális helyek, ahova a fiatalok fele időről időre ellátogat. (Nagy, 2012.)

További kutatásokat végzett 15-29 évesek szabadidős tevékenységéről a Magyar Ifjúság 2012, 10 kérdés az ifjúságról címmel a Kutatópont Kft Székely Levente vezetésével, majd a Magyar Ifjúság Kutatás 2016 címmel az Új Nemzedék Központ Nonprofit Kft, 2020-ban pedig az Erzsébet Ifjúsági Alap Kft, Magyar Ifjúság 2020 Kérdések és válaszok – ifjúságról, ifjúságtól címmel. A 2012-es és 2016-os kutatásban a fiatalok elsősorban otthon (80%) vagy a barátoknál (50%) töltik szívesen a szabadidejüket. 2020-ban ez a karantén miatt nem volt mérhető. Fő tevékenységük az internetezés, számítógépezés (2012-56%, 2016-70%), vagy a tévénézés (2012-49%, 2016-75%). 2020-ra a digitális kultúra nagyon sokat változott. Míg az akkori fiatal korosztálynak 2000-ben internetezési lehetősége csak 9%-nak volt, addig ez 2020-ra 93%-ra emelkedett és már nem csak számítógépen, hanem egyéb okoseszközökön is hozzáférnek az internethez. A családok 93%-a rendelkezik otthoni internet előfizetéssel. A fiatalok 97%-nak van okostelefonja, 22%-nak pedig okosórája és az eszközökön 88%-a tud az internethez csatlakozni. A fiatalok digitális mindennapjainak állandó részesévé vált az infokommunikációs eszközök és az internet használata. A fiatalok harmada sportol rendszeresen, viszont ötöd részük jelölte, hogy nem csinál semmi különöset, csak úgy elvan. (Székely, 2012; Székely – Szabó, 2016; Domonkos - Kántor - Pillók – Székely, 2020)

Fekete Mariann: Ifjúsági szabadidőfelhasználás – Az utolsó 20 év című tanulmányában az elmúlt két évtizedben tapasztalt tendenciákat összegzi, hangsúlyt fektetve arra, hogy hogyan befolyásolta az ifjúság időfelhasználását és szabadidős tevékenységeit a koronavírus-járvány és a kapcsolódó intézkedések.

Az elmúlt húsz évben számos változás történt, amely alapvetően megváltoztatta a mindennapi életet. Az információs társadalom térhódítása révén az otthonokban, munkahelyeken, egyre szélesebb körben elterjedtek az elektronikus szórakoztató és kommunikációs eszközök, egyre többen csatlakoztak különböző online hálózatokhoz. Ezzel párhuzamosan a szabadidős tevékenységek palettája is sokszínűbb lett, új lehetőségekkel gazdagodott. Újabb kihívások elé állította a világot 2020-ban a koronavírus-járvány. A közoktatási intézmények bezárása online oktatással váltotta fel a hagyományos tanulást, ami különösen megnehezítette a tanulók helyzetét. Emellett sok felnőtt elveszítette a munkáját. A szabadidős tevékenységekben a személyes, baráti találkozásokat is más módon kellett megoldani, így sokan még inkább a képernyő elé szorultak.

„Az év márciusától, a COVID-19 megjelenése és a bevezetett korlátozó intézkedések, a felforgatott napi rutinok kapcsán előtérbe került az időtervezés, időbeosztás képessége vagy éppen lehetetlensége. További problémát jelentett, hogy a home office és az online oktatás még inkább fellazította, összemosta a munkaidő és a társadalmi kööttségeken, a munkán kívüli idő határait. Szabad-e az a hétvége, ami ugyanúgy zajlik, mint egy átlagos hétköznap? Honnan ismerjük fel a szabadidőt, ha ugyanúgy otthon, a képernyő előtt ülünk, mint munka- és iskolaidőben? Ha sem este, sem hétvégén nem lehet menni sehová, nincs lehetőség a megszokott és kedvelt szabadidős programok szervezésére? Talán mindezen tényezők játszhatnak közre abban, hogy kevesebb az észlelt hétvégi szabadidő mennyisége, mint korábban, a pandémiát megelőző időszakban.” (Fekete, 2020. 263.o)

A fiatal korosztály számára a baráti társaságban való időtöltés, meghatározó szabadidős elfoglaltság, hiszen a 15-19 évesek 63%-a hétvégente a barátaival van. A 25-29 éves korosztályban ez az arány csak 37%, mert ők inkább a családjukkal töltik az idejüket. A magyar ifjúság kapcsolata az elmúlt 20 év vizsgálata során nem változtak. 2020-ban a 15-29 éveseknek 2%-a nyilatkozott úgy, hogy egyáltalán nincs barátja, akivel időt tölthetne. Viszont a fiatalok harmadának (32%) van olyan baráti kapcsolata, melyet csak online térben ápol.

Az inaktív szabadidős tevékenységek, vagyis az internetes eszközök által nyújtott szórakozási lehetőségek (videózás, játék, zenehallgatás, chatelés stb.), továbbra is a legnépszerűbb elfoglaltságok a fiatalok körében, a közösségi együttlétek és egyéb időtöltések mellett. A cél nélküli időtöltés, amikor az ember "csak úgy elvan", a korábbi mérések közül 2020-ban érte el a legalacsonyabb szintet (hétköznap 16%, hétvégén 12%), viszont a sportolás még ennél is

kevesebbet ért el (hétköznap 10%, hétvégén 8%). Bár a kirándulást és a túrázást a sportolásnál többen szeretik (hétköznap 12%, hétvégén 21%), mégis kevesebben végzik, mint négy évvel korábban. Az eredmények szerint a karantén mégsem változtatott a régebbi szokásokon. A kreatív hobbik, alkotó tevékenységek a legnépszerűtlenebb elfoglaltságok, (2012-ben 8%, 2016-ban 12%) 2020-ban 1-2%-ra csökkentek a fiatalok körében. Pedig ezek a különféle hobbik, amely során az ember örömet talál az adott tevékenységben (zenélés, festés stb.), jelentős szerepet játszanak a boldogságérzet és az életminőség javításában, valamint a stressz csökkentésében.

„A fiatalok szabadidős szokásainak vizsgálata a nagymintás ifjúságkutatás adatai alapján állandóságról és változásról is tanúskodik az utolsó 20 év során. Az állandóság a kultúrafogyasztásban mutatkozik meg, míg a változás a technológiai fejlődéshez, a szórakoztató-elektronikai és infokommunikációs eszközök egyre fokozódó térnyeréséhez kapcsolódik.” 2020 óta további „drámai események történtek a világban (újabb járványhullámok, mélyülő gazdasági válság, a háború kitörése a szomszédos Ukrajnában), melyek erőteljes hatást gyakorolnak a fiatalok világértelmezésére, gondolkodására, élethelyzetére.” (Fekete, 2020. 284, 285.o)

4. A gimnazisták szabadidős szokásainak összehasonlító vizsgálata egy empirikus kutatás alapján

4.1. A kutatás célja és módszerei

A kutatásomat Budapesten, az ELTE Apáczai Csere János Gyakorló Gimnázium és Kollégiumban végeztem. Az intézmény fenntartója az Eötvös Loránd Tudományegyetem. Jelenleg a gimnáziumba 639 fő jár, közülük 132-en vidékről bejárók. Az iskolában 6 évfolyamon, 20 osztály működik. Az osztályokban összesen 10 fő BTM, 6 fő integráltan oktatott SNI, és 6 fő hátrányos helyzetű tanuló van. A fejlesztésre szoruló gyermekekkel 2 pszichológus foglalkozik. A tantestület létszáma 83 fő. A tanulók számára több mint 30 szakkört (tehetséggondozó, versenyfelkészítő, nyelvi, érettségi felkészítő stb.) tartanak. A gyermekek egyéni képességeinek fejlesztése, és a tehetséggondozás eredményessége számos versenyen megmutatkozik. Legkiemelkedőbb hazai versenyen, az OKTV-n szinte minden tárgyból évente 30-35 döntős diák szerepel. Az iskola külső programoknak, szakmódszertani, szaktanácsadói-

szakértői találkozónak, egyesületeknek, vándor-kiállításoknak: Világ Igazai stb., BEAC sportkörnek stb. is helyet ad. A gimnazisták részt vesznek a közeli középiskolákkal közös kulturális és sport programokon, egyetemi nyílt napokon, az Edukáció Kiállításon stb. Kapcsolatot tartanak Filipstad Gimnáziummal és a Kolozsvári Apáczai Elméleti Líceummal. Az intézményben folyó színvonalas munkát az Apáczai Gimnázium Jubileumi Alapítvány támogatja.

Kutatásom fő célja, hogy összehasonlítsam a digitális nemzedék két korosztályának, a 7. és 12. évfolyamon tanuló gimnazistáknak a szabadidős tevékenységét. Hangsúlyt helyezve társas viszonyaikra, hogy mennyi időt töltenek magányosan, illetve személyes kontaktusban.

Kutatásom által a következő kérdésekre szeretnék választ kapni:

- A gimnazisták mennyi szabadidővel rendelkeznek?
- Milyen tevékenységgel töltik legszívesebben szabadidejüket?
- Kivel és hol tartózkodnak a kikapcsolódás alatt?
- A virtuális térben kivel, milyen tevékenységet folytatnak?

A kutatásban kérdőíves módszert alkalmaztam. A kérdőív segítségével igyekeztem adatokat gyűjteni a gimnazisták szabadidős tevékenységéről és társas kapcsolataikról. A kérdőív 15 kérdést tartalmazott. Kitöltése önkéntes és anonim volt, melyre az iskolában egy-egy osztályfőnöki órán került sor.

4.2. A vizsgált diákok szocio-demográfiai összetétele

Az első négy kérdés a diákok és családjaik adataira vonatkozott. A 7. évfolyamon 25-en töltötték ki a kérdőívet, 13 fiú és 12 lány. A tanulók közül 20 fő teljes családban, 1 fő többgenerációs, 3 fő csonka családban él. Az utóbbi 3 fő, 3 féltestvért is feltüntetett a válaszokban, viszont nevelőszülőkről nem írtak. A gyerekek között lánytestvére 14 főnek, fiútestvére 9 főnek van. Az osztályból 3-an egykeként élnek és 8-an nagycsaládosok.

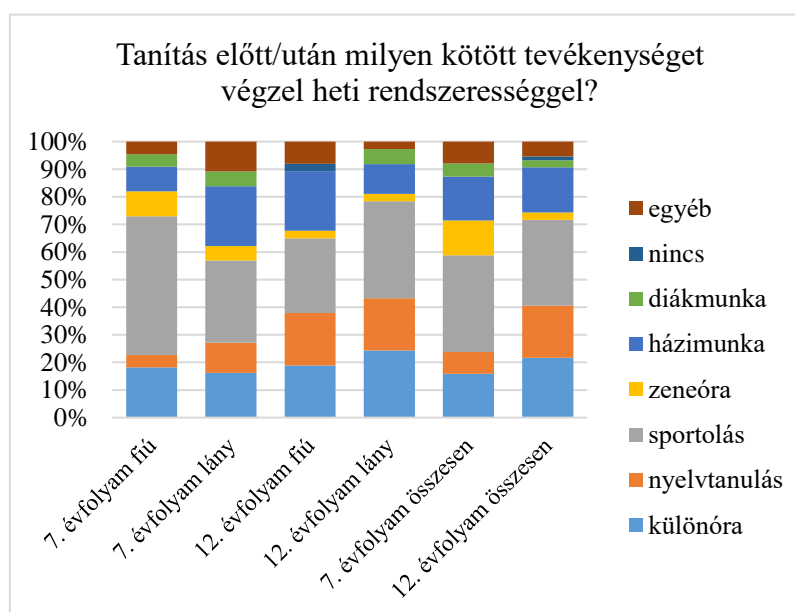
A 12. évfolyamon 28-an válaszoltak a kérdőív kérdéseire, 15 fiú és 13 lány. Itt is 20 fő él teljes- és 1 fő többgenerációs családban. Ezen az évfolyamon már 5 csonka család van, közülük háromban nevelőszülővel és kettőben féltestvérral. A diákok családjában 15 fő lánytestvér, 10 fő fiútestvér él. A végzősök között is 3-an testvér nélkül nőttek fel, 9-en nagycsaládban.

4.3. Kötött és kötetlen szabadidős tevékenységek a 7. és a 12. osztályos diákok körében - az eredmények bemutatása, elemzése

Dolgozatom kutatásában a diákok kötelező tanítási idején és napi rutin tevékenységeiken, szükségleteiken kívül eső időt, a szabad akaratukból választott kikapcsolódást vizsgáltam.

Az 5., 6., 7. kérdés a diákok által választott, heti rendszerességgel végzett funkcionális tevékenységeiket mérte fel. Ezek olyan meghatározott órák, programok, amelyeket a diák egy számára fontos cél elérése érdekében választ. Ezt a tevékenységet rendszeresen végzi, gyakorolja. A kérdések a *kötött elfoglaltságokra* irányultak, ahol kiválaszthatták mivel foglalatkoskodnak, mennyi ideig és kivel teszik ezt.

1. ábra

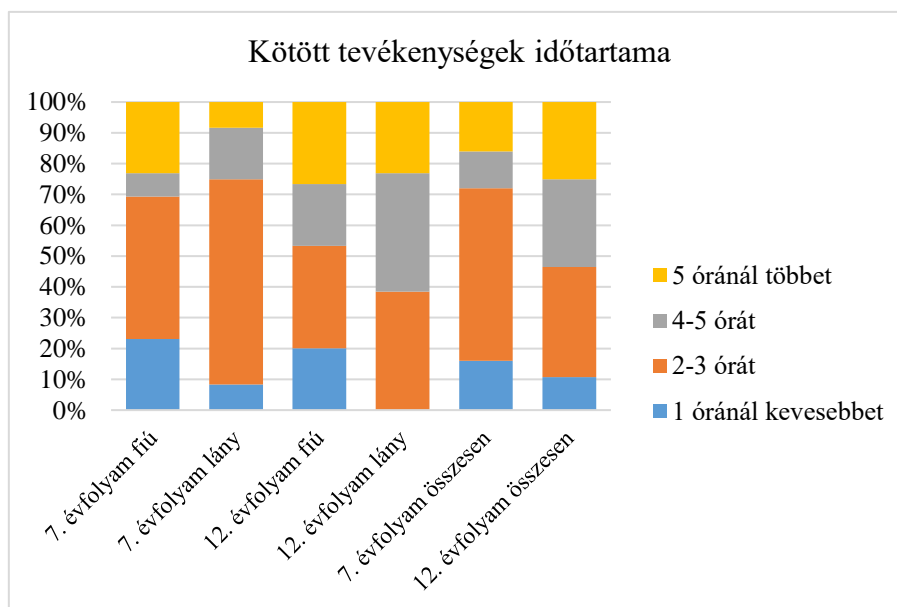

Forrás: saját készítés

A 12-14 éves korosztály fiú-lány válaszadása egyharmad-kétharmad arányban (22-41 válasz), a 17-19 éveseknél fele-fele arányban (38-37 válasz) oszlott meg. Mindkét korosztály legkedveltebb tevékenysége a *sportolás*. Átlagosan a diákok 30-35%-a jár rendszeresen edzésre. Míg a hetedikeseknél a fiúk 50%-a, addig a végzősöknél a lányok 35,1%-a az aktívabb. A fiatalabb korosztálynál második helyen holtversenyben a különóra és a házimunka (15,8%)

szerepel. Harmadik helyen pedig a zeneóra áll 12,6%-kal. Nemi megoszlás tekintetében a lányok több időt töltenek házimunkával (19,5%) és csak ezután következnek az egyéb különórák (14,6%). A fiúknál ez fordítva történik. Náluk a különórák (18,1%) megelőzik a zeneórákat és a házimunkát (9-9%). A nyelvtanulás csak ezek után, utolsóként pedig a diákmunka következett. Az egyéb kategóriában rajz-, olvasó-, varrószaakkört és jógát említettek még a hetedikesek. A végzősöknél, akik a továbbtanulás küszöbén állnak a második helyet a különórák (21,3%) és a harmadik helyet a nyelvtanulás (18,6%) foglalja el. Az összesített rangsorban a házimunka következik 16%-kal. Ebben a tevékenységben viszont érdekes megoszlást tapasztaltam a fiúk és lányok között. Az összesített sorrendtől eltérően a fiúknál a második helyen szerepel a házimunka 21%-kal és csak utána jön 18,4%-kal az egyéb felvételre felkészítő óra. Ráadásul a házimunkát a lányoknál (10,8%) kétszer több fiú végzi (21%). Zeneórára 2,6% jár, nekik hosszabb távú terveikben szerepel a hangszeres zenélés. 2,6% végez diákmunkát, de csak lányok, a fiúk nem. Az egyéb kategóriában színházpedagógia, könyvtárlátogatás, szövegértés-gyakorlás és motorsport szerepel. Egy fiúnak pedig a nincs kötött programja.

2. ábra

Forrás: saját készítés

Mindkét korosztályban jellemzően hetente 2-3 órát fordítanak ezekre az elfoglaltságokra. A fiatalabbaknál 16-16% jelölte az 1 óránál kevesebbet és az 5 óránál többet, 12% pedig a 4-5

órát. Az idősebbeknél második helyen szerepel a 4-5 óra 28,5%-kal, majd harmadikon az 5 óránál többet kategória 25%-kal. Az 1 óránál kevesebb időt csak a fiúk jelölték meg. Láthatóan az élet kapujában álló végzős korosztály célirányosabban választja meg az előrehaladásukat támogató tevékenységeket és azoknak több időt is szentel.

3. ábra

Forrás: saját készítés

4. ábra

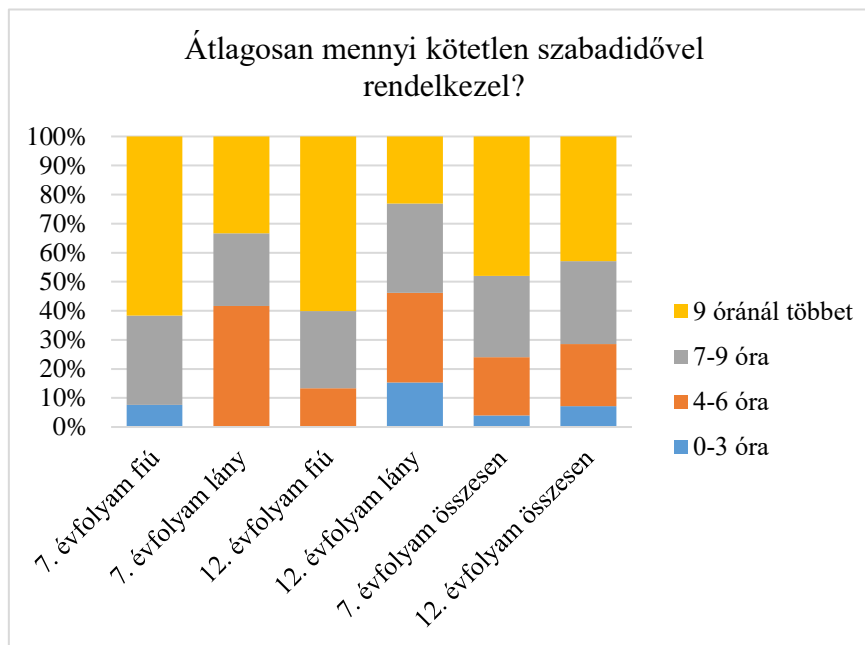

Forrás: saját készítés

A diákok az elfoglaltságokhoz elsősorban tanárok, oktatók, edzők segítségét veszik igénybe, de az idősebb korosztály ugyanilyen arányban fejleszti magát egyedül. Következő helyen a funkcionális tevékenységeket mindkét korosztály a barátokkal, csapattársakkal együtt végzi. A fiatalabbaknál harmadik helyre szorul az egyedül végzett kötött elfoglaltság. Kevesen tevékenykednek a családdal, és elenyésző azoknak a száma, akik rendszeres tanulásra, munkára az online teret használnák. A diákok által választott, heti rendszerességgel végzett funkcionális tevékenységeikben a társas kapcsolataikat összehasonlítva ugyanazt az eredményt kaptam. Mindkét csoportnál nagy százalékban egyedül, vagy barátokkal töltik az edzéseket, különórákat.

A következő kérdéscsoport (8, 9, 10, 11. kérdés) a *kötetlen szabadidővel* foglalkozott. Arra voltam kíváncsi, hogy mennyi szabadidővel rendelkeznek, azt hol, kivel, és milyen tevékenységgel töltik el.

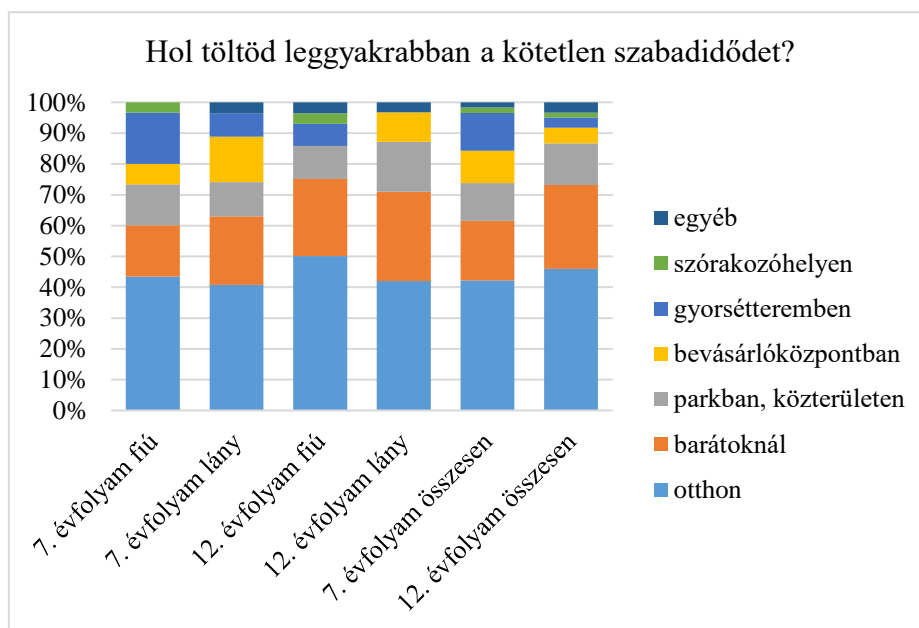
5. ábra

Forrás: saját készítés

Összességében mindkét korosztályban ugyanazt a sorrendet tudtam felállítani. A fiatalok 42-48%-nak hetente 9 óránál több szabadideje van. 28% 7-9 órával, 20-21% 4-6 órával gazdálkodik. Heti 3 óránál kevesebb szabadidővel pedig 4-7% rendelkezik. A fiúk és lányok pihenő ideje, már nem ilyen egységes. Két időintervallum egyezik mind a két osztály fiú tanulóinál. 60-61% -nak 9 óránál több és 26-30%-nak 7-9 óra a szabadideje. Az elenyésző maradék a két kisebb időszávon osztozik. Viszont a lányoknál egészen más a sorrend. A fiatalabb korcsoportban a lányok 41,6%-a 4-6 órát, 33,3%-a 9 óránál többet és 25%-a 7-9 órát tölthet kötetlenül. A nagyobb lányoknál a kapcsolódásra egyformán 4-6 és 7-9 órája van 30,7%-nak, 9 óránál több 23%-nak, és végül 3 óránál kevesebb 15,2%-nak.

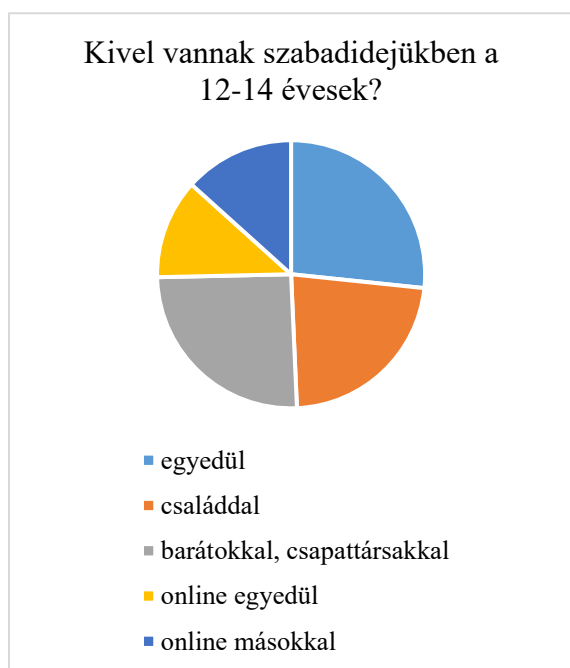
6. ábra

Forrás: saját készítés

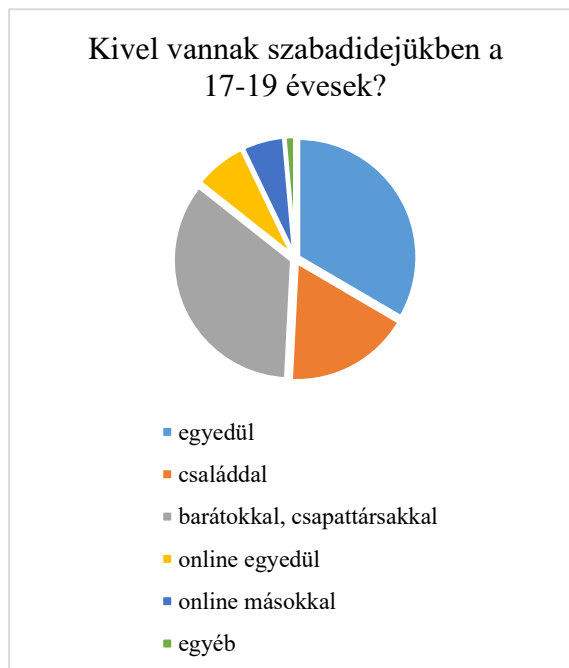
A szabadidő eltöltésének helyszínében mindkét korcsoportban minden diák az első és második helyen azonos színteret jelölt meg. Az otthonában a hetedikesek 42,1%-a, a végzősök 45,7%-a tartózkodik, a barátokhoz pedig a fiatalabbak 19,2%-a, az idősebbek 27,1%-a megy át. A hetedikes fiúknál a sorrend ezután a gyorsétterem (16,6%), park, közterület (13,3%), bevásárlóközpont, pláza (6,6%), és a szórakozóhely (3,3%). A lányoknál viszont a válaszok aránya másképp alakult: bevásárlóközpont, pláza (14,8%), park, közterület (11,1%), gyorsétterem (7,4%), valamint az egyéb kategóriában a színház is jelölték (3,7%). A tizenkettedikeseknél még a harmadik helyen is azonosság mutatkozik, a parkban, közterületen a fiúk 10,7%-a, a lányok 16,1%-a tölti az idejét. A lányoknak 9,6 %-a választja a bevásárlóközpontot, plázát, és 3,2%-a a könyvtárat. A fiúk ellenben gyorsétterembe (7,1%), szórakozóhelyre (3,5%), és konditerembe (3,5%) járnak még szívesen.

7. ábra

Forrás: saját készítés

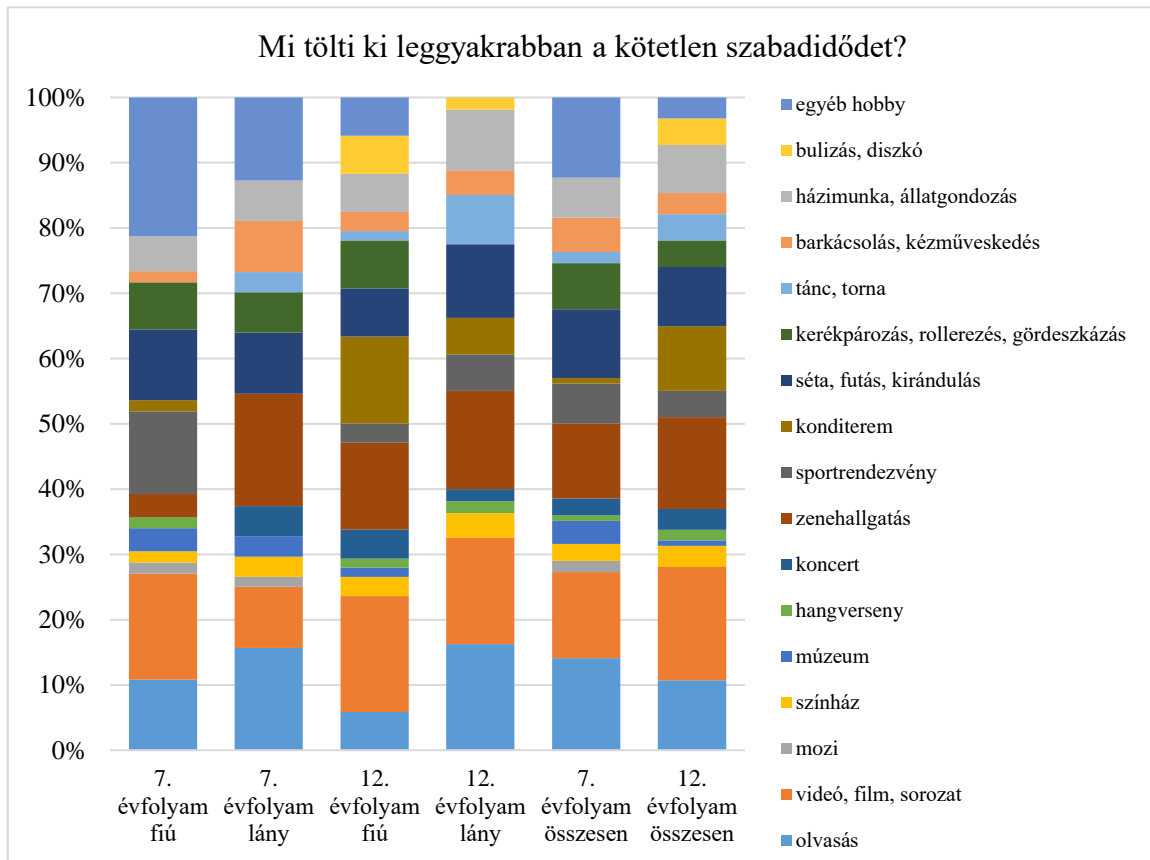
8. ábra

Forrás: saját készítés

Szabadidejükben a tanulók egyedül, családdal és barátokkal vannak a legszívesebben. Bár mindenkinél ezek a lehetőségek szerepeltek a dobogós helyen a százalékos eloszlásban itt is különbségek mutatkoznak. A nagyobbak barátokkal (34,7%), egyedül (33,3%), családdal (17,3), a kisebbek egyedül (26,6%), barátokkal (25,3%), családdal (22,6%) vannak együtt. Az adatokból jól látható, hogy a pubertáskorban a család szerepe egyre kisebb jelentőségű a kamaszok életében, mely teljes mértékben összecseng a múlt század elméleteivel. Érdekes azonban, hogy a vizsgált tanulóknál a közösségben, a kortársakkal eltöltött együttlét, valamint az egyedüllét szinte azonos százalékot kapott. Pszichológusok, generációkutatók felfigyeltek erre, és előadásaikban beszélnek az Igeneráció elmagányosodásáról. A vizsgált diákok már mind olyan korban születtek és nőttek fel, ahol a számítógép, az internet, a közösségi média az életük szerves része. A virtuális tér nagyobb teret kap mindennapjaikban, mint a személyes kapcsolatok. Kutatásomban az online térben a hetedikesek 25,3%-a, a végzősök 12,9%-a van jelen.

9. ábra

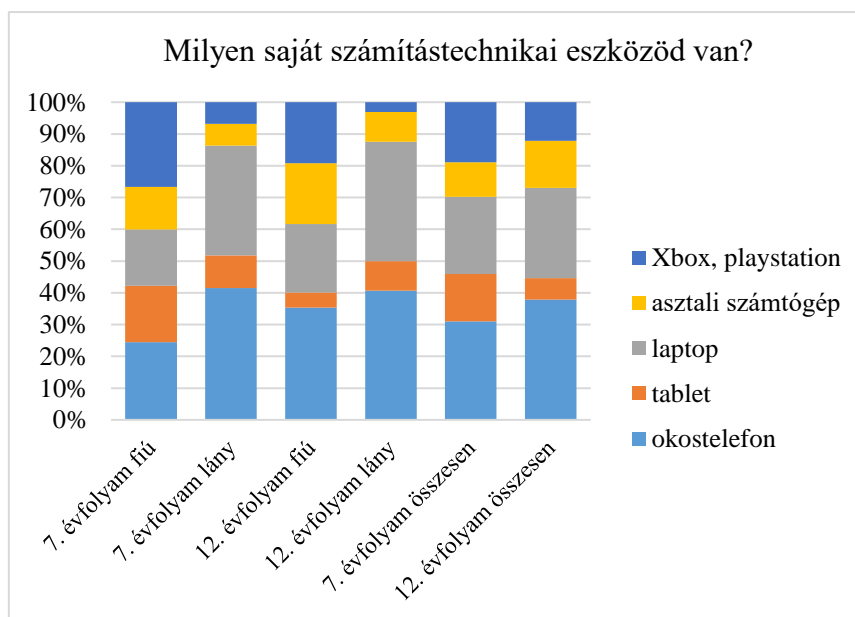
Forrás: saját készítés

Az általam felsorolt szabadidős tevékenységek közül a hetedikes korosztály egyáltalán nem választotta a bulizást, diszkózást. A végzősöknél pedig a mozizás nem kapott szavazatot. A fiatalabb korcsoportban a fiúk nem járnak koncertre, táncra, tornára, a lányok pedig hangversenyre, sportrendezvényre és konditerembe. A nagyobbaknál a lányok kihagyták a múzeum és a kerékpár, rollerezés, gördeszkázás kategóriáját. Az általam felsoroltakon kívül az egyéb hobbyhoz beírták még a lovaglást, éneklést, youtubozást, legózást, hírolvasást, számítógépezést, videojátékozást, kártyázást, zenekészítést, képregényrajzolást. A diákok egyaránt az olvasást, videó-, film-, sorozatnézést és a zenehallgatást tették az első három helyre. A hetedikeseknél az olvasás, zenehallgatás inkább a lányokra, a filmezés inkább a fiúkra jellemző. A fiúk szívesen járnak sportrendezvényekre is. Mindkét nemnél kedvelt elfoglaltság a séta, futás, kirándulás és többen kerékpároznak, rollereznek, gördeszkáznak. Néhányan vannak, akik a házimunkára, állatgondozásra, valamint a barkácsolásra, kézműveskedésre

fordítanak időt. Végül csak egy-két hetedikes jár múzeumba, koncertre, hangversenyre, színházba, moziba, tánkra, tornára, konditerembe. A tizenkettedikeseknél is a három fő elfoglaltság után a legkedveltebb tevékenység a séta, futás, kirándulás, valamint a konditerem. Következésképp többen jelölték a házimunkát, állatgondozást. 5-5% jár közülük sportrendezvényre, tánkra, tornára, kerékpározni, rollerezni, gördeszkázni, bulizni, diszkózni. Ennél kevesebben vannak, akik barkácsolnak, kézműveskednek, koncertre és színházba járnak. A sort végül a hangversenyre és múzeumba járók zárják.

Az utolsó kérdéscsoport (12, 13, 14, 15. kérdés) az *infokommunikációs eszközök és azok használatáról* szólt. A kérdéseimben arra kerestem a választ, hogy a tanulóknak milyen eszközeik vannak és mennyi időt töltenek el azok használatával. Valamint kíváncsi voltam még, hogy milyen tevékenységet folytatnak, és kivel használják az IKT eszközöket.

10. ábra

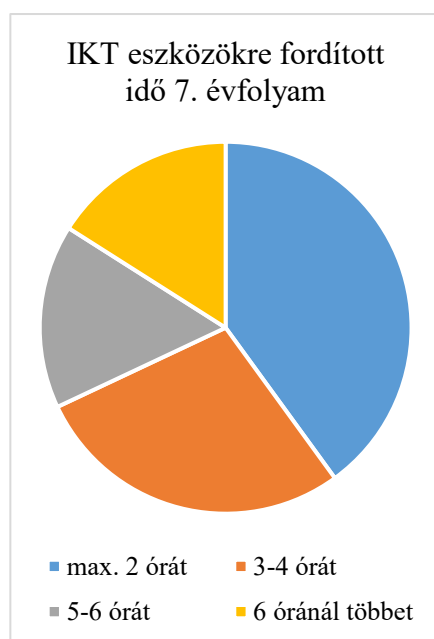

Forrás: saját készítés

A kérdőívekből kiderült, hogy minden diák rendelkezik a választható tárgyából legalább kettővel. Az infokommunikációs technológia (IKT) eszközei közül az összesítésben a legtöbben okostelefonnal és lappal rendelkeznek. A fiatalabbaknál a sorrend az Xboxszal, playstationnel folytatódik, majd a tablettel és végül az asztali számítógéppel zárul. A

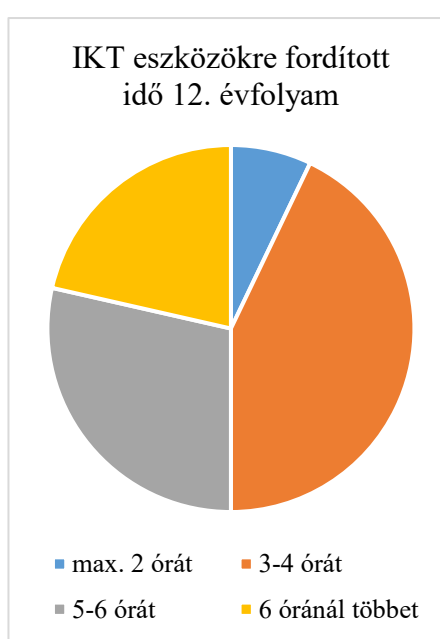
nagyobbaknál az asztali számítógép, Xbox, playstation és tablet az összesített sorrend. Ahogy az előző kérdéseknél is a nemek között változik az előbb leírt megállapítás. A 17-19 éveseknél az okostelefon és a laptop vezető helye megmaradt, de a fiúknál a harmadik helyre holtversenyben az asztali számítógép és az Xbox, playstation került. A lányoknál ugyanerre a helyre szintén holtversenyben az asztali gép mellé a tablet lépett. A fiúknál 4,7%-kal a tablet, a lányoknál 3,1%-kal az Xbox, playstation lett az utolsó. A 12-14 éves fiúk viszont a játékot helyezik előtérbe, mert náluk 26,6%-kal első helyen vezet az Xbox és a playstation. Másodikként az okostelefon következik, majd egyforma százalékkal a laptop és a tablet. A hetedikes fiúk rangsorát az asztali számítógép zárja. A lányok a könnyebb hordozhatóságot helyezik előtérbe, mert ők elsősorban az okostelefont, a laptopot és a tabletet használják. Kevésnek van asztali számítógépe, Xbox-a vagy playstation-je.

11. ábra

Forrás: saját készítés

12. ábra

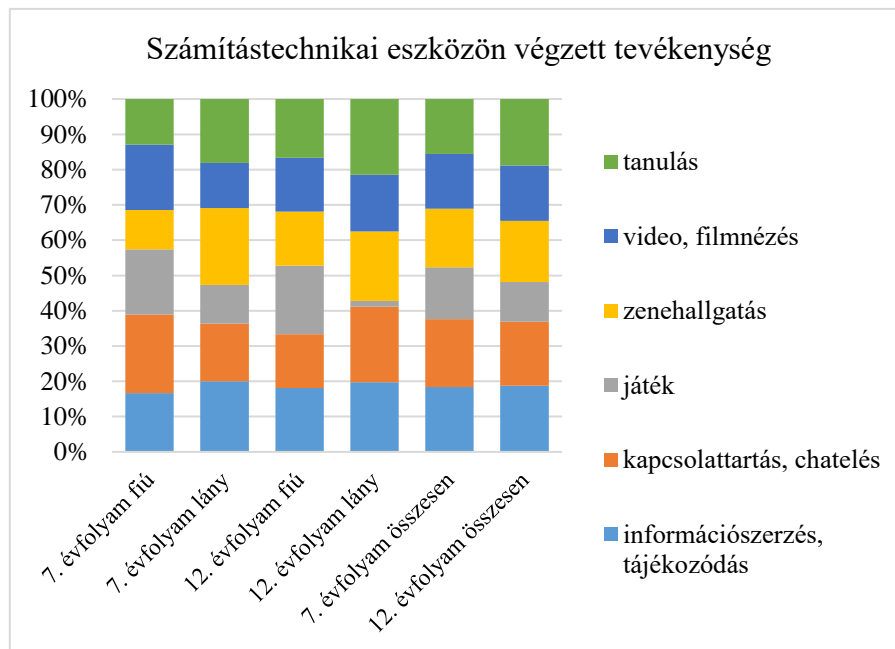

Forrás: saját készítés

A két korosztályban a „kütyüzéssel” töltött idő éles ellentétben áll. Míg a végzősöknél a „max. 2 órát” kategóriát az utolsónak a legkevesebben jelölték (7,1%), addig a kisebbeknél ez kapta a legtöbb jelölést (40%). Nekik a szülők még időkorlátokat szabnak a gépezésre, őket még jobban ellenőrzik. A nagyobbakat kevésbé korlátozzák, több szabadsággal, önálló döntéssel rendelkeznek. Többségükről el is mondható, hogy tudnak felelősen döntést hozni, mert

majdnem az osztály fele (42,8%) tölt 3-4 órát ezekkel az eszközökkel. 5-6 órát 28,5% és 6 óránál többet 21,4%.

13. ábra

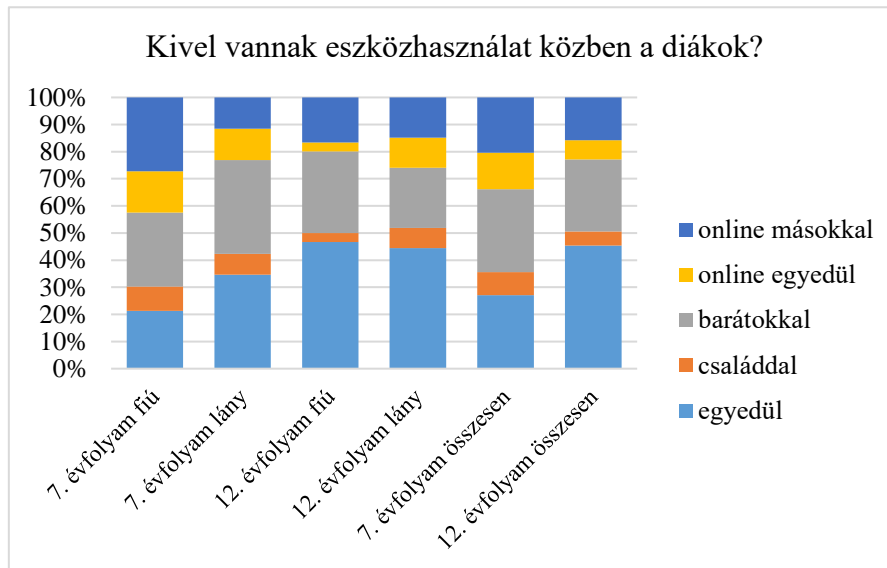

Forrás: saját készítés

Az online, offline világban minden gyerek szinte mindenre kíváncsi. Nagyon közeli százalékok születtek, mert minimum négy tevékenységet mindenki bejelölt, de volt, aki mind a hatot. A végzősök elsősorban tanulnak, informálódnak, tájékozódnak és kapcsolatot tartanak, chatelnek. A fiatalabbaknál ez utóbbi áll az első helyen, majd az információszerzés, tájékozódás és harmadiknak a zenehallgatás. A nagyobbaknál ez a negyedik, a videó, filmnézés az ötödik és a sort összesítésben a játék zárja. Természetesen a fiúknál a játék most is kiemelt helyet kap, mert ők ezt a tevékenységet szeretik a legjobban és csak ezután jön minden más. A hetedikes fiúk is ezt az elvet vallják, mert náluk a második helyet kapta a játék, megosztva a videózással, filmnézéssel.

14. ábra

Forrás: saját készítés

Itt is mutatkozik egyezés a két korcsoport választását illetően, mert az eszközökre fordított idejüket nem a családdal töltik. Nem ezen kommunikálnak, hanem esténként egymással törődnek, közösen együtt töltenek időt. A tizenkettedikeseknél egyöntetű a sorrend. A legtöbben (45%) egyedül vannak a gép előtt. Barátokkal negyed részük (26,3%), online másokkal 15,7% és online egyedül 7% gépezik. A hetedik osztályban az első helyen ismét holtverseny alakult ki. A barátok mellé a lányok az egyedül kategóriát, a fiúk az online másokkal kategóriát sorolták. A fiúknál így a második helyre került az egyedül és harmadik helyre az online egyedül töltött idő. A lányoknál második helyen egyenlő arányban szerepel az online másokkal és az online egyedül csoport.

Összegzés

Dolgozatom elméleti részében áttekintettem az életmód fogalmát, kutatásának módszereit, valamint a hazai életmódkutatás néhány fontos megállapítását a szakirodalom alapján. Ezt követően egy empirikus kutatás keretében középiskolás diákok szabadidő felhasználását vizsgáltam, külön kiemelve a tanulók közösségi kapcsolódásait és az infokommunikációs eszközök használatát.

Az utóbbi évek világot érintő történései alapjaiban változtatták meg életünket. A 2020-as világvilágjárványkor bevezetett korlátozó intézkedések ma is éreztetik hatásukat. Megváltozott a napirend, az online térbe helyeződött a munkavégzés, a kapcsolattartás, a szabadidős tevékenység. Ez a minta a mai napig megmaradt. Több szülő ma is home office-ban dolgozik, és online tartja a kapcsolatot a munkahelyével, az ügyfelekkel. A felnőttek továbbra is online vásárolnak, rendelnek. Online sportolnak egy videóra, vagy csatlakoznak egy csoporthoz és másokkal együtt végzik a gyakorlatokat. Tovább nehezítette az életet a 2022-ben kitört orosz-ukrán háborút követő gazdasági válság. A pénzromlás és a drágulás miatt az emberek többsége az olcsóbb szabadidős lehetőségeket keresi. Mindezen körülmények még inkább megerősítik az eddig bevált online szokásokat. A fiatalok ezeket a szülői mintákat látják, és ezeket a példákat követik.

A gimnazisták sok szabadidővel rendelkeznek. Kötött, funkcionális programokkal 2-3 órát, kötetlen szabadidővel 9 óránál többet töltenek hetente, valamint az IKT eszközeiket a 7. évfolyam napi maximum 2 órát, a 12. évfolyam napi 3-4 órát használja. Szabadidejük kötetlen részében sokan járnak edzésre. A COVID alatt felértékelődött az egészséges életmód, ezért kötetlen idejükben is vannak, akik sétálnak, futnak, kirándulnak, kerékpároznak stb. Így utána már inkább passzív tevékenységet folytatnak a diákok. Általában olvasnak, zenét hallgatnak, videót, filmet, sorozatot néznek, a fiúk játszanak, melyeket többségében az internetről töltenek be, vagy töltenek le. Sajnos a régebbi kutatásokhoz hasonlóan, az én elemzésemben is látható, hogy a „magaskultúra” iránt nagyon kevesen érdeklődnek. Átlagosan 2-3% jár színházba, múzeumba, hangversenyre. Mindkét korosztály főleg otthon, vagy barátoknál időzik, de ritkábban parkokban, közterületen, bevásárlóközpontban, plázákban, gyorséttermekben is találkoznak barátaikkal. Végül a tanulók minden tevékenységében a végzősök kicsivel több időt töltenek személyes kontaktusban, mint a fiatalabbak. Viszont az online térben a fiatalabbak játszanak másokkal nagyobb számban. A végzősökre a magányos időtöltés is nagyobb százalékban jellemző. Olyannyira, hogy közöttük sokan a kötetlen különórát, edzéseket is egyedül végzik. A kérdőívek eredményében a 7. osztályosok tizedrésze mindhárom tevékenység típusnál a családot is jelölte, mert több programot csinálnak együtt. A fiatalabbak még a kamaszkor elején jobban kötődnek a családnak. A nagyobbaknak a családdal töltött ideje nagyon kevés, tökéletesen követve az ifjúkorra jellemző elméleteket.

Irodalomjegyzék

- Andorka Rudolf (2006): Bevezetés a szociológiába, Osiris Kiadó, Budapest
<https://www.scribd.com/document/172366423/Andorka-Rudolf-Bevezetes-a-szociologiaba>
Letöltve: 2023.11.28.
- Domonkos Tamás - Kántor Zoltán - Pillók Péter - Székely Levente (2020): Magyar Fiatalok 2020 - Kérdések és válaszok - fiatalokról, fiataloktól https://tarsadalomkutato.hu/wp-content/uploads/2021/07/magyar_ifjusag_2020_web-v%C3%9Ag.pdf Letöltve: 2024.02.23.
- Dr. Geréb György (1988): Pszichológia Tankönyvkiadó, Budapest
- Fekete Mariann (2020): Ifjúsági szabadidőfelhasználás – Az utolsó 20 év in: Nagy Ádám (szerk.): A lábjegyzeten is túl – magyar ifjúságkutatás 2020 Szociális Demokráciáért Intézet – Excenter Kutatóközpont Budapest <https://mek.oszk.hu/23200/23269/23269.pdf> Letöltve: 2023.10.24.
- Harold Jefimovics Zborovszkij (1976): A szabadidő mint szociológiai kategória (ford.: Somlai Péter) in: Falussy Béla (szerk.): A szabadidő szociológiája Gondolat Kiadó, Budapest
- KSH (2010): Időmérleg-módszertan
https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/idomerleg_mod.pdf Letöltve: 2024.02.04.
- Michael Cole -Sheila R. Cole (2006): Fejlődéslélektan Osiris Kiadó Budapest
- Nagy Ádám (2012): Szabadidős tervek és tevékenységek in: Székely Levente (szerk.): Magyar ifjúság 2012 tanulmánykötet Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Budapest
<https://mek.oszk.hu/18600/18689/18689.pdf> Letöltve: 2023.11.15.
- Nagy Ádám (2015): Ej, ráérünk arra még? Szabadidőelmélet: szabadidőszociológiától a szabadidőpedagógiáig Selye János Egyetem Komárom
https://real.mtak.hu/83962/1/Nagy_Adam_Ej_raerunk_arra_meg_BELIVEK_1.KOR_u.pdf Letöltve: 2024.01.22.
- Szalai Sándor (1976): Bevezetés in: Falussy Béla (szerk.): A szabadidő szociológiája Gondolat Kiadó, Budapest
- Szántó Miklós (1976): Szabadidő és életmód in: Falussy Béla (szerk.): A szabadidő szociológiája Gondolat Kiadó, Budapest
- Székely Levente (szerk.) (2012): 10 kérdés az ifjúságról - Magyar Ifjúság 2012 kutatás első eredményei Kutatópont Kft. Budapest <https://docplayer.hu/156139-10-kerdes-az-ifjusagrol-magyar-ifjusag-2012-kutatas-elso-eredmenyei.html> Letöltve: 2024.02.23.
- Székely Levente – Szabó Andrea (szerk.) (2016): Magyar Ifjúság Kutatás 2016 Az ifjúságkutatás első eredményei - Ezek a mai magyar fiatalok!
https://real.mtak.hu/119224/1/magyar_ifjusag_2016_2_A4.pdf Letöltve: 2024.02.23.

Koltai Boglárka:

A mentális betegségek stigmatizációja és a maszkulin normák

Szociális munka szak, BA program, III. évfolyam

Témavezető: DR. IVONY ÉVA PHD

1. Bevezetés

Az elmúlt években állandó téma a nők egyenjogúsága és az újonnan elfoglalt szerepük. De annak ellenére, hogy az emancipáció sikeresnek mondható, a nemek közti szakadék egyes területeken egyre mélyebb, ilyen többek között a pszichés sík. A fiúkat kisgyermekkoruk óta arra nevelik, hogy nem szabad sírniuk, és ha valami fáj nekik, akkor azt csendben el kell tűrniük. Az Interneten egyszer láttam egy figyelemfelkeltő kampányt a férfiak mentális egészségével kapcsolatban, és elgondolkodtatott, hogy mennyire tabu téma ez a társadalmunkban. Pedig az erősebb nem ugyanúgy küzd nehézségekkel, mint a gyengébb, de számukra szégyenletes segítséget kérni. Miért is ne lenne az, ha így lettek szocializálva. E kérdéskört választva kutatásom témakörének, azt tervezem vizsgálni, hogy a különböző pszichiátriai betegségek alanyai mennyire válnak stigmatizálttá, amikor egy férfiról van szó.

Az érdeklődésem fókuszában tehát a pszichés betegségekkel küzdő férfi kliensek állnak. Arra, hogy mennyire érinti őket a társadalmi megbélyegzés vagy az önstigma, hatással vannak-e rájuk a maszkulin normák, szenvednek-e normatív férfi alexitímiában, tehát mindezekre a kérdésekre az empirikus kutatásomban szeretnék választ kapni. Az egyik kisgyakorlatomat a Horgony Pszichiátriai és Nappali Klubban töltöttem el, ahol lehetőségem volt megismerkedni a kliensekkel, és a szakemberekkel is. Néhány szociális munkással előzetes fókuszcsoporthoz készítettem a kutatási tervem kapcsán, akik bátorítottak, hogy nyugodtan végezzek kutatást a klubtagok körében. A kliensek ép intellektussal rendelkeznek, ahogy azt én is megtapasztalhattam, így alanyként bevonhatóak a vizsgálatba. Kvalitatív módszerrel, félig strukturált egyéni interjúk módszerrel kívánok kutatást végezni közöttük. A kérdőíves megkérdezésen is gondolkodtam, de több okból elvettem ezt a lehetőséget. Egyrészt azért, mert nincs annyi férfi klubtag, ami az adatok elemzését követően megfelelő elemzést tett

volna lehetővé számomra. A másik és nyomósabb indok, hogy a standardizált válaszok nem adnak elég mély és árnyalt képet, ami az egyéni problémákat feltáró kutatás esetében a legfontosabb.

2. A deviáns viselkedés elméleti megközelítései: Durkheim, Merton, Agnew

Az anómia meghatározásával először Emile Durkheim francia szociológus foglalkozott. Társadalmi anómia alatt azt a jelenséget értette, amikor a társadalom megtartóereje, vagyis a normarendszere meggyengül, egyfajta normanélküli állapot jön létre, mint például gazdasági válság/fellendülés vagy háború idején, és az egyén kapaszkodók híján nem lát más megoldást és a devianciák felé fordul. Durkheim írásában megállapítja azt is, hogy a normanélküli állapotok ugyanakkor egyes deviáns cselekmények hirtelen csökkenéséhez is vezethetnek, mint például a testi erőszaké, mely éhínségek idején szokott a legritkábban előfordulni.⁴² Durkheimre a funkcionalista szemlélet volt jellemző, vagyis kutatásainak központi kérdéseként szerepelt, hogy az egyes jelenségek milyen funkciókat töltenek be a társadalomban, mint például a bűnözés. Szerinte a bűnözés jelenléte egy társadalomban nemcsak normális, hiszen minden társadalomban megtalálható, hanem úgy véli, egyenesen hasznos. Azt állítja, hogy a bűnözés nélkül az erkölcs és a jog nem fejlődne, ami a társadalmak fejlődésére nézve meglátása szerint ártalmas lenne. Úgy véli, hogy a bűnözés a kulturális normák megerősítésére is hatással van, mivel a normaszegőkkel szemben mutatott felháborodás közösségépítő. Emellett pedig, ha a bűnös megbűnhődik, akkor az emberekben megerősödik az a norma, hogy lopni, ölni, bűncselekményt elkövetni, normát szegni, tilos, és érdemes becsületesen élni.⁴³ Durkheim foglalkozott a devianciára adható társadalmi válaszokkal is. Kétféle utat különböztetett meg: normaszegés esetén szakszerűen, vagy büntető jelleggel avatkozhat be az erre hivatott intézményrendszer, mely beavatkozás módját a társadalom toleranciakészsége, tradíciói, a vonatkozó szaktudományok megállapításai, és az anyagi eszközök határozhatják meg.⁴⁴

---

⁴² Gönczöl Katalin: Deviancia, anómia és feszültség. In: Borbíró Andrea – Gönczöl Katalin – Kerecsi Klára – Lévay Miklós (szerk.): Kriminológia. Wolters Kluwer Hungary Kft. Kiadó, Budapest. 2019. 110-127.o.

⁴³ U.o. 110-127.o.

⁴⁴ U.o. 110-127.o.

Robert K. Merton amerikai szociológus is kísérletet tett az anómia társadalmi okainak feltárására. Elmélete szerint a társadalom határozza meg az egyén számára, hogy melyek azok a célok, amelyekért az egyén tevékenykedhet. Ezek a célok egyben magasan értékelt kulturális normák és értékek az adott társadalomban. Ugyanakkor a társadalom azt is szabályozza, hogy ezek a célok milyen eszközzel érhetőek el. Amikor az egyén nem képes a társadalom által kitűzött célokat elérni a megengedett eszközökkel, akkor Merton szerint a célok és az eszközök között disszonancia jön létre. Ebben az esetben alakul ki az anómia.⁴⁵ Azonban ez az anómia, annak megjelenési formája különbözik az eltérő társadalmi rétegekben. Így például a szegényebb rétegekben, amikor az egyén nem képes elérni a kívánatos célokat a megengedett eszközökkel, az feszültséget eredményez. Ennek a feszültségnek a levezetésére tipizálta Merton a különböző deviáns viselkedéseket, mint egyéni reakció-típusokat: az első csoport az *újító*, amikor az anómiában élő egyén elfogadja a társadalom által értékelt célokat, de meg nem engedett eszközökkel próbálja elérni azokat. A *ritualizmus* esetében ezzel ellentétes módon az ember jóllehet már nem ismeri el a célok prioritását, de továbbra is rutinszerűen él az eszközökkel. *Visszahúzódsi* reakció esetében mind a célokat, mind az eszközöket visszautasítja az egyén, ennek megnyilvánulásai közé tartozik például az öngyilkosság, az alkoholizmus, vagy a mentális betegségek egyes típusai. A *lázadásnál* az anómiás személy nem csak elutasítja a társadalom céljait és eszközeit, hanem új célokat választ és más eszközökkel kívánja elérni azokat.⁴⁶ A merton elméletben a kollektíva egy ideális képpel rendelkezik a társadalomról, de a valóság eltér ettől az idealizált képtől, és Merton ezt az eltérést hívja társadalmi problémának. Meglátása szerint a *társadalmi probléma* nem feltétlenül káros, de a társadalom tagjai annak tekintik, és tenni szeretnének valamit ellene. Ezeket a problémákat ma már *deviáns viselkedésként* emlegetjük.⁴⁷

Merton teóriáját többen is kritizálták. Egyrészt azért, mert a szerző a gazdagságot tekintette egyetlen priorizált célnak. Ezt a későbbi kiadásokban javították és kibővítették. A második kritika az anómia fokozataival kapcsolatosan fogalmazódott meg, mely szerint a típusok megfoghatatlanok, ezért a modell az empirikus kutatásokban felhasználhatatlan. A harmadik pedig a lélektan-tudomány oldaláról érkezett, amely szerint a deviáns magatartások

---

⁴⁵ Robert K. Merton: Társadalmi struktúra és anómia. Forrás: http://lakatos.free.fr/Tanitas/Szociologia/1felev/files/page55_6.html Letöltve: 2023.11.05.

⁴⁶ U.o.

⁴⁷ Andorka Rudolf - Buda Béla - Cseh-Szombathy László: A deviáns viselkedés szociológiájának elméleti problémái. In: Albert József (szerk.): Devianciák szociológiája Szöveggyűjtemény, VÉF, Veszprém, 2006. 6-30. old.

gyakorisága nem jelzi közvetlenül a társadalom anómiás állapotát. Ez a kritikát megfogalmazók szerint annak köszönhető, hogy a személyiség hosszú fejlődésfolyamaton megy keresztül, aminek meghatározó és változó szerepe van a válaszreakciókban. Végül pedig a kritikusok felteszik a kérdést, hogy a társadalom egyes tagjai miért nem deviánsak, ha az egész társadalom anómiás? Meglátásuk szerint Merton e tekintetben nem vette figyelembe az emberek eltérő egyéniségét.⁴⁸ Ugyanakkor több forradalmi gondolatot is megfogalmazott a Társadalmi struktúra és anómia c. könyvében. Például, hogy a deviáns viselkedést ugyanazon erők hozzák létre, mint az általános társadalmi szabályszerűséget, vagyis a normakövető magatartást; illetve Durkheimhez hasonlóan felvetette azt is, hogy a devianciáknak saját funkciója van. Részben az írásának köszönhető, hogy a devianciák témaköre önálló kutatási ággá terebélyesedett a szociológián belül.⁴⁹

Agnew a szociálpszichológia lencséjén keresztül vizsgálta és kutatta a devianciát. Azt vallotta, hogy a deviáns cselekvést tanúsító személyek „saját helyzetüket olyan jelentős társadalmi igazságtalanságként élik meg, amelyek erő-nyomást helyeznek rájuk, sőt, cselekvésre ösztönöznek.”⁵⁰ Ez a feszültség pedig elmélete szerint abból ered, hogy nem úgy bánnak az adott csoporttal vagy egyénnel a társadalomban, ahogy az elvárná. A feszültség lehet objektív és szubjektív. Objektív feszültség esetén „az érintett csoport tagjaként érzékeli a fenti okokból származó feszültséget”⁵¹, ilyen lehet például a lakásfeltételek hiánya. Szubjektív feszültség esetén közvetlen és erős nyomást érzékel az egyén, melyre különböző reakciókat adhat. A nők esetében gyakori érzés a bűntudat, aggodalom és a depresszió, a férfiak esetében gyakori válasz lehet a bűnelkövetés. A feszültséglevezetésnek az egyik legismertebb és legjellegzetesebb formája a harag, ami a vélt vagy valós igazságtalanság megtapasztalásából következik. A harag hatására bosszú iránti vágy ébred az emberben, ami deviáns magatartáshoz vezet, lecsökkentve belső feszültségét. Ennek következtében a normasértés okán bűntudat nem alakul ki az egyénben, hiszen a mérleg ki lett egyenlítve.⁵²

---

⁴⁸ Andorka Rudolf - Buda Béla - Cseh-Szombathy László: A deviáns viselkedés szociológiájának elméleti problémái. In: Albert József (szerk.): Devianciák szociológiája Szöveggyűjtemény, VÉF, Veszprém, 2006. 6-30. old.

⁴⁹ U.o. 6-30.o.

⁵⁰ Gönczöl Katalin: Deviancia, anómia és feszültség. In: Borbíró Andrea – Gönczöl Katalin – Kerecsi Klára – Lévay Miklós (szerk.): Kriminológia. Wolters Kluwer Hungary Kft. Kiadó, Budapest, 2019. 125-126.o.

⁵¹ U.o. 125.o.

⁵² U.o. 110-127.o.

3. A társadalom mentális egészségének állapota hazai és nemzetközi téren

Az 1970-es évek óta folyamatosan romlott az egészségügyi állapot Magyarországon. Nem csak a pszichés, de a szív-és érrendszeri betegségek száma is megnőtt. Ennek egyik okát abban látják a szakemberek, hogy akkorra nőtt fel egy generáció, amelyiknek már mindkét szülője dolgozott. Az anyák kevesebbet lehetettek a gyermekükkel, így sérült az anya-gyermek kapcsolat. Egy másik lehetséges magyarázat szerint nem alakult ki szociokulturális azonosulás a diktatúrában neveltetés miatt, mivel az erőltetett ideológiával kevesen azonosultak.⁵³ A pszichés egészségnél nem biológiai alkatként mérvadó a nem, hanem mint a társadalomban elfoglalt hely. eltérő társadalmi szinteken más mentális zavarok lépnek fel. Az alsó rétegre a traumás megbetegedések jellemzők, ami az osztályharcra vezethető vissza. A középréteg több pszichoszomatikus betegséggel küzd, ami a konformizmussal magyarázható, míg a felső réteg neurotikusságának okát az erős és tradicionális felettes én magyarázza.⁵⁴

A modern társadalmak egészségügyi viszonyai, a különböző országok népességének mentális egészsége évtizedek óta romló tendenciát mutat.⁵⁵ A pszichiátriai betegségek széles körben elterjedtek, nyolcból egy ember küszködik valamilyen mentális betegséggel. A pszichózissal élők 71%-a nem kap pszichiátriai egészségügyi szolgáltatást, ez kiemelkedően magas arány. Annak ellenére, hogy milyen gyakoriak ezek betegségek, az egészségügyre szánt költségvetési kiadások átlagosan csupán 2%-át áldozzák a lakosság mentális egészségének javítására. Pedig nagy szükség lenne az állami támogatásra. A legtöbb rokkantsággal töltött év a különböző pszichés zavarokra vezethető vissza, és a halálok nagy része az öngyilkosság. A súlyos mentális betegséggel élők gyakran 10-20 évvel korábban halnak meg, mint az átlagéletkor. Nagylétszámú munkaerő esik ki mentális nehézségek miatt a munkaerőpiacról, és ezeknek a kezelése sem elhanyagolható kiadásokkal jár az állam számára.⁵⁶ A pszichiátriai egészségügyi ellátók alulfinanszírozottak. Sajnos a megelőzés ilyesfajta mellőzése a szolgáltatások igénybe-nem-vételén is látszik. Több dolog is akadályozza a mentális

---

⁵³ Kopp Mária: A magatartási, érzelmi zavarok oki háttere és megelőzésének lehetőségei. In: Albert József (szerk.): Devianciák szociológiája Szöveggyűjtemény. Veszprém, VÉF 2006.78-88. old.

⁵⁴ Roger Bastide: A mentális betegségek szociológiája. In: Andorka Rudolf - Buda Béla - Cseh Szombathy László (szerk.): A deviáns viselkedés szociológiája. Gondolat Kiadó, Budapest 1974. 442-463.o.

⁵⁵ World mental health today. In: World mental health report: transforming mental health for all. Geneva: World Health Organization 2022. 35-68.o.

⁵⁶ U.o. 35-68.o.

problémával küzdők segítségkérését: *nehezen elérhető segítségnyújtás, alacsony szintű egészségműveltség, illetve a stigmatizáció.*⁵⁷

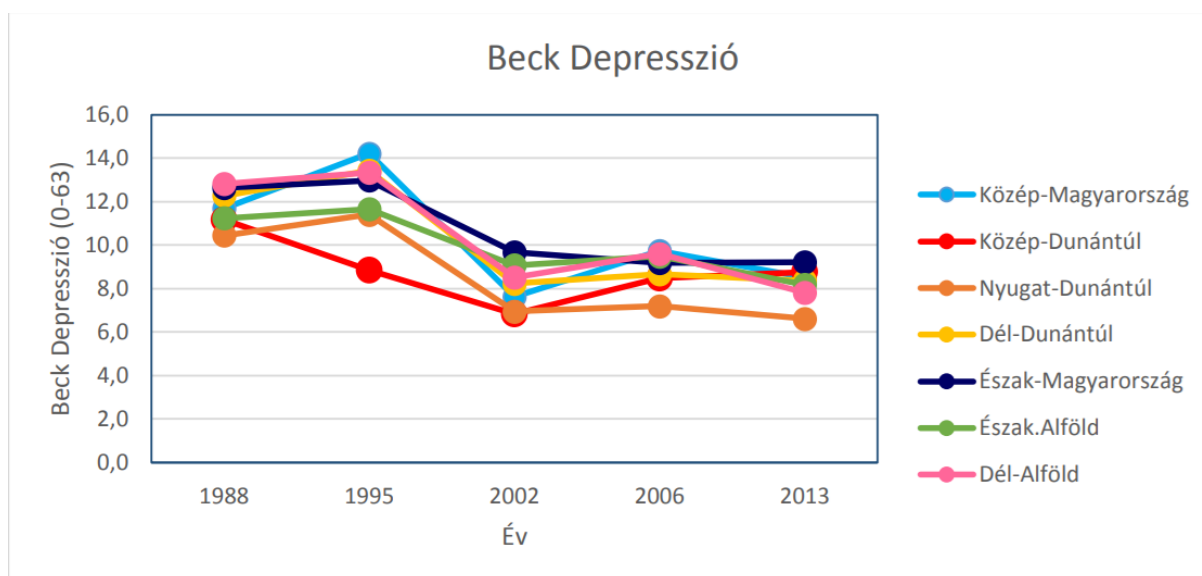
Globálisan, a világ népességének 13%-a él pszichés zavarral. A legelterjedtebb mentális betegségek a szorongás és a depresszió, a betegek 30 illetve 29%-át érintik. Ki szeretném emelni a szkizofréniát és a bipolaritást, mint a rendszer megoldásra váró elsődleges gondjait. Ez a két pszichiátriai rendellenesség elsősorban a munkavállalók korosztályát érinti. A betegek 4,1%-a bipoláris, ez világviszonylatban 40 millió embert jelent. A szkizofrénia a betegek 2,5%-ára jellemző, vagyis körülbelül 24 millió ember él a világon vele. Azért ez a legaggasztóbb pszichopatológia, mert akut állapotban ez számít a legnagyobb kárt okozó mentális betegségnek. Adatokra levetítve ez 0,78-as *health state weight indexet* jelent, vagyis ezek az emberek a pszichotikus epizód közben egy egészséges ember működőképességének csak az 1/5-ével rendelkeznek. A mély depresszió az 5., a szkizofrénia maradványállapota pedig a 10. leg súlyosabb pszichés betegség a világon e mérce szerint.⁵⁸ A különösen gyorsan átalakuló társadalmak életminősége általában rohamosan csökkeni szokott. Ez gyakran kéz a kézben jár krónikus stresszel és depresszióval. A magyar társadalom állapota e vonatkozásban szomorú képet fest. A Beck depresszió-skálán mérve a legmagasabb szorongásértékkel Észak-Alföld és Észak-Magyarország, pontosan Szabolcs-Szatmár-Bereg, Heves és Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyék rendelkeznek. Míg a legalacsonyabbakkal pedig Nyugat- és Közép-Dunántúl, nevezetesen Vas, Fejér és Győr-Moson-Sopron vármegyék (1.számú ábra).

---

⁵⁷ World mental health today. In: World mental health report: transforming mental health for all. Geneva: World Health Organization 2022.65-67.o.

⁵⁸ U.o. 25-65.o.

1. számú ábra⁵⁹

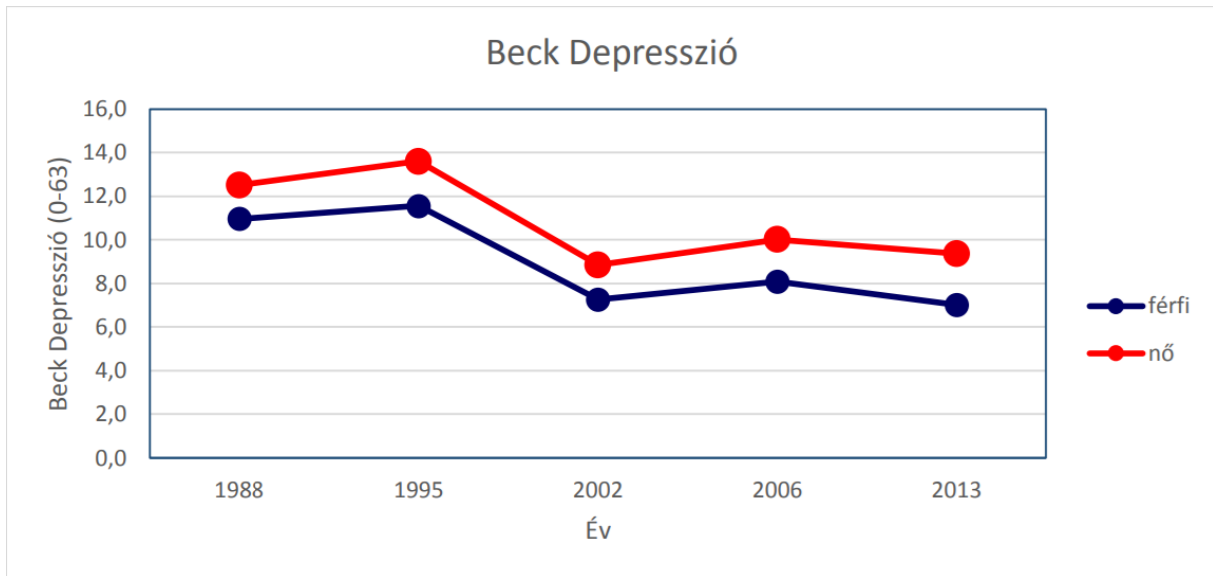

A magyarországi lakosságra jellemző, hogy az alacsony iskolai végzettséggel rendelkezők esetében gyakoribb a depresszió. A nyolc osztálnál kevesebbet végzett emberek 40%-ára, a nyolc osztályt végzetek 22%-ára, az érettségizettek 6%-ára és a diplomásoknak pedig a 4%-ára jellemző a depressziós tünetegyüttes. Míg 1988-ban a kérdezettek 2,7%-a szenvedett feltétlenül kezelésre szoruló depressziós tünetegyüttestől, addig 1995-ben ez a szám 7,1%-ra növekedett, Nógrád és Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyében voltak a legmagasabbak az arányok. Sajnos nem állt meg itt az egészségromlás: 2002-ben már minden 10. embert jellemezte az olyan fokú tünetegyüttes, amely már betegségnek tekinthető, és alapjaiban akadályozza a családi életet, a munkavégzést, és ezeknek az egyensúlyát az élet többi területével.⁶⁰ A nemek szerinti különbségek is alátámasztják a korábbi szakirodalmi megállapítást, mely szerint a nők esetében gyakoribb érzés az aggodalom és a depresszió (2. számú ábra).

⁵⁹ Dr. Szabó Gábor, Dr. Susánszky Éva, Dr. Szántó Zsuzsa: Magyarország közérzete – 25 év a lelkiállapot tükrében. Forrás: https://www.hungarostudy.hu/files/magyarorszag_kozerzete_teljes2.pdf Letöltve: 2024.03.27. 58.o.

⁶⁰ Kopp Mária, Skrabski Árpád: Magyar lelkiállapot az ezredforduló után. Forrás: https://www.tavlatok.hu/86/86kopp_skrabski.pdf Letöltve: 2023.11.22.

2. számú ábra⁶¹

3.1. A stigma fogalma

A „stigma” kifejezés a történelem folyamán különböző jelentéstartalommal bírt. Az ókori görögöknél a jel viselőjének az erkölcsi státuszára utaltak vele, és általában rabszolgák, bűnözők vagy esküszegők bőrébe égették vagy vésték bele. A keresztény időkben már az égi kegyelem testi jeleinek minősültek, napjainkban pedig szimbolikusan inkább magára a szegényre, nem pedig annak bizonyítékaira vonatkoznak.⁶²

A stigmának három típusát különbözteti meg Goffmann: *fizikai torzulások, egyéni jellem szegényfoltjai, és a különböző faji, nemzeti, vallási hovatartozás ú.n. törzsi stigmái*. Ezek olyan „megkülönböztető sajátosságok”, amelyek diszkreditáló hatással bírnak, és amelyekre a társadalom jellemzően negatív reakciókat ad.⁶³ Míg a korai társadalmakban az emberek úgy vélekedhetnek, hogy a stigmatizált nem egészen emberi lény, ezért félelemből diszkriminálják a jel viselőjét, vagy ideológiát találnak ki, amely a stigmatizált személy alacsonyabb rendűségét magyarázza. A stigmatizált ember tudata válaszol ezekre a társadalmi megnyilvánulásokra. Igyekezhet fogyatékoságának tárgyi problémáját orvosolni például plasztikai sebészettel. Közvetett módon is megkísérelheti javítani az állapotát, erőfeszítéseket tesz képességei

⁶¹ U.o. 55. o.

⁶² Erving Goffman: A hétköznapi élet szociálpszichológiája. Gondolat, Budapest. 1981. 179-241.o.

⁶³ U.o. 179-241.o.

fejlesztésére. „Másodlagos hasznot” is húzhat stigmájából, vagyis mentségként használhatja sikertelensége esetén. Továbbá megpróbálhatja áldásként felfogni a helyzetét, ha és amennyiben a szenvedése tapasztalatot ad számára.⁶⁴ A stigmatizált emberre jellemző az alacsonyabb rendűség érzése és a bizonytalanság, mely érzések folyamatos szorongást alakítanak ki. Ezek a személyiségproblémás egyének egyáltalán nem vagy nehezen kezdeményeznek kapcsolatot, és állandóan azt kérdezzétek önmaguktól, hogy vajon mások hogyan vélekednek róluk?⁶⁵

Másként tekintenek a stigmatizált individuumokra az ún. „együttérzők” és a „bölcsek”. Ennek oka Goffman szerint az, hogy az előbbiek maguk is azonos stigmával rendelkeznek, így megértést, tapasztalatot és baráti légkört biztosíthatnak a stigmatizáltak számára. Jellemzően az önszolgálat klubok és a különböző kölcsönös segítő hálózatok ilyen emberekből állnak. Míg a *bölcsek* jóllehet megfelelnek a társadalmi normáknak, de alapos ismereteiknek köszönhetően együttérzőkké válnak. A stigmatizált személyeknek előttük nem kell szégyenkezni vagy önuralmat gyakorolni. Jellemzően intézményes ellátórendszerben vagy rokoni kapcsolatokon keresztül találkoznak stigmatizált egyénekkkel.⁶⁶

3.2 . A stigmatizáció

Durkheim az egyéni magatartást vizsgálta deduktív gondolkodással, és hogy ezek milyen kapcsolatban állnak a különböző társadalmi problémákkal. Ő volt az első, aki szociológiai szempontból kutatni kezdte a stigmát. Az 1895-ben kiadott művében, *A szociológia módszerében* ezt írja: „Képzeljünk el egy szentekből álló társadalmat, egy mintaszerű és tökéletes kolostort. A tulajdonképpeni vétkek ott ismeretlenek lesznek, de azok a vétkek, melyek a tömeg szemében megbocsáthatók, ott ép olyan botrányszámba mennek, mint a közönséges vétkek a közönséges ember szerint. Ha tehát ez a társadalom el van látva bírói és fenytő hatalommal, e cselekményeket bűnnek nyilvánítja és ilyen elbánásban részesíti.” Tehát még egy bűnmentes társadalom is létrehozza a saját bűnöseit, és így lesz a normaszegésből megbélyegzés.⁶⁷

---

⁶⁴ U.o. 179-241.o.

⁶⁵ U.o. 179-241.o.

⁶⁶ U.o. 179-241.o.

⁶⁷ Emile Durkheim: *A szociológia módszere*. Franklin-társulat, Budapest 1917. 90.o.

Edward E. Jones 1984-ben a *jegy* kifejezést használta, és hat dimenzióját különböztette meg: „*elrejtetheőség, lefutás, zavaró volta, esztétikusság, eredet és veszélyesség.*”⁶⁸ Az elrejtetheőség arra vonatkozik, hogy mennyire szembetűnő a jegy, a lefutás az időbeli változásra, a zavaró volta a személyközi interakciók korlátozásra, az esztétika a vonzó vagy taszító voltára, az eredet az illető felelősségére devianciájának kialakulásában, a veszélyesség pedig fizikai és érzelmi veszélyre egyaránt vonatkozott. Feldman és Crandall 2007-ben részben ezekre a dimenziókra reflektálva megállapították, hogy az emberek nagyobb távolságtartással viseltetnek a pszichiátriai betegekkel, ha az illető saját hibájából alakult ki a betegsége és minél ritkább az előfordulása, valamint, ha veszélyesnek tartják.⁶⁹

Corrigan és munkatársai 2002-ben, 2005-ben és 2012-ben is foglalkoztak az önstigmával. Úgy találták, hogy mire kialakul a személy mentális betegsége, addigra már észlelte és megtapasztalta a kulturális stigmát, amiben felnőtt. E körben problémák merülhetnek fel, ha a stigmatizált személy előre az elutasításra számít: ilyen esetben elkerülő módon visszavonulhat a társasági életből. Viszont ennek önsorsrontó következményei vannak: elszigetelődhet, munkanélkülivé válhat, az ebből fakadó kevesebb jövedelemből pedig a romló életminőséget kell megtapasztalnia. Mindez persze csak akkor történhet meg, ha a személy hisz a sztereotípiákban.⁷⁰ Corrigan és Watson 2002-ben felállították az önstigma négylépéses progresszív modelljét. Eszerint első lépésként tudatosulnak az általános sztereotípiák, a kulturális stigma miatt. Második lépésben a személyek elfogadják ezeket, és ha harmadik lépésben ezt követően azonosulnak velük, akkor negyedik szakaszban az önbecsülésük károsodása következik be.⁷¹

A szakirodalom a stigmának 4 fajtáját különbözteti meg, ezek pedig a *szociális stigma, önstigma, professzionális stigma és kulturális stigma*. A szociális stigma a leggyakrabban érintett a négy fajta közül. Definíció szerint egy olyan csoport vagy személy ellen irányuló negatív hozzáállást jelent, akiknél betegségük tünetei jellemhibákra vezethetők vissza. Ebből diszkrimináció, elkerülés vagy elutasítás születhet. Önstigma esetén a megbélyegzett azonosul a feltevésekkel, és önmaga felé megvetéssel fordul. A professzionális stigma az

---

⁶⁸Sztancsik Veronika, Máth János, Pék Győző: Szkitofréniával élők megbélyegzettségének mérése. Alkalmazott Pszichológia. Eötvös Kiadó, Budapest 2017. 42. old.

⁶⁹ U.o. 41-57.o.

⁷⁰ U.o. 41-57.o.

⁷¹ U.o. 41-57.o.

egészségügyben jelenik meg a szakemberek felől az ellátottak irányába. A kulturális stigmába pedig beleszámít minden olyan megbélyegzés, amely a széles kulturális közegben alakult ki a mentális betegségekről.⁷² A szociális stigmára kiváló példa lehet Farina és Felner 1973-as kísérlete. Ennek a keretein belül egy férfi 32 munkaadóhoz jelentkezett ugyanazzal az önéletrajzzal, viszont a felükben meg volt említve egy múltbéli pszichiátriai kezelés. Azon állásinterjúk esetében, ahol ez a kezelés említésre került, a felvételi interjún érezhetően barátságtalanok voltak, és a pályázó felvételét is kevésbé támogatták.⁷³

Az önstigma veszélyességéről és káros hatásáról is születtek kutatások. Egy 2018-as londoni tanulmányban 222 főt vizsgáltak, akik pszichiátriai betegségük miatt rokkantsági nyugdíjba vonultak. Kutatási kérdésük azt feszegette, hogy az önstigma milyen hatással van a felépülésre. Megállapították, hogy a kiinduláskor magasabb önmegbélyező értékkel bíró személyek esetében egy év elteltét követően komoly gátak jelentkeztek a gyógyulásnál. Másik megfigyelésük szerint az egyre növekvő stigma nem csak egy év, hanem két év után is kevésbé eredményes felépüléssel járt együtt. Eredményeiket látva javaslatot tettek arra, hogy vezessenek be önstigmát csökkentő gyakorlatokat a pszichiátriai egészségügybe, mivel ez kedvező hatással lenne az ellátottak gyógyulására.⁷⁴

John S. Brekke és társai 1989-től 1991-ig folyó kutatást végeztek a szkizofrénia szociológiai vizsgálatában. Ebben az időszakban Los Angelesben egy közösségalapú programban vettek részt, melynek keretében 172 nem intézményi körülmények között élő szkizofréniaiban szenvedő személlyel vették fel a kapcsolatot. A kiválasztott személyekkel három év alatt félévenként készítettek interjút. A mintában szereplő alanyoknak a kiindulásnál a lakhatásuk rendezett volt, és külön figyelmet szenteltek arra, hogy semmilyen szenvedélybetegségük ne legyen.⁷⁵ A három évig folyó kutatásból az alábbi következtetéseket vonták le: a kérdezettek közül 83 fő került kapcsolatba a rendőrséggel, mely büntető ügyeknek csak kis százaléka volt ember vagy tulajdon ellen elkövetett agresszív viselkedés. Ezzel

---

⁷²Benita N. Chatmon 2020. Males and Mental Health Stigma. *American Journal of Men's Health*. July – August 1-3. New York, Sage

⁷³Sztancsik Veronika, Máth János, Pék Győző: Szkizofréniaival élők megbélyegzettségének mérése. Alkalmazott Pszichológia. Eötvös Kiadó, Budapest 2017.

⁷⁴Nathalie Oexle- Mario Müller- Wolfram Kawohl- Ziyang Xu- Sandra Viering- Christine WyssStefan Vetter- Nicolas Rüschi (2018): Self-stigma as a barrier to recovery: a longitudinal study. *European Archives of Psychiatry and Clinical Neuroscience* Volume 268. London, Springer

⁷⁵John S. Brekke, Ph.D., Cathy Prindle, M.S.W., Sung Woo Bae, M.S.W., and Jeffrey D. Long, 2001. Risks for Individuals With Schizophrenia Who Are Living in the Community. *Psychiatric Services* Volume 52, Issue 10

szemben 65 fő vált áldozattá az időszak alatt, az áldozatokkal szemben elkövetett cselekményeknek viszont 91%-a volt erőszakos bűncselekmény. Brekke és társai kiszámolták, hogy a mintában szereplő személyeknél minimum tizennégyszer nagyobb volt az esélye annak, hogy erőszakos bűncselekmény áldozatai legyenek, mint hogy ők kövessenek el ilyen cselekményeket. Így megállapították, hogy a stigmatizáltakra nézve a közösség – általánosságban véve – nagyobb veszélyt jelent számukra, mint fordítva. A kutatás mérőföldkőnek számított, mert megkérdőjelezte a társadalmi stigmákat, és rámutatott a szkizofréniával élők viktimizációjára.⁷⁶

Magyarországon 2017-ben vizsgálatot indítottak a szkizofréniával élők megbélyegzettségének a mérésére. A kutatást Hajdú-Bihar vármegyében folytatták le, és a kiválasztási szempontoknál az ép intellektus mellett a betegség (szkizofrénia [BNO F20] és szkizoaffektív zavar [BNO F25] volt feltétel. A már fent említett Corrigan progresszív modellt használták, illetve a WHO jólléti indexét az önstigma és a jóllét összefüggésének a keresésére. Az eredményeik megegyeztek a nemzetközi szakirodalomban találtakkal: a magasabb értékű önstigma alacsonyabb jóllét-értékkel járt együtt.⁷⁷ Az egészségügyben is elterjedt a pszichiátriai betegségek stigmatizációja. A Magyar Egészségügyi Kamarán survey módszerrel készített kutatása szerint azok az ápolók, akik nem a pszichiátrián dolgoznak, sokkal erőteljesebben bélyegzik meg a mentális nehézséggel élőket, emellett pedig a régebb óta foglalkoztatásban álló nővérek hajlamosabbak a stigmatizálásra. A válaszadók 68%-a több, mint 15 éve van a pályán. Ugyanakkor a főiskolai vagy egyetemi végzettséggel bíró ápolók kevésbé rendelkeztek stigmatizáló attitűddel a pszichopatológiával élők felé. Hozzá kell tenni, hogy az ápolók közel fele érzi felkészületlennek magát a pszichiátriai betegségek kapcsán, a legnagyobb arány a felnőttápoláson található (55%). További problémára világít rá, hogy a pszichiátriai ápolók 28%-a hiányosnak találja felkészültségét, viszont a felkészültség aránya is itt a legmagasabb a maga 37%-ával. A megbélyegzés, a professzionális stigma csökkentése

---

⁷⁶ John S. Brekke, Ph.D., Cathy Prindle, M.S.W., Sung Woo Bae, M.S.W., and Jeffrey D. Long, 2001. Risks for Individuals With Schizophrenia Who Are Living in the Community. *Psychiatric Services Volume* 52, Issue 10

⁷⁷ Sztancsik Veronika, Máth János, Pék Győző: Szkizofréniával élők megbélyegzettségének mérése. *Alkalmazott Pszichológia*. Eötvös Kiadó, Budapest 2017. 41-57.o.

érdekében a tanulmány készítői szorgalmazzák a pszichiátria oktatás hatékonyabbá tételét az ápolóképzésekben, és az empátia és stigma elleni módszerek fejlesztését.⁷⁸

4. Férfispecifikus kihívások a gyógyulásban

Benita N. Chatmon egy 2020-as publikációjában a férfiakat és a mentális betegségek stigmatizációját kutatta. Felvázolta, hogy a pszichiátriai betegségek általánosságban ritkábban jelennek meg a férfiaknál, viszont gyakrabban marad a probléma kezeletlen, mivel a férfiak nem kérnek segítséget ahhoz. Ebből következik, hogy körükben a depresszió és így az öngyilkosság vezető halálok, és kétszer annyi alkoholmérgezésből fakadó halál történik férfiak esetében, mint a nőknél, valamint jóval gyakrabban nyúlnak kábítószerhez. Ezek mind alátámasztják azt a feltételezést, hogy a férfiak nagyobb esetszámban fordulnak veszélyes és egészségkárosító viselkedéshez, megkerülve a probléma megoldására irányuló segítségkérést.⁷⁹ E jelenség magyarázatához Chatmon kiemel egy fogalmat, ez pedig a *maszkulin normák*. Milnert és társait (2018) idézve úgy határozza meg, mint „kulturális és társadalmi szabályok és elvárások a férfiasság felé”.⁸⁰ A maszkulin normáknak már a gyermekkorban fellelhetők a csírái: a kisfiúkat biztatják a durva játékra, és a felnőttek elnézőbbek a normaszegésükkel szemben. Pedig, ha ragaszkodnak a maszkulin normákhoz, akkor annak kutatások szerint több káros következménye is lehet. Így például depresszió és szorongás súlyosbodása, nagyobb egészségügyi kockázat, droghasználat, erőszakosság, párkapcsolati problémák, általános pszichés válság és a segítségkérés visszautasítása.⁸¹

Brit kutatók férfiak csoportját tanulmányozták kérdőíves módszerrel. Előzetesen már tudták, hogy a férfiak nehezebben kérnek segítséget fizikai és pszichológiai rendellenességek esetén, és feltételezték, hogy ebből következik rosszabb egészségi állapotuk. A több, mint 500 kérdőív kitöltéséből az alábbi következtetéseket vonták le: azok, akiknél erőteljesebben feltáruznak a tradicionális maszkulin ideológiák, vagy az intimitástól való félelem,

---

⁷⁸ Ács Andrea, Mészáros Judit dr., Balogh Zoltán dr.: Egészségügyi szakdolgozók mentális zavarokkal kapcsolatos ismereteinek és a betegekkel szembeni attitűdjének vizsgálata. *Orvosi Hetilap* 161. évfolyam 2. szám. Akadémiai Kiadó, Budapest 2020.

⁷⁹ Benita N. Chatmon. Males and Mental Health Stigma. *American Journal of Men's Health*. July – August 1-3. Sage, New York 2020. 2. old.

⁸⁰ U.o. 2. o.

⁸¹ U.o. 2. o.

negatívabban állnak hozzá a professzionális pszichológiai segítséghez, melynek következtében megjelenik a normatív férfi alexitímia.⁸² Cusack és munkatársai (2006) leírása szerint az alexitímia görög eredetű szó, és tünetei közé tartozik az érzelmek beazonosításának és megosztásuknak a nehézsége, ami korlátozott képzeleti aktivitással társul.⁸³ Levant és Parent 2019-ben alkották meg a *normatív férfi alexitímia* kifejezést, amely klinikai szintet el nem érő alexitímiát foglal magába olyan férfiaknál, akik erősen ragaszkodnak a maskulin normákhoz.⁸⁴ A segítségkérés előnyben részesítése bármely probléma esetén csökkentené a depressziót és az egyéb egészségügyi kockázatokat, és javítaná a férfiak érzelmi jóllétét.⁸⁵

Az Amerikai Egyesült Államokban egy kutatócsoport idősödő (70-74 éves) fehér férfiakat vizsgált longitudinálisan egy wisconsini kórházban. A kérdezettek száma 1794 fő volt. Az egyik kutatási kérdésükként azt tették fel, hogy az egészségromlás és az anyagi nehézségek milyen fenyegetettséget jelentenek a férfiak mentális egészségére. A kutatási kérdésük megválaszolásához a vizsgálatban Connel et al. (1982) *hegemóniás maskulinitás* fogalmát hívták segítségül. Ez egy olyan nézetet foglal magába, amely szerint a férfiaknak erőseknek, érzelemmenteseknek és anyagi biztonsággal rendelkezőknek kell lenniük.⁸⁶ Egy drága kórházi kezelés azonban mindezeket veszélyezteti. A vizsgálatuk eredményei alapján a hegemóniás maskulinitás teóriája együttjárást mutatott a depressziós tünetegyüttesekkel, mely kapcsolat szignifikánsan erősebb az alany betegsége és elszegényedése esetén. Az elmélettel történő azonosulás és egyetértés negatív hatással volt a kérdezettekre, különösen akkor, ha fenyegetve érezték erős, független és önfenntartó önképük stabilitását.⁸⁷

A magyar társadalomban az erősebbik nem számára a folyamatosan változó gazdasági és társadalmi tényezők különös nehézséget jelentenek, mivel önmaguk értékét elsősorban a munkájukon keresztül határozzák meg. Kutatási eredmények azt mutatták, hogy számukra a

---

⁸² Luke Sullivan, Paul M. Camic, June S. L. Brown 2015. Masculinity, alexithymia, and fear of intimacy as predictors of UK men's attitudes towards seeking professional psychological help. *British Journal of Health Psychology* Volume 20 Issue 1. The British Psychological Society, London

⁸³ Kigyóssy Örs Péter: Férfiak támogatási lehetőségei segítői helyzetekben. Mentális sajátosságok, problémák és lehetséges megoldások. *Embertárs* 2022/3. Budapest, Jezsuita. 219. oldal

⁸⁴ Kigyóssy Örs Péter: Férfiak támogatási lehetőségei segítői helyzetekben. Mentális sajátosságok, problémák és lehetséges megoldások. *Embertárs* 2022/3. Budapest, Jezsuita. 220. oldal

⁸⁵ Luke Sullivan, Paul M. Camic, June S. L. Brown 2015. Masculinity, alexithymia, and fear of intimacy as predictors of UK men's attitudes towards seeking professional psychological help. *British Journal of Health Psychology* Volume 20 Issue 1. The British Psychological Society, London

⁸⁶ Dena T Smith, Dawne M. Mouzon, Marta Elliott 2022. Hegemonic Masculinity and Mental Health Among Older White Men in the U.S.: The Role of Health and Wealth Decline. *Sex Roles* Volume 86. London, Spring

⁸⁷ U.o.

társas támogatás, amibe a feleségük és a gyermekeik tartoznak, fontosabb, mint a nőknek. Kiemelt problémát okoz számukra a tartósan alacsony munkahelyi kontroll, és az ehhez köthető biztos munkahely hiánya, illetve az életcél hiánya. E tényezőkön kívül a férfiak magasabb halandóságához a krónikus stressz is hozzájárul, amely jellemzően a bizonytalan foglalkoztatás, a közvetlen társas kapcsolatok problematikussága vagy általános értékvesztés esetén fordul elő.⁸⁸ Mindezekkel szemben hatékonyan léphet fel az egyén az ún. probléma- és érzelempőzpontú megküzdési stratégia alkalmazásával. Ide tartozik a *konfrontáció, eltávolodás, érzelmek és viselkedés szabályozása, társas támogatás keresése, felelősség vállalása, problémamegoldás-tervezés, elkerülés-menekülés pozitív jelentés keresése*.⁸⁹ Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyében 2006-ban 1104 főt kérdeztek meg, a vizsgálati mintát főiskolai hallgatók, gimnazisták és szakközépiskolások képezték. Az eredményekből megállapították, hogy a lányok könnyebben kérnek segítséget, mint a fiúk. Ebből arra lehet következtetni, hogy számtalan pszichológiai probléma diagnosztizálatlan marad a férfiaknál.⁹⁰ Egy további, a férfiakra különös egészségügyi kockázatot jelentő jelenség a *státuszszindróma*. Ez arra a félelemre utal, mely szerint az egyén lemaradhat, tehát alul maradhat a társadalom hierarchiájában. Ezen szorongás magyarázó tényezői a munka (ha például túl sok munka van, a munka bizonytalan, vagy nincs munka), a karrier és a nők által támasztott valós vagy vélt elvárások.⁹¹

Ugyanakkor általánosan elmondható, hogy a férfiak „Apaszerepükkel kapcsolatban hamarabb vesznek igénybe a mentális egészséget közvetetten vagy közvetlenül támogató szolgáltatásokat, mint ha csak önmaguk egészsége vagy jólléte kapcsán lennének megszólítva.”⁹² Az erősebbik nem többségét az érzelmeik elnyomására nevelték, esetleg csak a düh kimutatását támogatják az esetükben. A nemiszerep-elvárásoknak nem megfelelő viselkedés komoly büntetést von maga után már fiatalkorban is. Mégis, a nőkhöz képest kisebb a valószínűsége annak, hogy pszichológiai kezelésben részesülnek. A férfi megkérdezettek közül sokan arról számolnak be, hogy a mentálhigiénés és terápiás segítség „nem a nemükre van szabva”. A férfiak általánosságban rossz mentális állapotban vannak, elszigeteltek, kevés

---

⁸⁸ Adamik Zsanett: A nők segítséget kérnek, a férfiak meghalnak? Magyarországon élő férfiak egészségvédelmének sajátosságai. *Embertárs* 2022/3. Budapest, Jezsuita

⁸⁹ U.o. 208. o.

⁹⁰ Adamik Zsanett: A nők segítséget kérnek, a férfiak meghalnak? Magyarországon élő férfiak egészségvédelmének sajátosságai. *Embertárs* 2022/3. Budapest, Jezsuita

⁹¹ U.o. 206-217.o.

⁹² U.o. 216. o.

érzést tudnak megnevezni, önmagukban azonosítani pedig még kevesebbet. Gyermekkorban kétéves koruk idején kezdődik meg a verbális lemaradásuk, hatéves korukra pedig az arckifejezések terén korlátozottabbak lesznek, és kialakulhat a normatív férfi alexitímia. Vizsgálatok kimutatták, hogy az ezen zavar okozta legnagyobb hiányosság a sebezhetőséggel és kötődési szükségletekkel összefüggő érzéseknél jelenik meg. Egy 2018-as kutatás eredményei a depresszió, az alexitímia és a hagyományos férfifelfogások között összefüggést mutatott ki.⁹³

Egy további kutatásban 208 férfi intimitáskészségét és férfiasságképét vizsgálták. Az eredmények szerint a magasabb szintű nemiszerep-elvárás magasabb szintű intimitástól való félelemmel jár együtt. Ez minden személyközi kapcsolatra vonatkozik, így a segítőkapsolatra is. Plusz problémát jelent, hogy a támogatói rendszerük csak a szerelmi partnerükből áll, ezzel szemben a nők szélesebb hálóval rendelkeznek.⁹⁴ A szélsőséges ragaszkodás a maskulin normákhoz nem csak a modern társadalmakra igaz. A természeti népeknél a férfivá avatás erőszakos rítusai kegyetlen próbatételeket, sebeket és fájdalmakat foglalnak magukban, melyet a közösség elvárásai alapoznak meg.⁹⁵

A férfiak támogatási lehetőségeinek számbavételekor először az American Psychological Association 2018-as fiúkról és férfiakról szóló irányelvét kell figyelembe venni. Az irányelveben központi állítás, hogy a maskulin normák ártanak a férfiak mentális egészségének. A kiváltságok, amikkel nemükből fakadóan rendelkeznek, egyben korlátokat is jelentenek számukra. A statisztikai adatok szerint a képzett segítők pusztán 15%-a férfi, és a terápiás klientúra 80%-a nő. Tehát a mentálhigiénés szakmai közeg nincsen ráhangolva a férfiak szükségleteire. A szakemberek által ajánlott „pozitív pszichológia – pozitív férfiasság” szemlélete a férfiasság 11 egészséges jellemzőjére koncentrál, amelyek a következők: „férfias racionális gondolkodás; férfias gondoskodás; teremtő apaság; férfias önállóság; munkával kapcsolatos kötelességérzet és családfenntartó szemlélet; a férfiak nők iránti tisztelete; férfias bátorság; merészség és kockázatvállalás; fiúk és férfiak csoportjához tartozás; férfias szolgálatkészség; férfihumor; férfihősiesség.”⁹⁶ Ugyanakkor a professzionális segítőknek a

---

⁹³ Kigyóssy Örs Péter: Férfiak támogatási lehetőségei segítői helyzetekben. Mentális sajátosságok, problémák és lehetséges megoldások. *Embertárs* 2022/3. Budapest, Jezsuita.

⁹⁴ Kigyóssy Örs Péter: Férfiak támogatási lehetőségei segítői helyzetekben. Mentális sajátosságok, problémák és lehetséges megoldások. *Embertárs* 2022/3. Budapest, Jezsuita.

⁹⁵ U.o. 218-233.o.

⁹⁶ U.o.228.o.

fizikai és a vizuális stimulációt tanácsolják, mint módszert az egyes esetkezelés során. Ezeknek a módszereknek az integrációja segíthet a professzionális pszichológiai segítségnyújtásban.⁹⁷

Összefoglalás

Tanulmányom a mentális betegségek stigmatizációja és a maskulin normák témakörét járja körül, mely elméleti bevezetőként szolgál későbbi empirikus kutatásomhoz. A témakeretezéshez a főbb devianciaelméleteket vettem alapul, úgymint Durkheim, Merton és Agnew teóriáit. Majd a kutatási előzményeket tekintetem át, mind a nemzetközi, mind a hazai szakirodalmak tekintetében. Durkheim társadalmi anomia elméletében anomias állapotnak tekinti azt a helyzetet, amikor valamilyen gazdasági fellendülés/válság vagy háború következtében a társadalom megtartóereje meggyengül, az egyén veszít biztonságérzetéből, és a normanélküli állapotban, kapaszkodók híján öngyilkosságot követ el. A devianciákat Durkheim ugyanakkor funkcionális szempontból hasznosnak tartotta, mivel fejlesztik a társadalom erkölcsét és jogrendszerét. Merton a társadalom által felkínált céloknak és azok eléréséhez szükséges eszközöknek a disszonanciájaként azonosította az anomiat. Amit mi már devianciaként ismerünk azt ő *társadalmi problémának* nevezte, amely értelmezésében a valóságos és az ideális világ közötti eltérés, melyre az egyének eltérő módon reagálhatnak (újítás, ritualizmus, visszahúzódás, lázadás). Agnew szociálpszichológiai szempontból értelmezte a deviáns viselkedést, melynek előfordulása esetén egyfajta külső nyomás ösztönzi az egyént erre a cselekvésre, ami lehet vagy egy objektív vagy egy szubjektív feszültségforrás.

A mentális egészség ápolása nemzetközi szinten is kihívásokat jelent a fejlett társadalmak számára. A pszichiátria betegségek rendkívül elterjedtek, nyolcból egy embert érintenek, ennek ellenére az ilyen típusú egészségügyi ellátók alulfinanszírozottak. A betegek nagy része nem kap kezelést, illetve a segítségkérés akadályai közt tartják számon a stigmatizációt, az alacsonyszintű egészségműveltséget és a segítségnyújtás nehezen elérhető voltát. Magyarországon 2002-ben a lakosság 10%-a élt olyan szintű depressziós tünetegyüttessel, amely már betegségnek tekinthető. Ezek akadályozzák az egyént a harmonikus családi élet kialakításában, a munkavégzésben és a munka-magánélet egyensúly fenntartásában.

---

⁹⁷ U.o. 218-233.o.

A stigmatizált személyek a társadalom negatív reakcióira válaszul igyekeznek a konkrét problémát valamilyen formában orvosolni, próbálnak az állapotukon javítani, vagy mentegetőznek, vagy a probléma pozitív értelmezését választják. Jellemző rájuk az alacsonyabb rendűség érzete, a bizonytalanság és a szorongás. A szakirodalom a stigma hat dimenzióját különbözteti meg: elrejtetőség, lefutás, zavaró volta, esztétikusság, eredet és veszélyesség. Ezekre reflektálva kutatók megállapították, hogy nagyobb a távolságtartás a többi ember részéről, ha a mentális betegség a megbélyegzett saját hibából alakult ki, illetve ha azt veszélyesnek tartják, vagy minél ritkább annak kórképe. A szakirodalom a kulturális-, a szociális-, a professzionális stigmát különbözteti meg és az önstigmát. Ez utóbbinak négylépcsős progresszív modelljét állították fel, miszerint először tudatosulnak a stigmatizált egyénben az általános sztereotípiák, majd a stigmatizált elfogadja őket, harmadik lépésben azonosul velük, ami végül az önbecsülés károsodásában tetőzik.

Több kutatás is irányult a stigmatizált egyének viktimizációjára. Egy felmérés szerint a szkizofréniával élőknek 14-szer nagyobb az esélye arra, hogy erőszakos bűncselekmény áldozatai legyenek, mint hogy ők legyenek az elkövetők. A kutatási előzmények rámutattak arra is, hogy a maskulin normák, a hegemoniás maskulinitás és a normatív férfi alexitímia mind összefüggést mutatnak a depresszióval és az intimitástól való félelemmel. Ezek egészségügyi és pszichés problémákhoz, erőszakossághoz, párkapcsolati konfliktusokhoz és droghasználathoz vezethetnek. Mindezek ellenére a segítségkérés visszautasítása is jellemző rájuk, amit a nemek közötti eltérések is jól mutatnak, a nőkhöz képest kisebb esélyük van a pszichológiai kezelésben való részesülésre.

Irodalomjegyzék

Adamik Zsanett: A nők segítséget kérnek, a férfiak meghalnak? Magyarországon élő férfiak egészségvédelmének sajátosságai. *Embertárs* 2022/3. Budapest, Jezsuita, 206-217. old.

Andorka Rudolf - Buda Béla - Cseh-Szombathy László: A deviáns viselkedés szociológiájának elméleti problémái. In: Albert József (szerk.): *Devianciák szociológiája Szöveggyűjtemény*, VÉF, Veszprém, 2006, 6-30. old.

Ács Andrea, Mészáros Judit dr., Balogh Zoltán dr.: Egészségügyi szakdolgozók mentális zavarokkal kapcsolatos ismereteinek és a betegekkel szembeni attitűdjének vizsgálata. *Orvosi Hetilap* 161. évfolyam 2. szám. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2020, 56-66. old.

Benita N. Chatmon (2020): Males and Mental Health Stigma. In: *American Journal of Men's Health*. July – August, Editorial, pp. 1-3, New York, Sage, DOI: [10.1177/1557988320949322](https://doi.org/10.1177/1557988320949322)

Dena T Smith, Dawne M. Mouzon, Marta Elliott (2022): Hegemonic Masculinity and Mental Health Among Older White Men in the U.S.: The Role of Health and Wealth Decline. In: *Sex Roles*, 86 (3): 605-619, London, Springer, DOI:[10.1007/s11199-022-01291-4](https://doi.org/10.1007/s11199-022-01291-4)

Emile Durkheim: *A szociológia módszere*. Franklin-társulat, Budapest, 1917, 90. old.

Erving Goffman: *A hétköznapi élet szociálpszichológiája*. Gondolat, Budapest, 1981, 179-241. old.

Gönczöl Katalin: Deviancia, anómia és feszültség. In: Borbíró Andrea – Gönczöl Katalin – Kerecsi Klára – Lévy Miklós (szerk.): *Kriminológia*. Wolters Kluwer Hungary Kft. Kiadó, Budapest, 2019, 110-127.old.

John S. Brekke, Ph.D., Cathy Prindle, M.S.W., Sung Woo Bae, M.S.W., and Jeffrey D. Long (2001): Risks for Individuals With Schizophrenia Who Are Living in the Community. In: *Psychiatric Services*, 52(10): 1358-1366, DOI:[10.1176/appi.ps.52.10.1358](https://doi.org/10.1176/appi.ps.52.10.1358)

Kigyóssy Örs Péter: Férfiak támogatási lehetőségei segítői helyzetekben. Mentális sajátosságok, problémák és lehetséges megoldások. *Embertárs* 2022/3. Budapest, Jezsuita, 218-235. old.

Kopp Mária: A magatartási, érzelmi zavarok oki háttere és megelőzésének lehetőségei. In: Albert József (szerk.): *Devianciák szociológiája Szöveggyűjtemény*. Veszprém, VÉF, 2006, 78-88. old.

Kopp Mária, Skrabski Árpád: Magyar lelkiállapot az ezredforduló után. Forrás: https://www.tavlatok.hu/86/86kopp_skrabski.pdf Letöltve: 2023.11.22.

Luke Sullivan, Paul M. Camic, June S. L. Brown (2015): Masculinity, alexithymia, and fear of intimacy as predictors of UK men's attitudes towards seeking professional psychological help. In: *British Journal of Health Psychology*, 20(1): 194-211, The British Psychological Society, London, DOI: [10.1111/bjhp.12089](https://doi.org/10.1111/bjhp.12089)

Nathalie Oexle- Mario Müller- Wolfram Kawohl- Ziyang Xu- Sandra Viering- Christine WyssStefan Vetter- Nicolas Rüschi (2018): Self-stigma as a barrier to recovery: a longitudinal study. In: *European Archives of Psychiatry and Clinical Neuroscience*, 268(2): 209-212. London, Springer, DOI: [10.1007/s00406-017-0773-2](https://doi.org/10.1007/s00406-017-0773-2)

Roger Bastide: A mentális betegségek szociológiája. In: Andorka Rudolf - Buda Béla - Cseh Szombathy László (szerk.): *A deviáns viselkedés szociológiája*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1974, 442-463.old.

Robert K. Merton: Társadalmi struktúra és anómia. Forrás: http://lakatos.free.fr/Tanitas/Szociologia/1felev/files/page55_6.html Letöltve: 2023.11.05.

Dr. Szabó Gábor, Dr. Susánszky Éva, Dr. Szántó Zsuzsa: Magyarország közérzete – 25 év a lelkiállapot tükrében. Forrás: https://www.hungarostudy.hu/files/magyarorszag_kozerzete_teljes2.pdf
Letöltve: 2024.03.27.

Sztancsik Veronika, Máth János, Pék Győző: Szkizofréniával élők megbélyegzettségének mérése. Alkalmazott Pszichológia. Eötvös Kiadó, Budapest, 2017, 41-57.old.

World mental health today. In: World mental health report: transforming mental health for all. Geneva: World Health Organization 2022, 25-65.old. Forrás:
<https://www.who.int/publications/i/item/9789240049338> Letöltve: 2024. 03.27.

Csima Zsolt

A könnyűzenei egyházzene felsőfokú oktatásának
szükségessége és tartalmának bemutatása

Hittanár-nevelőtanár MA szak, levelező munkarend, III. évfolyam

Konzulens: BOGNÁRNÉ DR. HABIL. KOCSIS JUDIT

Absztrakt

A 'gitáros', vagy 'ifjúsági' címszavakkal kategorizált egyházi zenei irányzat csak Magyarországon már több, mint fél évszázados múltra tekint vissza⁹⁸. Nem csak mint zenei stílus, hanem egy, a régebbi népegyházi hagyománytól különböző hitfelfogást és gondolkodásmódot, értékítéletet is tükröz. Több mint fél évszázados múltja ellenére is idegen testként funkcionál a magyar, de az európai egyházzeneben. Az ellenérzéseknek hol szakmai, hol teológiai, hol esztétikai hátterében mindig fellángol az a hiány, hogy ennek az irányzatnak nincs strukturált elméleti és pragmatikai hídja, sem effektív betagozódása az egyházi gyakorlatba. A kutatási munka célja ennek az új irányzatnak röviden megfogalmazni a differenciáját, rámutatni az értékkészletére, és rámutatni azokra a csatlakozási pontként realizálható egyházi előírásokra, amelyek segítenének keretet nyújtani, ill. konkrét saját területet biztosítani. Történetének és kialakulásának rövid áttekintése segítségével rávilágítást nyer ennek az irányzatnak a szakmai tudásbázisa, valamint az a tény, hogy az oktatásának nem csak az áthagyományozása, de az oktatása és rendszerezése sincs megoldva. Másik oldalról a kutatás röviden számot vet azzal az egyházi-demográfiai ténnyel és egyre sürgetőbb kérdéssel, hogy a közeli jövőben nem csak az európai egyházszemléletet, de a hívek lelki életének és igényeinek megváltozása folytán az egyházzene szerepét, érvényesülési terepeit, szakmai hangsúlyait is újra kell értékelje. Felvázolásra kerül egy olyan oktatási platform elképzelése, ami lehetőséget nyújt egy értékelvű és értékteremtő, kritikus és szintetizáló áthagyományozási folyamatra, és amely nem csak az egyházzene sajátja, hanem tudását a szélesebb, adott esetben nem hívő csoportok felé is tudja közvetíteni: könnyűzenei

---

⁹⁸ A GITÁROS KÁNTOR képzés honlapján az első mondatok között szerepel ez a megállapítás.

egyházzenesz – ének-zene tanár szakpárosítás kialakítása osztatlan tanári képzésben. A végső konklúzió levonását követően pedig egy intézményi vízió megfogalmazása zárja a sort. Tekintettel arra, hogy az eredeti tanulmány messze nagyobb terjedelmű, csak a lényegesebb megállapítások, leírások szerepelnek. Az egyházi megnyilatkozások felvonultatása a zene szerepéről, a nemzetközi példák kifejtése, a jogi háttér elemzése és az esettanulmány kiegészítése, valamint a 10 félév tárgyfelosztása, ill. szakleírások nem férnek bele a jelen publikáció keretei közé.⁹⁹

Kulcsszavak: vallás, nyugati kereszténység, egyházzene, könnyűzene, oktatás

Az alkalmazott kutatómódszertan alapvetően két forrásból táplálkozik: a nyilvánvaló szakirodalmi kutatásból és a kevésbé látszó, de (saját) egyéni tapasztalatok egybevetéséből, amelyek mögött szintén több évtizedes szakmai megfontolások húzódnak, egyházzenesi és pedagógiai megfontolások kettős vezetésével.

A szakirodalmi kutatás felöleli az új irányzat történeti vonalát, megvizsgálja a témával kapcsolatos egyházi rendelkezéseket, vonatkozó dokumentumokat. Számba veszi a potenciális külföldi és hazai kínálatot, és áttekinti a jelenlegi tanárképzés felépítését. A kutatás olyan hazai megnyilvánulási formákra fókuszál, amelyek bizonyos aspektusaiban határozott előre vivő hatással rendelkeznek és amely valamilyen szempontból modell-értéket, értékészletet határoznak/határoztak meg.

Az elképzelt oktatási rendszert saját tapasztalaton is alapuló gyakorlat – egyházzenei és pedagógiai praxis (kántor, tanító, kórusvezető, gitáros csoportvezető, szolfézstanár, egyetemi hallgató) – támasztja meg. Ezen a területen mind hazai, mind nemzetközi, elsősorban angol nyelven publikált online források, írásokra támaszkodik. Idézi a legfontosabb jogszabályokat, ill. szabályozókat mind a szerzői jog, mind az oktatásjog területén, ehhez elsősorban a hazai szabályozók szolgálnak alapul.

---

⁹⁹ Érdeklődés esetén a csima.zsolt@gmail.com címre írott levélben kérhető a teljes verzió.

1. Bevezetés

A tanulmány írója pedagógus, kántor, kórusvezető, hittanár-hallgató¹⁰⁰. Szolgál orgonán, gitáron (és ha kell, más hangszereken is), szolfézst tanít. Állított össze már énekgyűjteményt, közreműködött ének-zene helyi tanterv megalkotásában. Tanult klasszikus zenét, majd szembesült azzal is, hogy bele kell tanulni a könnyűnek nevezett műfajba is. Mindebből az eklektikus tapasztalathalmazból született meg mindaz, amit most szeretne az Olvasó jóindulatába ajánlani. Az egyházzene mára számtalan ága fejlődött ki, amelyek mindegyike önálló identifikációval bír. A klasszikus ágat lehet tanulni, de a könnyűzenei utat mindannyian az előttünk haladók nyomdokain szélesítettük. Hogy lehetne ezt tanítani, hogy összhang keletkezzen a széthúzás helyett? A kutatási munka ezért a következő kérdéseket tűzi ki:

1.1. Kutatói kérdések

Van-e szükség ilyen komplex képzettségű szakemberek képzésére?

Lehetséges-e ilyen komplex szakemberképzést intézményes jelleggel oktatni?

Van-e ilyen képzésnek konkrét, megvalósult formája?

Amennyiben nincs, akkor lehetséges-e ilyen képzés kialakítása, és ha igen, milyen formában?

2. A probléma megfogalmazása

Vannak, akik legyintenek rá és azt mondják, hogy néhány évtized és el fog tűnni, 'vanitatum vanitas'-ként tetszeleg, majd tényleges értéktömeg hiányában magába roskad. Vannak, akik ellenkezőleg, egy újabb kor gondolkodásának hordozójaként, dinamikus hatások szinergikus rendszereként hosszú jövőt jósolnak neki. A két, szélsőséges megállapításban az igazságok határfelületeit fedezhetjük fel. A kutatásnak nem területe, de nem is célja mindezt megítélni, de mindenképp fel kell vázoljon egy potenciális jövőképet az európai egyház vetületében. Az európai, nyugati keresztény egyház a kereszténység, mint civilizáció letéteményese.

---

¹⁰⁰ Csaknem másfél évtizedes pedagógusi, közel három évtizednyi kántori és mintegy két évtizednyi gitáros szolgálattal, szintén több, mint évtizedes kórusvezetői háttérrel.

A hitrendszer adta a gondolkodási és filozófiai konstrukcióját annak a civilizációnak¹⁰¹, amely ma mintha nem tartaná sem identitását, sem vallását¹⁰².

A papság létszámának és korfájának rohamos eróziója, a hívek létszámának drasztikus csökkenése, a multi-kulturalitás és a vallás abszolút relativizálódása, magán-térbe vonulása¹⁰³ magával vonja azt a(z) – egyház számára aggasztó – kérdést, hogy történelmi léptékű rövid-, ill. középtávon mi lesz a nyugati kereszténység sorsa¹⁰⁴.

A jelenleg szertartásokon (még) részt vevő hívek még így is számos 'lehetőség' közül választhatnak: csendes, orgonás–népénekes, klasszikus korális/instrumentális, gregorián, új stílusú. A hívek korfájának tanulmányozása inkább csak trendet határozhat meg, de önmagában azért nem mérvadó, mert számos idősebb hívő is szívesen vesz részt 'ifjúsági' miséken, míg a fiatalabb hívek között is találni szép számmal olyanokat, akik inkább a csendes, vagy orgonás miséket, vagy éppen a gregorián¹⁰⁵ schola által szolgált szertartásokat preferálják. A hívek létszámában az egyáltalán szó szerint részt vevő éneklő arány kérdése a legnagyobb. Ki veszi még igénybe a zenei szolgálatot? Ki fog még énekelni? Ki fog tudni még zenével szolgálni?

2.1. Egyházzene-történeti megfogalmazás és áttekintés

Ez az irányzat talán nevezhető egy legújabb kori egyházzenei szegmensnek. Tulajdonságainak meghatározását inkább a történeti részének kifejtése után lenne szerencsés meghatározni, ugyanis a megítélés – az involválódás mértékének függvényében – könnyen válhat szubjektívvé.

---

¹⁰¹ HUNTINGTON (Samuel, P.) elmélete alapján a vallás identifikáló jellegű, sőt civilizációhordozó tényező. Ennek folyamánként Európa identitását alapvetően a kereszténység alapította ki – antik görög, római és arab és héber behatásokkal. A jelenlegi válságban azonban felvetődik a „révanche de Dieu” kérdése is, azaz a vallási és identitási megújulás – aminek a zene éppen úgy transzparens felülete (lehet). A vallás, mint civilizáció-hordozó, ill. a „Révanche de Dieu” bővebben kifejtve in HUNTINGTON, pp. 148-159.

¹⁰² Az egyház tekintélyének megroppanásán túl beszédes jelei a XX-XXI. századi egyházzenei hiátusok, Olaszországban, Franciaországban az egyház, mint kulturális / hagyományőrző „klubként” tud csak a civil életben működni - jogi szempontból

¹⁰³ Sőt, a szekuláris szemlélet kétféle modellje a vallást egyenesen a társadalmi létből teljesen ki is akarja zárni. in WEIGEL, pp. 53-64.

¹⁰⁴ Templomok, szentélyek profanizálási trendje, templombezárások. *A hit kiárusítása (Foreclosing on Faith)* c. dokumentumfilm a clevelandi templombezárások kapcsán a profanizálás folyamatáról forgatva a magyar(országi) templomok bezárásokról is szólt. in MTI (2017)

¹⁰⁵ Chicago-i egyházkerület gregorián miséi telt házzal „dübörögnek”, míg Finnországban metál-os miséket is tartanak.

Mint már megállapított volt, a magyar egyházzenei korpuszban mindenképp, de az európai 'muzi-verzumban' (ott korlátozottabban) idegen testnek hat. Ennek részint stiláris, részint hitértelmezési/teológiai, valamint társadalmi/demográfiai megközelítései is vannak.

Később bővebb kifejtésre kerül a folyamat áttekintése, de annyi előjáróban megállapítható, hogy alapvetően európai forma–és harmóniavilág¹⁰⁶ lépett be a bölcsőként szolgáló amerikai kontinensre, még az Újkor hajnalán, amely találkozott az ottani indián, ill. a rabszolgaként behurcolt afrikai kultúrával, pontosabban annak zenei világával. A találkozó hatások szintézise folytán fejlődött ki mindannak az (egyik) alapja, amit ma könnyűzeneként fogyasztunk és ismerünk és ami domináns arányban fundamentuma lett ennek az új irányzatnak. Ez lépett át ismét az Atlanti-óceánon, de most Európában lépett partra. A templomokban végzett szertartások zenei világa alapvetően az ottani akusztikus környezetekhez alkalmazkodott, ill. azok jellegzetességeit aknáztta ki a gregorián, majd korális, ill. instrumentális (orgonás) stílus, amelyben idegenül hatott a kisebb-nagyobb gyülekezeti termekben, alapvetően nem kőből épült terekben kialakult stílus. Itt fontos megjegyezni és szemügyre venni a két környezet alapvető különbségét.

Az európai templomok kőből épült, nagy méretű, akusztikai igényvel is tervezett épületek voltak. Mivel a székesegyházak – ahol a minőségi zenei képzés is folyt – akár ezer fős tömeg befogadására is alkalmasak voltak, így – technológia híján – olyan akusztikus tervezési megfontolások is szükségesek voltak, hogy az elhangzó dolgok messzire el tudjanak jutni. A főhajókban, kupolaterekben a hang többszörösen vissza tudott verődni. A csipkézett, díszített kő-elemek nem egyenes felületként verték vissza a hangot, hanem részben a porozitástól, másrészt a kialakítástól is függően bizonyos tartományokat elnyeltek, másokat megtartottak. Mivel nagy számosságú tömeg gyűlhetett össze, így a tömeg-ének sem lehetett gyors, sem virtuóz ritmusú, mivel egy több másodperces visszhanggal rendelkező tér egy ilyen produkciót hamar meghiúsított volna. Másfelől viszont kedvezett az akusztikai törvényszerűségeket felismerő vokál–polifóniának, valamint az eleve additív, erre a térre formált¹⁰⁷, ilyen térben szárnyaló gregoriánnak. Bár a hangárnyékoló fizikai hatással bíró emberek, fa berendezések

---

¹⁰⁶ bevándorlási hullámok, különböző nációkkal

¹⁰⁷ Éppen ezért is elképzelhető, hogy a gregorián nem minden hangot vett egyenlőnek, sem egyenlő erejűnek, így erősíthetett ki természetesen módon bizonyos hangközöket, struktúrákat.

lent voltak, az ennek magasságának többszörösével bíró belső tér kellő akusztikai háttérrel volt képes biztosítani.

Ezzel szemben a viszonylag kisebb méretű amerikai vidéki templomok, telepések kisebb településeinek imaházai sokszor fából épültek, ami mai szemléletben alig nagyobb, mint egy terem, belül is sok esetben fa berendezéssel. Az itt fellépő akusztikai viszonyok gyökeresen mások. Visszhang-hatásról alig beszélhetünk. Az éneklő nép általában nem a kiművelt schola cantorum-ból került ki, hanem elsősorban a saját zenei világát 'szentelte meg' az által, hogy szakrális eseményen, szakrális szöveggel látta el – amire volt bőven gyakorlat az európai egyházzeneben is. Az orgona, mint hangszer Európában is csak a barokkban – tehát az újkor elején terjedt el. Építése rendkívül szakember-, nyersanyag-, és költségigényes volt, nem sok egyházközség engedhette meg magának. ha igen, akkor az adományokból épült – bizonyítva az adakozó pénzügyi potenciálját és áldozatkészségét. Ugyanerről a folyamatról nehezebben beszélhetünk az amerikai relációban – már csak a távolságok és a pénzügyi nehézségek végett. A zenét itt a fellelhető hangszerek és azok tulajdonosai biztosították – azzal a háttérrel, ami nekik volt. Az így születő hangzások (mint ahogy a népzeneben a népi zenekar leutánozta a kúriák kamara-consortjait), bevált praxisok öröklődtek tovább, terjedtek el. Ez nem azt jelenti, hogy ne lettek volna orgonák, hanem azt, hogy egy más szükséglet és szemlélet volt az ott érvényes. A kisebb méretű, szegényesebb hangzású terek éppen ezért pontosan a ritmikusabb, gyorsabb tempójú énekeket, technikákat is lehetővé tették. Ennek a gyakorlata amikor visszalép egy európai akusztikai környezetbe, bizony furcsa eredményt produkálhat. A hit magánüggé válásával és individualizálódásával párhuzamosan megmaradt az igény a csoportban, közösségben, de mégis saját emocionális és zenei világban való megélésre, így egyre többféle csoport, különféle igényektől és inspirációktól ha(j)tva egyre többféle alcsoportot alakított ki. Ennek az lett szinte egyenes következménye, hogy decentralizálódott a stílusnak maga a művelése, nem voltak effektív kritériumai, tudományosan megalapozott doktrínái, de ismérvei, ahogy oktatása, áthagyományozása sem. Szintén nem segíti a helyzetet és az áthagyományozást, hogy az első művelők – most kifejezetten Magyarországra reflektálva – a szépkorba léptek, közülük, néhányan már eltávoztak. A nyugati világ – nem csak a nagy, XX. századi egyházi gondolkodók, de Spengler és Hamvas megítélésével is – széthulló világot reprezentál, amely az individualizáció folytán egyre több stílusban nyilvánul meg, és amelyben

mindenki a 'saját nótáját fújja'¹⁰⁸. Ezen kívül hiányzik a népegyházban megszokott zenei szolgálat kiművelését végző kántorképzőhöz, vagy egyházzenesz / egyházkarnagy szakokhoz hasonló kurzusok megléte, így mindenki a pillanatnyi zenei ismereteire támaszkodhat benne (amiért szintén igen sok kritika éri a műfajt).

Az új műfaj nem gregorián, azaz nem a zsinat által megfogalmazott, hivatalos egyházi stílus. Nem is orgonás, azaz nem a hagyományos, és mégis hagyománnyá lesz, sőt, az ifjúsági világtalálkozók hivatalos kísérőzenéi (sőt, továbblépve, számos magas rangú, elismert egyházi komponista¹⁰⁹ is e szellemben, ebben a muzi-verzumban alkot) is ebben a műfajban születnek. Az egyik fő kritikus pont, amivel szembesítik a gitáros stílust, hogy a szövegek nem szakrális eredetűek, legalábbis nem olyan természetűek, mit például a népénekek. A karizmatikus énekek szövegei igen nagy részben merítenek az Ószövetségből, sőt, igen sok zoltárt dolgoznak fel. E tekintetben ez nagyon is rokon vonás a református dicséreték zoltárparafrazisaival. Tény és való, hogy a gitáros stílusnak is igen sok ága van, és való igaz az is, hogy vannak olyan énekek, amelyeknek a szövegvilága hagyhat hiányérzetet. Mind e mellett szép számmal lehet felsorolni olyan példákat, amelyeknek szentírási talaja vagy más egyháztörténeti tanító munkásságán alapuló szövege van¹¹⁰. Tény és való, hogy van tennivaló a szövegek terén is, de ugyanez a vitapont a hagyományos népénekekre is alkalmazható reflexió gyanánt. A szövegvilág viszont pontosan ezért, a szentírási merítés, sőt a dallamvilág (olykor héber eredetű) parafrázisai miatt párbeszéd-kezdeményező mind a zsidósággal, de a protestáns egyházakkal, vagy más, kisebb felekezetekkel is. Sarkalatos téma a Szentlélek-teológia, főleg a 'ruah'–lényegiség kiemelése. A pneumatológia a II. vatikáni zsinat után új erőre kapott. Az addig elhanyagolt, csak 'kellékként' nyilvántartott harmadik isteni személy sokkal markánsabb képviselőt kap főként a karizmatikus énekek között. Ennek tüzetesebb és mélyebb vizsgálata egy külön tanulmányt is igényelne. Itt annyit szükséges megjegyezni, hogy a kapcsolatok, hasonlóságok keresése, a közös kincs megléte és felmutatása hatékonyabb párbeszédet kezdeményez. Ahogy a római latin szállóige tartotta „*De gustibus non est disputandum.*”, azonban a zenei, eszmei érték kinyilvánítása viszont nagyon is lényeges

---

¹⁰⁸ identifikációs krízis – vö. tömegkommunikáció/ érzelgősség kontra érzelem

¹⁰⁹ Példának okáért Marco Frisina munkásságában az olasz bel canto továbbélése egyesül a könnyedebb hangszerezéssel és a könnyen énekelhető, befogadható dallamokkal.

¹¹⁰ A Nyolc Boldogság Közösség énekeinek egy része Lisieux-i Szent Teréz munkásságát dolgozza fel. Egyes zsolozsmahimnuszok éppen úgy meg lettek zenésítve könnyebb stílusban is (Pl. Immár a nap leáldozott). A DÚR tartalmazza a Loyolai Szent Ignác-féle híres szentáldozási imának átdolgozását - Krisztus Lelke. Szintén rendkívül ismert Tolcsvay László szintén Szent Ignác-imájának megzenésítése, vagy a Szent Ferenc-ima dalba öntése is.

pont, de csak olyan diskurzusban, amely képes a másik fél terén is meglátni ugyanezt. Az európai – és jelen esetben magyar – egyházzene a mindennapi liturgia során a népének vagy olyan, nép által énekelt, szertartást kísérő dalkincsben nyilvánul meg, ami évezredek fejlődésre tekint vissza. A kifejlődő, virágzó vokál-, majd instrumentális polifónia világából a vallásháborúk sok helyütt egyszerűbb, veretesebb szerkezeteket, harmónia-és hangzásvilágot hagytak meg. De amíg a gregorián leginkább a schola cantorum sajátja volt, a szertartásokon résztvevő nép a hallott gregorián és a saját dallamkincsének szintéziséből alakította ki lassan a népének gyakorlatát. Ezt vitték el magukkal az első telepések. Ekkor már alapelveként ismeretes volt az I–IV–V–I alapszerkezet, a diatónia és a strofikus szerkesztés. Ez az európai jellegű gyülekezeti ének évszázadokon keresztül élt az amerikai kontinensen. A földrész viharos történelme és a több bevándorlási hullám összesodorta a rabszolgaként behurcolt afrikaiak és telepések csoportjait, amiből lassanként kivirágzott a törzsi zenéből a spirituálé, ill. a gospel¹¹¹. Ennek világi sodorvonala lett a blues, míg a templomi zene az újabb hatásokat magába olvasztva újabb stílus(oka)t kezdett kialakítani. A polgárháború után munka nélkül maradt katonazenészek révén alakult ki a későbbi big band-ek hangzásvilága, amelyek – mint az utazó zenészek is – feldolgozták a hallott dalokat (így az egyháziakat is). Ahogy Európában, úgy az amerikai kontinensen is az orgonák gyakran estek áldozatul a konfliktusoknak és az addigi hangszer pótlására a hívek a saját, elérhető hangszereiket vonták be a liturgia szolgálatába. A hangzásvilág diverzifikálódása, a sajátos vallási érzület és hitvilág, a strofikus szerkezetek adottak voltak együtt ahhoz, hogy az eredetileg európai gondolkodási zenei alapzaton egy új stílus alakuljon ki. Mindez most csak nagy vonalakban került áttekintésre¹¹², ami azért volt szükséges, hogy meg lehessen érteni azt a folyamatot, melynek során nagyjából három-négy évszázad elteltével az öreg kontinensre visszalépő stílus hogyan lett visszatérő régi rokon helyett ellenszenves idegen. Nagyon fontos szem előtt tartani az adott közösség vallási érzületét és ezzel parallel a saját (nép)énekkincsét, mert ez a saját identifikációjának része volt. Az egyébként fejlődő világi zene folyamatosan hatással volt a szakrális zenére is. Így érthető meg az a folyamat is, ami az addig falak között énekelt spirituálék és gospelek feldolgozásával hosszas fejlődés eredményeként alakították ki a ma 'Jesus culture' vagy 'christian' néven aposztrofált stílust. Amíg Nyugat-Európában ennek megjelenése és

---

¹¹¹ HAJNÓCZY (2011), pp. 72–75.

¹¹² De ennek megértése és tanulmányozása is feladata és stúdiuma lesz a leendő hallgatóknak.

infiltrációja – ha nem is zökkenőmentesen¹¹³ – de sikeresebb volt, Magyarország és Kelet-Európa esetében a szovjet politikai hegemonia és a kommunizmus egyházellenessége miatt sajátos utat járt be. Az érthető ragaszkodás az egyházi zene addigi értékeihez a megmaradás kulturális szegmensének szinte egyetlen útja volt. Az 'X'-generáció számára azonban az új, könnyűzenei világ saját önkifejezésének szimbolikus terepévé vált. Ma, amit gitáros miseként ismerünk, sok konfliktust, behatást és még többféle hatást és irányzatot vonultat fel. Ami közös, hogy mindez identifikációs alap, új zenei anyanyelv és egy más fajta, kevésbé dogmatikus, és tény szerint emocionálisabb, szubjektivitásra és személyességre törekedő vallásosság. Éppen ezért a zene csak egy felület, amin ütközik a tradicionális, dogmatikusabb, hagyományokat jobban előtérbe helyező régebbi, és a már említetten szubjektívebb, személyesebb, emocionálisabb új irányzat, akik nem a zenei ízlésen, sokkal inkább a transzcendens eltérő megközelítésében látnak különbségeket – és sokszor sajnos ellentéteket is.

2.2. Egyházzene, mint az identifikáció kifejeződése

Az egyházzene történelmi szerep most sem más: az identitás kifejezése. És mégis más lesz az által, hogy legalább két, nagyon eltérő mentalitású vallásosság kér helyet magának – sokszor ugyanabban a liturgikus térben. Az elmúlt években komment-konfliktusaiban megnyilvánuló gitáros–orgonista–'háború' azonban felvet egy nem túl derűlátó kérdést az egyházi demográfiai viszonyok tükrében. Viszonylag középtávon, egy generációváltásnyi idő elteltével kik lesznek, hányan lesznek az egyházban – itt, Európában, akiket érint ez a kérdés? Kik fognak még énekelni? Fognak-e még énekelni – vagy a technika vívmányaként (vidéki, valós tapasztalatként) már csak bejártsszák az énekeket, amiket meghallgatnak (mint sokszor a Himnuszt az ünnepeken)? Lehet-e értelmezni azt az oktatásban és mentalitásban is megnyilvánuló jelenséget, hogy a felnövekvő generációknak egyre gyengébb a vertikális kötődése és kommunikációja, így a klasszikus értékek is marginalizálódnak – hiszen a horizontális csoport, társadalmi kör ugyanebben a helyzetben van. Minden esetre már az X esetében is, de az Y, sőt a Z és α -generációknak is az egyik fő egyházzenei élménye és alapja a

---

¹¹³ A nyugati egyházi irodalmakban az új stílus, a rock az ördög szimbóluma, így az új gitáros stílus a Sátán megjelenéseként aposztrofált jelenség – még akár a '80-as '90-es években.

gitáros mise. Ahogy szétválasztja a stílusok különbözősége, itt viszont közösségbe forrasztja és összeköti őket ez a másik stílus.

A kérdés, hogy valamiért, vagy valami ellenében? Sürgető a kérdés, hogy mi adja meg a nyugati egyháznak az identitást – akár az orthodoxyával, akár az iszlámmal szemben – mivel ezek a vallások és civilizációk nagyon is vitálisak. Milyen ének fog a leghatásosabban felhangzani? Miben tudnak egyesülni és milyen szellemben? A 2021-es Eucharisztikus Kongresszus fáklyás menetén orgonás és gitáros énekek egyaránt szóltak. Egyaránt csendültek fel nagyzenekari művek a Hősök terén és a Parlament előtti miséken és teremtett egységet és békét a gitáros énekek szimfonikus feldolgozása a Közösségek Szentségimádásán a Szent István Bazilikában.

Az egyház és zenéje paradigmaváltás, de legalábbis a hegemonia újragondolása előtt áll. Érzelmek vagy tartalom? individualitás vagy közösségteremtés? Egynek szikrája száz lángot gyújt, vagy csak kétségbeesett 'öngyújtócsattogtatás a sötétben'? A megoldásnak mindenképpen szintetikusnak és kompromisszumosnak kell lennie. Fel kell oldania az ellentéteket, de legalábbis békéltetni kell, sőt, új erőt önteni testbe és lélekbe egyaránt. Éppen ezért sürgető feladat olyan egyházzenei szakemberek képzése, akik nem csak egy adott stílusnak a képviselői, hanem tevékenységükben egyesítők, érték-orientáltak, széles látókörűek, de kellőképpen képzetek ahhoz, hogy kritikusan tudjanak gondolkodni és reprezentálni. Akár gregorián korálisról, klasszikus kórusról, zenekarról, népénekről vagy gitáros miséről legyen szó, a zsinati konstitúció szellemében véve kell igényesnek, érték-orientáltak lenni, amelyhez képzettség, szemlélet, lelkiület és perspektíva egyaránt szükséges. Szakember-képzésre van szükség. A szakemberi mivolt messze nem zárja ki, sőt igényli a művészi színvonalat, ugyanakkor – amire vissza kell még térni – egzisztenciálisan megvalósítható-e, hogy valaki kizárólag erre a feladatra szentelje magát. A szakember-képzésnek egy távolabbi, referencia-horizontjának létrehozása talán még fontosabb: a képző intézményé, mely az elsajátítandó tudásnak letéteményese és gondozója is. Amennyiben van ilyen, szakembert képző intézmény, amely képes a szakmai képzést és felügyeletet gyakorolni, tudományos és művészi igénnyel irányítani az egyházzene eme szegmensét, akkor van lehetőség és jövő a kompromisszumok megkötésére és az identitás kiteljesedésére, hogy a generációkkal későbbi hívek hangja igaz és tiszta legyen.

2.3. Az egyházzene és kántorok dilemmája – a professzionális képzés igénye

Ki fogja vajon elvégezni ezt a munkát? Merthogy már az új stílus áttekintéséből és az egyházi nyilatkozatok tükrében is látszik, hogy ez a munka komoly szakértelmet kíván. Éppen úgy része a tradíciók ápolása, a közösség – kulturális és részben spirituális – vezetése, értékápolás-, és teremtés. Az itt következő felvetések és vizsgálódások saját tapasztalaton alapuló 'esettanulmány' konzekvenciájaként jelennek meg.

Az egyházi zenét hagyományosan a kántor, egyházzeneész, egyházkarnagy tiszte ellátni. A századelő 'népegyházi' reminiszenciája, a visszaemlékezések engednek arra következtetni, hogy ha anyagilag nem is feltétlenül volt elismert a zenei vezetés posztja (persze egy nagy templom, egy székesegyház orgonista pozíciója lényegesen különb, művészi szerepkörrel rendelkező kérdés), de mindenképp a közösség megbecsült és támogatott tagja volt. A mai realitás a kántori pozíción megtalálható kereset tekintetében mindenképp az, hogy több lábon kell álljon az illető. Részint, mert a szertartások száma nem kifejezetten magas – ami a stipendiumot adja – és ez a szám a közeljövőben valószínűleg csökkenni fog. A szertartásokon résztvevők száma szintén csökkenő tendenciát mutat (más kutatási munkákban ez a tényező már volt vizsgálat tárgya¹¹⁴). A jelenlegi tendenciák között értelmezve egy gitáros egyházzeneész – hacsak nem kifejezetten karizmatikus plébániáról van szó – nem talál egzisztenciálisan kielégítő forrást kizárólag a szolgálatban. A gitáros kántor számára a misék azok, ahol teljes hivatásában ki tud teljesedni, ám az igazán 'fizető' szolgálatok a temetés és az esküvők.

Itt okvetlenül meg kell jegyezni – és külön tanulmány lenne ennek kifejtése – hogy egy átgondoltabb egyház-szervezési modell vonzóbbá tudná tenni a pályát. Ha nem minden plébánia, hanem az espereskerületek foglalkoztatnának – nagyságuktól függően (4-5 plébánia / pap + kántor) lelkipásztorokat és kántorokat, az irodai munka, a sekrestyei feladatok, temetések, szertartások együtt már csak a stóladíj arányában is képviselnének akkora értéket, amiért egy teljes munkaidős állást érdemes meghirdetni. Ebben az esetben – és akkor is el kell végezni a nem gitáros szertartásokat is – több együttessel is lenne mód együttműködni és az esetleges helyettesítés kérdése is könnyebben kezelhető, mert a szertartások nem egyszerre

---

¹¹⁴ A 2023-2024-es tanév őszi félévének Kutatási Ösztöndíjpályázatára készült „A laikus liturgikus képzés szükségessége és tartalmának bemutatása” c. tanulmány II. fejezete behatóan foglalkozik a statisztikai jellegű adatelemzéssel mind a létszám, mind a korfa tekintetében.

zajlanak az egyes helyszíneken, hanem időben eltolva. Így mind a munka megszervezése, mind a javadalmazás rentábilisabb. Tehát tekintettel arra, hogy a templomokat igénybe vevő hívek száma egyelőre csökkenést mutat, valószínűsíthető egy olyan opció (is), hogy a papság és a kántorok több plébániát ellátó szolgálata vezethet hatékony megoldáshoz. Nyugat-Európában az egyházi szolgálatok megítélése és kezelése is különbözik a magyar gyakorlattól. Németországban, Svájc egyes kantonjaiban a munkavállaló törvényben rögzített arányú járuléka a nyilatkozata szerinti egyházhoz jut. Ezt a funkciót Magyarországon az egyházi hozzájárulás tölti be, mivel megfizetése önkéntes és a mértéke is csak elvi szinten kerül rögzítésre, így nem lehet biztos keretről beszélni (még az 1%-os 0011-es hozzájárulásokkal együtt sem, hiszen – jelen esetben – a katolikus egyház számos intézményt működtet, amelyek működési forrását, bérköltségét biztosítani kell). A svéd helyzetben állami dotációval rendelkező svéd (protestáns) egyház (svenska kyrkan) tud olyan fizetést felmutatni, amely egzisztenciálisan már lehet kielégítő, de legalábbis önfenntartásra alkalmas. Míg az ottani javadalmazás bejelentett állást jelent, az általános kontextusban vett magyarországi gyakorlat talaján értelmezett egyházi javadalmazást bár nem terheli adó-és járulékteher, ugyanakkor a munkaévekbe sem számít bele és nem keletkezik nyugdíjfizetési alap sem. Mindez szintén indokolja, hogy e tevékenység bejelentett, TB-, és nyugdíjfizetési alapot is teremtő, munkaéveket regisztráló foglalkozásként jelenjen meg, vagy önálló TEÁOR¹¹⁵ / FEOR-kóddal rendelkező, számlázható tevékenység legyen (ami adminisztratív szempontból lehetséges) – ami viszont a plébániák számára olyan szempontból teher, hogy mindenképp meg kell emelkedjenek a kántori szolgálatért fizetendő díjak (és következésképpen a szertartásokért fizetendő összegek is), hogy vállalkozást legyen érdemes működtetni. A szertartások költségeit azonban pont azok a szerény havi nyugdíjjal rendelkező szépkorúak állják, akik számára egy – vélhetően – drasztikusan megemelkedő stóladíj már nem lesz megfizethető, ezért a zenés misék szépen lassan elmaradnak.

A felkínálkozó megoldás, hogy maga a gitáros egyházzeneész rendelkezzen olyan másodállással, amely a szertartások mellett végezhető. Az értékátadás-, gondozás-, és teremtés általában a pedagógiai vagy a művészi pálya sajátossága. A pedagógiai gyakorlat pedig csak az

---

¹¹⁵ 9491 - Egyházi tevékenység: „Ebbe a szakágazatba tartozik: az egyházak vagy a híveknek közvetlenül a templomokban, mecsetekben, zsinagógákban vagy más helyeken (pl. temető) önállóan végzett egyházi és vallási tevékenység / kolostorok, zárdák és hasonló szervezetek tevékenysége / az egyházi temetkezési szertartás végzése”

Hivatkozás forrása: [TEAORSZAMOK](#)

énekkarok vezetéséből adódóan is már érvényre kell, hogy jusson. Éppen ezért volna célszerű – és egyben potenciális evangelizálási lehetőség (és egyben felelősség is) – hogy a könnyűzenei egyházzenei pálya legyen összekötve a tanári pályával. Az oktatás jelenlegi helyzetében a pedagógusok, különösen a több területen is alkalmazható szakemberek olyan humánerőforrási kincsek, amelyekre mindenhol szükség van. Személyükben azonban nem kizárólag pedagógust kapnak, hanem egy felekezeti fenntartású oktatási intézmény esetén liturgiai segéderőt is. A kántorok tanulmányaik során éppen úgy vesznek részt zenei, mint hitéleti tematikájú stúdiumokon. Egy megfelelően felépített és több lehetőség számára is nyitva hagyott végzettség vonzó alternatíva lehet mind a hallgatói választás, mind az alkalmazás szempontjából. Amennyiben a zenei ismeretek mélyebb és szélesebb körű elsajátításra kerülnek, úgy az ének-zene-tanári pedagógiai pálya elérhető. Ha a hitéleti tárgyra kerül át a fókusz, akkor hittanár-nevelőtanár válhat az egyházzenei-jelöltből. A tanulmányok folytathatók magasabb szinten zenetanári, (egyház)zeneművész–tanári irányba is. Éppen ezért fogalmazódott meg az a cél, hogy egy olyan felsőoktatási képzés valósuljon meg, amely egyszerre eredményez kiművelt és sokoldalú egyházzenei szakembert és pedagógust (aki diplomája értelmében a munkaerőpiacon egyetemi végzettséggel rendelkezőként már reálisan magasabb jövedelemre tud szert tenni).

3. Intézményi példák

3.1. Nemzetközi oktatási és képzési szcéna

A képzés megalapozásához éppen ezért szükséges áttekinteni a nemzetközi és hazai szcénát, hogy hasonló jellegű képzés létezik-e, ill., ha van ilyen képzés, akkor az mennyiben és milyen jelleggel nyújt modellt, hivatkozási alapot.

Egyházzenei képzést különböző szinteken és időtartamokban igen sok hazai és külföldi egyetem kínál. Itt tisztában kell lenni azzal, hogy melyik felekezethez tartozó képzést választja a jelentkező, mert a katolikus (főként európai) és a protestáns (főként angolszász) képzések liturgikus gyakorlata, a zenész (orgonista) szerepének meghatározása, de az elsajátítandó tudás természete is igen különböző. Ezek a képzések a klasszikus – főként orgonás – egyházzenei oktatják, ehhez nyújtanak zeneelméleti, zenetudományi és sok helyütt liturgikus alapot. Nem csak egyházi, felekezeti, de világi intézmények is hirdetnek ilyen szakokat. A szakleírásokat böngészve tapasztalható, hogy nem csak zenei, de liturgiai és dogmatikai

képzést is kapnak a hallgatók, azaz munkájukat nem csak professzionális zenészként, de a közösséghez értő módon alkalmazkodni tudó (potenciális) hívekké is válnak, de legalábbbi érték az egyes momentumok jelentőségét, arra szakmailag (zeneileg) is tudnak reflektálni. Kifejezetten pedagógiai, tanári praxisa azonban nem kiemelhető egyiknek sem, tehát kiművelt szakembereket ad a képzés, de maga a továbbadás, annak a szakszerűsége, különösen a (napi) pedagógiába beépülő gyakorlata azonban nincs reprezentálva (ettől függetlenül nem lehetetlen, hiszen aki kóruspróbát tart, fiúkórust, vagy gyermekkart vezet, annak rendelkeznie kell legalább megfelelő pedagógiai érzéssel). Akadnak azért kivételek, és ezt azért nem a lábjegyzetben szerepel, mert kifejezetten speciális témára készít fel, ill. ad segítséget. A texasi Baylor University-nek kifejezetten kisgyermekkel foglalkozó programja, ami be is vezeti őket (gyermeket) a zenei szolgálatba, másrészt kutatja is a területet¹¹⁶ - az egyetem saját reflexiója szerint ennek a területnek a vezető „hangja” kíván lenni.

Bár számszerűen soknak tűnik, hogy amerikai (a Yale és a Berklee egyetemek is indítanak ilyen, márpedig nemzetközi nívóban ez kiemelt pozíciót jelent)¹¹⁷ (texasi)¹¹⁸, német¹¹⁹, finn¹²⁰, norvég¹²¹, svéd¹²², angol képzésekkel találkozni, ugyanakkor felvetődik a kérdés, hogy mindenütt ennyire hangsúlyos-e a képzés (hiszen Svédországot valamivel többen lakják, de az ország protestáns-túlsúlyt mutat, ill. a fő vallás az ún. 'svenska kyrkan', ami a protestáns vallás egy helyi 'állami' változata), van-e szükség ennyi egyházzeneszre, ill. másik oldalról, minden zenész egyházzenesz is egyben, vagy van egy 'szürke zóna'?

A megvalósuló képzés jellegében és időtartamában is igen változatos. Hannoverben, Berlinben, Helsinkiben és a Yale University-n mind alap-, mind master szintű képzés elérhető, sőt, akár doktori képzésre is nyílik lehetőség. A német képzések tekintetében egyértelműen, a Yale-nél feltételezhető (a tematika alapján), hogy katolikus felekezet számára is alkalmas a

---

¹¹⁶ Worship Initiatives

¹¹⁷ Yale University. Institute of Sacred Music.

Berklee University. Church Musician.

¹¹⁸ Baylor University. School of Music. Dunn Center for Christian Music Studies.

¹¹⁹ HMTMH – Hochschule für Musik, Theater und Medien Hannover. Church Music (Bachelor of Music). Universität der Künste Berlin. Church Music „*The Institute of Church Music is the only institute of training for Catholic and Protestant church musicians in Berlin and Brandenburg.*”

¹²⁰ Uniarts Helsinki. Church music, master. „*Gain qualifications for a church musician post within the Evangelical Lutheran Church of Finland or focus, for example, on early childhood education, solo musicianship, gospel music, or choral conducting.*”

¹²¹ NTNU (Norwegian University of Technology and Science) 1 éves egyházzenei, norvég nyelvű képzése.

¹²² Lund University – Malmö Academy Of Music. *Master's programme in music · 120 credits · 2 years.*

képzés, sőt, kifejezetten teológiai irányultság is felfedezhető. Mind az orgona, mind az ének, mind a zeneelmélet és a kórusvezetés kiemelt terület. A plébániai gyakorlatot az egyetem meg tudja szervezni, tehát a tudást nem csak elszigetelten, hanem a gyakorlatban is ki lehet teljesíteni.

3.1.1. Nemzetközi tapasztalatok összegzése (Church Music Institute, Berklee University, Methodist School of Music, Waterloo University, Emmanuel University, Concordancy St. Paul (CSP), Cairne University, Regent University példáinak áttekintésének összegzéseként):

Összegezve az áttekintést levonhatók az alábbi célok, tanulságok.

- Az elsajátított ismeretek célszerű, ha nemzetközileg klasszifikálható rendszerekbe (pl. ABRSM) is integrálhatók a könnyebb átjárhatóság kedvéért, hogy elismer(t)hetők legyenek más képzések számára is, lehetővé téve (a bolognai mechanizmus figyelembevételével) az egyetemközi munkát és tanulmányok végzését.
- A tananyagokat online, digitális formában, az egyéni tanulást, gyakorlást lehetővé tévő, akár konzultációt is biztosító platformon kívánatos megvalósítani. Nem csak a képzés színvonalának biztosításáért, hanem mert ez potenciális gazdasági lehetőségeket is magában hordoz (további bevételi lehetőségek időhöz nem kötött, de önálló tanulási lehetőséget biztosító opciók felkínálásával – online tanulás).
- Célszerű a képzést vagy pedagógiai vagy zeneművészeti irányba nyitva hagyni, vagy integrálva együtt oktatni, hogy ne csupán szakmai végzettséget, hanem potenciális munkalehetőséget is szerezzenek a hallgatók és elsajátított ismereteiket professzionálisan, választott hivatásukban kamatoztathassák (együttműködés más pedagógiai–, vagy zeneművészeti / zenepedagógiai karokkal).
- Szükséges az interdiszciplináris szemlélet a képzés kialakításánál, különösen a technikai (de akár jogi, pszichológiai, pedagógiai, pszichológiai) háttérismeretek megalapozásával, ill. a lehetőségek tükrében a napi, aktuális trendek ismeretének és az eszközök használatának elsajátítása is. Ez új tananyagok kidolgozását, újabb keletű tárgyak kialakítását is magával vonja. Már említetten, nem kell ezt feltétlenül saját

erőből biztosítani, hanem más intézménnyel való együttműködésben is megvalósítható.

- Kétségkívül ezek a javaslatok jelentősen képesek megnövelni a képzési költségeket, éppen ezért annak megvizsgálásának szükségessége is okvetlenül felmerül, hogy a finanszírozást milyen háttérből biztosítható. Felmerülhet az a konstrukció, hogy más intézményekkel együttműködésben valósul meg a képzés, megosztva ill. licenelve a technikai eszközöket, diverzifikálva a költségeket és megosztva a kiemelkedő előadók vonzó erejét. Ebben az esetben viszont elengedhetetlen a megfelelő nyelvtudás megkövetelése (vagy tolmácsolt felvétel készítése). A kialakítás fokozatosan is megvalósulhat, de egy alapvető színvonal-emelés szükséges ab ovo szükséges az új képzés megindításánál.

3.2. Egyéb nemzetközi stílusok, iskolák

A külföldi példák körében okvetlenül meg kell említeni a különböző, a könnyűzenei irányzatra markánsan beható nagyobb (európai, ezért megközelíthetőbb) stílusokat, amelyek mindenképpen tanulmányozást érdemelnek (még ha most csak megemlítésre is futja csak: Taizé, Emmánuel Közösség, Nyolc Boldogság Közösség, Fokaláre Mozgalom és a Gen). A tiszta forrás elvével élve lehetőség szerint az eredeti helyszíneken lenne célszerű tanulmányozni, de legalábbis olyan közvetítőkön keresztül, akik részesültek az stílus originalitásában, vagy van olyan múltjuk annak művelésében. Természetesen nem lehet elfeledkezni a spirituálék, gospelek, vagy az ausztrál Hillsong hatásáról, de éppen úgy a hazai folklórból táplálkozó irányzatokról sem.

3.3. Hazai példák

3.3.1. Miskolci Egyetem Bartók Béla Zeneművészeti Karának Kortárs könnyűzenei alapszak

A hazai példák közelségüknél fogva jobban szem előtt lehetnek, ezért ezek áttekintését ha nem is teljesen, de részletesebben fogom ismertetni. A legeslegújabb képzés, ami jövő időben említhető még csak – és csak annyiban jelenben, hogy 2024. február 15-ig lehetett rá jelentkezni – a Miskolci Egyetem Bartók Béla Zeneművészeti Karának Kortárs könnyűzenei

alapszak elnevezésű, egyelőre Ba-szintű képzése¹²³. A szak összeállítása sokban emlékeztet a Regent University képzésére, hiszen a zenei tárgyakon kívül gazdasági-, technológiai és jogi természetű stúdiumokat is beépítettek a kurzusok közé. A hazai sajtóban igen nagy feltűnést keltett és fájó hiányt pótol, amelynek alapötletét Póka Egon híressé vált kőbányai konzervatóriuma adta¹²⁴. A hazai minőségi könnyűzenei szcéna legelismertebb szereplői közül kerülnek ki az oktatók is¹²⁵, így biztosított a gyakorlati, know-how-számba menő ismeretátadás. Túl ezen nem csak a képzés miatt fontos ez a kezdeményezés, de a tervek szerint a leendő alkotásoknak egyfajta inkubáció bázisa is lenne az intézmény. Ahogy már a Regent University esetében is kielemezt volt, hogy a zenei képzésnél nem csak a kifejezetten zenei tárgyak minőségi kivitelezése fontos, de a zenészi tevékenységgel kapcsolatos egyéb ismeretek multidiszciplináris jellegű kezelése.

3.3.2. Debreceni Egyetem Könnyűzenei Intézet

A Debreceni Egyetemen már 2016-ban elkezdtek dolgozni a szak indításán, hogy többszöri próbálkozás után 2023-ban elfogadják az akkreditációt és el lehessen indítani a képzést, amire végül 2024-ben lehetett jelentkezni. Az elmúlt években külön tárgyként már lehetett 'előképzést' végezni, azaz lehetett olyan kurzusokat hallgatni, amelyek nem a klasszikus zenére irányultak¹²⁶. Lehetne mondani, hogy a nemzetközi presztízzsel rendelkező Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem¹²⁷ is indított jazz-szakot, de nagy valószínűséggel az érdeklődés messze sokkal nagyobb, mint a felvehető hallgatói kapacitás és bele kell érteni azt a tényt is, hogy a nagy múltú pesti intézmény nemzetközi, tehát külföldi hallgatókat is fogad. Felvetődik a kérdés a már külföldi példánál elemzett kérdésben, mi szerint olyan végzettségre van szükség egy ilyen szak elvégzése után, amelyben a már végzett hallgatók el tudnak helyezkedni. Szintén kérdés, hogy a már bejártott, de egyetemi végzettségnek nem megfelelő, de elismert képzések birtokában lévő zenészek mellett milyen eséllyel lehet a húrok közé csapni¹²⁸. A fenntarthatóság és a munkaerőpiaci relevancia rendkívül lényeges kérdés, hiszen könnyűzenét bár nagyon sokan hallgatnak, de ténylegesen mi lesz a végzett

---

¹²³ A Miskolci Egyetem Bartók Béla Zeneművészeti Kar új szakjának leíró, ismertető oldala az egyetem honlapján.

¹²⁴ *Felsőfokú végzettséget nyújtó könnyűzenei képzés indul szeptembertől.* kultura.hu. Popkult. 2024. január

¹²⁵ LENGYEL (2024)

¹²⁶ RIMAY (2023)

¹²⁷ Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Jazz Tanszékének nyitólapja

¹²⁸ RIMAY (2024)

hallgatók kenyérkereseti forrása. Hiába a magas szintű képzettség, ha nem tud szakmájában dolgozni, ill. kiteljesedni. A Zeneakadémia esetében ez 'könnyű' kérdés, hiszen nemzetközi fórumon sokkal több lehetőség kínálkozik akár a zenekarokban való elhelyezkedésre, de saját magam is ismerek olyan külföldi turnékat megjárt, díjazott, LFZE–hallgatókat, akik nem csak tanult szakmájukat űzik.

3.3.3. Gável András és Gellért Kántor II. képzése és a SacroSong

GÁVEL András és GELLÉRT, a nagy múltú Testvérek, majd Eucharist zenekar frontemberei álmodták és alkották meg csapatukkal a Kántor II. Gitáros felnőttoktatási szakképzést, amelynek otthont és bázist a váci Apor Vilmos Katolikus Főiskola¹²⁹ nyújtott. Az első végzett évfolyam 2021 őszén kezdte meg tanulmányait, hogy 2024-ben átvehesse oklevelét a mintegy 1700 órányi képzés után¹³⁰. Az oktatás váza az európai képzési rendszerhez illeszkedő (jogi tárgyú részről a hivatkozott jogszabály melléklete tartalmazza a képzés hazai és európai azonosítóját¹³¹). A tárgyak között a zenei, zenetörténeti és technikai kurzusokkal egyaránt találkozni lehetett. A fő cél az irányzat nivójának emelése, egységesítése és reformálása volt. A képzést a Kovács K. Zoltán Alapítvány és az EMMI egyaránt támogatta, kétséges, hogy önerőből egy ilyen, költségigényes szakot hogyan lehetne másként üzemeltetni. Nagyon fontos példa, hogy elindult a szakmai párbeszéd, van igény az igényes és reformált gitáros irányzatra, ugyanakkor az egzisztenciális kérdéseken túli, további kérdés, hogy egy egyetemi szakká emelt képzést milyen forrásból, mekkora önerő-aránnyal lehet rentábilisan üzemeltetni? A SacroSong¹³², mint módszertani platform elsősorban online, videókat tartalmazó, önálló képzést támogató portál, amely sokféle témában nyújt informatív videókat, ugyanakkor látni kell azt is, hogy ezeknek a stúdió-munkálatai munka-és költségigényesek. Az oldal alján látható, hogy támogatási háttérrel oldható meg ennek a létrehozása, fenntartása, tehát egy induló szaknak is hasonló kérdésekkel kell szembenéznie.

---

¹²⁹ „Az Apor Vilmos Katolikus Főiskola 02154014 számú, Egyházzenesz II. kántor-gitáros szakképesítésére a <https://avkf.hu/kepzesek/felnottkepzes> lehet jelentkezni” in GÁVEL (2021)

¹³⁰ DicsőítőSziget (2024)

¹³¹ Egyházzenesz II. (Kántor-Gitáros) képzési program követelményei és azonosítói.

¹³² Gável András – Gável Gellért – Mező Misi közös programjának, a SacroSong portálnak az oktatóvideókat tartalmazó oldala.

3.3.4. Weiner Leó Katolikus Zeneiskola – Gitáros Kántor képzés

2022. Őszen indult el a Weiner Leó Katolikus Zeneiskola gondozásában a Magyar Katolikus Püspöki Kar és az Esztergom-Budapesti Főegyházmegye támogatásával a Gitáros Kántor képzés¹³³. FODOR Tamás († 2022) elképzelései alapján a képzés liturgikus ismereteket, zenekari gyakorlatokat, egyéni zenei képzést egyaránt tartalmaz, kifejezetten a szentmisék liturgikus szolgálatára irányulóan. A képzés kevésbé formális, mint a SacroSong-alapú Egyházzene II. (Kántor-Gitáros) képzés, viszont szűkítettebb tematikája miatt és megfizethető méretű önereje folytán kifejezetten értékes példa. Szintén nagyon vonzó, hiszen olyan nemzetközi szintű tekintélyeket vonultat fel, mint a frissen doktorált, számos színpadot megjárt, nagy tapasztalattal rendelkező NEUMANN Balázs, vagy a szintén friss doktorált ütőhangszeres művész, SIMON Bence. Ezen nevek jól csengenek a magukat igényes és komolyan vevő gitáros zenészek körében.

3.3.5. KAZETTA

A bölcső ugyanis a KAZETTA táborok megjelenésével kezdett el intenzívebben ringani. A tábor megálmodója MARCZELL Márton, vetette fel azt a gondolatot, hogy lehetne a Lamantin Jazz-táborhoz¹³⁴ hasonló rendezvénysorozat a katolikus könnyűzenei szcénában, ahol nem csak előadni, de fejlődni, tanulni is lehet. Így született meg a KAZETTA¹³⁵ (Katolikus Zenei Tábor), ismert előadók tanítanak hangszeres egyéni órákat, zenekari gyakorlatot, magánének-hangképzést, kórus-gyakorlatot¹³⁶, szolfézst, zeneelméletet, improvizációt, technikai ismereteket, ill. alkalom nyílik szakmai kerekasztalok rendezésére is. Az első tábor az Eucharisztikus Kongresszusra való ifjúsági felkészülés jegyében született. A tanárok között végzett zeneakadémiai művészeket, session-, és szóló-zenészeket egyaránt találni. A tábor nem szakképzés, nem nyári egyetem, mégis fontos, inspiratív forrás és példa az oktatás sokszínű palettáját illetően.

---

¹³³ Gitáros Kántor képzés bemutatkozó honlapja.

¹³⁴ A tábor a Bartók-, és a Weiner Leó konzervatórium, ill. a LFZE jazz-tanszakának növendékei között szinte kultikus improvizációs nyári tábor, ami szakmai ismerkedési fórum is. A tábor nyitóhonlapján is látható, hogy ennek a kezdeményezésnek már komoly hagyománya van. Nem csak hallgatók, de művészek is lépnek itt fel.

¹³⁵ A KAZETTA bemutatkozó honlapja.

¹³⁶ A tanulmány írója szintén a „tanári kar” tagja. in BODNÁR (2019)

4. Jogsabályi környezet áttekintése

A nemzetközi és hazai példák áttekintése során előkerültek főként az oktatási-, képzési szcénán a jogszabályi kérdések. Az alábbiakban a legfontosabb jogi kérdések kerülnek áttekintésre. A jogi háttér mindennapi, aktuális szabályzás függvénye. Terjedelme és potenciális alkalmazása ennek felvonultatása meghaladja a lehetőség kereteit, ezért ettől most eltekintünk, részletesebb leírása a teljes tanulmányban megtalálható (2024. 06. 25-én hatályos szabályok szerint)

5. A képzési forma felvázolása

Tekintettel az elsajátítandó ismeretek mennyiségére és komplexitására mindenképp a nappali tanítási rend a javasolt. Nincs kizárva, hogy némely kurzusok önállóan, esti vagy levelezős hallgatók számára is nyitott legyen, mint potenciálisan akkreditálható felnőttoktatási képzések, vagy akkreditált pedagógus-képzések (pl. Technikai ismeretek). A tantárgyak leírásánál fontos előrebocsátani, hogy kifejezett cél a képzésben egy új (tudáshoz illeszthető, moduláris, másfelől kifejezetten gyakorlati) oktatási szemlélet kialakítása is.

5.1. Bemeneti követelmények

Örök dilemma egy képzés esetében, hogy mennyiséggel dolgozzon vagy minőségre. A kettő kombinációja ott valósulhat meg, hogy a felnőttoktatási szakképzés programjainak integrálásával a képzésben lehetővé teszi, hogy akkreditált vizsgaközponttal való együttműködés keretén belül, az elvégzett tanulmányokból felkínálható a szakképzést lezáró vizsga letétele, így ha adott esetben a hallgató nem is járja végig a teljes, osztatlan képzést, akkor is – vigaszdíj gyanánt – egy-egy szakmára (pl. Egyházzene II. (Kántor–Gitáros), vagy a katolikus egyház által elismert Kántor) szert tehet. A részletes tematikák kidolgozása a kredit-beszámítás és az egyetemközi együttműködés végett elengedhetetlen. Ez teszi lehetővé ugyanis, hogy a képzés nyitott tudjon lenni mind a zene(ismeret)tanári, művésztanári, egyházzenei, hittanári szakokra való át/továbblépést. A szak kifejezetten ajánlható (kell, hogy legyen) olyan hallgatók számára is, akik még nem rendelkeznek kifejezetten konkrét

elképzeléssel, de olyan ismeretekre tudjanak szert tenni, ami egy másik oktatási intézményben/struktúrában is sikerrel kamatoztathatók.

A bemeneti követelmények szempontjából a következő megfontolásokkal célszerű élni:

- Középfokú, gimnáziumi érettségi vizsgával rendelkezik (célszerű hittan vagy ének–zene emelt szintű érettségi vizsgával rendelkezni).
- Zeneiskolai múlttal rendelkezik (jó, ha rendelkezik a jelölt szolfézs alapvizsgával), azzal a megjegyzéssel, hogy a képzés során az alapoktól épül fel ismét a zeneelméleti tanulmány is, de igen nagy léptekkel haladva
- A katolikus hitet elfogadja, tud azzal azonosulni (keresztlevél, bérmálási emléklap – utóbbi nem hátrány, ha még nincs, megszervezhető a bérmálási kurzus)
- Előny, ha rendelkezik nyelvvizsgával (a dalirodalom végett az angol a célszerű, de használható a francia, spanyol és német is)
- Nem áll kiskorúaktól való eltiltás hatálya alatt
- Nem áll elzárással sújtott büntetés hatálya alatt
- Nincs nyilvánvaló olyan fogyatékosága, amely ellehetetleníti haladását a tanulmányokban (pl. nagyfokú hallássérülés)
- Képes a hatékony kommunikációra, nem szenved olyan pszichés vagy mentális anomáliától, amely hátráltatná a tanulmányaiban (pl. spektrumzavar hanghatásokra, zajokra érzékeny változata)

A bemeneti követelményeket írásbeli és szóbeli szakaszban, valamint gyakorlati feladat során kell felmérni.

Írásbeli szakaszban:

- a középfokú, gimnáziumi érettségi anyagában szereplő szemelvényeknek, daloknak megfelelő nehézségű idézet hallás utáni lejegyzése ötvonalas notációban vagy ritmuskottás-szolmizációs formában
- átírás a két notáció között
- népdal / műdal elemzése
- modális hangsorok szerkesztése

- hangközők felismerése, szerkesztése (szűkített és bővített hangzatok oldásával)
- hármashangzatok felismerése, szerkesztése (szűkített és bővített hangzatok oldásával)
- előjegyzések ismerete, hangnemek meghatározása 5#-5b
- alapvető zenei műszavak megfeleltetése
- adott, egyszerűbb klasszikus szemelvény elemzése

Szóbeli szakaszban:

- a középfokú, gimnáziumi érettségi anyagában szereplő szemelvényeknek, daloknak megfelelő nehézségű idézet lapról olvasása
- fordulatok visszatapsolása / éneklése szolmizációval vagy vokálissal
- választott dalok, népdalok, népeénekekből kiválasztott mű éneklése stiláris korrektséggel, megfelelő intonációval, hangszínnel, ill. önállóan választott mű előadása

Gyakorlati feladat:

- zongorán vagy gitáron felkészülésként hozott művek közül 1 általa és 1 bizottság által kiválasztott mű előadása (alapvizsgás szinten – ABRSM III-IV.)
- felkészülésként hozott memoriterek közül 1 általa és 1 bizottság által kiválasztott irodalmi mű interpretálása
- motivációs beszélgetés

Az ideális jelentkező legalább a szolfézs alapvizsgán elvárt szintet (ABRSM III – IV.¹³⁷) tudja teljesíteni, de inkább az ének-zene érettségi nívója lenne az elvárt.

---

¹³⁷ Az ABRSM (Associated Board of the Royal Schools of Music) az angolszász világban és az ahhoz csatlakozott intézmények egységes zenei vizsga-rendszere, amely hangszerenként és zeneelméletben is kategóriánként tartalmazza a szükséges ismereteket. 8 elérhető fokozat az alapfoktól egészen a végzett művészig öleli fel a szükséges ismereteket és repertoárt. A szisztémát nyomtatott és elektronikus, digitális tananyagok és vizsga-felkészítő ívek segítik. A nyugat-európai gyakorlatban ez segíti az egységes és átlátható szemléletet, és akár önéletrajzban is feltüntethető. Éppen ezért célszerű, hogy a képzés során az ABRSM-besorolást is használni lehessen, valamint lehetőség legyen az e szerint való vizsgázás. Bővebb információ angol nyelven az ABRSM honlapján érhető el.

5.2. Tanulmányok áttekintése

Sikeres felvételi esetén a hallgató megkezdi tanulmányait. A tanulmányok heti 5 munkanapon zajlanak félévente 13 héten keresztül. Az ideális képzési idő-elosztás heti 37 órára történik (ill. az ebédidő órasávjában is lehet pl. személyes kontaktóra, ha az oktató is vállalja). A 37 órából a két késő délutáni órasáv a kórus-, ill. zenekari gyakorlat helye. A mindennapos testnevelést és a nyelvtanulás beosztását a tanulónak magának kell intéznie. Időt kell biztosítani a hangszeres gyakorlásra, ezért vannak csak 08:00 – 16:00-ig tervezve az órák nagy része. A péntek délután a vidékről feljáró hallgatóknak kíván kedvezni, hogy adott esetben haza is tudjanak utazni. A teljes órákihasználtság esetén heti 37 órával számolva: $13 * 37 * 10$, összesen 4810 óra jön ki, amit nem kell feltétlenül teljesen kihasználni.

Ba-oklevélhez (1-6. félév) összegyűjtött kreditek száma: 210

Ma-oklevélhez (1-10. félév) összegyűjtött kreditek száma: 349

Tárgyak megoszlása szerint a képzésben (tárgy neve mellett zárójelben az oktatott félévek száma, hány féléven keresztül szerepel a képzésben):

19 zenei tárgy

Szolfézs (6), Zeneelmélet (6), Zeneteoretika és formatan (2), Zeneszerzés (Ellenpont-tan, harmonizálás) (2), Műfajismeret (4), Stílus-és zenetörténet (3), Zeneirodalom (3), Klasszikus ének-irodalom (3), Népelek-irodalom (3), Népzene (3), Gregorián-ének-irodalom (2), Könnyűzenei ének-irodalom (6), Kötelező zongora (6), Kötelező gitár (6), Szóló-játék / Improvizáció (3), Hangképzés (6), Karvezetés (4), Kórus gyakorlat (9), Zenekari gyakorlat (9)

5 hitéleti tárgy

Dogmatika és Fundamentális teológia (6), Egyetemes egyháztörténet (3), Magyar egyháztörténet (3), Liturgia (3)

4 bölcsészeti tárgy

Filozófia (3), Irodalomtörténet (3), Verstan (3), Prozódia-korrekción és fordítás (3)

15 pedagógiai, vagy pedagógiai képzéssel kapcsolatos tárgy

Pszichológia (3), Funkcionális anatómia (3), Pedagógia-történet (3), Ének-zene didaktika (3), Pedagógia-elmélet (2), Reflektív pedagógia (1 - Esettanulmányon belül), Egyéni bánásmód (1 - Esettanulmányon belül), Tanítási gyakorlat – elmélet (3), Esettanulmány (3 – benne a reflektív pedagógiával, ill. az esettanulmánnyal), Iskola, mint szervezet (2), Gyakorlatkísérő szeminárium komplex gyakorlathoz (1), Gyakorlatkísérő szeminárium plébániai gyakorlathoz (2), Mérés-és kutatómódszertan (3), Portfólió-szeminárium (1), Szakdolgozat–szeminárium (3)

4 egyéb (technikai és jogi) tárgy

Összesen: 47 féle tárgy (1-10 félév)

A képzésben felvonuló órák, tantárgyak kialakításához a Debreceni Egyetem tanárképzési programjának felépítése¹³⁸, ill. az ELTE Ének–Zene tanári 10¹³⁹, ill. 11 féléves¹⁴⁰ képzésének dokumentumai szolgáltak alapul. Mind ehhez alapul lettek véve még azon ismeretek, tapasztalatok, amelyek akár a kántori, akár a kórusvezetői, akár a gitáros szolgálatbéli, akár a pedagógiai pályán érhetik az ott dolgozót, és amelyek ezen a pályán reálisan szükségesek lehetnek.

Mivel a képzés egy oktatási perspektívát, paradigmát is kíván módosítani, minőségileg is egy másik szemlélet felé fordul. Olyan témákat is bevesz a képzésbe, amelyek eddig csak tangenciálisan szerepeltek, vagy egyáltalán nem fordítottak rájuk gondot.

Szolfézs és zeneelmeélet tekintetében legalább az emelt szintű érettségi szintjéig terjed a felkészítés kiegészítve a könnyűzenei jelzésrendszer kölcsönös megfeleltetésével, értelmezésével, valamint partitúra-olvasással és más kulcsok használatával is. Alapvetően a teljes, középiskolai érettségiig tartó folyamatra készít fel. Mind a népdalok, népzenei emlékek,

---

¹³⁸ A Debreceni Egyetem képzési programja, 2022/2023.

¹³⁹ ELTE BTK: Ének-zene tanár 2019 után felvetteknek. 10 féléves képzés felosztása.

¹⁴⁰ ELTE BTK: Ének-zene tanár 2019 után felvetteknek. 11 féléves képzés felosztása.

mind a gregorián, de a klasszikus zene szemelvényei, dalai, dallamai is éppen úgy elsajátítandók, mint a könnyűzeneiek. A könnyűzenei egyházi ének azért ennyire kiemelkedő, mert valamennyi stílusra kíván reflektálni. Ez utóbbi magyarázza a zenekari gyakorlat és a kórus magas kurzusszámát is, hiszen valamennyi ágat fel kell vonultatni, klasszikus és könnyű téren egyaránt (shola-tól, kisebb madrigálkórustól, egészen a nagyvegyeskari hangzásig). A zenekari gyakorlat a korrepetíciót és a kis létszámú consort-gyakorlatot is tartalmazza.

Elkülönül a zeneirodalom és a stílusismeret, mivel ez utóbbi kifejezetten a műfajokkal, később a tánczenével és annak családfájával foglalkozik (mint amely rendkívüli módon hat a gitáros stílusra). Ez nem azt jelenti, hogy tánczenét játszanának a liturgiában, de azt igen, hogy a XX-XXI. századi zenével, főként a fogyasztásban jelentkező ággal messze tisztában kell lenni, továbbá a stílus helyes alkalmazása, harmonizálása, jellegzetességeinek megőrzése szakmai kérdés, hitelességi kritérium is.

A hitéleti tárgyak egy, a liturgiával is foglalkozó szak esetében maguktól értetődőek. A hittanári tanulmányok alapján fontos, hogy a legjelentősebb probléma-halmazt is jelentő teológiai és dogmatikai ismeretek az adott közösséget domináns módon formáló szakemberben tisztán meglegyenek. A liturgia is éppen ezért szerepel igen hangsúlyosan a félévek tekintetében.

A bölcsészeti jellegű tárgyak között az irodalomtörténet és a verstan pontosan a dalszövegek korrekt és igényes, érték-alapú megközelítése miatt szerepel. Az irodalomtörténet egyben a reflexió hosszmetzete is, hogy milyen korban, mely gondolkodás, miként tudott elabortált tartalmakat megragadni, ill. ennek milyen formát tudott adni. A különböző énekek szövegvilága legyen stilárisan is helyes megközelítésben interpretálva, legyen szó klasszikus népénekekről, ókeresztény himnuszról zsoltár–parafrázistról vagy mai énekekről. A prozódia–korrekció, ill. fordítás az átvételek és javítások végett fontos tárgy. Eleinte iskolapéldák tanulmányozásával indít a kurzus, ahol jó példák figyelhetők meg – kiemelve, hogy miért. Ez után hibás szövegek instruált megfigyelése, majd végül önálló problémafelismerési és javítási javaslatok készítése a tantárgy témája. Sokszor találkozni ugyanis magyartalan vagy hibás fordítással, prozódiai megoldással. Egy szakembernek éppen úgy hatásköre és kötelessége, hogy ezeket a problémákat orvosolni tudja.

A pedagógiai tárgyak között a funkcionális anatómia mind a pszichológiához, mind a napi, pedagógiai működéshez fontos ismereteket tartalmazza. Mint végzett pedagógus, aki gyermekek között van, azokért felel(!), így a legfontosabb egészségügyi és elsősegély-nyújtási ismereteket is el kell sajátítsa – gyakorlatban is.

Az egyéb tárgyak között a jogi ismeretknél indokolt a 3 féléves képzés. Az oktatásjogi szabályozók ismerete, a törvényekben való eligazodás, értelmezés alapvető feladata egy mai pedagógusnak. Tisztában kell lennie ugyanakkor a családjoggal, különösen – sajnos a válások magas száma miatt – a peres lefolyás rá vonatkozó részével, a vizsgálatokkal, adott esetben tanúskodással, szakvéleményekkel terhelt részével. Szintén tisztában kell lenniük alapvető büntető-, és eljárásjogi fogalmakkal, amelyek sajnos a gyermekek világát is képezik (droghasználat, abúzusok) tekintetében. A zenei alkotómunka miatt elengedhetetlen a szerzői jogok tárgyalása.

A gazdasági ismeretek egy kórus/zenekarvezető életében szintén fontosak – különösen egy pályázati eljárásnál. Nem feltétlen ő maga fogja írni a pályázatokat, de ismeretei segítségével a felmerülő feladatokat könnyebben, szakszerűbben, hatékonyabb együttműködésben oldja meg.

Az informatikai ismeretknél kifejezetten reflektál a képzés a digitális „munkára”, munkatérre, a beadandókra és a formai követelményekre, de a későbbiekben az olyan ismeretekre is, amely a tanári segédanyagok elkészítésében nélkülözhetetlenek (pl. letöltések, vágó-eszközök, feldolgozó-szoftverek). A technikai jellegű tantárgyak a hangosításban és felvételben használatos eszközök telepítését, szakszerű használatát, az eszköz és az akusztikus tér figyelembevételével történő alkalmazását oktatja kezdve az elektronikai, akusztikai ismeretektől a bemeneti és kimeneti eszközökön át a telepítésig, felvételkészítésig, vagy éppen a zavarelhárítás témaköréig.

A tárgyak megállapítása, különösen a tartalmuk meghatározása a pedagógiai praxisban fogant, hogy mit kellett volna még elsajátítani, így szemléletváltásként mindenképp szükséges, hogy olyan releváns ismeretek beemelése kerüljön be a képzésbe, amely azt már ab ovo ezen értéke miatt vonzóvá teszi – akár más intézmények számára is kooperációs felhangokkal.

5.3. A végzett hallgató

Tanítványai adottságainak megfelelően képes a pszichológiai és didaktikai módszertana segítségével azok önfejlődését előmozdítani és képességeik facilitált kiteljesítésére. Segíti attitűdjük zenére, művészetre való holisztikus szemléletét minél jobban kitágítani. Lehetőség szerint tanítványai érezzék meghívást a művészeti tevékenységekre.

Tanítványai, csoportjai éljék meg a közösséggé fejlődést. A végzett hallgató rendelkezzen a csoportépítéshez, konfliktuskezeléshez, és kommunikációhoz szükséges gyakorlattal. Tudja közösségét, annak célját, identitását megfelelő feladat, cél-és eszközrendszerrel segíteni.

Folyamattervezési tevékenysége legyen tudatos, de képes legyen implementálni az egyéni készség-, és képesség-differenciákat. Ismerje a megfelelő zenei képzési módszereket mind az énekhang, mind a hangszeres tudás, mind az elmélet, mind a megfelelő repertoár kiválasztásában. Órái folyamatszerűek, tudatos tervezés eredményei. Tisztában van a folyamattervezés törvényi és egyéb szabályozóival. Ismeri a tevékenységére vonatkozó liturgikus rubrikákat, előírásokat, szertartásrendeket, ismeretes előtte a különböző alkalmak jelentése, kontextus-rendszere.

Ismeri a klasszikus és a könnyűzenei műfajokat, azok stiláris jellemzőit, megfelelő alkalmazási területeit a liturgiában. Oktatási metódusában ismeri a korszerű trendeket, ismereteket mind a hangszeres, mind a technikai, mind a pedagógiai környezetben. Képes az önfejlesztésre, önművelésre. Birtokában van felekezetének megfelelő liturgikus tudnivalóival, klasszikus és könnyűzenei zenei kincsével. Birtokában van a megfelelő hangszeres tudásnak és képességeknek. Ismeri az orgonás népének-, és gitáros énekkincset. Mind billentyűs, mind húros hangszeren el tudja látni a szakszerű liturgikus szolgálatot. Hangszeres tudása alkalmas tanítványai igényes instrumentális kíséretére. Liturgiai, dogmatikai, teológiai tudása alkalmassá teszi a kántori, énekvezetői, egyházzenei feladatok ellátására. Karvezetői, zenekarvezetői tudása alkalmassá teszi minőségi produkciók betanítására, megszólaltatására, ill. a szolgálat ellátására. Pedagógiai tudása alkalmassá teszi az általános oktatás felső tagozatos, ill. középiskolai szintjének megfelelő csoportok oktatására, tehetséggondozásra, érettségi felkészítésére, vagy akár felzárkóztatásra. Műszaki ismeretei alkalmassá teszik helyi rendezvények hangosítási műveleteinek, felvételeinek vezetésére, telepítésére, alkalmazására.

Széleskörű képzettsége felöleli a jelenlegi zenetanítási struktúrákat. Ismeri a különböző korcsoportok esetében használandó didaktikai elméleteket és eszközöket. Képes vegyes korosztályos csoportok (pl. összevont osztályok, zenekarok, kórusok) oktatására, de akár andragógiai szemléletű megközelítésre is.

Értékelési rendszere világos, érték-alapú, ugyanakkor korszerű és tisztában van azzal, hogy a készségtárgyaknál a követelmények (hang)súlyozása az oktatás esetében a motiváció és a facilizáció az alapvető fontosságú. Értékelési rendszere útmutató legyen, hogy mit lehetne még jobban csinálni, vagy annak érdekében másként, hogy az a tevékenységet még eredményesebb legyen.

Képzésének nyitott mivoltából fakadóan alkalmas elsődlegesen zenetanári, zeneművésztanári, hittanár-nevelőtanári szakokon további képesítések szerzésére. Képzettségének megfelelően rendelkezzen szakmai autonómiával, döntési felelősséggel, nézeteit megfelelő, szakmai alapossággal tudja meghozni és képviselni.

5.4. A képzés további megfontolandó kérdései, tényezői

5.4.1. Jegyzet

Ahhoz, hogy ilyen szinten lehessen szakembereket képezni, megfelelő kiindulási alpra is szükség van. Tekintettel arra, hogy az elsajátítandó anyag igen széles és az elsajátításra rendelkezésre álló idő viszont ehhez képest szűkös, jól megkomponált, strukturált, mind az oktatók, mind a hallgatók által jól használható jegyzetállományra van szükség. Pontosan azzal tud egy induló képzés kiemelkedni, hogy a jegyzet teljes mértékben testre van szabva a tanulmányokra, de a későbbi szakmai élethez is, ezért a jegyzetek nem csupán tananyagok, hanem olyan szakkönyvek, amelyek nélkülözhetetlenek ennek a szakmának a könyvtárában. Az oktatás szemlélete mivel reflektál az egyéni tudásra, az elrendezés célszerűen moduláris. A szerzői jogok betartása érdekében ezek lehetnek zárt rendszerű, online elérhető anyagok, amelyek természetesen letölthetők, kinyomtathatók, de a környezettudatosság jegyében digitális hordozón is futtathatók legyenek (pl. tablet, pad). A hozzáférést a tanulmányi rendszer (pl. Neptun) a kurzushoz rendelheti, azaz csak az tudja elérni, aki az adott kurzusra feliratkozott. A további közzététel természetesen annak a felelőssége, aki azt tovább akarja

adni – nem illetékes – harmadik fél részére. Erre különböző védelmi lehetőségek (írásvédelmi, digitális, ill. vízjeles) használhatók fel.

A jegyzeteknek nem csak írott anyagoknak kell lenniük, de a szakmai előadási résznek videós, de legalább hangformátumban célszerű rendelkezésre állniuk (hangoskönyv). A személyes demonstrációt (pl. hangszertanulás, műszaki ismeretek) videós tartalmak tudják megsegíteni, amelyet tetszőleges számban lehet visszanézni (pl. akkordfűzési gyakorlatok, szerelések, beállítások, útmutatók, liturgikus folyamatok). Ezek lehetne offline elérhető, könyvtárstruktúrába rendezett, intranet-jellegű eléréssel, linkelt tartalmak, amelyek a letöltött jegyzettel együtt kerülnek fel a hordozó(k)ra, azaz a hallgató akkor is el tudja érni, amikor éppen nincs internethez csatlakoztatva. A jegyzet tekintetében azért is szerencsés, ha le van írva, mert így könnyebb adott esetben - megfelelő fordítással – tükör-anyagként idegen nyelvű képzésben is alkalmazni, amire a potenciális felsőoktatási társulások, együttműködések miatt van szó. A videóknál itt elegendő lehet újabb hang / feliratsáv is.

5.4.2. Szükséges technikai és technológiai háttér

Szintén lényeges kérdés a hangszerek, szükséges technika beszerzése – különösen a hallgatók számára. Ehhez komoly kapacitással és tapasztalattal bíró, lehetőleg helyben lévő kereskedelmi partnerre van szükség, aki nem csak márkaszpecifikusan, hanem az igényeknek megfelelően, többféle változatban is tudja biztosítani a megfelelő eszközöket. A tapasztalat azt mutatja, hogy a legolcsóbb verziók sosem töltik be azt a felhasználói igényt és nem adják meg a kívánt élményt, legfeljebb annak illúzióját, továbbá sokkal hajlamosabbak az amortizációra. A megfelelő tanulóhangszerre, technikára áldozni kell – nagyjából egy közép/felső–közép kategóriában, hogy az huzamos időn keresztül is megőrizze minőségét. Olyan eszközökre van szükség, amelyeknek lehetőség szerint hazai, elérhető szervízhálózata van, megoldható az alkatrész–utánpótlása, vagy variábilis, de kielégítő módon pótolható. Olyan partnerre van szükség, aki rendelkezik a megfelelő szakember-gárdával és rendelkezik olyan releváns tapasztalatokkal, praxissal amelyek megbízható szakmai véleményt adnak. Szükség van a gazdasági függetlenségükre, hogy be tudjanak olyan költségesebb eszközöket is rendelni, amelyek az átlagos kínálatban nem feltétlenül jelennek meg.

5.4.3. Kooperációs formák, kapcsolatépítés

Az egyetemek, képzési formák vizsgálatánál már lehetett látni arra vonatkozó példákat, hogy egy-egy intézményen belül van lehetőség összekötni különböző tudományterületeket. A jogi, akkreditációs lehetőségeknél számba vehető opció, hogy bizonyos képzési területek, amelyek már akkreditálva vannak egy egyetemnél, ott nem szükséges annak új kidolgozása, hanem társulási keretben online, távoktatásban vagy személyes kontakt–előadás formájában megvalósítható. Mivel komplex és tágas tudományterületet ölel fel a szak, ezért ez a lehetőség szinte ajánlja magát, hogy ne csupán magyarul, hanem euro–régiós koncepcióban is lehessen gondolkodni. A képzés licencét ugyan átvehetik más egyetemek, de egy közös képzés a megfelelő adminisztrációs mechanizmussal biztosíthatná, hogy ugyanazt a szakot többen is hallgassák. Ha csak európai szinten, a katolikus vallást még viszonylag élénken képviselő országokkal összefogva alakul ki egy ilyen képzés (pl. magyar, lengyel, osztrák/német, olasz, spanyol, ír partnerséggel), ahol minden egyes nemzet a saját maga területét, jellegzetességeit be tudja emelni, annak mind a piaci, mind a publikus (és publikációra serkentő) hatása is effektívebb. Nem csak a képzés színvonalának emelésében, hanem önmagában a szemléleti differenciájában, módszertanában, megvalósulásában is lehet olyan inkubációs eljárás, ahol utána licencelhető módszerek, know–how–k kerülhetnek kialakításra.

6. Kutatói kérdések megválaszolása

Mindezek fényében a tanulmány elején feltett kutatási kérdésekre az alábbi válaszok adhatók:

Van-e szükség ilyen komplex képzettségű szakemberek képzésére?

Mindenképp. Ahogy a bevezető fejezetekben is megállapítást nyert, a könnyűzenei stílusnak csak Magyarországon fél évszázados, Nyugat-Európában, és különösen Észak–Amerikában több, mint évszázados tradíciója van. Lehet ízlésben, esztétikumban ellenvélemény, hogy melyik szebb, vagy illőbb, de a tudatos és szakszerű alkalmazás komoly tapasztalatot és interdiszciplináris tudásbázist követel. Szintén lehet mondani, hogy a kulturális–esztétikai színvonal hanyatlása a mai kor zenei megnyilvánulása, ugyanakkor visszafordítani egy ilyen jelenséget csak akkor lehet, ha érték–központú szemlélettel, a zenei anyanyelvre reflektálva egyre nívósabb, komplexebb formákat lehet bevezetni. Ahogy a mai népének sem feltétlenül

a magyarság zenei anyanyelve, hiszen száz korális szemléletet és alapvetően diatonikus harmóniavilágot tükröz a nép(i) zene pentaton–modális alapstruktúráival szemben. Megismételve az érték–alapú alapkritériumot, értéket csak erre reflektált szemlélettel lehet kialakítani, amiből viszont lehetséges a gyökerekig, a tiszta forrásig visszanyúlni. Ehhez viszont megfelelően kiművelt, széles látókörrrel és tapasztalattal rendelkező szakember szükséges.

Lehetséges–e ilyen komplex szakemberképzést intézményes jelleggel oktatni?

Lehetséges, igaz, ennek kialakításához bizonyos paradigmákat és arányokat meg kell változtatni. Az oktatott tárgyak portfóliójának áttekintése során bizonyossá válik, hogy a hatékony és szakszerű működésnek alapvető szüksége van az intézményes, skolasztikus alapú oktatásra. Megfelelő, nívós, oktatásba meghívható szakembereket csak elismert, kinevezett intézmények rangja tud odacsábítani. Az intézményesülés mellett szól az az érv, hogy a költségigényes oktatáshoz ez a forma hatékonyabb pénzügyi és gazdasági eszközöket tud mozgósítani, mint a magán–kezdeményezés. Az intézményi struktúra további indoka, hogy a legkülönbözőbb képzési területek is megjelennek, így nem lehet csak egy–egy tudományterületnél megragadni.

Van-e ilyen képzésnek konkrét, megvalósult formája?

Olyan értelemben van, hogy egyes elemei, kívánatos jellemzői megjelennek a palettán. A megfelelő igényeket felismerő intézményeknek már van erre vonatkozó képzési politikája, stratégiája. Ugyanakkor – és nem a kutatómunka kiemelése érdekében – de azt is hangsúlyozni kell, hogy ilyen komplex formában, ami ötvözi ezek előnyeit, még nem került a látótérbe, ill. nincs róla releváns, főként gyakorlati tapasztalat. A képzés vagy kifejezetten egyházzenesz, vagy zeneművész formában képez szakembereket. A hazai speciális helyzet miatt viszont az egzisztenciális lehetőség megadása végett kellett olyan képzési formát találni, amely nem csak a szakmai ismereteket, de a továbblépés és az (ön)fenntarthatóság biztosíthatóságának (mint a fejlődés egyik forrása) feltételeit is meg tudja adni.

Amennyiben nincs, akkor lehetséges-e ilyen képzés kialakítása, és ha igen, milyen formában?

Az egyházi, kritikus igények megnyugtató rendezését követően a jogi lehetőségek elviekben többszörösen is adottak, mivel a képzés szakképzésként és osztatlan tanári szakként is megvalósítható, sőt e kettő egymás mellett is üzemeltethető. Akkreditált vizsgaközpont bevonásával a tanulmányok alatt a különböző tudásszintekről való számadás további szakmai végzettségek megszerzését is lehetővé teszi. Mivel a klasszikus értelemben vett egyházzenei képzés magában foglalja a gregoriánt, népéneket is, addig nem szerezheti meg valaki, amíg ezzel nem kíván foglalkozni. Ezeket a tárgyakat zenetörténeti jelentőségei miatt az ének-zene tanári szak fel tudja vállalni, miközben képzési táptalajt ad a könnyűzenei stílusnak.

6.1. Szakmai és intézeti perspektíva

Mind az intézményi jelleg hangsúlyozása, mind a szakértelem kiemelése és relevanciája végett is egy további célja a képzés megalkotásának, hogy idővel megszülethessen a Könnyűzenei Egyházzenei Intézet (kooperációban MALEZI-vel / LFZE-vel / PPKE-vel), ahol interdiszciplináris szinten hiteles és tudományos alapossággal gondolkodó, gyakorló szakemberek őrködjenek a születő, ill. praxisba bevenni kívánt énekek logikai, teológiai-dogmatikai hitelessége, prozódiai és stiláris helyessége, zenei nivójának emelése és megőrzése érdekében. A Magyar Liturgikus és Egyházzenei Intézet hivatott a praxis helyes mivoltát megadni, a gyűjteményeket gondozni, kiadásukat felügyelni, mint az egyházi zene egyik legfontosabb irányító hivatala. A Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem elsősorban a jazz-tanszék szempontjából a zenei stiláris érték-megőrzés és kidolgozás bázisa. Őrködik a dallami, formatani, harmóniai és stiláris helyesség fölött, továbbá a doktori szintű kutatásokat teszi lehetővé. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem, mint bölcsészettudományi és hittudományi egyetemi kar hivatott vizsgálni, helyesbíteni és őrizni a szöveg logikai, filozófiai, ill. dogmatikai-teológiai tartalmát, szintén teret nyitva további kutatásoknak, magasabb szinteken is. Egy ilyen grémium garantálná ugyanis azt a szakmai hitelesítést, ami minden egyházzenesz és kántor számára kijelölné a helyes értelmezést és praxist, amiben elhelyezhetők az énekek, ill. útmutatást adnának a helyes gyakorlathoz. Mindezen túl olyan elméleti és gyakorlati tanulmányi központ is születne, amely a további tudományos vizsgálatok helyszíne és bázisa lenne, hiszen itt is találhatóak szép számmal olyan értékek, amelyek megőrzésre érdemesek.

Záró gondolatok

Ahogy már szó volt róla, a mélyben már nem is igazán a stílus, hanem az a mögött megmutatkozó eltérő Isten–, és egyházkép differenciája az, ami a befogadást megakadályozza. Az, hogy ki, milyen módon éli meg az ünneplést, a teremtményi ön-definiálást, a buber–i Én–Te–relációban Isten és ember párbeszédét, különbözhet. Ünneplés nélkül viszont nincs vallás. Vallás nélkül nincs identitás. Identitás nélkül nincs civilizáció. Csak templomok romjai, amiket – ha fennmaradnak és nem hordanak el – majd egy másik civilizáció megcsodál. Ha még Európa akar templomot, és identitást, akkor ünneplő emberek kelleneek. Mert „*ha ezek elhallgatnak, a kövek fognak megszólalni.*¹⁴¹”

Bibliográfia (a kihagyott részek irodalmi referenciái nélkül)

- ABRSM honlapja.
Hivatkozás forrása: <https://www.abrsm.org/en-hu/who-we-are/about-us>
- Baylor University. School of Music. Dunn Center for Christian Music Studies.
Hivatkozás forrása: <https://ccms.music.baylor.edu/degrees-church-music>
- Berklee University. Church Musician.
Hivatkozás forrása: <https://www.berklee.edu/careers/roles/church-musician>
- Berklee University honlapján Work life – ismertető a képzésről:
Hivatkozás forrása: <https://www.berklee.edu/careers/roles/church-musician>
- BODNÁR Dániel (2019): *Minden zenének a liturgiát kell szolgálnia – Csima Zsolt kántorral beszélgettünk a KAZETTA táborban.* Magyar Kurir. Nézőpont. 2019.09.08.
Hivatkozás forrása: <https://www.magyarkurir.hu/hirek/minden-zenenek-liturgiat-kell-szolgálnia-csima-zsolt-kantorral-beszeltunk-kazetta-taborban>
- Cairn University. Music Performance (BMus). A kiegészítő kurzus oldala.
Hivatkozás forrása: <https://cairn.edu/music-performance/>
- Cairn University. Worship & Music (BA)Az képzés honlapja.
Hivatkozás forrása: <https://cairn.edu/worship-music/>
- Center for Worship Arts. A kurzus megnyitását meghirdető hír a Regent University honlapján.
Hivatkozás forrása: <https://www.regent.edu/school-of-communication-and-the-arts/institute-of-music-and-worship/center-for-worship-arts/>
- CMI – Church Music Institute. The Worship and Music Project.
Hivatkozás forrása: <https://www.churchmusicinstitute.org/worship-music-project/>
- CSP által fenntartott magánegyetem képzési kínálata.
Hivatkozás forrása: https://www.csp.edu/academic-programs/?fwp_program_degree_levels=masters
- CSP a Glanzer’s Guide rangsorában a 2. helyezést érte el a legjobb keresztény egyetemek között.

---

¹⁴¹ Mt 19,40

Hivatkozás forrása:

<https://cairn.edu/cairn-university-ranks-2-in-glanzers-guide-to-christian-colleges-and-universities/>

- Debreceni Egyetem képzési programja, 2022/2023.

Hivatkozás forrása: https://maddock.it.unideb.hu/portal/displayDocument/Dokumentumt%C3%A1r/Oktat%C3%A1s/K%C3%A9pz%C3%A9si%20programok/2022/Tan%C3%A1ri%20osztatlan,%20r%C3%B6vidciklus%C3%BA%20tan%C3%A1ri,%20szakmai%20tan%C3%A1r%202022_23.pdf

- DicsőítőSziget (2024): „Hálatelt szívvel vettem át az Egyházzenesz II. Kántor-gitáros képzés tanúsítványát” DicsőítőSziget portál. 2024.02.13.

Hivatkozás forrása: <https://dicsoitosziget.hu/index.php/2024/02/13/halatelt-szivvel-vettem-at-az-egyhazzenesz-ii-kantor-gitaros-kepzes-tanusitvanyat/>

- ELTE BTK: Ének-zene tanár 2019 után felvetteknek. 10 féléves képzés felosztása.

Hivatkozás forrása: https://www.btk.elte.hu/dstore/document/1015/%C3%A9nek-zene%20tan%C3%A1r_OT_10%20f%C3%A9l%C3%A9ves_2019.pdf

- ELTE BTK: Ének-zene tanár 2019 után felvetteknek. 11 féléves képzés felosztása.

Hivatkozás forrása: https://www.btk.elte.hu/dstore/document/1016/%C3%A9nek-zene%20tan%C3%A1r_OT_11%20f%C3%A9l%C3%A9ves_2019.pdf

- Emmánuel Közösség dalait felvonultató honlap.

Hivatkozás forrása: <https://emmanuelkozosseg.hu/hallgatnivalo/albumok/>

- Emmanuel University honlapjának aloldala az egyetem háttéréről, történetéről, kapcsolatairól és képzéseiről.

Hivatkozás forrása: <https://eu.edu/campus-profile/>

- Emmanuel University honlapjának aloldala a szak leírásában

Hivatkozás forrása: <https://eu.edu/worship-music-degree/>

- GÁVEL András (2021): *Keresztény könnyűzenei felnőttképzés*. Keresztény Élet portál. 2021.10.06.

Hivatkozás forrása: <http://www.keresztenyelet.hu/keresztény-konnyuzenei-felnottkepzes/>

- Gitáros Kántor képzés honlapján

Hivatkozás forrása: <http://gitaroskantor.hu/>

- HAJNÓCZY Csaba (2011): *Hangkultúra*. Moholy-Nagy Művészeti Egyetem. Budapest, 2011. ISBN 9789637164965. p. 72-75.

Hivatkozás forrása:

https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://etr.mome.hu/ETR/Dokumentumtar/FileDownload%3Ffile_id%3D5699&ved=2ahUKewifj6Xi_NGGAxUT_rslHVNYB_c4ChAWegQIAxAB&usg=AOvVaw3SL2jCY26-YDFvFF6RI7bU

- HMTMH – Hochschule für Musik, Theater und Medien Hannover. Church Music (Bachelor of Music).

Hivatkozás forrása: <https://www.hmtm-hannover.de/en/application/programmes-of-study/church-music-bachelor-of-music/>

- HUNTINGTON, Samuel, P. (1996): *A civilizációk összecsapása és a világrend kialakulása*. Ford.: Gázsity Milla – Gecsényi Györgyi – Pusztai Dóra (1998). Európa Könyvkiadó, Budapest, 2019. ISBN: 9789630795722.

- KAZETTA bemutatkozó honlapja.

Hivatkozás forrása: <https://kazetta.katolikus.hu/>

- Lamantin Jazz-tábor honlapja

Hivatkozás forrása: <https://www.lamantin.hu/?lang=hu>

- LENGYEL Emese (2024): *Hazai könnyűzene felsőfokon*. Magyar Nemzet – online. Kultúra. PEMA. 2024. 01. 17.
Hivatkozás forrása: <https://magyarnemzet.hu/kultura/2024/01/kortars-konnyuzene-alapszak-miskolc>
- Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Jazz Tanszékének nyitólapja.
Hivatkozás forrása: <https://lfze.hu/jazz-tanszek>
- Lund University – Malmö Academy Of Music. Master's programme in music
Hivatkozás forrása: <https://www.mhm.lu.se/en/church-music-0>
- Methodist School of Music Worship & church music képzésének bemutatkozó honlapja
Hivatkozás forrása: <https://msmusic.edu.sg/worship-church-music/>
- Miskolci Egyetem Bartók Béla Zeneművészeti Kar új szakjának leíró, ismertető oldala az egyetem honlapján.
Hivatkozás forrása: <https://felveteli.uni-miskolc.hu/felvetelizoknek-bbzk-alapkepzes-kortars-konnyuzene>
- MTI (2017): Mi állhatott a sorozatos templombezárások hátterében? Librarius Kortárs Kult Magazin (online). 2017.10.24.
Hivatkozás forrása: <https://librarius.hu/2017/10/24/mi-allhatott-sorozatos-templombezarasok-hattereben/>
- MUSICADEMY: Contemporary Worship Training for Church-Based Praise & Worship Musicians
Hivatkozás forrása: <https://www.musicademy.com/>
- NTNU (Norwegian University of Technology and Science)
Hivatkozás forrása: <https://www.ntnu.edu/studies/aakirkmus/church-music-one-year-programme-aakirkmus->
- POPKULT (2024): *Felsőfokú végzettséget nyújtó könnyűzenei képzés indul szeptembertől*. kultura.hu. Popkult. 2024. január 17.
Hivatkozás forrása: <https://kultura.hu/indul-az-oroszag-also-egyetemi-szintu-konnyuzenei-kepzes/>
- POVEDÁK Kinga (2016): *Rock-apostolok*. PhD-értekezés. SZTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola, Modernkor Doktori Program. Szeged, 2016.
Hivatkozás forrása: <https://doktori.bibl.u-szeged.hu/id/eprint/2996/1/ROCKAPOSTOLOK%20PHD.pdf>
- Regent University bemutatkozó honlapja.
Hivatkozás forrása: <https://www.regent.edu/>
- RIMAY Ádám (2023): *Pengetésből kitűnő, zúzásból jeles – jönnek a diplomás rockerek*. Index. Kultúr. 2024.01.30.
Hivatkozás forrása: <https://index.hu/kultur/2024/01/30/debreceni-egyetem-konnyuzenei-intezet-kepzes-kapusi-kalman-toth-akos-igazgato-igazgatohelyettes-diploma-rocker/>
- SacroSong portálnak az oktatóvideókat tartalmazó oldala.
Hivatkozás forrása: <http://sacrosong.hu/landing/>
- SZIT Biblia, Mt 19,40
Hivatkozás forrása: <https://szentiras.hu/SZIT/Lk19>
- Taizé-i énekek eredeti, meghallgatható verzióinak gyűjteményes oldala a közösség honlapján.
Hivatkozás forrása: https://www.taize.fr/en_article10308.html
- Uniarts Helsinki. Church music, master
Hivatkozás forrása:

https://www.uniarts.fi/en/study-programmes/church-music-master/?gad_source=1&gclid=EAlaIqobChMI8IHftuOuhgMVi5GDBx0dXSLHEAMYASAAEgKIM
D BwE

- Universität der Künste Berlin. Church Music
Hivatkozás forrása: <https://www.udk-berlin.de/en/courses/church-music/>
- Waterloo University Church Music and Worship Program lerása.
Hivatkozás forrása: <https://uwaterloo.ca/music/current-students/academics/church-music-and-worship-program>
- WEIGEL, George (2005): *Kocka és Katedrális. Európa, Amerika és az Isten nélküli politika.*
Ford.: Kelecsényiné Szabó Gabriella. MCC Press Kft., 2022. ISBN: 9786156351104.
- Worship Initiatives.
Hivatkozás forrása: <https://ccms.music.baylor.edu/faculty-research/research-projects/worship-initiatives>
- Worship Music Academy
Hivatkozás forrása: <https://worshipmusicacademy.com/>
- Worship Training Wayne Huiura vezetésével
Hivatkozás forrása: <https://www.worshiptraining.com/authors/wayne-huirua/>
- Yale University. Institute of Sacred Music.
Hivatkozás forrása: <https://ism.yale.edu/academic-life/graduate-study/music-degreeprograms/church-music-studies>

Csima Zsolt

A laikus liturgikus képzés szükségessége és tartalmának bemutatása

Hittanár-nevelőtanár MA szak, levelező munkarend, III. évfolyam

Konzulens: BOGNÁRNÉ DR. HABIL KOCSIS JUDIT

1. A téma megjelölése

Az európai kultúrkörben sajnálatos tendenciaként tapasztalható a papság és a hívek számának egyre radikálisabb csökkenése. Az egyházban tapasztalható szabálykövetés felhígulása együttesen komolyan fenyegeti a hit megélésének, a liturgia területét is. A másik oldalról örvendetes tény, hogy az egyházi fenntartású oktatási intézmények száma mégis növekszik. Mindkét esetben szembe tűnik, hogy egyre kevesebben vannak azok, akik releváns és gyakorlati liturgikus ismeretekkel rendelkeznek, még kevesebben, akik ezt tovább tudják adni. Az egyházi szolgálatok palettája a kántoron, a diakónuson, az akolitus/lelkipásztori kíséretén túl most ki fog terjedni szükségszerűen egy olyan területre is, amely a liturgikus cselekmények támogatását célozza. Éppen ezért szükséges olyan képzés kidolgozása, amely segítségére van a csökkenő létszámú, egyre nagyobb tennivalókkal szembesülő papságnak, ill. az egyházi fenntartású intézményekben legyen legalább egy-egy olyan személy, aki segíteni tud az iskolai liturgikus élet megszervezésében, lebonyolításában, ill. potenciálisan partnere tud lenni a hittanároknak feladatuk ilyen irányú elvégzésében.

1.2. Téma bemutatása

A liturgikus képzés eddig elsősorban a papság privilégiuma volt. A kántorok, diakónusok részére ugyancsak volt hasonló, de kevésbé mély tanulmány biztosítva. A papi, diakónusi, kántori, hittanári korfa egyre aggasztó helyzete, a hivatások csökkenő reputációja, az individualizmus és a személyiségi jogok és az ezt környező személy–filozófia túlértékelődése a közösség ünneplését egyre inkább sematizálja, méltóságát aláássa.

Ahhoz, hogy ezt a hatást ellensúlyozni lehessen, közelebb kell hozni a ma emberéhez azt a szimbólumrendszert, ami az ünnepnek visszaadja méltóságát. „*A rítusok stabilizálják az életet. ... A szimbolikus, mint a közösség közege ma a szemünk láttára tűnik el. A szimbólumtalanítás és a rítustalanítás feltételezik egymást.*”¹⁴² A közelebb hozás részben azt is jelenti, hogy olyan emberek teszik ezt, akik a többiek között élnek. Azt is jelenti, hogy újra meg kell tanulni ezeket az ismereteket. Ki kell indulni a ma gyakorlati világából és át kell tudni vinni – Nagy László szavaival is élve – a *'túlsó partra'*. Ehhez a közelebb hozás munkásokat igényel, szemléletet, ismereteket. Ennek az átadása nem magától értetődő és sokszor már nem is hiányzik, mégis a mai helyzet ad lehetőséget erre a reflexióra. Amikor elveszni látszanak ezek a szimbólumok, amikor a múltba való visszatekintés során azt lehet érezni, hogy akkor volt és ma nincs. Még éppen rendelkezésre áll az az idő, ahol még van mód tenni az ügy érdekében.

Azt, hogy hogyan lehetne tenni, ez a vizsgálódás egy új, kifejezetten a liturgiára, annak a gyakorlati oldalára irányuló képzés megalkotását tűzi zászlajára. Először a liturgia lényegét szemlélve és tanulmányozva leszögezi, hogy az ünneplés az identifikáció része, segít az embernek elhelyezni saját magát a világban, a viszonyrendszerben a saját világa és a transzcendens rendszerében. Ezt követi annak a már említett korfák vizsgálata, annak a sürgető ténynek a kiemelésével, hogy mihamarabb szükséges hatékonyan tenni a hanyatlás ellen. Az, hogy létezik-e hatékony, kifejezetten a liturgiára koncentráló tanítás, külföldi - elsősorban a nyugat-európai országok - és hazai felmutatható példáinak felkutatásával folytatja a tanulmány. Azt, hogy hogyan lehetne ezt elsajátítani és elsajátíttatni, egy új képzés felvázolása kísérli meg megválaszolni. Ennek a modellnek a megvalósításának, a képzés programjának ismertetése és a konklúzió zárja a tanulmányt.

A publikációs keretekre való tekintettel kimarad a pápai dokumentumokat, enciklikákban, buzdításokban való kutatást elemző, ill. a magyarországi (hittan)tankönyvek, hivatalos kiadványok szemlézését taglaló rész. Szintén a méretekre hivatkozva nincs mód az esettanulmány, ill. a jogi háttér kifejtésére. A jogi háttér mindig az aktuális szabályzási környezet függvénye, így a felmerülő kérdéseket is annak megfelelően kell megválaszolni. Természetesen a teljes tanulmány megosztására van lehetőség.¹⁴³

---

¹⁴² HAN, Byung-Chul [2019]. pp. 11., 15.

¹⁴³ Érdeklődés esetén a csima.zsolt@gmail.com címre, tárgyban írott levélben az eredeti tanulmány rendelkezésre bocsátható.

1.3. Kutatói kérdések

A téma és a felmerült problémák elemzésének fényében a kutatási kérdések a következők:

- Van-e a laikus liturgikus képzésnek létjogosultsága?
- Van-e a laikus liturgikus képzésnek relevanciája?

2. A liturgia jelentősége és hanyatlása

Miért van szükség ünneplésre?¹⁴⁴ Miért van szükség a liturgiára? Az ünnepnek, a hétköznapitól eltérő, – profán – időnek a megkülönböztetése, a szakrális megjelölése minden időben a vallások egyik központi kérdése volt¹⁴⁵. A szakrális aktus jelölte meg azt a helyet, nyilvánította ki azt az időtartamot, amit az – ünneplő – közösség a transzcendenshez való fordulásra elkülönít. A szakrális aktus nem csupán cezúra az idő és a tér szövedékén, hanem kinyilvánítása egy igénynek, mi szerint szüksége van a halandónak a halhatatlanra, a materiálisnak az immanensre, a kötöttnek a mindenek felett állóra. Szükség van rá, hogy erőt merítsen, hogy reflektáljon, hogy meghatározza önmagát, szándékait, hogy gyógyuljon, hogy újra egész és teremtett mivoltában visszaálljon eredeti méltósága.

Az ünnep az élet valamennyi mozzanatát meg tudja élni ünnepként, azaz az istenivel való találkozásként. Amikor erre rá tud csodálkozni (ti. az ember), meg tudja élni – és ezáltal az isteni megérintettség által – a viszonyulása, szubjektuma is ebben a jelenlétben tud kiteljesedni.¹⁴⁶ Nem csak egyéni léte, de közössége is így szerez megerősítést, effektív genealógiát. Ennek meg kell, hogy legyenek a külső, meghatározott jelei, amivel el lehet szeparálni a szakrális időt a profántól, a szakrális helyet a hétköznapitól, és az Istennek rendelt cselekedetet a köznapitól. Ennek a kicsúcsosodása, rögzítése a liturgia. Azonban nem szabad

---

¹⁴⁴ A problematika felvezetésénél kiemelten fontosnak vélem magának a liturgiának, mint komplex szimbólumrendszernek a mintegy etimológiai vizsgálatát is. A bekezdésben kifejtett gondolatok részét képezték egy régebben készített filozófiai szemináriumi dolgozatnak (Az ünnep és a liturgia válsága (2022. január), melynek konzulense Dr. Birher Nándor professzor Úr volt.

¹⁴⁵ ELIADE, Mircea (1957): pp. 85., 88., 90.

¹⁴⁶ „A legmagasabb szint, ahová az ember eljuthat, a csodálkozás, s ha az ősjelenség valakit csodálkozásra készítet, akkor legyen elégedett; ennél magasabbra már nem juthat, s valami Mögöttest már nem szabad keresnie: itt a határ. Ősjelenségnek azt nevezzük, melyben a létrejövés eszméje a maga tisztaságában tárul a szemünk elé.” in SPENGLER, Oswald (1924): p. 185.

elfelejteni, hogy amikor egy liturgia szabályrendszerre merevedik, abban a pillanatban már megindult az erodálódás útján.¹⁴⁷ Onnantól már relativizálódik – vajon volt-e annyira hiteles, szabályszerű, tökéletes, beváltotta-e a hozzá fűzött reményt, vagy netán lehetne-e jobban, máshogyan, még jobban megkülönböztetve az eddigiektől. Hiszen a múlt ünneplései már azóta emlékekben megkoptak, az akkor nyert áldás, hatás, megerősítés félig a természetesség fogalomkörébe került – hiszen az ünneplő (személy) még itt van. A liturgia végzése kifejezi az identitást, azonban, ha a végzés megszokottá, megunttá válik, annak artikuláló hatása radikálisan csökken.¹⁴⁸ A szokássá merevedésben már ott rejlik a feledés veszélye, hogy miért kell *úgy* végezni a szertartást, és vajon nem válik-e gyakorlattá, egyfajta praktikummá, vagy – *horribile dictu* – kompenzációvá, pótcselekvéssé?

A liturgia, a megszentelt cselekvés közösségben jön létre. A közösség által kiválasztott, arra érdemesített személy hajtja végre. Profán hasonlatokkal élve: aki például szép hangot kapott, az énekével szolgál, aki jó érzékkel tud ruhát készíteni, az adja az ünnephez használt ornátust, aki a földet művelte, az hozza a terméséből a legjavát, aki vadat ejtett, az a legnemesebb részét. Amit a Teremtőtől kapott, azt, ahogy kapta – ingyen, kegyelemből, ingyen is nyújtja a közösség javára – a Teremtőnek. A közösség bár igénybe veszi – tehát munkát, erőfeszítést – áldozatot – kér tőle, de ez a kijelölés másfelől a közösség önvallomása és ajándéka, hogy a saját legjavát adja ezen az alkalmon. Az egyén ezzel kiemeltetik a közösségből, ugyanakkor az áldozata a közösség nevében és a közösségért valósul meg, ami így mindenkié, de leginkább azé, akitől adatott. Ehhez a spengleri csodálkozás alázata kell és a guenon-i¹⁴⁹ metafizikai valóság abszolút igazságként, objektívként való elfogadása, ahol a szubjektum felfoghat tartamot, de maga a tartam objektív kinyilatkoztatás a már saját lététől fogva (azért lehet, mert életet kapott). Meg kell jegyezni, hogy mindez elméletként szépen hangzik, de a megtapasztalt technikai fellendülés hozta életminőség-emelkedés, a tudományos világnézet térhódítása – mi szerint a világ kiismerhető, megmagyarázható és ez által akár le is igazható – , a személyiség öncélúvá és kiüresedetté válása, a társadalom atomizálódása és falanszteresedése egyre kevésbé igényli a hit (alkalmankénti) irracionálisát, önfeladását, közösségi mivoltában való alkalmazkodás-igényét.

---

¹⁴⁷ In SPENGLER. p. 187.

¹⁴⁸ LIVINGSTON, James C. (2008): p. 110.

¹⁴⁹ HAMVAS Béla (1942)

3. A hívek számának és a papi korfának hanyatlása

Ahhoz, hogy látni lehessen a lassan kardinális jelentőséggel bíró kérdést, hogy ki viszi tovább a „lángot”, okvetlenül látni kell, hogy a hívek és a papság egyre gyorsuló összeroskadását. Nincs dramatizáló szándék a szavak mögött, mert ez sajnos valós probléma. Ki fogja össze az ünneplő közösséget, ki fogja az illő formát megadni, amikor már csak annyi pap marad, aki éppen a szentségkiszolgáltatásnak eleget tud tenni – messzemenőig nemes küzdelemben és önfeláldozásban értelmezve mindezt, a legtisztább tenni akarás mellett. Ahogy Petőfi Sándor Forradalom c. versét nyitja: „Kondítsátok meg a vészharangot...” De ha kicsit tágabbra nyílik a perspektíva, akkor Nyugat-Európában és a nyugati műveltségű amerikai területeken is ezt tapasztaljuk. A papság, a celebrálásra kijelölt, arra felszentelt emberfők száma radikálisan csökken. A ’lemiszés’¹⁵⁰, az elszietett – mert nem jut(!)¹⁵¹ rá több idő – szertartások közepette már nem jut arra idő, hogy egy következő, őket segítő, támogató, a liturgiát és így az egyházat, annak tradícióját és identifikációját szolgáló generációt ’képezzenek’. Ahogy egyre kevesebb idő jut arra is, hogy az általuk pasztorált közösségekkel lelkiáztorként és azok életében részt vevő vezetőként részt tudjanak venni. A pontosan a liturgia fontosságára való figyelemfelhívás végett részletezett bevezető gondolatok célja az volt, hogy rávilágítsanak arra a tényre, hogy a liturgia nem csak egy megnyilvánulás, hanem egy egész közösség identifikációja és a transzcendens egzakt jelenvalóvá tételének folyamata, ami magát a közösséget és benne az egyént identifikálja. Amennyiben ez meggyengül, erodálódik, akkor az identifikáció szintűgy sérül, majd marginalizálódik és végül a szekularizálódó, entropikus folyamatok között elenyészik, legfeljebb kultúr-antropológiai érdekességként ’végzi’.

A helyzet dramatizálása nélkül, adatok fényében szükséges látni azt a kritikus jelent, amikor még van lehetőség lépéseket tenni annak érdekében, hogy a vallás ne csak szokás, hanem hit, és a liturgia ne csak cselekmény, hanem identifikációt megerősítő élmény is legyen, sőt, „csúcs és forrás”¹⁵².

---

¹⁵⁰ SZILVAY Gergely (2015)

¹⁵¹ Ahogy a közismert vicc csattanójában áll: „Járni jár, csak nem jut.”

¹⁵² A II. Vatikáni Zsinat LUMEN GENTIUM kezdetű dogmatikus konstitúciója az Egyházzól. 11. pont 1. bek.

A helyzet pontosabb értékelése végett szükséges rátekinteni a papi korfára, valamint a hitoktatás helyzetére, elsősorban a rendelkezésre álló személyek száma és az életkor szempontjából.

Sajnos a nyilvánosan elérhető statisztikák nem túlságosan bőbeszédűek. A papság létszámát illetően a Szentatya, Ferenc pápa magyarországi látogatásának előkészítése végett alkotott statisztika¹⁵³, valamint az Esztergom-Budapesti Főegyházmege Névtárának 2023-2024-es kiadványa szolgált kiindulási alapként. Az egyéb egyházmegek, ill. az országos helyzet árnyalására sajnos csak néhány cikk adott relevánsabb információt, valamint egyházmegek papokkal folytatott személyes beszélgetésből¹⁵⁴ meríthettem.

A papság létszáma a 2021-es jelentés alapján 2.089 felszentelt pap teljesít szolgálatot, melyből 1.714 fő egyházmegek. további 2.375 fő lát el pasztorális szolgálatot (hittanár, hitoktató, katekéta). Egy papra 2.863 fő katolikus jut, míg egy-egy hittanarra/hitoktatóra/katekétára 1.102. Magyarország területén 2.062 plébánia működik. Sajnos, mivel a papság korfája kitartóan öregszik és a belépő, felszentelendő papok száma csökken, azonban az elhunyt lelkipásztorok száma ehhez képest növekvő tendenciát mutat, ez azt is jelenti, hogy egy-egy papra, vagy pasztorális munkatársra egyre több ember jut. A világ-adatok elemzését Magyarországra vetítve mondhatnánk, hogy nagyon örülnénk, ha egyáltalán átlagosan 200 hívő lenne egy vasárnapi misén¹⁵⁵, vagy ha ugyanez az embertömeg hetente megfordulna misén (ami a kumulációs hatásokat is szimulálva, akár 3–500 fős hétfégi miséket jelentene, ami még a rendszerváltást követő vallási megkönnyebbülés alatt sem volt jellemző). Magyarországon 9.59 millió fő él jelenleg. Éves szinten átlagosan 89–93.000 gyermek születik, ugyanakkor 130–150 ezer fő halálozik el,¹⁵⁶ így az ország lakossága cca. 40 ezer fővel lesz kevesebb évente. Az átfogó felmérések szerint¹⁵⁷ a népesség csaknem 40%-át az 50–59 és 60+ éves korosztály adja, amiben az a rendkívül meglepő, hogy az ő meghatározó,

---

¹⁵³ *Church Statistics for Hungary and Slovakia* - From the Central Office for Church Statistics (2019. dec. 31-ig lezárt adatsorok elemzése alapján).

¹⁵⁴ Kérésükre nevük, beosztásuk, sem egyházmegek nem kerül ismertetésre. Kérésüket azzal indokolták, hogy szeretnék elkerülni a találgatásokat a külső olvasóközönség részéről. Nem mintha titkokat osztanának meg, hanem a tények ismertetése kapcsán az állásfoglalásokból való téves következtetések levonásának elkerülése végett.

¹⁵⁵ A magukat híveknek vallók mintegy 8-10%-a sorolható többé-kevésbé rendszeres szentmiselátogatónak.

¹⁵⁶ A legtöbb 2021-ben 155.621 fő. KSH adattáblái: 22.1.1.1. A népesség, népmozgalom főbb mutatói.

¹⁵⁷ A vallásosságot vizsgáló tanulmányok esetében 2019-es adatszárzással, a népességi tábláknál viszont már a 2022-es adatokat is vizsgálva, és ennek megfelelő korrekcióval.

tapasztalatszerző éveikben a vallás tiltott, de legalábbis nem propagált dolog volt. Az ő köreikben a vallásosság 31,2–32,8% volt az országos 27%–hoz képest (hívószámokban ez azt jelenti, hogy csak az 50–59 éves és a 60 éven felüliek együtt (akik a lakosság közel 39%–át adják), több mint 1/3–uk vallásos, és valóban, 1.238.992 fő vallotta vallásosnak, ill. hitét gyakorlónak magát.¹⁵⁸ Ez a 18–50 éves korosztályban együtt 964.723 fő. A népességi „csúcspan” lévő 40–49 évesek között is 351.493 fő volt vallásos, igaz arányukat tekintve ők voltak a lekisebb szegmens a maguk 20,4%–val. Innét bár a százalékos arányok feljebb kúsznak, de az abszolút számok csökkennek. Kb. 23% a magukat vallásosnak vallók aránya a statisztikák szerint. A 18–29 éves korosztályból már csak 282.259 fő az, aki tartja a vallását (a hiány egy Szolnok méretű város teljes lakossága). A 0–18 éves korosztályból a közoktatási adatok szerint 222.194 tanuló tanul egyházi fenntartású intézményben (és részben nagy valószínűséggel hitoktatásban)¹⁵⁹. Bár az állami iskolákban is van lehetőség az etika tantárgy helyett hittant választani, de ezek nem nagy létszámú csoportok, így nagyjából a 0–18 éves korosztálynak mindössze 12%–nak biztosított a vallásos neveltetés¹⁶⁰. Az érdekes az a számok mögött, hogy a legtiltottabb, legnehezebb időkben született a legnagyobb méretű vallásosság, míg a szabadság beköszöntével ez elolvadt. Nem maga a vallás veszett el, hanem a részvétel. Ha ez a tendencia érvényesül a várható élettartam függvényében 5 év múlva kb. 2.207 ezer, 10 év múlva 2.166 ezer, 15 év múlva 2.117 ezer fő lesz a magyar katolikus hívek száma, azaz évente kb. 10.000 fővel kevesebb. 38,3%–uk havonta, 12,9%–uk hetente többször is jár szertartásra. Az ugyan most 1 millió főt jelent, aki havonta legalább 1–1 misén/szertartáson részt vesz, de aki heti rendszerességgel ellátogat templomba, az kb. csak 3–400.000 főre tehető. A 2022–es népszámlálás¹⁶¹ alkalmával az addigi kitartó, min. 50% helyett alig több, mint 30% vallotta magát katolikusnak. Nagy valószínűséggel a kis, (új)keresztény egyházak, felekezetek, közösségek elszívó hatást gyakorolnak a nagy egyházi korpuszra. Ha

---

¹⁵⁸ Bár ez a vonatkozó kutatási adat 2022–es, de a trendszerűségében gyakorlatilag konstansnak vehető.

¹⁵⁹ Az egzakt meghatározásban problémát okoz, hogy összefüggő statisztikák 2022–es adatokkal dolgoznak, az újabb adatsorok nem minden esetben konzekvenssek, ugyanakkor szintén megállapítható, hogy nagyságrendileg – még ha csak 1-2 éves időtávra visszamenőleg is kell – pl. törvényi háttér változása miatt – korrekciót végrehajtani, maga a jelenség attól még kimutatható. Kommentált statisztikai elemzésként 2022–ig követett eredményekkel jól követhető leírást ad Papp Z. Attila (2022): pp. 359-360., ill. az Oktatási Hivatal (2022)

Papp Z. Attila (2022): pp. 356–373

Oktatási Hivatal (2022): Jelentés a nevelési-oktatási intézményi férőhelyek számáról és a nevelésben-oktatásban részt vevő gyermekek, tanulók létszámáról a köznevelésben a 2021/2022. tanévben.

¹⁶⁰ Ugyanakkor meg kell jegyezni azt is, hogy az egyházi fenntartású oktatási intézmények térnyerése növekvő tendenciát mutat, így ez az arány jobbra is fordulhat – persze erős a kérdés, hogy milyen példát látnak maguk előtt a tanulók, mert a vonzás nem csak a vonzó, hanem a vonzást kifejtő személyen is múlik.

¹⁶¹ A KSH *vallásra* vonatkozó adattáblájának adatainak elemzéséből. 1.1.7. tábla: *Vallás*.

össességében a katolikus, evangélikus, református és az egyéb, magukat felekezethez tartozók létszámát is összesítjük, akkor 4.193.856 főt kapunk. A nem válaszoló (3.852.533 fő), vagy felekezethez nem tartozók létszáma (1.549.610 fő). A magukat római katolikusnak vallókra (2.643.855 fő) jut mindössze ez a 2.089 pap. Egy-egy pap miséjére így matematikai átlagban véve személyenként 1.265 fős hívőseregnek kellene összesereglenie. A 2019. december 31-ig lezárt statisztikákhoz képest ez több mint 50%-os korrekció – negatív irányba. Ez még akkor is erős megterhelés, ha azt az átlagos tendenciát vesszük alapul, hogy a magukat katolikusnak vallók közül is nagy az eltérés a szentmise-látogatottság, vagy legalábbis az egyház életében való rendszeres(ebb) részvétel tekintetében. Szélsőségesen negatív szemléletű kalkulációval mindössze a népesség 3-5%-a rendszeres templomlátogató, ami azt jelenti, hogy 3–500.000 fő fordul meg nagyjából hetente a miséken (legfeljebb).

Ehhez járul hozzá a papság korfájának figyelembevétele. Az esztergomi főegyházmegye¹⁶² – amely joggal tekinthető a lakossági arányok mérlegelése mellett az ország legjobban ellátott egyházmegyéjének – 177 egyházmegyes pappal rendelkezik, és további mintegy 200 más egyházmegyeiből iderendelt, vagy itt szolgálatot teljesítő szerzetessel, elöljáróval, hivatali betöltő papi személlyel. Az egyházmegyes papság átlagéletkora 58,03 év. Finomítja ezt az arányt, hogy ebből 34 fő nyugdíjas (75 és 98 év közötti), 115 fő 40–75 év közötti és mindössze 28 fő, aki 40 évnél fiatalabb. Az 50–60 éves korosztály mintegy kétszeres mértékben reprezentálja magát a 40-50 éves csoporthoz képest. A nyugdíjasok közül is számosan látnak el szolgálatot, ezért a nyugdíjas státusz még nem jelent szó szerinti nyugállományt. A személyes beszélgetések alapján egybehangzó véleményként konkludálható, hogy a pécsi, a kaposvári és a fehérvári egyházmegyék vannak a legkritikusabb állapotban. A pécsi egyházmegyeiben akad olyan szolgálattévő pap, akihez több mint 20 plébánia oldallagos ellátása tartozik, ami azt jelenti, hogy talán havonta egy-egy misét tud tartani egy-egy adott helyen. Nyilván, ezen templomok aprófalvas elhelyezkedése is indokolja ezt a szinte hihetetlen számot. A fehérvári egyházmegye 60–70 fős személyi állománya, a váci egyházmegye alig 80 fős (és kb. 1–2 évtizeden belül várható közel 50%-os vesztesége) papsága szintén aggodalomra ad okot. Veres Andrásnak, a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia elnökének

---

¹⁶² Az Esztergom-Budapesti Főegyházmegye Névtára. 2023/2024. Budapest. Belső használatra. pp. 50–56. és pp. 57–61. adatainak felhasználásával.

nyilatkozata alapján készült cikk¹⁶³ már 2017-ben drámai képet vázolt a győri egyházmegye helyzetéről, ahol a papság fele 73 éves életkor fölött van, és több az eltávozó paptestvér, mint amennyit szentelni lehet (1-1 szentelt papra 8 elhunyt paptestvér jut – a citált cikk írásának időpontjában). A győri egyházmegyében felmerült a plébániák közel felének 'bezárása', mivel nincs kapacitás azok ellátására. Az MKPK nyilvánosságra bocsátott adatai is sajnos olyan trendeket mutatnak, amelyek arra engednek következtetni, hogy ez a csökkenés folyamatos – hozzátevé, hogy ez bár illeszkedik a nyugati folyamatokhoz (de nem a világ többi részéhez!), ugyanakkor a helyzet még mindig sokkal jobb, mint pl. a hagyományosan katolikusnak vélt Írországban. A szerzetesek és a papnövendékek száma is szigorúan monoton csökkenő folyamatot mutat, még hozzá meredek jelleggel, míg a nyugdíjas (és sajnálatosan idővel eltávozó) papok száma viszont emelkedik, még hozzá éves szinten legalább 10–10 fővel, de figyelembe véve az átlagos korfa-struktúrát, ez még emelkedni fog. Nem túlzás azt a konklúziót levonni, hogy egy évtized múlva a mai papság létszáma a jelenleginek alig 67%–a marad (cca. 1.200 fő), ami azt jelenti, hogy a jelenlegi plébániák fele egészen biztosan pap nélkül marad. A hívek számának csökkenése is hasonló tendenciát vélelmez. Kb. max. 2 millió katolikus hívővel lehet számolni, akik attitűdje azonban merőben eltér az alapvetően konzervatív/népegyházi szemléletet valló veterán/boomer (Ratkó) korosztályhoz képest. Ezt szintén papi vélemények¹⁶⁴ támasztják alá – igaz, nem publikusan és végképp nem publikálva. Szintén szükséges látni, hogy a liturgiát potenciálisan ismerő, elvben azt átadni képes személyekhez tartoznak a kántorok, ill. a hitoktatók és a hittanárok. A vallási érzülettel inkább bíró korosztály szintén a már említett, a népesség cca. 40%–át kitevő 50+ és az attól idősebb generációk. Az ő hitbeli nevelkedésükre bár nagy hatással volt a II. vatikáni zsinat utáni megkésett magyarországi megújulás, de alapvetően a tradicionális liturgián és a népegyházi szemléletben nevelkedtek, ennek megfelelően ők ismerik ezt behatóbban. A '90-es évek felszabadulása, a világiak számára is megnyíló hittanári és teológiai képzések fellendülése azonban jelenti azt is, hogy az első ilyen generáció, akinek módjában állt ilyen tanulmányokat folytatni mára már 50 éves elmúlt (feltételezve, hogy érettségi után nyomban a hittudományi

---

¹⁶³ GÉGÉNY István (2017) ill. PETHŐ Tibor (2017)

¹⁶⁴ Az általam felkeresett papok általános kérése az volt, hogy név nélkül szeretnének nyilatkozni a kérdésben – nyilván ebben szerepet játszik az engedelmisség kötelezettsége -, de vélhetően az is, hogy nem szeretnének „rémhíreket” terjesztetni, különösen jóváhagyás nélkül, nem szeretnék, ha találgatások látnának világot a nyilatkozók személyét illetően (szintén feltételezve a személyes vélemény valamilyen oldal polarizációjának elkerülése érdekében).

karon tanult tovább). Ha az oktatást vizsgáló cikkek tanulsága szerint a pedagógus-korfa (amelynek részesei a hittanárok is) 46 évesnél idősebb mediánnal rendelkezik, de a módusz 50+ fölére tolódik¹⁶⁵. Ez jelenti azt is, hogy a hittanárok, hitoktatók is a középtávú jövőben kivonulnak az oktatási szcénáról és habár talán plébániai körben még folytatják praxisukat, de lényegesen kevesebben lesznek. További problémát okoz a területen, hogy a hittanári és a kántori presztízs sajnos rendkívül alulértékelt, így nincs kifejezett társadalmi externáns hatása a 'neves névtelenség' kategóriáján kívül. Míg a kántorok alapvetően tisztában vannak (kell legyenek) a liturgia gyakorlati oldalával, ugyanez a hittanárok esetében nem mindig mondható el, mivel ilyen irányú képzés nem képezi részét a tanulmányoknak. A liturgia dogmatikai területei, a liturgiátörténet és a liturgika szerepel a kurzusok között, de az nem jelenti ekvivalensen a gyakorlati cselekménysort, ill. a folyamatszerű ismeretet, amely biztosítaná azt, hogy lenne valaki, aki át tudja adni ezt a tudást. Különösen igaz ez a kiemelt liturgikus események (pl. főpapi vizitációk miséi, szentségi áldás, nagyheti szertartások) esetében, amelyek ritkábban fordulnak elő, mégis igen nagy súllyal bírnak. Az igazi probléma azonban ezen a fronton is a korfa elöregedése. Személyes tapasztalat, hogy még a főegyházmegye, sőt, a főváros területén is komoly logisztikai kihívást jelent(het) a szertartásokra helyettes kántor keresése, fogadása, mivel általában a meglévő állomány egy-egy templomhoz van elkötelezve, ill. tevékenységét csak sok esetben másod-, vagy harmadállásban végzi. Messzire, sőt a témától kifejezetten távolra vezető értelmezési síkok állnak a jelenség mögött, amire konszenzusosan az a gyors megoldás adható, hogy a személyi állomány munkaerejének felhasználásánál is körültekintőbben kell eljárni, ki kell aknázni azokat a lehetőségeket, amelyek delegálhatók más szolgálatteljesítőkre. Ezt az utat viszont csak úgy lehet járhatóvá tenni, ha biztos és elérhető képzési fórumokat lehet kidolgozni, amelyek segítségével ez a tudás elérhetővé válik.

Tekintetbe véve az elsősorban nyugat-európai és az Egyesült Államokban tapasztalható teológiai – és ennek következtében liturgiai – szempontból liberálisabb irányzatokat szintén felvetül a kérdés, hogy kik lesznek a jövőbeli letéteményesei a liturgia művelésének. A papságon és az (állandó) diakónusokon kívül ki fogja tudni a szertartások helyes menetét, sőt, annak levezetését, továbbmenve, annak begyakoroltatását, amikor a létszám egyre csökken

---

¹⁶⁵ PORTFÓLIÓ (2022.01.25.)

és a tananyagnak nem képezi részét a liturgia szerves oktatása, csupán szó esik róla?

Mindez a statisztikai áttekintés azt hivatott bizonyítani, hogy mind a papság, mind a liturgiát ismerő hívek, mind az átadásban segédkezni tudók száma rohamosan csökken. Személyes optimista becslés szerint van még talán egy évtized, ami alatt lehet ezen a tendencián olyan irányban változtatni, hogy legyen még, aki tud róla és legyen valaki, akinek át lehet adni a „lángot”, de a társadalmi méretű változásokhoz mielőbbi, hiteles és pragmatikus eszközökre van szükség.

4. A liturgikus képzés nemzetközi és hazai horizontja

Az elgondolt liturgikus képzés megalkotásához szükséges, hogy effektív újdonságkutatásként a nemzetközi egyházi életben áttekintést lehessen szerezni, mi szerint létezik-e az elképzeléshez hasonló, vagy azzal azonosnak tekinthető fórum, ill. képzés. A feltételezésem, ill. az e mögött megbúvó kérdés az volt, hogy elsősorban a tradíciókkal bíró nyugat-európai országokban (Olaszország, Németország, Írország, ill. Egyesült Államok, Kanada) található-e hasonló képzés, amely nem klerikus, de felnőtt laikusok számára nyújt liturgikus ismereteket. A releváns tapasztalatok közül – és ez nem zárja ki, hogy máshol is lenne – az alábbiak voltak figyelemre méltók és modell-értékűek az elgondolt képzést illetően.

Olaszországban a PONTIFICAL ATHENAEUM S. ANSELMO¹⁶⁶ nyújtott ilyen irányú képzést, még hozzá (poszt)graduális formában, azaz szükséges ismeretekre támaszkodott, mintegy kibővítve és elmélyítve azokat. Külön kurzusok találhatóak az építészet-történetre, a latin szövegek tanulmányozására, de akár a (virág)díszítésre is. A kurzusok nyilvánosak, de díjfizetés ellenében és beiratkozás mellett látogathatók. Értéke és jelentősége, hogy egyes területekre mélyebben reflektál és megkövetel előzetes tudásanyagot. ez feltételezi azt is, hogy ezek már magasabb szintű ismeretanyagok és jelentős perspektivikus bővítést is tartalmaznak.

A PONTIFICIA UNIVERSITÀ DELLA SANTA CROCE¹⁶⁷ szintén kínál liturgikus képzést az ISTITUTO DI LITURGIA falai között. Igaz, ez a képzés inkább a teológiai, antropológiai, (inter)kulturális ismeretek

---

¹⁶⁶ PONTIFICAL ATHENAEUM S. ANSELMO: Floreal Art for the Liturgy - Architecture and Arts for Liturgy – Training of Translators of Latin Liturgical Texts - Liturgical Pastoral Care. Kurzusok meghirdetési a Pontifical Athenaeum S. Anselmo honlapján a díjak, és az eljárás ismertetésével.

¹⁶⁷ PONTIFICIA UNIVERSITÀ DELLA SANTA CROCE - Istituto di Liturgia honlapja a kurzus meghirdetéséről és annak tartalmáról.

bővítésére koncentrálnak. Másfelől publikációs munkák is érhetőek el az intézet gondozásában. Ez tehát világiak részére is nyitott képzés, de - sajnos – nem annyira arra a gyakorlati perspektívára koncentrálnak, amely az elgondolt képzéssel párhuzamos lenne.

A képzés szellemiségéhez sokkal közelebb áll az Írországból ismert példa. Alsó tagozatos gyermekeket tanító tanárok (tanítók) részére kínálnak online - néhány (5) órással – képzést a *LITURGY BRISBANE*¹⁶⁸. Előnye és modellértéke viszont abban rejlik, hogy részletes jegyzeteket és videóanyagot is kínálnak a kurzus-csomagban, ami a modern oktatási kívánalmak egyik sarkalatos pontja. Annál is érdekesebb ez a tény – mi szerint gyermekekkel foglalkozó tanárok részére tartanak képzést, mivel egy ír (de Magyarországon misszionáló) pap elmondása szerint az abúzusok botrányait követően a papság szinte teljesen visszavonult e téren a gyermekekkel való foglalkozástól. Saját magam is láttam olyan plakátokat¹⁶⁹, amely a gyermekvédelmi vonalakat és az ordinárius elérhetőségét tartalmazta bármely esetre, hogy gyanú esetén bejelentést lehessen tenni. A liturgiával asszisztenciával kapcsolatos oktatást a papság leginkább – már ha szerveznek – akkor a 18 éven felüliek részére nyújtja.

A St. Patrick Pontifical University¹⁷⁰ 1 éves, pasztorális liturgikus képzést hirdet, igaz, ez is elméleti síkú tanulmány, mivel a liturgia teológiai, történeti, pasztorális és spirituális perspektíváira fókuszál.

Az ír példa tehát a modern – IKT – oktatási módszerek és a viszonylag rövid idő alatt elsajátítható képzési minta miatt volt érdekes és értékes példa.

Németországban a paderborn-i érsekség¹⁷¹ szervez néhány hétvéges liturgikus képzést, kifejezetten felnőttek részére (a jelentkezők legalább 25, de legfeljebb 72 évesek lehetnek). Ami érdekessé tette a képzési felhívást, hogy ugyanitt igeliturgiák tartására is tartottak, ill. hirdettek tanfolyamokat. Tekintettel arra, hogy a jelentkezési lapok még 2008/2009-re mutattak vissza, kérdéses – ismerve a sajnálatos németországi helyzetet – hogy létezik-e még.

---

¹⁶⁸ Online liturgikus képzés tanítók részére. A kurzus tájékoztató lapjai.

¹⁶⁹ pl Dublinban a kapucinus templomban, a Bow Street (Jamison Destillery) közelében – bár ez a belváros széle, de mégis a szociálisan peremre szorultak temploma volt.

¹⁷⁰ A ST. PATRICK PONTIFICAL UNIVERSITY 1 éves liturgiai képzésének honlapja, ill. jelentkezési felülete.

¹⁷¹ a PADERBORNI ÉRSEKSÉG honlapján található felhívás: Kurse zur Ausbildung liturgischer Dienste.

Hasonló jellegű tanfolyammal lehetett találkozni Franciaországban is a Saint François d'Assise de Lens¹⁷² plébánián. Ez a találat kissé ambivalens, mert pozitív, hogy lehet a téma iránt érdeklődőket találni egy, a szekularizáció élharcosának számító francia földön, ugyanakkor a keresés során sajnos nem adódott más olyan találat – fordításokkal együtt sem – amely magasabb szintű helyen valósult volna meg (természetesen nem zárom ki ez esetben a tévedés lehetőségét), ellenben Kanadában szintén lehetett lehetőséget találni a hasonló érdeklődéssel bíróknak.

Az európai körképből sajnos nem kaptam választ a spanyol és más olasz megkeresésekre, így feltételezem, hogy létezik, ugyanakkor az európai találatok trendjét illetően feltételezhető, hogy ezek is inkább elméleti kurzusok.

A körkép viszont reményteli abból a szempontból, hogy létezik a téma iránt érdeklődés, és hogy vannak gyakorlati képzések is. A képzések részint hivatalos intézetek által megvalósított professzionális fórumok, másfelől van igény az online, ill. IKT–alapú képzési anyagokra is, amely az oktatástechnikai dimenzióban támaszt követendő és megfontolásra alkalmas példákat. Az ír példa az alsós tanári megszólítás és a digitális platform, a német példa a részterületek kidolgozása miatt volt lényeges. Ugyanakkor elmondható, hogy nem terjednek ki minden területre, tehát egy komplex és a továbbadásra is fókuszáló képzési forma megalakítása Magyarországon valószínűleg (az európai területen mindenképp) újdonságnak számítana.

Hazai téren a KANTNER KÁROLY FELNŐTTOKTATÁSI INTÉZET¹⁷³ sekrestyés–képzéséről ugyan információt lehet találni, hogy létezik, de hogy pontosan milyen liturgikus ismereteket közvetít, arról sajnos kielégítő, ill. releváns információ(m) nem áll rendelkezésre. Diakónus képzést, ill. liturgikus munkatárs–képzést is kínál, de a leírásból kiderül, hogy ez elsősorban a pap távollétében végzett igeliturgia végzésére képesít, valamint áldoztatásra jogosít fel.

A már említett HARMAT ARTÚR KÖZPONTI KÁNTORKÉPZŐ – amelyen 2002–ben végeztem, ill. vehettem át okleveletem – szintén ügyelt arra (mint arról már szó volt), hogy ne csak a kántori, de az oltárszolgálatban is legyen jártassága a jelölteknek, így a szentmisék, sőt, zsolozsmák

---

¹⁷² SAINT FRANÇOIS D'ASSISE DE LENS honlapján a kurzus meghirdetése.

¹⁷³ A KANTNER KÁROLY FELNŐTTOKTATÁSI INTÉZET honlapján található képzés-leírások.

asszisztenciáját gyakorlatban is volt mód megtapasztalni és tanulni is ezáltal. Nem kisebb személyek mellett lehetett szolgálni, mint VERBÉNYI István, vagy az akkor még egyetemi tanári minőségében a Kántorképzőn liturgiát oktató Dr. FÜZES Ádám mellett, Dr. MEZEY János irányítása alatt.

5. Az elgondolt képzéssel szemben támasztott igények, kihívások

Mindez a tapasztalat egy olyan képzés megalkotását irányozta elő, hogy egy felekezeti iskola, egy plébánia életében szükséges, hogy legyen olyan személy (vagy személyek), akik a liturgiát olyan mélységben ismerik és művelik, hogy az biztos háttere tud lenni a szentmisét ünneplő, vagy más, egyéb (para)liturgiát végző közösség ünneplésének. Tapasztalati háttérrel rendelkezve olyan koncepció fogalmazódott meg, mi szerint egy ilyen képzésnek többről kell szólnia, mint amelyek eddig voltak.

- Tehermentesíteni kell tudnia a papságot. A korfa elemzése mind a papság, mind a hittanárok esetében arra világított rá, hogy már középtávon komoly nehézséget okoz a személyhiány. Nem lesz, aki a szükséges liturgikus ismereteket átadja, betanítsa, így felmerül a veszélye annak, hogy az ünneplés sematizálódik, kiüresedik, nem tud a közösség ünnepevé válni, ami a hívek létszámának és attitűdnek további komoly erodálódását vonja magával.
- Támogatnia kell tudni sekrestyést, csapatként kell tudni együtt dolgozni, a templomban dolgozókkal, ill. a liturgiában szolgálatot végzőkkel. Ezért legalább vázlatosan ismernie kell mások tevékenységét is.
- A liturgikus élet szervezésével, megújításával vélhetően a híveket, ill. a gyermekes családokat (akiknek gyermekei a szolgálatban részt vesznek) jobban be tudja vonni a plébánia, a közösség életébe. Ezen felül módja nyílhat olyan pasztorációs niche-k kihasználására, amelyet adott esetben a plébános nem tud (idő, ráfordítható energia híján) elérni (pl. férfi-szolgalat). Ez a terület alapja lehet a plébániai hitélet megújulásának.
- Mivel a jelenleg található képzések csak továbbadják az ismeretet, arról még nincs szó, hogy az ismeret továbbadását is elsajátíttatnák, vagy platformot nyújtanának hozzá. A képzésnek fel kell tudnia vállalnia azt is, hogy olyan anyagokat, tartalmakat hozzon létre, amelyek segítségével a különböző korosztályok hatékonyan megszólíthatók,

motiválhatók és oktathatók. Ehhez szükségesek csoportvezetői-, konfliktuskezelési-, közösségépítő gyakorlatok ismerete is.

- A képzés kell, hogy rendelkezzen olyan externáns programmal is, amely mintegy utóéletként hivatásbresztő / gondozó aspektusa van, ill. lehetőséget ad a közösségépítésre, valamint a már meglévőnek a gondozására, bővítésére. Mindezt olyan formában kell tudnia tartalmazni, amely a kor elvárásainak megfelelő, modern, elérhető, teljesíthető és önkéntes alapon, ugyanakkor akár önállóan is hatékonyan bővíthető.

5.1. Az elképzelt liturgikus képzés helye, leírása, felépítése

Később ugyan kifejtésre kerül, de a képzés leírásához megelőlegezve szükséges áttekinteni a belépési-, kilépési követelményeket, a képzés felépítését, a felhasznált és szükséges tananyagokat, beleértve az egyéb szükséges – személyi – feltételeket.

5.2. Szükséges kompetenciák

Ahogy már látni lehetett az előbbi fejezetekből, a képzést abszolváló személyekre igen sok és sokféle feladat hárul, ill. hárítható, potenciális tevékenységük igen szerteágazó. Éppen ezért a képzés elhelyezését tekintve több alternatíva is felmerül, hogy ezt milyen módon lehet megvalósítani. Ahhoz, hogy pontosan lehessen meghatározni a képzési formákat előbb szükséges áttekinteni mind a jelentkezéshez, mind a jövőbeli feladatvégzéshez társuló követelményeket és igényeket.

Alapvető fiziológiai alkalmassági kritériumok:

- beszédképesség (artikulációs problémáknál csak az kizáró tényező, ha a beszédképzés hibái nem gátolják súlyosan a kommunikációban – pl. súlyos dadogás; a némaság kizáró tényező)
- megfelelő látás (a látásban való súlyos korlátozottság, vagy vakság kizáró tényező)
- megfelelő hallás (hallószülékkel rendelkező hallássérültség még nem kizáró tényező)
- mozgásban való szabadság (adott esetben a kerekesszékes mozgássérült is alkalmas lehet, ha a potenciális szolgálatteljesítés helyén van lehetőség a kerekesszék használatára)

Alapvető (egyház)jogi alkalmassági kritériumok:

- betöltött 18. életév
- cselekvőképesség
- nem áll semmilyen eltiltás alatt (legfőképp kiskorúakkal való foglalkozástól való eltiltás hatálya alatt)
- kánonjogilag is indokolt a keresztség ill. bérálás igazolása anyakönyvi kivonattal

Eme végzendő feladathoz szükséges alapvető kompetenciák:

- a tevékenységében anyanyelvi szintű kommunikációra használt nyelv anyanyelvi szintű ismerete
- megfelelő beszédképesség (beleértve az artikulációt és fogalmazóképességet)
- nagyobb összefüggések értelmezése, készségi szinten való, kreatív kezelése (logikai, szövegértési és verbális készségek)
- a csoportvezetéshez kellő érzelmi és értelmi kompetenciák
- azonosulási képesség az katolikus egyház igazságaival, értékrendjével, engedelmesség az előírásokkal, előjárói utasításokkal szemben
- legalább passzív ismeretek az egyházban végzett liturgiákról
- motiváció
- esztétikai érzék
- koncentrációra való képesség
- rendszerező gondolkodás, rendszeretet
- több parallel folyamat átlátása, kezelése
- nyitottság akár a váratlan helyzetekre is
- stressztűrő képesség

A liturgikus képzésben abszolváló személy a következő képességekkel rendelkezik, ill. a **következő kompetenciái kerülnek fejlesztésre:**

Elsődlegesen verbális – szövegértési – logikai kompetenciákat igénylő területek:

- ismeri a liturgiára vonatkozó egyháztörténetet (liturgiátörténetet), dogmatikai tanításokat, kánonjogi előírásokat
- ismeri a szükséges építészeti sajátosságokat, jellemző kialakításokat, azok funkcióját

- ismeri a liturgiára vonatkozó zenetörténeti és zeneirodalmi tételeket, a legfőbb irányzatokat, műveket, azok alkalmazási szabályait, megfontolásait
- ismeri a liturgiára vonatkozó alapvető protokolláris szabályokat
- ismeri az alapvető, zenei szolgálatra vonatkozó előírásokat, műveket, azok sajátosságait

Elsődlegesen szociális kompetenciákat igénylő területek:

- együtt tud működni a szolgálati helyének egyházi hierarchiájával
- tudja irányítani a rá bízott, liturgiáért felelős csoport munkáját – összhangban az előjárójának kérésével, utasításával

Elsődlegesen pedagógiai (ill. emocionális) kompetenciákat igénylő területek:

- csoportvezetési ismeretei segítségével különböző korosztályoknak képes a szükséges ismeretek átadására, csoportot tud vezetni (közösségépítés)
- meg tudja tervezni az átadás módját (foglalkozás, tudásmegosztás módjai és formái)

Logikai kompetenciákat igénylő területek:

- ismeri a különböző liturgikus cselekmények és folyamatok formáit, felépítését, részeinek funkcióját, jelentéstartamát
- ismeri a liturgia során alkalmazott eszközöket és anyagokat, azok használatának idejét és módját, meg tudja ezeket nevezni és tisztában van azok különleges rendeltetésével, tárolási sajátosságaival

A tudás átadásánál erősen valószínűsíthető, hogy a különböző korcsoportokon belül a gyermekekkel való foglalkozást is ide kell érteni. A gyermek, mint kiskorú személy sajátos jogi szabályozás alá tartozik (cselekvőképesség, felelősség, jogok tekintetében mindenképp, de szorosán ideértendő a személyiségi jogok területe is). Mivel az ismeretátadás ideje alatt feltételezhetően önállóan is tevékenykedik/tevékenykedhet, ezért legalább a betöltött 18 év kívánatos, hacsak nincs olyan felnőtt (jogi értelemben véve nagykorú, cselekvőképes, nem korlátolt természetes személy), aki segítőként állandó felügyeletet gyakorolna mellette.

5.3. Bemeneti követelmények

Akár pályázaton nyerhető célösszegeből akár egyházmegyei költségvetésből, akár saját költségből valósul meg a képzés, mindenképp szükséges, hogy a gyakorlati feladatok jelentette szűk keresztmetszet okán limitált létszámba olyan hallgatók kerüljenek be, akikben valós és

erős szándék van a képzés elvégzésére és okkal feltételezhető, hogy az elsajátított ismeretek valóban alkalmazásra kerülnek.

Tekintettel a feladat támasztotta követelményekre, eleve a szükséges kompetenciák túlmutatnak, de legalábbis megkövetelnek egy legalább érettségi vizsgának, vagy azzal ekvivalens középfokú végzettségnek megfelelő szintet.

Szintén szükséges a képzéshez – szinte evidensnek is lehet venni – a katolikus keresztség, ill. bérmálás meglétét. Ennek igazolását az eredeti anyakönyvi kivonat, vagy ennek hiteles másolatának bemutatása szükséges.

Ajánlott plébánosi, lelkipásztori vagy intézményvezetői ajánlás, amelyben kifejtésre kerülhet, hogy a jelentkező szándékáról valóban van tudomás, tudásának alkalmazására szükség van. A képzés elvégzésének biztosítéka egy már meglévő aktív tudásszint, amelyre biztonsággal lehet építeni az egyébként igen szerteágazó ismereteket. Éppen ezért szükséges egy írásbeli és egy gyakorlati tudásszint-felmérés, ami rákérdez az alapvető liturgikus cselekményekre, sorrendekre, szövegekre, hitigazságokra. Ezeket egy feladatlap tartalmazza, amely objektíven, teszt-jelleggel értékelhető. Szerepel benne sorrendre, kiegészítésre vonatkozó kérdés, kifejtett válasz, igaz/hamis állítások kiválasztása, megnevezés. Ezt az írásbeli feladatlapot egészíti ki egy gyakorlati felmérés (pl. bizonyos tevékenységek, mozgások). A szintfelmérést egy motivációs beszélgetés zárja, ahol a képzést tartó oktatók megbizonyosodhatnak arról, hogy a képzésre jelentkező személy valós ismeretek alapján erős részvételi szándékkal rendelkezik annak elvégzését illetően és a későbbi feladatvégzés is bizton remélhető.

5.4. Kimeneti követelmények

Az oktatott tárgyak mindegyike aláírással zárul, azaz az oktató ezzel igazolja, hogy a hallgató valóban részt vett (akár személyesen, akár online) az előadásokon, gyakorlatokon. Az elméleti tárgyak egy részénél ez elegendő, más, tételes ismeretanyag esetében szóbeli vagy írásbeli kollokvium zárja az adott stúdiumot. Az átadott tananyag egy része ugyanis a jegyzetben (ill. annak digitális változatában) önálló feldolgozásra kijelölt, begyakorlandó, elsajátítandó anyag, másik része ténylegesen átadásra kerül. Ennek minőségét a képzést ellátó intézmény ellenőrizni jogosult és a feladat szempontjából ez lényeges pont is. A gyakorlati tárgyaknál személyes, gyakorlati beszámoló (mozgások, tevékenységek, sorrendiség, kooperáció) a

lezárás követelménye, ill. a külső, didaktikai gyakorlatnál tevékenységi tervezet, reflexió megalkotása, bemutatása a végzés feltétele. A liturgiával kapcsolatos gyakorlati vizsgáknál javasolt 'váratlan helyzet kisorsolása' – helyzet, amelyet spontán, a tanult ismeretek segítségével (is) kell megoldani. Az összesített záróértékelés tartalmazza ezek eredményét. Hasonlatos a felépítés egy egyetemi képzéshez, ami valóban nem titkolt cél, hogy a lehetőségekhez képest az elérhető magas színvonalra van szükség, hogy valóban hatékony és hiteles segéderővé váljanak a végzett személyek.

5.5. Elsajátítandó ismeretek összegzése, áttekintése

- Szentmise liturgiájának felépítése (igeliturgia, áldozat liturgiája, befejező szertartás, ill. diakónus/világi lelkipásztori kisegítő által végzett igeliturgia áldoztatással)
- Vasár-, és ünnepnapok szertartásai (pl. szenteltvízhintés, szentelés, incenzálás – gyakorlatban is)
- Különleges alkalmak (pl, püspöki misék, nagyheti szertartás, lamentáció, zsoltosma, keresztelő, temetés, esküvő)
- Szertartások mozgásai (állás, ülés, vonulás, szinergikus mozgások, térdhajtás, térdelés, főhajtás, keresztvetések, leborulás, sorrendek, felállások – gyakorlatban is)
- Szertartásokon használt könyvek (olvasmányos könyvek, misekönyv és sedes-könyv, vezérkönyvek: Direktórium, Praeoperator, Adoremus, RMÁR – gyakorlatban is)
- Szertartásokon használt eszközök (csengők, ampolnák, gyertyák, incenzum, turibulum, kehely, tálcák, kendők és egyéb textíliák, ruhák, olajok, etc. – gyakorlatban is)
- Szertartás helyszínei (szakrális építészeti alapismeretek, elhelyezések: hajók, apszis, káptalan, sekrestye, karzat, oratórium, etc. – gyakorlatban is)
- Vonatkozó műszaki ismeretek (eszközök készletezése, karbantartása, rendelkezésre állásra tartása: ostyák, misebor, gyertya/olaj, textilek tisztítása, kezelése, tárolása, hang-és fénytechnika)
- Hitbéli-, és vonatkozó ismeretek: (dogmatikai, teológiai, kánonjogi, egezetikai, egyháztörténeti, kulturális) ismeretek – szóbeli kollokviummal, ill. etikett és protokoll (magas(abb)rangú egyházi elöljárók, világi méltóságok fogadás, kapcsolattartás, sajtóval kapcsolatos alapvető tudnivalók) – szóbeli kollokviummal

- alapvető egyházzenei ismeretek (elsősorban alkalmazásra vonatkozó ismeretek, különböző művek helye, elhelyezkedése a liturgiában, stiláris megkötések)
- csoportvezetési ismeretek (csoportépítés, konfliktuskezelés, tárgyalástechnikai fogások) – tervezet, reflexió, beszámoló benyújtásával
- didaktikai és pedagógiai alapismeretek (foglalkozás–felépítés gyermekek, iskoláskorúak, ill. gimnazista/egyetemista, valamint felnőtt csoportok részére) – tervezet, reflexió, beszámoló benyújtásával, gyakorlattal is

Ezt tulajdonképpen bármely más, külföldi képzés is tartalmazza (talán a kiemelt liturgiákat – pl. püspöki misék, nagyheti szertartások, zsolozsmák, más, szentmisén kívüli liturgiák, ill. protokolláris és korosztályos didaktikai ismeretek kivételével).

5.6. Alkalmazott eszközök

Az elképzelt képzés azonban ennél tovább kíván nyúlni. Az elsajátított ismeretek önmagukban még nem elegendők. Az elsajátítást a kor technikai szintjén az audiovizuális, digitális tartalmak nagyban segítik – lehetőséget adva az ismételt lejátszásra, többszöri ismétlésre, gyakorlásra. Az írott anyagok podcast formában is történő közreadása szintén segíti az elsajátítást. Minden, az oktatásban használt anyagnak egységes szerkezetben írott, szerkesztett, digitálisan elérhető, általánosan olvasható (pl. .pdf–kiterjesztésű) formátumban szükséges megjelenie, tematikus elrendezésben, könnyen áttekinthetően. A papír-alapú kiadásnak lefűzhető, csoportosítható füzet–kialakítás a célszerű. Valamennyi jegyzetnek szükséges hallgatható audio–változatának is rendelkezésre állnia – az önálló tanulást megkönnyítendő (az érettségi, mint bemeneti követelmény nem feltételez önmagában jeles értékelésű szövegértési/kommunikációs képességeket). A gyakorlati tárgyról, ill. más, szükséges területekről audiovizuális tartalmak forgatása, alkotása célszerű – szintén az önálló elsajátítás, gyakorlás végett. Így lehetőség nyílik arra, hogy a gyakorlati képzés alkalmi egyszersmind részbeni számonkérések a kiadott anyagokról. Mind a hanganyagok, mind a video-tartalmak könnyen lejátszható tartalmaknak kell lenniük. A videók legfeljebb néhány percesek lehetnek (cca. 3 perc), a hanganyagok indexálása is célszerű a hatékonyabb lejátszás, keresés, tekerés, ugrás megsegítésére.

A jegyzetek önmagukban nem csak az elsajátítást szolgáló dokumentumok. A liturgikus tárgyak oktatásában használatos, speciális jegyzetek ugyanis a később végzett önálló munkához nyújt

állandó kézikönyvet a sorrendekről, használt eszközökről, különleges tudnivalókról. Ezt támogatja az audiovizuális segédlet is. Tehát a képzés anyaga egy digitális, ill. nyomtatott formában rendelkezésre áll, amely a képzési szerződésben kapott kóddal válik elérhetővé. Az állományok másolásvédettek kell, hogy legyenek, fenntartva így a szerzői jogok biztosításának lehetőségét.

A didaktikai ismeretek azok, amelyben a lényegi újítás rejlik. Ez szintén egy felszerelés-, ill. kiadványcsomagban manifesztálódik – amelynek kezelésére, továbbadására vonatkozó ismereteket szintén a képzés folyamán lehet elsajátítani.

Gyakorló készlet:

A liturgiában használt eszközök gyakorlásra dedikált – műanyag, ill. textil – változatai 'Csak gyakorlásra használható!'-felirattal megjelölve: kehely, paténa, palla, ostyák, korporálé, purifikatórium, csengő, kereplő, ampolnák, tálca, lavabó, stóla, gallér (a funkciók megjelölésére), turibulum, navicula.

Az 'Esemény-kocka':

Egy olyan dobókocka-készlet, amely a 'Story Cube' mintájára tartalmaz különböző kritikus helyzeteket hibákat, amelyeket kidobva egy gyakorlati probléma megoldására adunk kész helyzetet, amelyet a tanult ismeretek segítségével kell megoldani.

Tervezőtábla és bábuk:

A professzionális sportban is használt játékmező-táblák mintájára megalkotott mágneses, összehajtható mintatábla, amely egy templom alaprajzát tartalmazza. Ezen a mágneses aljzattal rendelkező alapelemek (oltár, tabernákulum, mellékoltár, sedes, ambó), a dedikált szereplők (celebráns, diakónus, ministránsok), stilizált eszközökkel (turibulum, csengő, gyertya, tálca, ampolna) jelölt gombok helyezhetők a megfelelő pozícióra. Ideális segítség egy szertartás megtervezéséhez, mozgások egyeztetéséhez.

Korosztályos oktatókönyv és munkafüzet:

Mivel a laikus liturgikus képzés kiterjed az ismeret továbbadására, így szükséges, hogy olyan kiadvány is rendelkezésre álljon, amely segíti ezt a tevékenységet. Ez nem tankönyv, de segédanyag-minősítésért lehet folyamodni, különösen, ha maga a liturgikus ismeretekre vonatkozó ismeretátadás hittanórai keretbe beépíthető, de ugyanúgy alkalmas lehet plébániai hitoktatás keretein való alkalmazásra.

Az általános iskola alsós (3–4. osztály; 10 éves korig): Ez a kiadvány fejezetekre bontott, meseszerű, könnyen befogadható, fejezetenként valamely területre reflektáló kiadvány. Fontos eleme a befogadható, igényes, színes, gyermekekhez közel álló vizuális világ, gazdag és részletes, szemléletes illusztrációk, megfelelő, nagyobb betűmérettel, könnyen érthető szövegek, áttekinthető tördelés és a kedvelhető, szerethető stílus (a kedves humor is alkalmazandó). Akár zenei betétek is alkalmazhatók (igényes, énekelhető, tartalmas dalszövegekkel, amelyek segítenek megfogalmazni a lényeges pontokat, megerősítve ezáltal a pedagógiai funkciót). A célja, hogy ne csak a puszta ismeret kerüljön átadásra, hanem annak célja, értelme, elhelyezése is érthetővé váljon a gyermek-korú tanítványok számára. Kifejezetten elsődlozásra való felkészülés alatt, vagy azt követően ajánlott.

Az általános iskola felső tagozata, esetleg az első néhány gimnáziumi osztály számára (11–16 éves korosztály). Szintén fejezetekre bontva, didaktikusan veszi végig a liturgia alapjait, egészen a szertartások folyamatáig. Ez már hangsúlyosan épít a meglévő hitbéli ismeretekre. Bértmálás előtti felkészítés alatt is alkalmazható, mint a szentmise katekézisének egy korosztályosan reflexívebb forma. Ez már tartalmazza a kerettörténeten túl a kiegészítő ismereteket az elvárható befogadási részletezettségben. Alapvetően ez már inkább fotókkal, valós képekkel, intenzív, graffiti-re is emlékeztető, asszociatív ábrákkal is operáló látványvilággal rendelkező kiadvány. A zenei kiegészítés itt elhagyható, mivel ennek megvalósítása már komplikált elvárásokkal szembesül, amely nem feltétlen segíti az alkalmazást. A képzés során használt audiovizuális tartalmak bevonhatók, segítségül hívhatók. A fiatal felnőtt, katekumen-korosztály számára a képzési anyag teljes terjedelmében használható – a képző személy reális, didaktikai meglátásának megfelelő mennyiségben és mélységben.

Bár a publikáció terjedelmére való tekintettel a jogi háttér ismeretétől most el kell tekintsünk, ugyanakkor azt kiemelten fontos megjegyezni, hogy sem az akkreditált pedagógus

továbbképzések jegyzékében, sem a felnőttképzési jegyzékben nem található hasonló képzés¹⁷⁴.

6. Képzési program bemutatása a törvény alapján

A 2013. évi, a felnőttképzésről szóló LXXVII. törvény III. fejezet 12.§ útmutatása szerint a képzési program a következőképp vázolható fel. Az egyes pontoknál is jelzett, hogy részletes kidolgozásuk függ a potenciális, azt felvállaló felnőttképzési intézménytől.

12. § (1) A képzési programnak tartalmaznia kell:

- a) *A képzés megnevezését, – Laikus liturgikus képzés.*
- b) *a képzés során megszerezhető kompetenciát, – A képzést elvégző személyek ismereteket és jártasságot szereznek a katolikus egyház szertartásainak folyamatainak felépítésében (beleértve ezek oksági-, és szabályrendszerét, történetét), a liturgiába bevont helyszínek, alkalmazott anyagok és felszerelések használatában, a bekapcsolódó személyek feladatainak rendszerében. Meg tudják szervezni a szertartásokhoz szükséges asszisztenciát, a papsággal és más, szolgáló, speciális feladatot ellátó személyekkel (kántor, zenei asszisztencia) együtt közreműködve le tudják vezetni a szertartásokat. A vonatkozó ismereteket csoportvezetési és didaktikai ismeretek birtokában tovább tudják adni*
- c) *a képzésbe való bekapcsolódás és részvétel feltételeit, a képzés célját és célcsoportját, - A képzésben való részvétel feltételei:*
  - betöltött 18. életév
  - sikeres érettségi vizsgáról szóló bizonyítvány bemutatása
  - cselekvőképesség
  - magyarországi bejelentett állandó lakcím, tartózkodási hely, külföldi állampolgár esetében a képzés időtartamára is érvényes tartózkodási engedély
  - a képzésre jelentkező személy nem áll semmilyen eltiltás alatt
(legfőképp kiskorúakkal való foglalkozástól való eltiltás hatálya alatt)

---

¹⁷⁴ Az alábbi képzési jegyzékek kerültek áttekintésre a kutatás során:

felnőttek oktatása, képzése:

NEMZETI SZAKKÉPZÉSI ÉS FELNŐTTKÉPZÉSI HIVATAL – A Kulturális és Innovációs Minisztérium Háttérintézménye
– Szakmajegyzék honlapja:

PEDAGÓGUS-TOVÁBBKÉPZÉS AKKREDITÁCIÓS RENDSZER - Pedagógus-továbbképzések jegyzéke:

Kantner Károly Felnőttképzési Intézet: <https://kkfi.hu/kepzesek/>

- keresztség és bérmálás szentségének meglétéről szóló igazolás az keresztelési anyakönyvi kivonat eredetijének, vagy hitelesített másolatának bemutatásával.
- a tevékenységében anyanyelvi szintű kommunikációra használt nyelv anyanyelvi szintű ismerete
- a feladat ellátásához szükséges fizikai alkalmasság
- az előadások és gyakorlatok legalább 60%-án személyes, vagy digitális oktatás esetén szintén a képzési idő 60%-ban csatlakozott, aktív részvétel.

A képzés célja, hogy a papság, vagy diakónusok, vagy a lelkipásztori kisegítő mellett a liturgikus élet szervezésében, a szükséges feladatokra való felkészítésében, azokban részt tudnak vállalni, ill. el tudják azt végezni. A képzés célja, hogy alapvető elméleti ismereteket szerezzenek a liturgia fajtáiról, formáiról, azok történeti, kánonjogi és dogmatikai háttéréről. A képzés további célja, hogy a képzés résztvevői gyakorlati ismereteket szerezzenek a liturgikus események lebonyolításáról (szükséges helyszínekről, személyekről, felszerelésekről, ezek rendelkezésre tartásáról), azok szervezési kérdéseiről és módjairól, különböző korcsoportok részére való tudásmegosztásról.

A képzés célcsoportja érettségivel rendelkező, legalább 18. életévét betöltött, katolikus, a képzés célja iránt elkötelezett természetes személyek.

d) a tervezett képzési időt, - A képzés időtartama 60 óra (10 x 6 x 45 perc)

f) * *a képzés tananyagegységeit, azok célját, tartalmát, a tananyagegységekhez óraszámot és a tananyagegység megvalósítása során alkalmazott képzési módszereket és munkaformákat, valamint a kontaktórától eltérő munkaforma alkalmazása esetén, ha az a képzés óraszámába beszámítható, a beszámítható óraszámot is*, Részletes kidolgozása függ a potenciális, azt felvállaló felnőttképzési intézménytől.

Hittan – dogmatika (HD): Az alapvető hitigazságok, imádságok, liturgikus szövegek tartalma, különösen a szentmise szövegeinek dogmatikai háttérének megismertetése. A liturgiák részét képező imádságok szövegeinek ismerete, azok hitigazságainak kifejtése, tartamuk rendszerezése.

Hittan – liturgia (HL): A szentmise, az officium, a kiemelt ünnepek liturgiái (különösen a

Nagyhét), paraliturgiák egyes elemeinek indokoltsága és helye a gyakorlatban az Egyház tanításának fényében.

Egyháztörténelem - liturgiátörténet (ELT): A szentmise, az officium, a kiemelt ünnepek liturgiái (különösen a Nagyhét), paraliturgiák egyes elemeinek kialakulásának története.

Egyházzene (klasszikus) (EZKL): A szentmisét és más, fontosabb szertartásokat kísérő zenei megnyilvánulások zenetörténeti összegzése, és stílári jegyeik kiemelésével és legfontosabb (alkalmazható) példák megismertetése.

Egyházzene (népének) (EZNE): A szentmisét és más, fontosabb szertartásokat kísérő tradicionális, legértékesebb népének összegzése. Válogatásuk és alkalmazásuk előírásai, szempontjai.

Egyházzene (kortárs) (EZKT): A szentmisét és más, fontosabb szertartásokat kísérő modern, kortárs „ifjúsági” zenei összegzése. Főbb stílusirányzataik és alkalmazhatóságuk. Válogatásuk és alkalmazásuk előírásai, szempontjai.

Művészettörténet (MT): Az egyház történetében megnyilvánuló, a liturgiát különösen érintő művészeti stílusok áttekintése, különös tekintettel az épített környezetre, az előírásokra, szokásokra.

Liturgikus gyakorlati ismeretek (LGYI): A szentmise, a kiemelt, ünnepi szertartások, a Nagyheti szertartások, az imaórák, egyéb liturgiák és paraliturgiák folyamatának ismerete. A liturgia helyszínei, szereplői, alkalmazott anyagok, eszközök, könyvek, mozdulatok áttekintése, rendszerezése. Ordo-k és szabálygyűjtemények ismerete. A fontosabb dokumentumok, vezérkönyvek, előírások forrásainak ismerete (pl. RMÁR, Direktórium)

Liturgikus gyakorlat (LGY): A szentmise, a kiemelt, ünnepi szertartások, a Nagyheti szertartások, az imaórák, egyéb liturgiák és paraliturgiák folyamatának gyakorlati ismerete, a tennivalók, mozgások áttekintése.

Csoportvezetési ismeretek (CSI): A tanítani kívánt, vagy az ismeretátadás potenciális célcsoportjaira vonatkozó szocio-pszichológiai ismeretek rendszerezése. Csoportvezetési modellek, gyakorlatok, feladatok, lehetséges krízishelyzetek és azok megoldási lehetőségei.

Szervezési ismeretek (SZI): A szertartások környezetében felmerülő potenciális személyi-, dologi-, logisztikai kérdések rendszerezése, feladatmegosztások, hierarchiák felépítése.

Didaktika (DI): A tanítani kívánt, vagy az ismeretátadás potenciális célcsoportjaira

vonatkozó pedagógiai, didaktikai ismeretek rendszerezése, a legfontosabb jellemzők, munka-, és tevékenységformák áttekintése, szakmai ajánlásokkal.

Didaktikai gyakorlat (DIGY): Foglalkozások, gyakorlatok, betanítási alkalmak megtartása kidolgozott tervezet alapján, szakértői ellenőrzés, megtekintés mellett. A 3 utolsó alkalom a tanuló saját működési helyén, vagy kijelölt csoport előtt bemutatott gyakorlatot jelent (hospitálási / tanítási gyakorlat).

Tantárgy neve	Kódja	Elm. / Gyak.	Óra-szám	Kredit	Számonkérés formája
Hittan – dogmatika	HD	E	4	4	kollokvium ^{besz}
Hittan – liturgia	HL	E	5	5	kollokvium ^{besz}
Egyháztörténelem - liturgiátörténet	ELT	E	5	5	kollokvium ^{besz}
Egyházzene (klasszikus)	EZKL	E	4	4	aláírás
Egyházzene (népének)	EZNE	GY	4	4	aláírás
Egyházzene (kortárs)	EZKT	GY	3	3	aláírás
Művészettörténet	MT	E	4	4	kollokvium ^{besz}
Liturgikus gyakorlati ismeretek	LGYI	GY	8	8	kollokvium ^{gyak}
Liturgikus gyakorlat	LGY	GY	5	5	aláírás
Szervezési ismeretek	SZI	E	4	4	kollokvium ^{besz}
Csoportvezetési ismeretek	CSI	E	4	4	kollokvium ^{besz}
Didaktika	DI	E	5	5	kollokvium ^{gyak}
Didaktikai gyakorlat	DIGY	GY	5	5	gyakorlat

1. táblázat: a képzés tárgyainak kódja, jellegük, óraszámuk, kreditértékük

7. Konklúzió és záró gondolatok

A kutatói kérdések közül az első az volt, hogy van-e a laikus liturgikus képzésnek létjogosultsága. A papi korfák, a hívek és szolgáló személyek korfájának előregedése,

létszámuk drasztikus csökkenése Európában egyértelműen aláhúzza és igényli, hogy a lassanként elárvuló egyházközségekben legyenek olyan képzett személyek, akik életben tudják tartani a tradíciókat, de ez a tudás nem marad meg náluk, hanem képesek azt a képzés és annak segédanyagainak segítségével továbbadni.

A másik kérdés az volt, hogy van-e a laikus liturgikus képzésnek relevanciája. A pápai megnyilatkozások szép számmal (csak a XX. századot vizsgálva a II. vatikáni zsinattól egészen Ferenc pápáig) vonulnak fel és emelik ki mind a liturgia, mind a liturgiában való jártasság és képzés fontosságát. Igaz, hogy ezt elsődlegesen a papok feladatának titulálják. Viszont kiemelik azt is, hogy ez a hivatásbresztés bölcsője is. A hittankönyvek igen gyér és sajnos leginkább elméleti liturgikus ismeretközlése is azt támasztja alá, hogy akik nem vesznek részt élőben szentmisén, hanem 'csak tanulnak róla', azok számára ez mindössze ismeretanyag marad és messze nem valóság, így kötődés sem tud kialakulni. Az európai és a hazai képzési paletta szemlézése is azt az eredményt hozta, hogy habár modellértékű programok és törekvések vannak, de ez még nem az elegendő. Az esettanulmány is azt bizonyította, hogy a gyakorlati liturgia területe messze túlterjed csak a szentmisén, hanem felöleli a csoportdinamikától a sekrestyéig, a dogmatikától a technikai és protokolláris kérdésekig azokat a széles spektrumot alkotó tennivalókat, amelyhez valósággal 'reneszánsz ember' szükséges. Az elképzelt képzést elemeiben tartalmazó képzések léteznek, de a teljes spektrumot nem tartalmazzák. Nem elegendő a személyre szóló elsajátítás, annak továbbadásáról is gondoskodni kell és ez talán még újabb és sürgetőbb feladat.

Összegezve, relevanciája van ugyan, de az zömmel a pap-, és diakónusképzésben koncentrálódik. A hittanári és hittanórai képzés – mint a külföldi kurzusok nagy része is – elsősorban a dogmatikai, teológiai háttérre reflektálnak, a gyakorlati képzés száma relatíve csekély.

Bibliográfia

- II. VATIKÁNI ZSINAT *Lumen gentium* kezdetű dogmatikus konstitúciója az Egyházzól. 11. pont 1. bek. Hivatkozás forrása: <https://archiv.katolikus.hu/zsinat/lg.html#LG11>
- XVI. BENEDEK (2007): *Sacramentum caritatis*.
Hivatkozás forrása: <https://www.katolikus.hu/dokumentumtar/sacramentum-caritatis#SC35>
- A FELNŐTTKÉPZÉSI ADATSZOLGÁLTATÁSI RENDSZER honlapjának nyitóoldalán található információk. Hivatkozás forrása: <https://far.nive.hu/kezdolap>

- *Az Egyházi törvénykönyv (CIC)*. Szerk. és ford.: Erdő Péter. Ötödik kiadás. Szent István Társulat. Budapest. 2015.
- *Az Esztergom-Budapesti Főegyházmegye Névtára. 2023/2024*. Budapest. Belső használatra. pp. 50-56. és pp. 57-61. adatainak felhasználásával.
- *Church Statistics for Hungary and Slovakia - From the Central Office for Church Statistics Exaudi Catholic News*.
Hivatkozás forrása: <https://www.exaudi.org/church-statistics-for-hungary-and-slovakia/>
- ELIADE, Mircea (1957): *A szent és a profán*. Ford.: Berényi Gábor (1987). Európa Könyvkiadó, Budapest, 2009.
- *Felnőttek oktatása, képzése*:
Hivatkozás forrása: <https://ikk.hu/gyujto/felnottek-kepzeke#kepzesi-es-kimeneti-kovetelmenyek>
- PONTIFICAL ATHENAEUM S. ANSELMO: *Floreal Art for the Liturgy - Architecture and Arts for Liturgy – Training of Translators of Latin Liturgical Texts - Liturgical Pastoral Care*. Kurzusok meghirdetési a Pontifical Athenaeum S. Anselmo honlapján a díjak, és az eljárás ismertetésével.
Hivatkozás forrása: <https://www.anselmianum.com/en/31-faculties/pontifical-institute-of-liturgy>
- GÉGÉNY István (2017): *Megkongatta a vészharangot a püspöki kar elnöke*. SzemLélek. 2017. január 29. Hivatkozás forrása: https://szemlelek.blog.hu/2017/01/29/veszharang_255 ill.
- HAMVAS Béla (1942.): *René Guénon és a társadalom metafizikája*. In *Társadalomtudomány, 1942*. 1 sz. 76-85. oldal. Elektronikus kiadás: Terebess Ázsia E-Tár.
Hivatkozás forrása: <http://www.tradicio.org/guenon/hbguenon.htm>
- HAN, Byung-Chul (2019): *A rítus eltűnése*. A jelen topológiája. Ford.: Csordás Gábor (2023). Typotex. pp. 11., 15.
- HARMAT ARTÚR KÖZPONTI KÁNTORKÉPZŐ *liturgia jegyzetei*:
Hivatkozás forrása: <https://www.liturgia.hu/l/liturgika/>
- KANTNER KÁROLY FELNŐTTOKTATÁSI INTÉZET honlapján található képzés-leírások.
Hivatkozás forrása: <https://kkfi.hu/kepzesek/>
- KSH adattáblái: 22.1.1.1. *A népesség, népmozgalom főbb mutatói*.
Hivatkozás forrása: https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nep0001.html
- KSH *vallásra vonatkozó adattáblájának* adatainak elemzéséből. 1.1.7. tábla: Vallás.
Hivatkozás forrása: <https://nepszamlalas2022.ksh.hu/eredmenyek/vegleges-adatok/tablatok/nsz2022-1.1.7.xlsx>
- LIVINGSTON, James C. (2008): *Bevezetés a vallástudományba*. Szent idő. Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola. Budapest, 2021. p. 110.
- MAGYAR KATOLIKUS PÜSPÖKI KAR Országos Hitoktatási Bizottsága (MKPK – OBH) (2005): *Magyar Kateketikai Direktórium*. Szent István Társulat. Budapest. 2005.
- PORTFOLIO (2022.01.25.): *Nem lesz, aki tanítson: már csak néhány év, és összeroppan a magyar oktatás?* Portfolio. 2022. január 25.
Hivatkozás forrása: <https://www.portfolio.hu/gazdasag/20220125/nem-lesz-aki-tanits-on-mar-csak-nehany-ev-es-osszeroppan-a-magyar-oktatas-522977>
- NEMZETI SZAKKÉPZÉSI ÉS FELNŐTTKÉPZÉSI HIVATAL – A Kulturális és Innovációs Minisztérium Háttérintézménye – *Szakmajegyzék honlapja*:
Hivatkozás forrása:
https://www.nive.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=1097

- NYÍRI Kristóf (2016): *Konzervatív pedagógia a 21. században*. Ismeretmegőrzés, hálózott tudás, képi gondolkodás.
Hivatkozás forrása: https://www.academia.edu/30231592/Conservative_Pedagogy_in_the_21st_Century_in_Hungarian_.pdf
- OKTATÁSI HIVATAL (2022): *Jelentés a nevelési-oktatási intézményi férőhelyek számáról és a nevelésben-oktatásban részt vevő gyermekek, tanulók létszámáról a köznevelésben a 2021/2022. tanévben*.
Hivatkozás forrása: https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/kozoktatas/kozerdeku_adatok/Oktatasi_Hivatal_Jelentes_2021_2022_tanevrol.pdf
- ONLINE LITURGIKUS KÉPZÉS tanítók részére. A kurzus tájékoztató lapjai.
Hivatkozás forrása: <https://shop.liturgybrisbane.net.au/products/liturgy-for-primary-teachers> és <https://liturgy-brisbane-learn-discover.learnworlds.com/course/litprite>
- PADERBORNI ÉRSEKSÉG honlapján található felhívás: *Kurse zur Ausbildung liturgischer Dienste*.
Hivatkozás forrása: <https://pastorale-informationen.wir-erzbistum-paderborn.de/themen-bereiche/gottesdienst/kurse-zur-aus-und-fortbildung-liturgischer-dienste/> ill. az eredeti, célzott kurzusra való felhívás: *Kommunionhelferdienst im Erzbistum Paderborn*.
ill. Hivatkozás forrása: <https://pastorale-informationen.wir-erzbistum-paderborn.de/themen-bereiche/gottesdienst/kurse-zur-aus-und-fortbildung-liturgischer-dienste/kommunionhelfer-ausbildung-im-erzbistum-paderborn-2/>
- PAPP Z. Attila (2022): *Mérve vagyon: az egyházi iskolák néhány oktatásstatisztikai jellemzője*. Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató Intézet, Budapest, ill.
- Miskolci Egyetem, Bölcsészettudományi Kar Alkalmazott Társadalomtudományok Intézete, Miskolc. in *Educatio* 31 (3), pp. 356–373 (2022) DOI: 10.1556/2063.31.2022.3.2
Hivatkozás forrása: <http://real.mtak.hu/152298/1/1419-8827-article-p356.pdf>
- PEDAGÓGUS-TOVÁBBKÉPZÉS AKKREDITÁCIÓS RENDSZER - *Pedagógus-továbbképzések jegyzéke*:
Hivatkozás forrása: <https://pedakkred.oh.gov.hu/pedakkred/Catalogue/CatalogueList.aspx>
- PETHŐ TIBOR (2017): *Félelmetes a paphiány Magyarországon*. Magyar Nemzet. 2017.02.07. 16:06
Hivatkozás forrása: <https://magyarnemzet.hu/belfold-archivum/2017/02/felelmetes-a-paphiany-magyarorszagon>
- PONTIFICIA UNIVERSITÁ DELLA SANTA CROCE - *Istituto di Liturgia honlapja* a kurzus meghirdetéséről és annak tartalmáról.
Hivatkozás forrása: <https://www.pusc.it/teo/dipartimenti/istituto-liturgia/home#>
- A II. Vatikáni Zsinat (1963): *Sacrosanctum concilium kezdetű konstitúciója a szent liturgiáról*. 1963. december 4.
Hivatkozás forrása: <https://regi.katolikus.hu/konyvtar.php?h=1#SC17>
- SAINT FRANÇOIS D'ASSISE DE LENS honlapján a kurzus meghirdetése.
Hivatkozás forrása: <https://arras.catholique.fr/formation-liturgique-pour-adultes-2017.html>
- SPENGLER, Oswald (1924): *Nyugat alkonya* (német eredeti: 1924, München – magyar fordítása 1994.). Ford.: Csejtei Dezső - Juhász Anikó. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1994. I. kötet. p. 185.

- SZILVAY Gergely (2015): *Tomka Ferenc: A pap nem azért van, hogy „lemisézzen”*. Mandiner: 2015. február 20. 13:42.
Hivatkozás forrása:
<https://mandiner.hu/hirek/2015/02/tomka-ferenc-a-pap-nem-azert-van-hogy-lemisezzen>
- ST. PATRICK PONTIFICAL UNIVERSITY *1 éves liturgiai képzésének honlapja, ill. jelentkezési felülete*. Hivatkozás forrása: <https://sppu.ie/courses/diploma-in-pastoral-liturgy>
- TOMKA Ferenc (2020): *A miseliturgia logikája és lelke*. Szent István Társulat. Budapest. 2020.
- ÚJ EVANGELIZÁCIÓ PÁPAI TANÁCSA (2020): *A katekézis direktórium*. Ford.: Tózsér Endre SP (2022).

Gréczi Cecília

A nem tipikusan fejlődő gyerekek hitoktatása

Hittanár-nevelőtanár MA szak, levelező munkarend, I. évfolyam

Konzulens: BOGNÁRNÉ DR. HABIL. KOCSIS JUDIT

1. Isten mindenkit megszólít

A világ jó, minden cselekedetünknek ezt a jót kell szolgálnia. Ez, a tanító segítő szeretetének misztériuma. A hitoktató a hit bizományosa. Így különösen hangsúlyos a szeretetből fakadó cselekedete, ahogyan foglalkozik tanítványaival és a hit misztériumának bemutatásával. A hitoktatás célja, hogy elsajátítsuk a keresztény hitet, annak gyakorlását mindennapi életünkben, megmutatva annak módját és megélését. Felnőtt és gyermek más-más eset. Minden gyermek ártatlansága a jóra irányul. Ennek megnyilvánulása, a képessége és az adottsága okán különféle. Így a hit megélése tekintetében nem érdekes, hogy felnőtt, vagy gyermek, tipikusan fejlődő, avagy nem az illető. Az életérzés számít, mely hasonlatos, egyező hatású örömet vált ki. Az élet ajándék - mindnyájan Isten gyermekei vagyunk – megéljük a jót és ezen keresztül az üdvözítő boldogságot. Isten mindenkit megszólít. Az életünk a legfőbb megszólítás. A jó hitoktatás kritériuma gyermeknél az is, ha figyelembe vesszük a felnőtté válás folyamatát, hiszen a megértés különböző szintjein kell szólni hozzájuk. Fontos az adott közösség összetétele, az egyűvé tartozás érzése, annak készítése okán. Bennük nagy a hit iránti kíváncsiság, fogékonyak a jóra. Itt válik érdekessé a nem tipikusan fejlődő gyermekek tanítása. Náluk azt tapasztaltam, ha ilyen közösségben vannak, jól érzik magukat és nyitottá válnak. Örömmel és szívesen vesznek részt a foglalkozásokon. Látszólag nehéz helyzetűek, hátrányban vannak, de itt különlegessé tudnak válni a művészeti alkotásaikon keresztül. Megmutatkozhatnak egyedi tehetségük révén. Önmaga legjobbját nyújthatja, ami a jóság szép megnyilatkozása lelkének. A dicséretes elismerés hátrányos helyzetét eltünteti a közösségben. Ez mutatkozott meg a különböző korú sajátos nevelést igénylő és ép intellektusú tanulók együttes karácsonyi Betlehemes nagyszerű előadásában is, melyben hatvan gyermek vett részt.

Ez a siker több dolog összhatásának köszönhető eredmény, amelynek alapját a „kéttanáros tanítási modell” és a hittanszakkör nyitottsága adta meg.

A hittanóra keretében korcsoportos tanításban, tanmenet alapján történik az ismeretek elsajátítása. A kéttanáros modellnél a megszokott iskolai gyakorlattól eltérően egy osztállyal egyszerre két pedagógus foglalkozik. Egyikük a szaktanár, a másik pedig a gyógypedagógus.

A hittanszakkörben különböző korosztályú és képességű tanulók önkéntes alapon vesznek részt a foglalkozáson. Kreatív művészeti képességük kiteljesedhet.

A bemutató előadásokban való részvételben tapasztalják meg a tudás és a kitartó munka értékének eredményességét egyénenként és közösségként egyaránt.

2. Nem tipikusan fejlődő gyerekek jellemző csoportosítása

A gyógypedagógiai szakma szerint a nem tipikusan fejlődő gyerekek főbb csoportosítási szempontjai meghatározzák a tanuló tanítási szükségleteit. A vizsgálatot a pedagógiai szakszolgálat végzi probléma feltáró beszélgetéseken keresztül, feltérképezik a gyermek fejlődéstörténetét, felméri adaptív viselkedését, szociális érettségét. Szülői hozzájárulással az óvodai nevelésben részesülő negyedik életévüket betöltött gyermekek körében szűrést végeznek. Észlelt probléma esetén a Nevelési Tanácsadóban készült szakvélemény alapján történik a gyermek fejlesztése.

A sajátos nevelési szükségletek

„A sajátos nevelési szükséglet – írja Illyés (1998, 13.) a szokásostól eltérő mértékű és tartalmú egyéniesítés igényét jelenti, utal az ehhez szükséges másfajta, többféle szakértelemre, a kiegészítő és tárgyi és infrastrukturális feltételekre és a végső soron mindezekhez szükséges többletfinanszírozásra.”¹⁷⁵

A tanulásban akadályozott

„A tanulásban akadályozottak csoportjába tartoznak azok a gyermekek, akik az idegrendszer biológiai és/vagy genetikai okokra visszavezethető gyengébb funkcióképességei, illetve a

---

¹⁷⁵ Hatos Gyula: A sajátos nevelési szükségletek. In: Dr Illyés Sándor (2000): *Gyógypedagógiai alapismeretek*, Budapest, 416. oldal.

kedvezőtlen környezeti hatások folytán tartós, átfogó tanulási nehézségeket, tanulási képességzavart mutatnak.”¹⁷⁶

Az autizmus

Definíció: autizmus/autizmus spektrum zavar. Az idegrendszeri fejlődés zavara, amely etiológiai hátterét és jellegzetes viselkedéses mintázatait tekintve egyaránt heterogén. Egységességét az úgynevezett „autisztikus triász/diád” adja (BNO-10; [2]; DSM-5; [1]). Az autizmus spektrumába tartozó állapotok egész életen át befolyásolják a fejlődést és a viselkedést. Az összetett biológiai háttér közvetlenül jelenleg nem befolyásolható, azonban az egyénre szabott, autizmus-specifikus, komprehenzív, pedagógiai-pszichológiai beavatkozások jelentős fejlődést, életminőség javulást eredményezhetnek. Autizmus-specifikus, komprehenzív terápiás megközelítés: az autizmus-specifikus beavatkozások elsődleges célja az autonómia és a társadalmi részvétel erősítése, a kommunikáció és a társas képességek fejlesztése, a szorongás és stressz megelőzése. Mindez az autizmushoz és az individuális szükségletekhez adaptált környezetben, olyan terápiás keretek között zajlik, ahol a fejlődési megközelítést (pozitív érzelmi közeg, természetes helyzetek kiaknázása) modern kognitív viselkedéses megközelítéssel kombináljuk.¹⁷⁷

A mozgáskorlátozottság értelmezése

„Gyógypedagógiai értelemben: <<mozgáskorlátozott az, aki a tartó vagy/és mozgató szervrendszer sérülése vagy hiánya következtében, a fizikai teljesítőképesség megváltozása miatt az életkori tevékenység végzésében maradandóan korlátozott, személyiségfejlesztése, nevelése átmenetileg vagy tartósan speciális feltételeket, eljárásokat igényel>>¹⁷⁸. A mozgáskorlátozottság gyógypedagógiai megközelítése tehát a személyiség egészére ható következményeit veszi figyelembe.”¹⁷⁹

---

¹⁷⁶ Gaál Éva: A tanulásban akadályozott gyermekek. In: Dr Illyés Sándor (2000): *Gyógypedagógiai alapismeretek*, Budapest, 434. oldal.

¹⁷⁷ Dr. Böhm Mónika (2018): *Autizmus spektrum zavar, diagnosztika, differenciál diagnosztika*. MRE Bethesda Gyermekkórház, Budapest. Forrás: https://semmelweis.hu/anatomia/files/2018/09/ASD-diff-dg_B%C3%B6hm-M%C3%B3nika.pdf

¹⁷⁸ Bernolák Béláné (szerk.) (2001): *Együtt a többiekkel – egy-másért*. Bicebóca Alapítvány, Budapest.

¹⁷⁹ A mozgáskorlátozottság értelmezése. Forrás: http://www.jgypk.hu/mentorhalo/tananyag/Az_vodapedagogus_feladata_a_sajtos_nevelsi_igny_gyermekek_nevelsben/a_mozgskorltozottsg_rtelmezse.html

„A mozgásszervi fogyatékos (mozgáskorlátozott) gyermeknél a mozgásszervrendszer veleszületett vagy szerzett károsodása és/vagy funkciózavara miatt jelentős és maradandó mozgásos akadályozottság áll fenn, melynek következtében megváltozik a mozgásos tapasztalatszerzés és a szocializáció. A különleges gondozási igényt meghatározza a károsodás keletkezésének ideje, formája, mértéke és területe.”¹⁸⁰

3. Adom magamból, amit adni tudok, hogy a gyermek fejlődését előmozdítsam

A tanítói tudásomat fentiek alapján végzem. A tanmenetet veszem alapul, de az oktatási rugalmasságot alkalmazom. Figyelembe veszem a tanuló adott tudását, terhelhetőségét. Korosztálya és az osztály közösségének szintjéhez mérten segítem fejlődését (mit tud, mit bír). A tanítást és a nevelést összhangba hozva alkalmazom. A jó hangulat, a rend kialakulása ezt jól segíti. A nevelésben a kedvesség, a türelem és az odafigyelés jellemez, ennek része, hogy a tanulóval minél több ismerettel rendelkezzek. A tanításban a kiszámíthatóságot és a feladatok ellenőrzését, értékelését tartom hangsúlyosnak, mert ha a visszacsatolás elmarad, elveszíthetik készítő lelkesedésüket. Ügyelek arra, hogy ne érezzék a számonkérés jellegét, hanem a segítő szándékot. Közösségi szinten irányítom magasabb rendű értékek felé figyelmüket célokról, kereszténységről, hogy miért érdemes tanulni, fejlődni. Elsődleges tapasztalatom tanítóként, hogy szeretetteljes odafordulással ki lehet hozni és erősebbé lehet tenni a gyerekek belső értékeit, a tudás iránti vágyukat. A dicséret és az elismerés helytálló alkalmazásával bizalmukat tudhatom, amely megkönnyíti a tanulási folyamatot, akár a személyre szóló irányítást is. Láthatóan az iskolai rendezvényekben, a szakkörökben való részvétel, s annak szép élményei jól segítik őket. A közösségben, csoportokban való együttlét megélését, különösen az összetartozás erejét tapasztalják. Legnagyobb kihívás eddigi pályafutásom alatt a Salkaházi Sára Katolikus Általános Iskola, Szakközépiskolában ért, ahol sajátos nevelést igénylő gyerekeket is tanítottam. Az intézményben osztályfőnöki, szakköri, énekkari és rendezvény szervezési feladatokat is végeztem ottlétem alatt. Ép intellektusú és sajátos nevelést igénylő vegyes és összevont osztályokban a magyart, az éneket, a hittant és

---

¹⁸⁰ EMMI 32/2012. (X. 8.) sz. rendelete a Sajátos nevelési igényű gyermekek óvodai nevelésének irányelve és a Sajátos nevelési igényű tanulók iskolai oktatásának irányelve kiadásáról. Forrás: http://www.jgypk.hu/mentorhalo/tananyag/Az_vodapedagogus_feladata_a_sajtos_nevelisi_igny_gyermekek_nevelsben/a_mozgskorltozottsg_rtelmezse.html

más tantárgyakat differenciáltan tanítottam. Annak ellenére, hogy nem vagyok gyógypedagógus, a velük eltöltött idő alatt észrevettem kiváló különleges képességeiket, ezért a hangsúlyt az egyedi képességek kiemelésére helyeztem.

4. Az alkalmazott speciális módszer a hittan tanításban

4.1. Kéttanáros modell

Lényege, hogy a megszokott iskolai gyakorlattól eltérően egy osztállyal egyszerre két pedagógus foglalkozik: nemcsak a felkészülés során, de a tanórán is. Egyikük a szaktanár, a másik pedig a gyógypedagógus. Kialakítása az érintett két pedagógus szakmai döntése alapján, az osztály összetételének figyelembevételével történik. Alapelv a közös célért (a sikeres integrációért) folytatott közös munka úgy, hogy eközben a szakemberek maximálisan tiszteletben tartják egymás kompetenciájának határait.

Módszertani keretek:

- differenciált tanulásszervezési eljárások,
- differenciált egyéni fejlesztés (képesség, alapkészségek),
- kooperatív tanulásszervezési eljárás.

Középpontjában a közösségre figyelő, személyre szóló egyéni sajátosságokhoz igazodó fejlesztés áll, igazodunk az egyéni különbségekhez, megvalósítva a teljes inklúziót. Célunk, hogy tanórán a lehető legjobb feltételeket biztosítsuk az eltérő ütemben fejlődő, különböző adottságú és szociális hátrányokat mutató gyerekek személyiségének fejlődéséhez. A differenciálás, nem a tanulók, hanem a munkavégzés, a tanulás feltételeinek differenciált megszervezését jelenti. Nagyobb odafigyelést és állandó konzultációt kíván ez a folyamat. A hét tanító és a gyógypedagógiai tanár együtt, team-ben készül fel az órára, közös munkával dolgozza ki az óratervét. Lehetőség van a kiscsoportos óraszervezésre is. A tanórán egyenrangú partnerként, egymás munkáját segítve dolgoznak együtt. Felváltva tevékenykedtetik a tanulókat, párhuzamos óravezetéssel zajlik a tanulásszervezés, sok kooperatív technikát, képességfejlesztő játékot alkalmaznak. A módszer tevékenységközpontú (például drámapedagógiai módszer).

4.2. A kéttanáros modell elméleti háttere

A kéttanáros modellben a tanítási órák bizonyos részében két pedagógus áll az osztályban tanuló gyerekek rendelkezésére.

- A két szakember kooperatív technikákat alkalmazva együtt tanít.
- Egyszerre több gyerekcsoport dolgozik párhuzamosan.
- A csoportok meghatározott cél érdekében szerveződnek.
- A csoportok összetétele lehet homogén vagy heterogén.
- A tanárok teamben dolgoznak.

A tanító feladatai:

- tanítás-tanulás megszervezése,
- tanítás, szocializáló nevelés,
- tantervi követelmények teljesítése,
- ellenőrzés, értékelés, korrepetálás.

A gyógypedagógus feladatai:

- foglalkozik a több figyelmet kívánó, átlagosnál több egyéni segítségre szoruló, tanulási nehézséggel küzdőkkel,
- fejlesztő foglalkoztatás,
- egyéni tervek készítése,
- részképességek fejlesztése: figyelem, emlékezet, gondolkodás, taníthatóság,
- tanítás differenciált képességfejlesztéssel,
- egyéni fejlesztő foglalkozások tartása.

4.3. A kéttanáros modell előnyei, hátrányai

A módszer előnyei: A tanítónak a közepes és jó képességű diákokra több ideje marad. Igazodni lehet a tanulók egyéni képességeihez. A csoportos és kooperatív módszerek kerülnek előtérbe. A tananyag minél több bemeneti csatornán keresztül bemutatásra kerül. A tanító és a gyógypedagógus rendszeresen konzultál, folyamatosan, kölcsönösen tanulnak egymástól. A gyerekek megtanulnak együtt dolgozni a gyengébb társaikkal, toleránsabbak lesznek. Az SNI gyerekeknek nem kell külön nevelődniük. A tanító elsajátítja a differenciálást, ami minden

gyereknek jó. A gyógypedagógus fejlesztőpedagógiai szerepet is ellát, így minden gyereknek tud segíteni.

A módszer hátrányai: A fejlesztési lehetőségek helyett a tananyag elsajátítása kerül a középpontba. A módszer költségesebb. (Az angolszász területekről átvett módszer finanszírozására eredetileg az emelt fejkvóta szolgált volna, csak ezt az iskolák rendszerint másra fordították.)

4.4. A kéttanáros modell típusai az angolszász szakirodalomban¹⁸¹

Angol nyelvterületen jóval elterjedtebb ez a gyakorlat, mint hazánkban. A kéttanáros modell hat megvalósulási típusát mutatjuk be, ami részben egybeesik a magyar szakirodalomból ismert négy típussal.

1. „*Egy tanít, egy megfigyel*” típusnál a két tanárból előzetes egyeztetés alapján az egyik tanít, míg a másik megfigyel. A végén együtt értékelnek.
2. „*Egy tanít, egy mozog*” típusnál a két tanárból egyik tanít, a másik mozog a teremben, figyeli a diákokat és az elakadásnál segít.
3. „*Párhuzamos tanítás*” típusnál a két tanár mindegyike aktív, szeparáltan tanítanak kettéosztva az osztályt.
4. „*Tanítás állomásoknál*” típusnál a tanárok elosztják egymás közt a feladatokat és a diákokat, akik forgószínpadszerűen haladnak köztük. Több állomás is lehet. Egyéni és csoportos tanításban is alkalmazzák.
5. „*Alternatív tanítás*” típusnál a két tanárból az egyik külön foglalkozik kisebb csoporttal (pl. sajátos nevelési igényűek), míg a másik az osztály nagyobb részét tanítja.
6. „*Team teaching*” típusnál a két tanár egyenrangú félként vezeti az órát felváltva tanítanak, magyaráznak előre megbeszéltek alapján.

---

¹⁸¹ Források: Csoportbontások, kéttanítós modell az oktatásban

<https://promenad24.hu/2011/09/05/csoportbontasok-kettanitos-modell-az-oktatasban/>

A kéttanáros modell: http://janus.ttk.pte.hu/tamop/tananyagok/sni/21_a_kttanros_modell.html

A tanító és a gyógypedagógus együttműködése az integrációban, a kéttanáros modell kapcsán:

https://online.otdk.hu/uploads/dolgozatok/9208db9d889ec3c275e78b05688cc3/palyamunka_15275_0182.pdf

Zsoldos Márta– Várnai Zsuzsa– Kool, Eric (2003): *Együttnevelési lehetőségek a holland és a magyar iskolákban*. Budapest

4.5. Magyarországi hasonlatos alkalmazás

A nem tipikus fejlődésű, sajátos nevelést igénylő gyermekek részére a „kéttanáros modellhez” hasonló hittan foglalkozást tartottak a Pető Intézetben Kocsis Katalin gyógypedagógus vezetésével. Salkaházi Sára Katolikus Iskolában együttműködésünk révén került szóba ez a fajta tanítás, miután alkalmaztuk az intézményben. A tapasztalatcsere megerősített bennünket a módszer alkalmazásában a hitoktatás terén.

A gyógypedagógus Kocsis Katalin saját tapasztalatú beszámolója:

A Pető Intézetben 2012 előtt hittan foglalkozást tartottam mozgássérült, tanulásban akadályozott és ép, többségi iskolás gyermekeknek, akik több csoportból voltak. Akkor volt fordított integrációs csoport is, a mozgássérültek közé jöttek nem mozgássérült gyermekek. A foglalkozás a kéttanáros modellhez hasonlított a legjobban. A konduktor vezette (én), és két kolléga facilitált, segített járni a gyerekeket, illetve az előkészített feladatlapok megoldásában segédkeztek.

Ennek a menete az volt például: húsvétkor előre berendeztünk egy termet, különféle függönyökkel, drapériákkal, terítőkkal, húsvéti kalácsot is készítettünk. Húsvét témájú történetet játszottunk el, sokat báboztunk paraván mögött, majd megbeszéltük közösen és az előkészített feladatlapot megoldottuk, értékeltük.

Ma, napjainkban, a Pesti Ferences Templomban a vasárnapi 10 órás szentmise alatt a kicsiknek hittan (ovis hittan) foglalkozást tartok a homília alatt. A zenét, egyházi énekeket is érintve. A gyermekek, akiket a szülők hoznak, ép, többségi iskolások lesznek majd, de autista, hiperaktív gyermekeket is hoztak már be. Előre nem tudom, hogy aznap ki jön hozzám. Itt is a Bibliára és a szentmise olvasmányára, szentleckéjére és evangéliumára építem a foglalkozásokat.

4.6. A kéttanáros modell gyakorlati kivitelezése hittanórán

Az alkotó-fejlesztő meseterápia. Papírszínház

A Metamorphoses Meseterápiás Módszert, melynek része az alkotó-fejlesztő meseterápia, Boldizsár Ildikó dolgozta ki, kezdetben népmesékre alapozva. A Metamorphoses egyetlen szempontból mutatja a világ történetét: mi mivé változott át a kezdetek óta, és hogyan mentek végbe ezek a változások. Mivel a meseterápia a személyes életesemények feldolgozásának gyakorlatán alapul, legfontosabb célja a változásokhoz szükséges lelki,

szellemi és testi feltételek megteremtése. Az ember a történehallgatásra különösképpen reagál. Valamikor régen az emberek történeteken keresztül tanultak meg az életben eligazodni. A nagy vallási rendszerek a világon, mind történeteken, példázatokon keresztül tanítják az embereket. Jézus is példázatokban tanította az embereket. Mi élő beszéddel mondjuk el a bibliai történeteket és ehhez Papírszínházat használunk. A Papírszínház (Kamishibai) a lefestett jeleneteket mintegy színházzá alakítja. A fakeretben mozgatható nagyméretű lapok segítségével a mesélő, a gyerekekkel szembe fordulva, a lapok mozgatásával, az ebből eredő játékkal és ennek drámai hatásával igazi színházi élménnyé változtatja a hagyományos történetmesélést.¹⁸²

Az első kéttanáros módszerű óra

Az óra témája: Apostolok nevének megtanulása, Jézus csodái a földön témakörben.

Az óra résztvevői: Ép intellektusú, katolikus, 1- 2. osztályos, összevont, kislétszámú osztályban tanuló kisdíjak és nem tipikusan fejlődők. A nem tipikusan fejlődők nehézsége vagy zavara: időbeli és térbeli tájékozódás, részképesség területeken való elmaradás, beszédértési, beszédészlelési nehézség, grafomotoros készségek, írás, olvasás, számolás területén tapasztalható elmaradás. A gyermekek egy része többféle nehézséggel küzd egyidejűleg. Az 1. számú melléklet táblázata a nehézségi zavar típusa /fő résztvevőket mutatja.

Kiemelt cél: Nem tipikus fejlődésű gyerekek hitre, közösséghez tartozásra nevelése, személyiség harmonizációja az óraterv alapján (2. számú melléklet: óravázlat). Órák száma: heti egy. Módszer: kéttanáros módszer (hitoktató, gyógypedagógus), alkotó-fejlesztő meseterápia, művészeti-kreatív tevékenységek bevonása. Drámapedagógiai módszer alkalmazása. Középpontjában a dramatikus cselekvésen keresztül megvalósuló tanulás áll. A bibliai történeteket a csoporton belül eljátsszák, amelynek során a diákok képzeletben átélnek a bibliai eseményeket, belehelyezkednek a szereplők helyzetébe, átélnek az érzelmeiket, az ő konfliktusaikat, döntési helyzetüket.

---

¹⁸² Források: Boldizsár Ildikó (2004): *Meseepoétika - Írások mesékről, gyerekekről, könyvekről*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Boldizsár Ildikó (2010): *Meseterápia*. Magvető Kiadó, Bp.

Boldizsár Ildikó (2014): *Meseterápia a gyakorlatban*. Magvető Kiadó, Bp.

Boldizsár Ildikó (2017): *Mesekalauz Úton Lévoőknek - Életfordulók Meséi*. Magvető Kiadó, Bp.

Boldizsár Ildikó (2017): *Mesék a felnőtté válásról*. Libri Kiadó, Bp.

Leírása: A hittanóra bevezető, ráhangoló részében az imát a hitoktató vezeti. Általában a gyerekek által ismert tanulás előtti imával veszi kezdetét az óra. Az óra fő részében a gyógypedagógus papírszínházi bemutatója a tanmenethez igazodó bibliai történetet eleveníti fel. A történet elmondása a megrajzolt jelenetek folyamatos váltakozásában együttesen teszik élményszerűvé a bemutatást. A bibliából felolvasásra kerül az az evangéliumi rész, melyet láthattak. Ezt követően a tanulók felelevenítik a bemutatott bibliai történetet dramatizáló játékban. A gyógypedagógus segítő kérdésekkel irányítja ezt úgy, hogy igyekeznek minden tanulót szerepeltetni. Ez fontos része az órának, hiszen a gyerekek a mozgásos játékban szívesen vesznek részt és felfrissülnek. A rávezető, irányító szerep szükséges, mert így tud bensőséges hangulatot teremteni és igyekeznek mindegyik tanulót megszólítani, foglalkoztatni. A tanulókat jól ismeri, ezért differenciáltan tesz fel egyénre szabott kérdéseket. Ezek után a hitoktató átveszi az óra vezetését és a hittan tankönyvből ad feladatokat. Az összevont osztályban együtt vannak az 1. és 2.-os tanulók, ebből csak egy tanuló képes önálló feladat végzésre. A többieket differenciáltan segíti, mivel ők nem képesek erre. A tanító az osztályt frontálisan és egyénileg is mozgatja. A foglalkozás kreatív munkával záródik, hajó rajzot kell készíteni az elsősöknek, hajóhajtogatást a másodikosoknak. A végén értékel, matricával jutalmaz, külön-külön megdicséri a tanulókat, majd az óra végén imát mondanak közösen. Lehetőség van kis „rövid ima” elmondására is. Bevált ez a gyakorlat. A gyermekek jól igazodnak a helyzetekhez, elfogadóak, megszokottá válik ez a kialakított kéttanítós óravezetés.

A vatikáni pályázatban szereplő hittanóra

A gyakorlati kivitelezések közül ez az óra mondható a legjobban sikerültnek. Itt tapasztaltuk leginkább a hatását a módszernek. A vatikáni pályázatba ezért is került be „Jó gyakorlat” címen a Salkaházi Sára Iskola nevében, melyet Balassi Erika gyógypedagógus és magam készítettük el gyakorlataink és annak dokumentálása alapján.

A mellékelt óraterv (3.számú melléklet) alapján zajlott le a hittanóra, a Feltámadás bibliai története témakörben. Előre elkészített papírszínházi rajzok, festett rajzok (Balassi Erika készítette) segítségével történt a színházi bemutatás amit a gyógypedagógus részéről (Balassi Erika) a történet narrátoros elmondása kísért. A képekkel bemutatott színházi jellegű előadás

láthatóan meghatotta a gyerekeket, teljes átéléssel figyelték a történetet. Ez megmutatkozott abban is, hogy az azt követő felismerő gyakorlatot jól teljesítették.¹⁸³

4.7. A kéttanáros modell gyakorlati kivitelezésének értékelése (hittanóra)

A bibliai történetet jól megértették, ennek visszaigazolása, hogy a csoportos játékban a tanulók pontosan válaszolnak a kérdésekre. A dramatizálásban szívesen vettek részt, érzelmeiket jól kifejezték a történet visszaidézése kapcsán. Élményszerűségét a családba is hazavitték, következő hittanórai visszaigazolásban ez megjelent. Beszédkészségük önmagukhoz képest bővült, szókincsük gyarapodott. A nem tipikusan fejlődő tanulók jól, fegyelmezetten viselkednek, magatartásuk példamutató. Igazodnak, rugalmasan az adott szituációkhoz, figyelmük tartóssága az egész órát végig kísérte. A tanulók az újszerű óravezetésben jól együttműködnek a két tanítóval, izgatott örömmel vettek részt a kreatív feladatokban. Az értékelés szempontjait (várható eredmények, pedagógiai értékek, hatékonyság értékelése) a 4. számú melléklet táblázata mutatja.

5. Hittanszakkör, mint a hitoktatás másik iskolai színtere

Hittanszakkör (hittan fakultáció): a hittant igénylő diákoknak. A diákok életkora 7-15 év között van. Sérüléseik tekintetében ép intellektus mellett ADHD, autizmus spektrum zavar, beilleszkedési, tanulási és magatartási nehézség, beszédfejlődési zavar enyhe fokú intellektuális képességzavar, közép súlyos intellektuális képességzavar és Down-szindróma mutatkozik. Ebben a csoportban módszertanilag a művészeti-kreatív tevékenységre, és időnként a szülői háttérre alapoz a hittantanár. A tematika része a hiteles külső személyek meghívása és az egyházi év eseményein való részvétel. Ez a csoport heti rendszerességgel vesz részt a foglalkozásokon. A szakkör órájának tematikája az 5.számú mellékben látható példaként.

A 2021-2022. tanévben Salkaházi Sára Katolikus Általános Iskola, Szakközépiskolában létrejött egy fakultatív hittanszakkör. Ide különböző korosztályú alsó- és felső tagozatos, valamint

---

¹⁸³ Salkaházi Sára Katolikus Általános Iskola, Szakképző Iskola, Készségfejlesztő Iskola és Fejlesztő Nevelést-Oktatást Végző Iskola tanmenete, és Balassi Erika gyógypedagógus és Gréczi Cecília hitoktató tanító óravázlatai. Balassi Erika– Gréczi Cecília (2022): Hittan tanítási pályázat „Jó gyakorlat” címen a Salkaházi Sára Katolikus Iskolában a nem tipikusan fejlődő gyermekek heterogén csoportjaiban 2022. év. Balassi Erika alkotó-fejlesztő meseterápiával oktató gyógypedagógus, és Gréczi Cecília, hittantanár szakmai tapasztalatai és ötletei felhasználásával.

középiskolás tanulók is jártak. A közösség összetétele, az iskola sokrétű mivoltából eredően vegyes, hiszen az ép intellektusú diákok mellett megjelennek a sajátos nevelési igényű, Down-szindrómás és autista tanulók is. A foglalkozás helyszíne az iskola Klub szobája, amely úgy lett kialakítva, hogy tükrözze a keresztény szellemiséget. Láthatók a hittan témakörét segítő könyvek, képek és szobrok. Ebben a légkörben a tanulók nagyon jól érzik magukat, szívesen osztják meg élményeiket egymás között. A hittanszakkör nyitott, bárki bekapcsolódhat az iskola közösségéből, beleértve a kifejezetten nem katolikus osztályok tanulóit is. A szakköri csoportban jól segítik egymást a más képességgel, más világlátással rendelkező diákok. Ez leginkább a művészeti oldalról mutatkozik meg, mikor éneklésben, mozgásos játékban, rajzolásban mindnyájan együtt közreműködnek. A nem tipikusan fejlődő tanulók gyakran tűnnek ki szép és látványos alkotásaikkal. Örömmel és aktívan igyekeznek mindenben részt venni, még azok is, akiknek hátrányaik okán korlátozott a beszédük és a mozgásuk. A tanulók mindnyájan fogékonyak voltak a bibliai történetekre és az ezekben rejlő tanítások lényegére. A hittan nemcsak a tanulásról szól, hanem az élethelyzetekben elsajátítható önzetlen segítségnyújtásról, a másik elfogadásáról és az együttes öröm megéléséről. A hittanszakkört heti egy alkalommal tartottam. Ez jól segítette a hittanórákon tanultakat. A szakkör megindításakor 10 fő volt, majd kibővült a következő évre 60 főre. A tanulókat frontális, egyéni és csoportmunkában foglalkoztattam. Tapasztalataim alapján összevontan jól, szívesen együttműködtek velem és másokkal. A fejlődés látványos volt, létszámban és érdeklődés terén is.

6. Van, aki a mosolyával segít. Betlehemes előadás

A hittanszakkör beindításával meglepődve tapasztaltam, hogy egyre több gyermek jött el a szakköri foglalkozásra. A különböző korúak, a problémával rendelkező (enyhe- és középsúlyos fokban sérült) és a problémamentes gyermekek egyaránt áhítatos figyelemmel vettek részt az órákon. Megtapasztaltam, hogy a sajátos nevelést igénylő tanulók, különböző módon nyilvánították ki érdeklődésüket. Egyikük csodálatosan rajzolt, másik tisztán énekelt, s volt, aki csak csodálkozó nyitott szemmel figyelt. Az együttlét során az is feltűnt, hogy volt, aki csak mosolygott. Így fejezte ki örömét, hogy itt lehet.

Ezek az észrevételek vezettek ahhoz a gondolathoz, ötlethez, hogy így, együtt, karácsonyi betlehemes játékot fogunk eljátszani. A megvalósításban az iskola vezetését megnyerve, azokkal a kollégákkal, akik vállalták ennek nehézségét, nekiláttunk a megvalósításnak. A műsor

összeállításában több szempontot figyelembe kellett venni. A szereposztás kapcsán a döntést meghatározták a képességek, illetve az ennek megfelelő szereposztás kialakítása (differenciált szereposztás), valamint az is, hogy lehetőleg minden hittanszakkörös gyermek részt tudjon venni benne. A karácsonyi játék bemutatásában a régi magyar keresztény hagyományok megmutatása is cél volt. Regőlős tánc, régi népénekek, korabeli szóhasználat. Az angyalok és pásztorok tánca lehetővé tette, hogy különböző korú és képességű, összesen 60 gyermek tudott részt venni az előadásban. Nehézséget okozott, de végül is varrónő segítségével elkészültek az egyedi ruhák is. A díszletek készítésében a gyerekek, tanítók is részt vettek. Két hosszú hónap gyakorlása meghozta a munka gyümölcsét. A szereposztásban egy autista felsős tanuló volt a narrátor. Szűz Mária és Szent József szerepét sajátos nevelési igényű tanulók játszották el. Máriának egy-két mondatos szerepe volt, mellette József csak mosolygott. Angyalok szerepeiben ép intellektusú és nem tipikusan fejlődő gyerekek játszottak, köztük egy mozgásában akadályozott tanuló. Gábor Arkangyal szerepében ép intellektusú, gyönyörű hangú leány énekelt szólóban. Pásztorok szerepében Down-szindrómás tanulók is voltak. Az énekkar is vegyes összetételű volt. Az angyalok és pásztorok táncát irányítanom kellett, hisz nekik mindvégig fontos volt a segítségnyújtás. A színdarab nagy sikert aratott a szülők, tanárok, vendégek öröme. Nagy segítségünkre volt, hogy a plébános atya támogatta, hogy a Boldog Salkaházi Sára templomban kerüljön sor az előadásra. Így nagy közönség előtt játszhatták el a gyermekek a betlehemest. Nagyon jól sikerült az előadás, mindenkinek tetszett, jó páran elérzékenyültek a meghatottságtól. Nagyon büszke voltam rájuk és beigazolódott az a megérzésem, hogy a hitoktatás segítségével alkotó közösséget lehet létrehozni. Külön figyelmet érdemel, hogy az ép intellektusú és bármely nehézséggel bíró tanulók együtt tudtak tevékenykedni és segítséget adni egymásnak a közös sikerért. Számomra az is örömet okozott, hogy láthattam azon szülők boldogságát, kiknek gyermeke problémás, hogy ennek ellenére szerepelhetett az előadásban.¹⁸⁴

---

¹⁸⁴ Újságcikk a Betlehemes műsorról: Vdta, Választhatz, Európa!

<https://vdtblog.hu/valaszthatz-europa/>

Video a Betlehemesről:

<https://youtu.be/qRNYOlg2uEk>

Közösségépítés, hittan: Újember 2032/01/15. szám

https://ujember.hu/wp-content/uploads/2023/02/230115_hetilap.pdf

7. Összefoglalás: Miért készült ez a tanulmány?

Alapvetően azért, hogy új megvilágításba kerüljön a nem tipikusan fejlődő gyerekek hitoktatása. Tapasztalatom szerint a kéttanáros modell különböző módszereivel eredményesebb lehet az iskolai hitoktatás és a hit segítségével a gyógypedagógiai módszerek alkalmazása. Így a család is könnyebben bevonható annak érdekében, hogy a nem tipikusan fejlődő gyermek is megtalálja helyét az életben. Jól látható, hogy a hitoktatás ilyen módszere képes környezetére hatást gyakorolni, mert például ezek után 13 fő iskolás gyermek keresztkedett meg a család kérésére.

A hittanóra, a hittanszakkör, a betlehemes játék a hit vezérfonalán kapcsolódik össze. A tanórán az elmélet, gyakorlati megértés, fejlesztés, a szakkör munkájában a kreativitás, az előadásokon a drámajáték, mozgás, ének dominál. Minden tanuló képességeihez mértén megtalálja a maga szerepét. Fontos a két tanító szakmaisága, együttes jó munkája, összhangja. A kéttanítós modell tapasztalata: az ép és a nem tipikusan fejlődő tanulók az adott csoportokban fejlesztő hatással vannak társaikra.

Munkám során mindig az vezetett, hogyan lehet megmutatni a világnak, kik ők és hogyan lehet átadni nekik Jézus tanítását. Továbbá szerettem volna különleges megvilágításba, reflektorfénybe állítani a megrekedtségben lévő gyerekeket. Megragyogtatni őket a tökéletességükben, hiszen a másságában egyediek és megismételhetetlenek. Számomra ez az írás szeretetmisszió, megmutatja, hogy a tanító mi mindent adhat a gyermekekért, akik hátrányukból fakadóan nem tudnak érvényesülni. Továbbá rávilágított arra is, hogy én mit tudok a tanítványaim tudásához hozzáadni, hogy fejlődjenek. A szülő boldogsága gyermekében akkor történik meg, ha látja fejlődésének ívét.

Irodalomjegyzék

Balassi Erika – Gréczi Cecília (2022): Hittan tanítási pályázat „Jó gyakorlat” címen a Salkaházi Sára Katolikus Iskolában a nem tipikusan fejlődő gyermekek heterogén csoportjaiban 2022.év. Balassi Erika alkotó-fejlesztő meseterápiával oktató gyógypedagógus és Gréczi Cecília, hittanár szakmai tapasztalatai és ötletei felhasználásával.

Bernolák Béláné (2001, szerk.): Együtt a többiekkel – egy-másért. Bicebóca Alapítvány, Budapest.

Boldizsár, Ildikó (2004): Mesepoétika - Írások mesékről, gyerekekről, könyvekről. Akadémiai Kiadó, Budapest

Boldizsár, Ildikó (2010): Meseterápia. Magvető. Budapest

Boldizsár, Ildikó (2014): Meseterápia a gyakorlatban. Magvető. Bp.

Boldizsár, Ildikó (2017): Mesék a felnőtté válásról Libri Bp.

Boldizsár, Ildikó (2017) Mesekalauz Úton Lévőknek - Életfordulók Meséi. Magvető. Bp.

EMMI 32/2012. (X. 8.) sz. rendelete a Sajátos nevelési igényű gyermekek óvodai nevelésének irányelve és a Sajátos nevelési igényű tanulók iskolai oktatásának irányelve kiadásáról.

Gaál Éva: A tanulásban akadályozott gyermekek. In. Dr Illyés Sándor: Gyógypedagógiai alapismeretek Budapest, 2000, 434. oldal.

Hatos Gyula: A sajátos nevelési szükségletek In. Dr Illyés Sándor: Gyógypedagógiai alapismeretek Budapest, 2000, 416. oldal.

Salkaházi Sára Katolikus Általános Iskola, Szakképző Iskola, Készségfejlesztő Iskola és Fejlesztő Nevelést-Oktatást Végző Iskola tanmenete, Balassi Erika gyógypedagógus és Gréczi Cecília hitoktató tanító óravázlatai.

Zsoldos M.– Várnai Zs.– Kool, E: Együttnevelési lehetőségek a holland és a magyar iskolákban. Speciális Nevelés Holland–Magyar Együtműködési Projekt, Budapest

Internetes szakirodalmak:

A kéttanáros modell. Forrás:

http://janus.ttk.pte.hu/tamop/tananyagok/sni/21_a_kttanros_modell.html

A tanító és a gyógypedagógus együttműködése az integrációban, a kéttanáros modell kapcsán. Forrás:

https://online.otdk.hu/uploads/dolgozatok/9208db9d889ec3c275e78b05688cc3/palyamunka_15275_0182.pdf

Csoportbontások, kéttanítós modell az oktatásban. Forrás:
<https://promenad24.hu/2011/09/05/csoportbontasok-kettanitos-modell-az-oktatasban/>

Autizmus spektrum zavar, diagnosztika, differenciál diagnosztika. Forrás:
https://semmelweis.hu/anatomia/files/2018/09/ASD-diff-dg_B%C3%B6hm-M%C3%B3nika.pdf

Az óvodapedagógus feladata a sajátos nevelési igényű gyermekek nevelésében. Forrás:
http://www.jgypk.hu/mentorhalo/tananyag/Az_vodapedaggus_feladata_a_sajtos_nevelsi_i_gny_gyermekek_nevelsben/a_mozgskorltozottsg_rtelmezse.html

Mellékletek

1. számú melléklet: Nehézségi zavar típus /fő résztvevő.

Grafomotoros és helyesírási zavar	5 fő
Határövezeti intellektus	2 fő
Beszéd fogyatékos	1 fő
Egyéb pszichés fejlődési és emocionális zavarok: szorongás, dühkitörések, opponálás, rapszodikus viselkedés, bohóckodás	4 fő
Az aktivitás és figyelem zavarai: impulzivitás, hiperkinetikus (örökmozgó) magatartászavar, ADHD	4 fő
pervazív fejlődési zavar, gyermekkori autizmus	1 fő
Epilepszia	1 fő

2.számú melléklet: hittanóra vázlata.

Időpont:	2022. 02. 21. 1. óra
Tagozat:	általános iskola, ép, SNI
Osztály:	katolikus 1.-2.
Tanít:	Balassi Erika gyógypedagógus, Gréczi Cecília hitoktató
Foglalkozás fajtája:	Hittan
Az óra témája:	Jézus elhívja a tanítványait, vihar a tengeren és a béna meggyógyítása
Fejlesztendő készségek, képességek:	Kommunikáció, beleélés, fantázia, együttműködés, ábrázolóképeség, hit
Tanítandó ismeretek, elérendő tudásszint	Apostolok nevének megtanulása, Jézus csodái a földön
Az óra didaktikai feladatai:	Ráhangelés, motiválás, ismeretátadás dramatizálás, értékelés

Nevelési cél:		Közös játék, átélés segítségével a hit növelése				
Tantárgyi kapcsolatok:		Magyar nyelv és irodalom				
Felhasznált források:		Biblia, Hittan könyv 1.-2., Gabnai Katalin: Drámajátékok, Boldizsár Ildikó: Meseterápia a gyakorlatban				
	Idő-keret	Az óra menete Képzési tartalom, tevékenységi forma	Nevelési-oktatási stratégia			Egyéni segítségnyújtás
			Didaktikai célok, feladatok	Módszerek	Eszközök	
1.	3 p	Bevezető rész: Hitoktató Bemutatkozás, reggeli ima ráhangolódás	Szokások kialakítása, motiválás			
2.	7 p	Papírszínházi bemutató: Gyógypedagógus Jézus elhívja a tanítványait, vihar a tengeren és a béna meggyógyítása	Ismeretátadás, motiválás	papírszínház	papírszínház	
3.	3 p	Felolvasás a Bibliából Gyógypedagógus	Beszédértés, fókuszált figyelem gyakorlása	Felolvasás	Biblia, Mt. 4. 18.-22. Mk. 2. 1.-12.	
2.	10 p.	Dramatizálás, közös játék Gyógypedagógus	Beleélés, átélés, interakció	dramatizálás	jelmezek: fejkendők, gumi a fejre, háló, nevek, kitűzők pokróc kék papírszalag ház, cserepek	Pontos instrukciók adása, biztatás
3.	7. p	Tankönyvi feladatok elkészítése Hitoktató	Rögzítés, megerősítés	Írásbeli megfogalmazás	1.osztályos tankönyv 44. -45. oldal 2. osztályos tankönyv 22.-23. oldal	
3.	10	Rajzolás: Hitoktató Hajó a viharban, vagy a béna meggyógyítása	Rögzítés	Saját élmény kifejezése rajzban	írólap, színes ceruza	
4.	1 p.	Értékelés Hitoktató, Gyógypedagógus	Pozitív minták megerősítése		Apró tárgyi jutalom	
5.	2 p.	Lezárás, ima, hálaadás, elköszönés, Hitoktató	Szokások gyakorlása			

3.számú melléklet: hittan óraterv

Tanítás helye:	Salkaházi Sára Katolikus Általános Iskola, Szakképző Iskola, Készségfejlesztő Iskola és Fejlesztő Nevelés-Oktatást Végző Iskola 1156 Budapest, Pattogós utca 6.-8. Magyarország			
Tanítás ideje:	2022.04.25.			
Pedagógus neve:	Gréczi Cecília hittan tanár, Balassi Erika gyógypedagógus			
Tantárgy:	Hittan			
Osztályfok:	1-2. osztály			
Az óra témája:	Feltámadás			
Az óra célja:	Hit ébredjen a gyermekekben, ismeret elsajátítás, átélés			
Szükséges eszközök:	Papírszínház, akvarell képek, táblai szóképek, idézetek kinyomtatva, gyermekrajz, Képes Biblia, feladatlap, ceruza, zsák, apró tárgyak, (játék csacsi, fakereszt, kerek kő, nagy szög, egy zacskóban aprópénz, kötszer, illatos krém szép tégelyben, háló darab, kenyér darab)			
Módszerek:	Ismétlés, alkotó-fejlesztő meseterápia, magyarázat, szenzoros játék, szemléltetés, keresztretjvény, gondolkodás és emlékezet fejlesztése, kéttanáros módszer.			
Értékelés:	szóbeli értékelés az óra végén			
Idő	Célok, feladatok	Fejlesztési területek	Munkaformák, módszerek	Megoldási módok, megjegyzések
5 perc	Bevezető rész			
5 perc	Tanulás előtti ima : Jöjj Szentlélek Isten ... Ráhangolódás Célkitűzés	Közös élmény átélése, közösséghez tartozás erősítése	Közös memoriter gyakorlás. Ráhangolódás, szokás kiépítése Kéttanáros módszer	Közös elmondás Tanít: hittanár
35 perc	Fő rész			
10 perc	Ismeretanyag és hit átadása Húsvéti történet ismétlés és Feltámadás történetének bemutatása	Asszonyok a sírnál Emmausi tanítványok jézus megjelent a bezárkózott tanítványoknak- megismertetése képi megerősítéssel	Új ismeret átadása Alkotó fejlesztő meseterápia Papírszínház kamishibai	Történetmesélés frontálisan Tanít: gyógypedagógus
10 perc	Papírszínházzal ismeretanyag rögzítése a történetben szereplő tárgyak segítségével Tamás apostol	Szenzoros-taktilis játék Kommunikáció gondolatok és érzések megfogalmazása	Közös játék	Tapintás alapján kell kiválasztani egy tárgyat és elmondani, hol és mikor szerepelt ez a történetben. Tanít: gyógypedagógus Hitetlen Tamás c. film ajánlása Tanít: hittanár Tanít: hittanár

10 perc	származása, bemutatása, Jézussal való találkozása Beszélgetés kezdeményezése célzott kérdések segítségével	Hitetlen Tamás- történetek megismerése empátia, és kifejezőkészség fejlesztése Ismeretanyag rögzítése	Beszélgetés	(frontálisan)
5 perc	Tankönyvi feladatok, feladatlapok kitöltése. munkatankönyv 93.oldal 1.-2.- 3.feladat Házi feladat kijelölése	Ismeretanyag bevésése	Feladatlapok kitöltése Frontális osztálymunka: 1.feladat Melyik a három kakukktójas? Szavak szétválogatása 2.feladat Keresd meg a helyes választ a kérdésre a mondatok közül. 3.Feladat Fejtsd meg a rejtvényt! Szókincs bővítés (Alleluja) Alleluja dallam felismerése, éneklése Tamás találkozás a feltámadt Jézussal (Kreatív rajz készítése)	A gyógypedagógus egyéni segítséget nyújt a szövegértelmezés és az írásbeli feladatokhoz.) Házi feladat: Kreatív rajz elkészítése, beszélgetés az ötletekről Tanít: hittantanár
5 perc	Befejező rész			
5 perc	Értékelés Záró ima	Pozitív viselkedésformák megerősítése Közösséghez tartozás erősítése Csoportszokások gyakorlása	Szóbeli értékelés Közös ima (memoriter)	Tanít: hittantanár

4.számú melléklet kéttanítós módszernél

<u>Várható eredmények:</u>	<u>Siker kritériumok:</u>
Hittan tananyag elsajátítása	Bibliai történetek ismerete
Bibliai történetek megismerése, átélése	Szerepvállalás a dramatizálásokon
Vallásosság, hit növekedése	Élő hit ébred a gyermekekben
Közösséghez tartozás erősödése	A gyermekek szívesen vesznek részt a vallási eseményeken
Szociális készségek fejlődése	Alkalmazkodókészség, viselkedésszabályozás

Beszédkésztség fejlődése	Egyéni kritériumok alapján, önmagához képest
Érzelmi zavarok kompenzálása	Érzelmek mások számára is megfelelő kifejezése
Tanulási képességek fejlődése	Egyéni kritériumok alapján, önmagához képest
Bibliai történetek átélése művészeti tevékenységek segítségével	Rajzok, festmények, kézműves tárgyak bibliai témában
Család bevonása	Egyre több család jelenléte a vallási eseményeken

5.számú melléklet: hittanszakkör

Tanítás helye:	Salkaházi Sára Katolikus Általános Iskola, Szakképző Iskola, Készségfejlesztő Iskola és Fejlesztő Nevelés-Oktatást Végző Iskola 1156 Budapest, Pattogós utca 6.-8. Magyarország			
Tanítás ideje:	2022.10.			
Pedagógus neve:	Gréczy Cecília			
Foglalkozás típusa:	Hittanszakkör			
Osztályfok:	1-12. osztályig			
Az óra témája:	Jézus vízzel kapcsolatos csodás			
Az óra célja:	Ismétlő, gyakorló óra, ismeretek rögzítése, magyar tantárggyal való kapcsolat, "Jézus ura a természeti erőknél"			
Szükséges eszközök:	Hal sablon, ragasztó, dramatikus játékhoz háló, játékhalkak, képek a Bibliában Az eseményekhez bábok (víz) szerepeltetése			
Módszerek:	Csoportmunka, plakátkészítés, dramatikus játék , beszéd fejlesztése a szerepjátékokban. Dicséret, buzdítás módszerei			
Értékelés:	Az egész órán szóban, matrica, szentkép			
Idő	Célok, feladatok	Fejlesztési területek	Munkaformák, módszerek	Megoldási módok, megjegyzések
5 perc	Bevezető rész			
	Tanulás előtti ima Énekek: 1. "Jól vigyázz kicsi kéz" játék, YouTube videó 2. Jézus életem, erőm, békém	Mozgás, ének, játék kapcsolata, az öröm átélése	Frontális osztálymunka	Éneklés
30 perc	Fő rész			
5 perc	Jézus első csodája: Kánai menyegző (első csoport munkája) Plakát megnézése a csodáról "Ki tudja a történetet befejezni?"	Csapatszellem kialakítása, Szövegértés, emlékezet fejlesztése	Frontális, egyéni Csoportmunka, rajz készítése	Biblia 156. oldal, Értékelés matricával Plakáton az esküvő megkeresése

5 perc	A csodálatos halfogás "Elkezdem a történetet, fejezd be az eseményt"	Emlékezet fejlesztése, közös illusztráció készítés, történet lényegének kiemelése	Egyéni, csoportos	Kép készítése szabadon választott technikával
5 perc	Jézus a vízen jár történet elmondása a Bibliából, Játsszátok el az eseményt csoportosan	Spontán helyzetek kialakulása, ügyesség és bátorság fejlesztése	Csoportos, egyéni	Szerepek eljátszása, dramatizálás (Aki nem szerepel, az illusztrációt készít) Plakáton az esemény megkeresése
5 perc	A vihar lecsendesítése történet elmondása, Általam készített ábrákat ragaszd fel és mondjátok el a történetet	Sajátos önkifejezés a felhasznált kártyákkal	Egyéni megoldások a csapatmunkában	Dramatizálás
5 perc	Csoportok értékelése, összefoglalás "Miről tanultunk?", A négy vizes esemény felidézése	Önértékelés, kifejező készség fejlesztése	Frontális, egyéni értékelés	Jutalmazás, dicséret, matrica, szentkép Beszélgetés, lényegkiemelés
10 perc	Befejező rész			
5 perc	Házi feladat: Készíts kreatívan bárkát papírból vagy rajzolj!	Művészi képességek fejlesztése	Egyéni	Színes papír, doboz, sablonok
5 perc	Értékelés (egyéni, csoport) Ima, Mondjunk egyéni, rövid imákat Jézus csodáihoz	Imák átélése	Egyéni	Matrica, szentkép Beszélgetés